

ТОМ РОБ СМИТ

ДЕТЕ

44

1

ТОМ РОБ СМИТ

ДЕТЕ 44

Превод: Силвия Желева

chitanka.info

Издателство „Лъчезар Минчев“ представя един роман, завладял пазара на трилърите през 2008 г., пренесен на големия екран през 2015 г. с участието на Том Харди, Гари Олдман и Нуми Рапас.

Една история, подобна на тази на Андрей Чикатило, в също толкова зловещите години на Сталиновия режим в СССР, видяна през погледа на младия английски писател Том Роб Смит. Книгата е преведена на повече от 30 език, има редица номинации за престижни международни награди, включена е в предварителната селекция за Букър за 2008 г. и е удостоена с приза „Стоманен кинжал“ за най-добър трилър на Британската асоциация на писателите на криминални романи.

Ето какво споделя издателят за книгата и нейната екранизация: „... Авторът на «Дете 44» е млад човек. Не е американец, а англичанин. Заинтересувал се от живота в Сталинския СССР, прочел книги, направил проучвания и написал криминален трилър, който обаче има и сериозно познавателно значение за онова време в Съветския съюз. Същинската криминална линия заема не повече от половината от целия сюжет“.

На родителите ми

СЪВЕТСКИ СЪЮЗ, УКРАЙНА, СЕЛО ЧОРНАЯ

25 януари 1933 г.

Сега, когато Маря беше решила да умре, щеше да се наложи котката ѝ да се грижи сама за себе си. Тя вече достатъчно се бе грижила за нея. Отдавна плъховете и мишките бяха изловени и изядени от селяните. А после бяха изчезнали и домашните животни. Всички, с изключение на едно, тази котка, нейният приятел, която беше скрила. Защо не я уби? Имаше нужда от нещо, заради което си струва да живее, нещо, което да защитава и обича — нещо, заради което да оцелее. Беше си обещала да продължи да я храни до деня, когато вече няма да може да храни себе си. И този ден беше днешният. Вече беше нарязала кожените си ботуши на ивици, беше ги сварила с коприва и семена от цвекло. Беше ровила за червеи и дъвкала дървесна кора. Тази сутрин, бълнувайки от глад, загриза крака на кухненския стол, докато във венците ѝ не се забиха дървени тресчици. Като я видя, котката избяга, завря се под леглото и отказа да излезе дори когато Маря коленичи и я извика по име, за да я приласкае. В този миг Маря реши да умре, защото нямаше какво да яде и кого да обича.

Тя изчака да падне нощта и едва тогава отвори входната врата. Мислеше си, че под прикритието на мрака котката ѝ по-лесно ще може да се шмугне в гората. Ако я видеше някой от селото, щеше да се опита да я улови. Дори когато самата тя бе тъй близо до смъртта, тревожеше я мисълта, че котката ѝ също може да загине. Утешаваше се със съзнанието, че изненадата ще помогне. В селото, където мъжете дъвчат буци пръст с надеждата да намерят мравки или яйца на насекоми, където децата ровят в конските фъшкии с надеждата да намерят несмляно зърно, а жените се бият за оглозгани кокали, никой нямаше да предположи, че все още може да има жива котка, Маря беше сигурна в това.

* * *

Павел не вярваше на очите си. Животинката беше непохватна, слаба, със зелени очи и черна козина на петна. Без съмнение беше котка. Той събираше дърва за огрев, когато видя как изскочи от къщата на Маря Антоновна, пресече заснежения път и се втурна към гората. Павел затаи дъх и се огледа. Никой не беше видял котката. Наоколо нямаше жива душа, прозорците бяха тъмни. Тънки струйки дим, единственият признак на живот, се издигаха наредко от комините. Селото сякаш бе погребано от силния снеговалеж, всички признаци на живот бяха изчезнали. Снегът се стелеше непокътнат, само тук-таме се забелязваха стъпки и нямаше прокарана нито една пътека. Дните бяха тихи като нощите. Никой не се надигаше за работа. Нито един от приятелите му не излизаше да играе, всички оставаха по къщите си и лежаха, сгушени със семействата си в леглата, хлътнали очи гледаха втренчено тавана. Възрастните бяха заприличали на деца, а децата — на възрастни. Повечето дори се бяха отказали да търсят храна. Така че появата на котка бе истинско чудо — внезапно появяване на същество, чийто вид се смяташе за изчезнал.

Павел замижа и се опита да си спомни кога за последен път бе ял месо. Когато отвори очи, устата му се бе напълнила със слюнка. Тя се стичаше гъста от двете ъгълчета на устата му. Избърса я с опакото на дланта си. Развълнуван, пусна на земята наръча съчки и изтича вкъщи, бързайки да съобщи забележителната новина на майка си Оксана.

* * *

Оксана седеше, завита във вълнено одеяло, и с невиждащи очи гледаше в пода. Остана неподвижна, пестеше сили, докато мислеше как да спаси семейството си, мисли, които изпълваха всеки неин час, когато беше будна, и населяваха неспокойния ѝ сън. Тя беше една от малкото, които не се бяха предали. Никога нямаше да се предаде, поне докато имаше синовете си. Но решимостта не беше достатъчна, трябваше да внимава: неправилно прецененото усилие можеше да означава пълно изтощение, а изтощението неминуемо означаваше

смърт. Преди няколко месеца Николай Иванович, съсед и приятел, беше предприел отчаян опит да проникне в държавния хамбар. Не се върна. На следващата сутрин жена му и Оксана тръгнаха да го търсят. Намериха го край пътя, проснат по гръб — подобно на скелет тяло с издут корем, натъпкано със суровото зърно, което беше погълнал малко преди да умре. Докато жена му плачеше, Оксана изгреба останалото зърно от джобовете му и го подели с нея. Когато се върнаха в селото, жената на Николай разказа новината на всички. Вместо да я съжалят, всички ѝ завидяха, мислейки само за зърното, което тя имаше. Оксана я сметна за наивна глупачка — беше изложила и двете на опасност.

Мислите ѝ бяха прекъснати от тропота от бягащи нозе. В селото вече никой не бягаше, освен ако нямаше важни новини. Изправи се, обзета от страх. В стаята се втурна Павел и, останал без дъх, извика:

— Мамо, видях котка.

Тя пристъпи напред и го хвана за ръцете. Трябваше да се увери, че не халюцинира: гладът можеше да си прави странни шеги с хората. По лицето му обаче не личаха признаци на блънуване. Очите му бяха ясни, изражението сериозно. Беше само на десет, а вече беше мъж. Обстоятелствата го бяха лишили от детство. Баща му почти сигурно беше мъртъв, поне за тях бе така. Беше тръгнал за Киев с надеждата да донесе храна. Не се върна и Павел разбра, без да има нужда някой да му казва и да го утешава, че баща му никога няма да се върне. Сега Оксана зависеше от сина си толкова, колкото и той от нея. Двамата бяха съдружници и Павел се беше заклел, че ще успее там, където баща му се бе провалил: щеше да се погрижи семейството му да оцелее.

Оксана го погали по бузата.

— Можеш ли да я хванеш?

Той се усмихна гордо.

— Ако имам кокалче.

Езерото беше замръзнало. Оксана разрови снега, за да намери камък. Опасявайки се, че шумът ще привлече вниманието, уви камъка в шала си, за да заглуши звука, и проби малка дупка в леда. Остави камъка. Подготви се мислено за черната ледена вода, потоци ръка в нея и ахна от студа. Само след секунди ръката ѝ стана безчувствена и тя побърза да я изтегли. Беше стигнала дъното, но напипа само тиня.

Къде беше? Изпаднала в паника, се наведе и потопа ръката си до рамото, като потърси вляво и вдясно. Пръстите ѝ докоснаха стъкло. С облекчение хвана бутилката и я извади. Кожата на ръката ѝ беше посиняла като кожа на труп. Това не я тревожеше, беше намерила каквото търсеше — запечатаната с катран бутилка. Избърса тинята и разгледа съдържанието. Вътре имаше малки кокалчета.

Върна се в къщата, където Павел вече беше запалил огъня. Стопли печата над пламъците и катранът покапа по въглените на лепкави капки. Синът ѝ, винаги загрижен за нея, забеляза синкавата ѝ кожа и започна да разтрива ръката ѝ, за да възстанови кръвообращението. Когато катранът се разтопи, тя обърна бутилката с дъното нагоре и я разклати. Подадоха се няколко кокалчета. Извади ги и ги подаде на сина си. Павел ги разгледа внимателно, почегърта ги с нокът и дори ги помириша. След като си избра едно кокалче и беше готов да тръгне, майка му го спря.

— Вземи брат си.

Павел си помисли, че това е грешка. По-малкият му брат беше тромав и бавен. А и котката беше негова плячка. Той я беше видял, той щеше да я хване. Победата щеше да е негова. Но майка му мушна второ кокалче в ръката му.

— Вземи и Андрей.

* * *

Андрей беше почти на осем и обожаваше по-големия си брат. Рядко излизаше навън, прекарваше по-голямата част от времето в задната стая, където тримата спяха, и си играеше с тесте карти. Картите бяха направени от баща му от листове хартия, нарязани на квадратчета и залепени, прощален подарък, преди да тръгне за Киев. Андрей все още чакаше той да се върне у дома. Никой не му беше казал да очаква нещо различно. Когато бащата му му липсваше, което се случваше често, той подреждаше картите на пода по бои и номера. Беше сигурен, че когато свърши, баща му ще се върне. Нали затова му беше дал картите, преди да тръгне? Разбира се, Андрей предпочиташе да играе с брат си, но Павел вече нямаше време за игри. Беше

непрекъснато зает да помага на майка им и играеше само вечер, преди да си легнат.

В стаята влезе Павел. Андрей се усмихна, надявайки се, че ще изиграят една ръка, но брат му клекна и събра картите.

— Остави ги. Излизаме. Къде са ботушите ти?

Приел въпроса за заповед, Андрей пропълзя под леглото и извади *ботушите*: две ивици, отрязани от тракторни гуми, и куп парцали, привързани с въже, които служеха за ботуши. Павел му помогна да ги завърже здраво и му обясни, че довечера ще могат да се нахранят с месо, ако Андрей прави точно каквото му каже.

— Татко ли ще се върне?

— Не, татко няма да се върне.

— Изгубил ли се е?

— Да, изгубил се е.

— Кой ще ни донесе месо?

— Сами ще го хванем.

Андрей знаеше, че брат му е сръчен ловец. Беше уловил повече плъхове от всички други момчета в селото. За първи път Андрей бе поканен да го придружи при такава важна задача.

Навън, на снега, Андрей с всички сили се стараеше да не падне. Често залиташе и се препъваше, защото светът му изглеждаше като в мъгла. Виждаше добре само предметите, които доближаваше до лицето си. Докато някой успяваше да различи човек в далечината, Андрей виждаше само неясно петно — той приписваше това на ума, опита или на някакво друго качество, което му предстоеше да придобие. Тази нощ той нямаше да падне и да изглежда като глупак. Ще накара брат си да се гордее с него. За него това бе по-важно от възможността да хапне месо.

Павел спря в края на гората, наведе се и разгледа котешките следи в снега. Андрей смяташе за забележителна способността му да открива следи. В благоговение той клекна и се загледа как брат му докосва един от отпечатъците от котешките лапи. Андрей не знаеше нищо за разчитането на следи и лова.

— Оттук ли е минала котката?

Павел кимна и погледна към гората.

— Следите са едва забележими.

Подражавайки на брат си, Андрей проследи с пръст очертанятията и попита:

— Какво означава това?

— Котката не тежи много, значи ще има по-малко храна за нас. Но ако е гладна, е по-вероятно да захапне примамката.

Андрей се опита да осмисли информацията, но умът му блуждаеше.

— Бате, ако беше карта за игра, каква би искал да бъдеш? Асо или поп, пика или купа?

Павел въздъхна, а в очите на обидения Андрей бликнаха сълзи:

— Ако ти отговоря, обещаваши ли да не говориш повече?

— Обещавам.

— Няма да хванем котката, ако говориш и я изплашиш.

— Ще мълча.

— Ще бъда вале, рицар с меч. А сега обещавай — нито дума.

Андрей кимна. Павел се изправи. Навлязоха в гората.

* * *

Вървяха дълго — струваше им се, че са минали часове, макар че чувството за време на Андрей, както и зрението му, не беше остро. Тъй като имаше луна и светлината ѝ се отразяваше от снега, брат му, изглежда, не се затрудняваше да открива следите. Бяха навлезли дълбоко в гората, по-навътре, отколкото Андрей бе навлизал някога. Той често подтичваше, за да върви редом с брат си. Краката го боляха, коремът също. Беше му студено, беше гладен и макар у дома да нямаше храна, поне краката там не го боляха. Въжетата, прикрепящи парцалите към парчетата гума, се бяха разхлабили и снегът се промъкваше под стъпалата му. Не се осмеляваше да помоли брат си да спрат, за да ги завърже. Беше обещал — нито дума. Снегът ще се разтопи, парцалите ще се намокрят и краката му ще станат безчувствени. За да не мисли за това неудобство, той откърши клонка и задъвка кората, тя се превърна в сурова каша, която усещаше грапава със зъбите и езика си. Възрастните му бяха казали, че кашата от кората на дърво утолява чувството за глад. Той им вярваше; смяташе, че е полезно да се вярва.

Изведнъж Павел му даде знак да остане неподвижен. Андрей спря напред крачка, зъбите му бяха станали кафяви от кората. Павел клекна. Андрей го последва и заоглежда гората, за да види онова, което брат му беше забелязал. Примижа, опитвайки се да фокусира дърветата.

Павел не сваляше поглед от котката и тя като че ли също го гледаше втренчено с двете си малки зелени очи. Какво ли си мислеше? Защо не бягаше? Скрита в къщата на Маря, може би още не се беше научила да се страхува от хората. Павел извади ножа си, бодна върха на пръста си и капна кръв върху пилешката кост, дадена му от майка му. Направи същото с примамката на Андрей, счупен череп на плъх — използва собствената си кръв, защото нямаше доверие на брат си, че няма да извика и да уплаши котката. Без да кажат и дума, братята се разделиха и тръгнаха в противоположни посоки. Още у дома Павел даде на Андрей подробни указания, затова сега нямаше нужда да говорят. След като заобиколиха котката от двете страни на известно разстояние, оставиха костите на снега. Павел погледна брат си, за да се увери, че не е объркал нещо.

Андрей направи всичко както му беше казано и извади въжето от джоба си. Павел вече беше завързал примка. Брат му трябваше само да се погрижи черепът на плъха да остане вътре в нея. Успя да се справи и с това, отстъпи назад доколкото позволяваше въжето и легна по корем, а снегът се слегна и изхруска под него. Лежеше и чакаше. Само че сега, когато лежеше на земята, осъзна, че едва вижда примамката, която приличаше на размазано петно. Изведнъж се изплаши, но се надяваше, че котката ще тръгне към брат му. Павел нямаше да допусне грешка, щеше да я хване и щяха да си отидат вкъщи, където да се нахранят. От страх и студ ръцете му започнаха да треперят. Виждаше нещо: черно петно, което се движеше към него.

Дъхът на Андрей топеше снега пред лицето му; студени струйки вода потекоха към него и надолу по дрехите му. Отчаяно му се искаше котката да тръгне в обратна посока, към капана на брат му, но петното се приближаваше и стана ясно, че животното бе избрало него. Разбира се, ако хванеше котката, Павел щеше да го обича, да играе карти с него и никога повече нямаше да се ядосва. Тази вероятност му достави удоволствие и настроението му се промени — вече не изпитваше ужас, а радостно предчувствие. Да, той ще хване котката. А после ще я убие.

Щеше да докаже, че струва нещо. Какво беше казал брат му? Беше го предупредил да не дърпа въжето прекалено рано. Ако подплаши котката, всичко ще пропадне. Затова, пък и защото не виждаше къде точно е котката, Андрей реши да изчака, просто за да бъде сигурен. Почти различаваше черната козина и четирите лапи. Щеше да изчака още малко, съвсем малко... Чу брат си да изсъсква:

— Хайде!

Андрей се паникьоса. Беше чувал този тон много пъти преди. Означаваше, че е направил нещо погрешно. Примижа силно и видя, че котката стои в средата на примката. Дръпна въжето. Но прекалено късно, котката беше отскочила. Примката не се стегна около нея. Въпреки това Андрей продължи да дърпа отпуснатото въже с отчаяната надежда, че някак си може да има котка в края му. Но в ръката му се озова празната примка и той усети как лицето му пламва от срам. Обзет от гняв, вече беше готов да се изправи, да преследва котката, да я хване, да я удуши и да размаже черепа ѝ. Но не помръдна: видя, че брат му остана легнал на земята. И Андрей, свикнал винаги да следва брат си, направи абсолютно същото. Примижа, напрегна очи и откри, че размазаното черно петно пълзи към капана на брат му.

Гневът на Павел от непохватността на малкия му брат отстъпи място на вълнението, предизвикано от неблагоприятното на котката. Мускулите на гърба му се напрегнаха. Без съмнение котката беше подушила мириса на кръв и гладът бе по-силен от предпазливостта. Видя я как спира на сред крачка с вдигната лапа и гледа право към него. Притаи дъх: пръстите му стиснаха въжето и той зачака, като мислено я подтикваше.

Моля те. Моля те. Моля те.

Котката скочи напред, отвори уста и грабна кокалчето. Преценил точния момент, той дръпна въжето. Примката се стегна около предната лапа на котката. Павел скочи, дръпна въжето и затегна примката. Котката се опита да побегне, но въжето я стягаше здраво. Момчето дръпна и я събори на земята. Пронизителни писъци изпълниха гората, сякаш много по-голямо животно се бореше за живота си, мятеше се в снега, извиваше тяло, мъчеше се да прегризе въжето. Павел се страхуваше, че възелът няма да издържи. Въжето беше тънко, износено. Опита се да се приближи, но котката отстъпи назад, там, където не можеше да я стигне. Извика на брат си:

— Убий я!

Андрей още не беше помръднал, опасявайки се да не направи друга грешка. Но сега му дадоха указания. Скочи, изтича напред, но се препъна и падна по лице. Вдигна глава и видя пред себе си котката да съска. Ако въжето се скъса и котката избяга, брат му ще го намрази завинаги. Павел изкрещя неистово с дрезгав глас:

— Убий я! Убий я! Убий я!

Андрей се изправи, залитайки, и без да съзнава какво точно прави, се хвърли върху мятащата се котка. Може би се надяваше, че падайки върху нея, ще я смачка. Но сега, докато лежеше върху животното, усещаше, че тя е жива, гърчи се под корема му и дращи чувалите за зърно, от които бе съшито палтото му. Продължи да лежи върху котката, за да не избяга, и погледна към Павел с молба да се намеси.

— Още е жива!

Павел изтича, коленичи и мушна ръка под тялото на по-малкия си брат, но успя само да се добере до хапещата уста на котката. Тя го ухапа. Той издърпа рязко ръката си. Без да обърне внимание на кървящия си пръст, мина от другата страна и отново пъкна ръце под тялото на брат си, като този път хвана опашката. Пръстите му полазиха нагоре по гърба на котката. Животното нямаше как да се защити.

Андрей остана неподвижен, усещаше борбата, която се водеше под него, усещаше как ръцете на брат му приближават главата на котката, все по-близо и по-близо. Котката разбираше, че това означава смърт, и започна да хапе всичко наред — палтото му, снега — полудяла от страх, страх, който Андрей усещаше като вибрации в корема си. Подражавайки на брат си, той извика:

— Убий я! Убий я! Убий я!

Павел пречупи врата на животното. Още известно време братята лежаха неподвижно и дишаха тежко. Павел отпусна глава на гърба на Андрей, ръцете му все още стискаха здраво врата на котката. Най-после издърпа ръцете си и се изправи. Андрей остана в снега, без да смее да помръдне.

— Ставай.

Вече можеше да се изправи и да застане редом с брат си. Можеше да стои с гордо вдигната глава. Той не разочарова брат си. Не се провали. Протегна ръка нагоре, хвана ръката на Павел и се изправи.

Павел нямаше да може да улови котката без него. Въжето щеше да се скъса. Котката щеше да избяга. Андрей се усмихна, а после се засмя с глас, запляска с ръце и затанцува. Чувстваше се така щастлив, както никога в живота си. Те бяха екип. Брат му го прегърна и двамата погледнаха надолу към наградата си: мършава мъртва котка, затисната в снега.

Да занесат котката в селото, без никой да ги види, беше необходима предпазна мярка. Хората бяха готови да се бият, да убият за такъв улов, а някой може и да е чул писъците. Павел не искаше да рискува. Не бяха взели чувал, в който да приберат котката, и той реши да я скрие под купчина съчки. Ако срещнеха някого на път за дома, щеше да изглежда, че са събирали съчки за огъня, и нямаше да им задават въпроси. Вдигна котката от снега.

— Ще я нося под наръча, за да не я види никой. Но ако наистина сме събирали дърва, ти също трябва да носиш съчки.

Андрей беше впечатлен от логиката на брат си — той никога нямаше да се сети за това. Започна да събира клонки. Но падналите клони бяха затрупани със сняг и той беше принуден да търси с голи ръце. След всяко ровене в снега потриваше длани и духаше върху тях. Носът му протече и по горната устна се стичаха сополи. Той обаче не обръщаше внимание, не и тази вечер, не и след този успех. Затананика любимата песен на баща си и отново зарови ръце в снега.

Клоните бяха малко и Павел се отдалечи от по-малкия си брат. Наложиха се да се разделят. Недалеч видях паднало дърво, чиито клони стърчаха на всички страни. Забърза нататък, като остави котката в снега, за да начупи сухите клони. Имаше много, повече от достатъчно и за двамата, и той се огледа, търсейки Андрей. Канеше се да извика, но преглътна думите. Чу шум. Обърна се рязко и се огледа. Гората беше гъста и тъмна. Замижа и се вслуша в ритмичния шум: скърцане, скърцане, скърцане на снега. Стъпките ставаха по-бързи и по-шумни. Адреналин изпълни тялото му. Отвори очи. Там, в мрака, се движеше някой: към него тичаше някакъв мъж. Държеше дебел, тежък клон. Крачките му бяха широки. Явно е чул като убиват котката и сега щеше да открадне наградата им. Но Павел няма да го допусне: няма да позволи майка им да умре от глад. Няма да се провали като баща си. Започна да затрупва котката със сняг в опит да я скрие.

— Събираме...

Гласът на Павел заглъхна, когато мъжът изскочи от гората и вдигна тежкия клон над главата си. Едва сега, като видя изпитото му лице и обезумелите очи, Павел осъзна, че той не иска котката. Искаше него.

Устата на Павел се отвори, когато клонът се стовари върху главата му. Не усети нищо, но разбра, че вече не стои на краката си. Беше паднал на едно коляно. С клюмнала на рамото глава той видя мъжа да вдига клона за втори удар.

* * *

Андрей спря да си тананика. Павел ли го беше извикал? Не беше събрал много съчки и не искаше брат му отново да му се кара, след като се беше справил толкова добре.

Изправи се и извади ръце от снега. Вгледа се в гората, примижал, неспособен да различи дори близките дървета.

— Павле?

Не последва отговор. Извика отново. Това някаква игра ли е? Не, Павел вече не играеше игри. Андрей тръгна към мястото, където бяха се разделили, но не видя нищо. Това беше глупаво. Не той трябваше да намери Павел, а Павел трябваше да го търси. Нещо не беше наред. Извика отново, този път по-високо. Защо брат му не отговаря? Андрей избърса носа си в ръкава на грубото палто и си помисли дали Павел не го изпитва отново. Как щеше да постъпи брат му в такава ситуация? Щеше да потърси следи в снега. Андрей пусна съчките на земята, коленичи и, лазейки, започна да оглежда земята. Откри собствените си следи и ги проследи до мястото, където бяха се разделили с брат си. Горд от себе си, започна да проследява стъпките му. Ако се изправеше, нямаше да вижда следите, затова бе коленичил, носът му беше само на ръка разстояние от снега и продължи като куче, което души следа.

Стигна до падналото дърво, около което бяха разпилени клони, а наоколо личаха следи — някои дълбоки и големи. Снегът беше червен. Андрей гребна шепа и го разтри между пръстите си. Снегът се превърна в кръв.

— Павле!

Не спря да вика, докато гърлото не го заболя и гласът му не секна. Разплака се, искаше да каже на брат си, че може да вземе своя дял от котката. Просто искаше брат му да се върне. Но всичко беше напразно. Брат му го беше изоставил. И той бе останал сам.

* * *

Оксана беше скрила торбичка стрити на прах царевични стъбла, куча лобода и сушени обелки от картофи зад тухлената пещ. По време на обиските в нея винаги гореше слаб огън. Проверяващите, изпратени да се уверят дали не крие зърно, никога не се завираха в пламъците. Не ѝ вярваха — защото изглеждаше здрава, когато другите бяха болни, като че ли да бъдеш жив беше престъпление. Но не намираха храна в къщата ѝ, не можеха да яzakлеймят като кулачка, богатата селянка. Вместо да я разстрелят веднага, я бяха обrekli на бавна смърт. Вече беше разбрала, че не може да ги победи със сила. Преди няколко години организира съпротива в селото, когато беше обявено, че са изпратени хора да свалят църковната камбана, за да я претопят. Тя и четири други жени се бяха заключили в камбанарията, биеха камбаната непрекъснато и не даваха да я отнесат. Оксана викаше, че камбаната принадлежи на Бога. Можеха да я застрелят, но мъжът, който беше началник, реши да пощади жените. След като разбиха вратата, той каза, че са му заповядали само да вземе камбаната, и обясни, че металът е необходим за индустриалната революция на страната. В отговор тя се беше изплюла на земята. Когато държавата започна да взема зърното на хората с твърдението, че то ѝ принадлежи, Оксана вече беше поумняла. Вместо да показва сила, се преструваше на покорна и съпротивата ѝ стана тайна.

Тази вечер семейството щеше да има угощение. Разтопи буци сняг, сложи водата да заври и я сгъсти със стритите царевични стъбла. Добави кокалчетата от бутилката. След като се свариха, ги стри на брашно. Разбираше, че избързва. Павел още не беше се върнал. Но беше сигурна, че той ще успее. Макар Бог да ѝ беше изпратил изпитания, но ѝ беше дал син да ѝ помага. Заричаше се да не се ядоса дори той да не хване котката. Гората беше голяма, котката малка, а гневът — напразно хабене на енергия. Опита се да се подготви за

разочарованието, но не можеше да не изпитва радостна възбуда при изгледите за месо и картофена супа.

На прага стоеше Андрей, лицето му беше издраскано, палтото засипано със сняг, а от носа му течаха кървави сопולי. Ботушите му се бяха разпаднали и пръстите му стърчаха. Оксана се хвърли към него.

— Къде е брат ти?

— Той ме изостави.

Андрей заплака. Не знаеше къде е брат му. Не разбираше какво е станало. Не можеше да обясни. Знаеше, че майка му ще го намрази. Знаеше, че вината ще е негова, макар да бе направил всичко както трябва, а брат му го беше изоставил.

На Оксана ѝ секна дъхът. Избута Андрей встрани, изскочи навън и погледна към гората. Нямаше и следа от Павел. Може би е паднал и се е ударил. Може би има нужда от помощ. Тя изтича обратно вътре, отчаяна да получи отговор, и видя Андрей да стои до тенджерата със супата с лъжица в ръка. Хванат на местопрестъплението, той погледна глупаво майка си, а от устните му капеше картофена супа. Обзета от гняв — гняв към мъртвия съпруг, към изчезналия син — тя събори Андрей на земята и набута лъжицата в гърлото му.

— Когато издърпам лъжицата от устата ти, ще ми кажеш какво се е случило.

Но щом издърпа лъжицата, той се закашля. Ядосана, тя отново натика лъжицата в гърлото му.

— Ти, безполезно, тромаво, глупаво момче. Къде е синът ми? Къде е той?

Издърпа отново лъжицата, но той плачеше и се давеше. Не можеше да говори. Продължаваше да плаче и да кашля и тя започна с юмруци да го блъска в гърдите. Спря, защото забеляза, че супата ще изкипи. Изправи се и я издърпа от огъня.

Андрей скимтеше на пода. Оксана го погледна и гневът ѝ се стопи. Беше толкова малък. И толкова много обичаше по-големия си брат. Наведе се, вдигна го и го сложи да седне на стола. Загърна го с одеяло и му напълни купа супа, щедра порция, много по-голяма, отколкото получаваше обикновено. Опита се да го храни с лъжица, но той не отваряше уста. Не ѝ вярваше. Подаде му лъжицата. Той спря да плаче и започна да сърба супата. Изгълта я. Тя напълни купата повторно. Каза му да яде бавно. Той не ѝ обърна внимание и изяде и

втората купа. Много тихо тя го запита какво се е случило и се заслуша в разказа му за кръвта в снега, за разпилените съчки, за изчезването на брат му и за големите следи. Затвори очи.

— Брат ти е мъртъв. Взет е за храна. Разбираш ли? Както вие преследвахте котката, някой е преследвал вас. Разбираш ли?

Андрей мълчеше и гледаше втренчено сълзите на майка си. Беше ясно, че не разбираше. Видя я как се изправя и излиза от къщата. Чу гласа ѝ и изтича до вратата.

Оксана беше коленичила в снега и гледаше към пълната луна.

— Моля те, Господи, върни ми сина.

Само Бог можеше да го върне у дома сега. Не молеше кой знае за какво. Нима Бог имаше толкова къса памет? Тя бе рискувала живота си, за да спаси камбаната му. И в замяна искаше само сина си, смисъл на живота ѝ.

Няколко съседни се подадоха от вратите си. Гледаха Оксана. Слушаха виковете ѝ. Но нямаше нищо необичайно в тъгата ѝ и хората бързо се прибраха по къщите.

ДВАЙСЕТ ГОДИНИ ПО-КЪСНО

МОСКВА

11 февруари 1953 г.

Снежната топка уцели Жора в тила. Той бе изненадан, а снегът се разпиля около ушите му. Някъде отзад чуваше малкия си брат да се смее, да се смее високо — горд от себе си, горд от попадението, макар то да бе щастлива случайност. Жора изтръска леда от яката на якето си, но няколко късчета вече се бяха прокраднали надолу по врата му. Топяха се, плъзгаха се по гърба и оставяха хлъзгави следи от студена вода. Измъкна ризата от панталоните си, протегна ръка, доколкото успя, и изхвърли леда.

Като не можеше да повярва в безразличието на по-големия си брат — който беше зает с ризата си, вместо да се интересува какво прави противникът му — Аркадий не бързаше и оформяше снега на топка, като прибавяше шепа след шепа. Две пълни шепи и снежната топка се превърна в несполучлив удар: тежка за хвърляне, бавна във въздуха, която лесно можеше да се избегне. Дълго време правеше грешката да оформя прекалено големи топки. Въздухът убиваше скоростта им и вместо да нанесат по-силен удар, те почти винаги се разпадаха и дори не стигаха до брат му. Двамата с Жора често играеха на снежни топки. Понякога се присъединяваха и други деца, но обикновено бяха само двамата. Играта започваше случайно, но ставаше все по-състезателна с всеки удар. Аркадий никога не печелеше, ако в тази игра изобщо можеше да има победител. Винаги беше победен от скоростта и силата на хвърлянията на брат си. Игрите свършваха по един и същи начин: с разочарование, капитулиране, обида или по-лошо, с плач и изблик на ярост. Не му харесваше, че винаги губи, най-вече не му харесваше, че винаги се гневи от това. Единствената причина да продължава да играе беше увереността му, че днес ще е различно, че днес ще спечели. Приближи се, но не твърде много: искаше ударът да се брои. Ако бе съвсем отблизо, хвърлянето не се смяташе.

Жора видя твърде късно летящата бяла топка, описваща дъга във въздуха, не прекалено голяма, но не и прекалено малка, точно такава,

каквато брат му би хвърлил. Не можеше да направи нищо. Ръцете му бяха зад гърба. Трябваше да признае, че малкият му брат е способен ученик.

Снежната топка го удари по носа, разби се и залепи със сняг очите, носа и устата му. Той отстъпи назад, лицето му бе покрито с ледена кора. Изстрелът беше съвършен — това бе краят на играта. Беше победен от по-малкия си брат, момче, което нямаше дори пет години. Едва сега, когато загуби за първи път, оцени важността на победата. Брат му отново се смееше — правеше го показно, сякаш снежната топка в лицето беше най-смешното нещо. Е, той поне никога не злорадстваше, както Аркадий сега; никога не се смееше толкова много, нито изпитваше такова задоволство от победите си. Момчето имаше нужда от урок, трябваше да бъде поставено на мястото му. Беше спечелило една игра, това беше всичко: щастлива, незначителна игра, една от стотиците, не — една от хилядите загубени. И сега се преструваше, че са равни, или по-лошо, че е по-добър от него? Жора клекна, зарови ръце в снега, стигна чак до ледената земя отдолу и загреба шепа замръзнала кал, мръсотия и камъни.

Като видя брат си да прави друга снежна топка, Аркадий се обърна и побягна. Това щеше да бъде изстрелът на отмъщението: снежната топка щеше да бъде направена внимателно и хвърлена с всичка сила. Той нямаше да чака да бъде ударен. Ако избяга, ще е в безопасност. Колкото и точен да е ударът и колкото и добре да е направена снежната топка, изминавайки известно разстояние, тя започва да губи форма и да се разпада. А дори да го уцели, поради голямото разстояние топката става безвредна и едва ли си струва труда. Ако успее да избяга, ще завърши с победа. Не искаше победата да се превърне в поражение, опетнена от поредица точни попадения на брат му. Не: бягай и отбележи успеха, сложи край на играта сега. Ще се наслаждава на това чувство поне до следващия ден, когато вероятно отново ще загуби. Но това ще стане утре. Днес бе денят на победата.

Чу брат си да вика името му. И погледна назад, като все още тичаше, усмихна се — сигурен, че е извън опасност.

Ударът дойде като юмрук в лицето. Главата му се отметна назад, той изведнъж загуби почва под краката си и за секунди сякаш остана във въздуха. Когато стъпалата му отново докоснаха земята, краката му се огънаха и той падна в снега, свит на кълбо — замаян, дори не успя

да протегне ръце. За миг остана да лежи, без да разбира какво е станало. Устата му беше пълна с кал, слюнка и кръв. Боязливо допря ръката си в ръкавица между устните. Зъбите му бяха грапави, сякаш посипани с пясък. Между тях имаше дупка. Беше му избит зъб. Заплака, изплю се и затърси в снега липсващия зъб. Сега не можеше да мисли за нищо друго, тревожеше го само това. Трябваше да намери зъба си. Къде ли е той? Но не можа да го намери сред белия сняг. Зъбът се загуби. Измъчваше го не болката, а гневът, оскърблението от тази несправедливост. Не можеше ли той да спечели игра? Беше я спечелил честно. Не можеше ли брат му да му признае това?

Жора се затича към брат си. Беше съжалил за постъпката си още когато топката от кал, лед и камъни бе излетяла от ръката му. Извика Аркадий, за да го предупреди да се наведе и да избегне удара. Но той се обърна и топката го удари право в лицето. Вместо да му помогне, беше придал на удара преднамерена злоба. Като приближи, Жора видя кръв по снега и му прилоша. Това беше негово дело. Беше превърнал играта им, на която се наслаждаваше толкова много, колкото и на всичко друго, в нещо ужасно. Защо не можеше да позволи брат му да спечели? Той щеше да спечели на следващия ден и на по-следващия, и на по-следващия. Изпитваше срам.

Жора коленичи в снега и сложи ръка на рамото на брат си. Аркадий отблъсна ръката му и го погледна със зачервени, пълни със сълзи очи и разкъравена уста като диво зверче. Не каза нищо. Лицето му бе изкривено от гняв. Изправи се малко несигурно.

— Аркадий?

В отговор брат му отвори уста и заплака, като издаваше животински звуци. Жора виждаше само мръсните му от калта зъби. Аркадий се обърна и побягна.

— Аркадий, чакай!

Но той не спря, не искаше да чуе извинението. Тичаше с всички сили, езикът му търсеше дупката между предните зъби. Намери я и опипа венеца с върха на езика си. Надяваше се никога вече да не види брат си.

14 февруари

Лев вдигна поглед към блок №18 — невисока, широка сграда от сив бетон. Беше късен следобед и вече се мръкваше. Цял работен ден беше изгубен за задача, която се оказа колкото неприятна, толкова и безсмислена. Според доклада на милицията за инцидента момче на четири години и десет месеца бе намерено мъртво на железопътната линия. Момчето си играело там късно вечерта и било прегазено от минаващия пътнически влак; тялото му било разполовено от колелата. Машинистът на експреса за Хабаровск в 21:00 още на първата гара съобщил, че забелязал някого или нещо на релсите малко след като потеглил от Ярославската гара. Още не бе установено как момчето е попаднало под колелата на влака. Може би машинистът не искаше да признае, че е ударил момчето. Но нямаше нужда от по-нататъшно разследване, защото беше трагичен инцидент, за който никой не носеше вина. Случаят трябваше вече да се приключи.

При обикновени обстоятелства не би имало причина Лев Степанович Демидов — перспективен и уверено издигащ се по служебната стълбица служител на МГБ, Министерство на държавната сигурност — да участва в разследването на подобен инцидент. Какво можеше да направи той? Загубата на детето бе ужасен удар за семейството и роднините. Но случаят нямаше особено значение от държавна гледна точка. Децата, невнимателни в поведението си, а не в езика си, не представляваха интерес за Държавна сигурност. Но в този случай ситуацията неочаквано се усложни. Мъката на семейството доби странна изява. Те, изглежда, не можеха да приемат, че синът им (Лев провери в доклада — детето се казваше Аркадий Фьодорович Андреев) е загинал поради собственото си невнимание. Твърдяха, че бил убит. От кого — нямали представа. По каква причина — нямали представа. Как е могло да се случи — също нямали представа. Но макар и без логични и правдоподобни аргументи, те се осланяха на силата на чувствата си. Съществуваше реална възможност да убедят други доверчиви хора: съседи, приятели и непознати — всеки, който би пожелал да ги изслуша.

Ситуацията се усложняваше още повече от това, че бащата на момчето, Фьодор Андреев, беше служител, макар и с нисък ранг, на МГБ и, както се оказа, подчинен на Лев. Вместо да помисли, той петнеше репутацията на МГБ, като използваше авторитета му, за да придаде достоверност на неприемливите си твърдения. Беше преминал

границата, като позволи на чувствата да замъглят разума му. Ако нямаше смекчаващи обстоятелства, Лев можеше просто да го арестува. Но в забъркалата се каша той беше принуден временно да изостави настоящите си важни дела, за да изясни въпроса.

Лев не очакваше с нетърпение сблъсъка с Фьодор и докато бавно изкачваше стъпалата, размишляваше как е попаднал в учреждението, което контролира настроенята на хората. Никога не бе имал намерение да работи в Държавна сигурност; тази кариера бе продължение на военната му служба. По време на Великата отечествена война бе мобилизиран в ОМСБОН — мотострелкова бригада със специално предназначение. Трети и Четвърти батальон се състояха изключително от студенти на Централния институт по физическа култура, какъвто беше и той. Бяха избрани заради физическите си данни и смелостта си, и изпратени в тренировъчен лагер в Митишчи, северно от Москва, където ги обучиха за ръкопашен бой, умения за работа с всякакви оръжия, скокове от малка височина с парашут и използване на експлозиви. Лагерът бе на НКВД, Народния комисариат на вътрешните работи, както бе известна тайната полиция, преди да се превърне в МГБ. Батальоните се намираха под прякото ръководство на НКВД, а не на военните и естеството на мисиите им отразяваше това. Бяха изпращани в тила на врага, разрушаваха инфраструктури, събираха информация, извършваха поръчкови убийства — те бяха истински диверсанти.

Лев се наслаждаваше на независимостта при операциите, макар да не споделяше тези свои мисли. Харесваше му фактът, или може би илюзията, че съдбата му е в неговите собствени ръце. Беше в стихията си. И в резултат бе награден с орден „Суворов“ II степен. Хладнокръвието му, военните му успехи, добрият външен вид и преди всичко абсолютната му и искрена вяра в собствената му страна го превърнаха в момчето от плаката — доста буквално — за съветските освободителни войски в окупираната от германците територия. Той и още няколко войници от различни дивизии бяха снимани на фона на изгорял немски танк, с вдигнати автомати, с победоносни изражения и убити германски войници в краката им. На заден фон се виждаха горящи села. Разрушение, смърт и победоносни усмивки — Лев, с красивите си зъби и широките рамене, стоеше на преден план в групата на снимката. Седмица по-късно снимката се появи на първата

страница на „Правда“ и Лев бе поздравяван от непознати войници и цивилни, хора, които искаха да му стиснат ръката и да прегърнат този символ на победата.

След войната Лев се премести от ОМСБОН в НКВД. Издигането му изглеждаше логично. Не беше задавал никакви въпроси: пътят му бе предначертан от началниците и той вървеше по него с гордо вдигната глава. Страната му можеше да поиска всичко от него и той с готовност щеше да ѝ го даде. Ако му заповядаха, би ръководил и лагер в ГУЛАГ, в арктическата тундра в района на Колима. Единствената му цел бе да служи на страната си, страната, победила фашизма, страна, която осигуряваше безплатно образование и медицинско обслужване, която оповести правата на работническата класа в целия свят, която плащаше на баща му — работник на конвейер в завод за боеприпаси — заплата, сравнима с тази на квалифициран лекар. И макар че неговата работа в органите на Държавна сигурност често беше неприятна, той разбираше необходимостта от нея, необходимостта да се пази революцията от враговете, било то чужди или свои, от онези, които искаха да я подценят, и от другите, които искаха да видят нейния провал. Лев бе готов да даде живота си, за да защити революцията.

Но днес героизмът и военната му подготовка се оказаха безполезни. Тук нямаше враг, а колега, приятел, поболял се от мъка баща. Но дори и така да е, съществуваха правила на МГБ и този баща в траур се подчиняваше на правилата. Лев трябваше да действа внимателно. Не можеше да си позволи да го завладеят същите чувства, които заслепяваха Фьодор. Тази истерия подлагаше на опасност едно добро семейство. Ако не се вземат мерки, безпочвените приказки за убийство могат да обхванат всичко като плевели, да се разпространят из обществото, да разтревожат хората и да ги накарат да поставят под съмнение един от фундаменталните постулати на новото общество:

Престъпност не съществува.

Всъщност малцина вярваха сляпо на това. Но всичко си има своите недостатъци: живееше в общество все още в преход, все още несъвършено. Като офицер от МГБ Лев бе задължен да изучава трудовете на Ленин, това беше задължение на всеки гражданин. Той знаеше, че тази социална язва — престъпленията — ще замрат, когато изчезнат бедността и нуждата. Още не бяха стигнали тази степен на развитие. Имаше кражби, пиянските кавги завършваха с насилие:

съществуваха и *урките* — участници в престъпни банди. Но хората трябваше да вярват, че вървят към по-добър свят. Да се нарече това убийство, означаваше да се направи огромна крачка назад. От своя учител, началника си майор Кузмин, Лев знаеше за процесите от 1937 година, когато Сталин казал за обвиняемите, че са:

Изгубили вярата си.

Враговете на Партията бяха не просто саботьори, шпиони и вредители, те се съмняваха в партийната линия, съмняваха се във възможността да бъде изградено ново общество. Според това правило Фьодор, приятел и колега на Лев, наистина се беше превърнал във враг.

Задачата на Лев беше да сложи край на безпочвените спекулации и да отведе семейството от ръба на пропастта. В приказките за убийство се съдържаше естествена драма, която без съмнение въздействаше на впечатлителните хора. Ако трябва, ще бъде суров: момчето е направило грешка, за която е платило с живота си. Не биваше никой друг да страда заради неговата непредпазливост. Но може би няма да стане нужда. Не трябва да отива толкова далеч. Въпросът може да бъде решен тихо и мирно. Те са в плен на мъката си и трябва да бъде търпелив с тях. Те не мислят трезво. Ще им представи фактите. Не е дошъл тук, за да ги заплашва, поне не веднага: дошъл е, за да им помогне. За да възстанови вярата им.

Лев почука на вратата и Фьодор отвори. Лев наведе глава.

— Много съжалявам за загубата ти.

Фьодор отстъпи назад и го пусна да влезе.

Стаята бе претърпана като на селско събрание. Имаше възрастни хора и деца — очевидно беше се събрало цялото семейство. В подобна атмосфера беше лесно човек да си представи как се подклаждат чувствата. Без съмнение те си самовнушаваха да обвиняват някаква загадъчна сила за смъртта на момчето. Може би така им беше по-лесно да се примирят със загубата. Може би се чувстваха виновни, че не са научили детето да стои далеч от железопътните релси. Лев разпозна някои от лицата. Бяха колеги на Фьодор. Смутиха се, че ги е заварил тук. Не знаеха как да се държат, избягваха да го гледат в очите, имаха желание да си тръгнат, но не можеха да го направят.

Лев се обърна към Фьодор.

— Може би да разговаряме на четири очи?

— Моля те, това е семейството ми: искат да чуят каквото имаш да кажеш.

Лев се огледа — двайсетина чифта очи бяха приковани в него. Вече знаеха какво ще каже и то не им харесваше. Бяха разгневени, че момчето им е намерило смъртта си, и това бе техният начин да покажат болката си. Лев трябваше просто да приеме, че се е превърнал в отдушник на гнева им.

— Няма нищо по-лошо от загубата на дете. Бях и колега, и приятел, когато със съпругата си празнувахте раждането на сина ви. Помня как ви поздравявах. И сега с неизказана мъка ви предлагам утеха.

Малко суховато може би, но искрено. Думите му бяха посрещнати с мълчание.

Лев обмисляше внимателно какво ще каже.

— Никога не съм преживявал мъката от загубата на дете. Не знам как бих реагирал. Може би бих искал да обвиня някого, някого, когото ще мога да мразя. Но напълно отговорно мога да ви уверя, че за смъртта на Аркадий няма никакви неясноти. Донесъл съм доклада за случая, който ще ви оставя, ако искате. Освен това възложено ми е да отговоря на въпросите ви.

— Аркадий е бил убит. Искаме да помогнете за разследването, ако не лично, то МГБ да упражни натиск върху прокурора да заведе дело.

Лев кимна и се опита да си придаде вид, че е съгласен. Това бе възможно най-лошото начало на разговора. Бащата бе настоятелен: подкрепата на роднините твърда. Той искаше официално да бъде заведено дело, без което милицията нямаше да започне разследване. Искаше невъзможното. Лев огледа колегите си. Те, за разлика от другите, разбираха, че думата *убийство* петни служителите на министерството.

— Аркадий е попаднал под колелата на влака. Смъртта му се дължи на случайност, на трагична злополука.

— Защо тогава е бил гол? Защо устата му е била натъпкана с кал!

Лев се опита да осмисли току-що казаното. Момчето е било голо? За първи път чуваше това. Отвори доклада.

Момчето е било облечено.

Сега, когато прочете отново този ред, му прозвуча странно. Но там пишеше, че момчето е било облечено. Продължи да чете документа.

Било е влачено по земята, устата му е била пълна с кал.

Затвори доклада. Всички в стаята чакаха.

— Момчето е било намерено облечено. Да, имало е пръст в устата му. Но тялото му е било влачено от влака и наличието на пръст е напълно обяснимо.

Една възрастна жена се изправи. Беше прегърбена от възрастта, но погледът ѝ беше остър.

— Съобщиха ни друго.

— Много жалко, но сте били информирани погрешно.

Но жената не спираше. Очевидно семейството разчиташе на нея за отстояване на твърденията им.

— Мъжът, открил тялото — Тарас Куприн — е чистач. Живее през две улици оттук. Той ни каза, че Аркадий е бил чисто гол, чувате ли? Без никаква дрешка. Влакът не би могъл да съблече детето.

— Този човек, Куприн, наистина е намерил тялото. Показанията му са записани в доклада. Според него момчето е било намерено на релсите напълно облечено. Казано е недвусмислено. Думите му са записани тук черно на бяло.

— Защо тогава на нас е казал друго?

— Може да се е объркал. Не знам. Но твърденията му са подписани и фигурират в доклада. Съмнявам се, че ще каже нещо различно, ако го попитам сега.

— Вие самият видели ли сте тялото на момчето?

Въпросът изненада Лев.

— Не, аз не разследвам този инцидент, това не е моя работа. Но дори да беше, няма какво да се разследва. Това е ужасна злополука.

Дошъл съм, за да говоря с вас, да изясня възникналите излишни недоразумения. Мога да ви прочета целия доклад, ако искате.

Възрастната жена отново заговори.

— Този ваш доклад е лъжа.

Всички в стаята затаиха дъх. Лев замълча и се опита да запази самообладание. Трябваше да разберат, че компромис няма да има. Трябваше да отстъпят, да приемат, че смъртта на момчето е нещастен случай. Лев беше тук заради тях. Обърна се към Фьодор и зачака той да обуздае жената.

Фьодор пристъпи напред.

— Лев, имаме нови улики, които се появиха едва днес. Жена, която живее отсреща, чиито прозорци гледат към железопътната линия, е видяла Аркадий с някакъв мъж. Не знаем нищо повече. Не познаваме жената. Никога преди не сме я виждали. Била чула за убийството...

— Фьодор...

— Била чула за смъртта на сина ми. И ако онова, което ни каза, е вярно, тя може да опише мъжа. Ще може да го разпознае.

— Къде е тази жена?

— Тъкмо нея чакаме.

— Тя ще дойде тук? Интересно е да чуя какво ще каже.

Предложиха му стол. Той отказа. Пожела да остане прав.

Всички мълчаха и чакаха да се почука на вратата. Лев съжали, че е отказал да седне. Измина почти час в мълчание, преди да чуят тихо почукване. Фьодор отвори вратата, представи се и въведе жената вътре. Тя беше около трийсетгодишна с мило лице и големи уплашени очи. Беше изненадана от присъствието на толкова хора и Фьодор побърза да я успокои.

— Това са приятелите и семейството ми. Не се плашете.

Тя обаче не го слушаше. Гледаше втренчено Лев.

— Казвам се Лев Степанович. Офицер от МГБ. Аз тук съм старши. Вие как се казвате?

Лев извади бележника си и намери празна страница. Жената не отговори. Той вдигна поглед. Тя все още не беше казала нито дума. Лев се канеше да повтори въпроса, когато тя най-после заговори.

— Галина Шапорина.

Гласът ѝ прозвуча тихо, почти като шепот.

— И какво видяхте?

— Аз видях...

Тя огледа всички в стаята и заби поглед в пода, след това отново вдигна очи към Лев и потъна в мълчание. Фьодор я подкани, в гласа му се долавяше напрежение.

— Видели сте някакъв мъж?

— Да, мъж.

Фьодор, застанал до нея, с очи, вперени в нейните, въздъхна облекчено.

Тя продължи:

— Мъж, може би работник, на железопътната линия — видях го през прозореца. Беше много тъмно.

Лев почука по бележника с молива си.

— Видели сте го с момченце?

— Не, нямаше момче.

Фьодор зяпна от изненада, а после заговори забързано, сякаш изстрелвайки думите.

— Но на нас ни казаха, че сте видели някакъв мъж да държи момчето ми за ръка.

— Не, не, не — нямаше момче. Държеше чанта, струва ми се — чанта с инструменти. Да, това беше. Работеше на линията, сигурно ремонтиреше нещо. Не видях много, само бегъл поглед, това е всичко. Всъщност не би трябвало да съм тук. Много съжалявам за смъртта на сина ви.

Лев затвори бележника.

— Благодаря ви.

— Ще има ли други въпроси?

Преди Лев да успее да отговори, Фьодор хвана жената за ръката.

— Видели сте някакъв мъж.

Жената издърпа ръката си. Огледа се, всички очи бяха устремени в нея. Обърна се към Лев.

— Ще ме разпитвате ли още?

— Не. Можете да си вървите.

Галина наведе глава и забърза към вратата. Но преди да стигне до нея, възрастната жена извика:

— Толкова лесно ли се плашите?

Фьодор се приближи до нея.

— Моля те, седни.

Тя кимна, нито отхвърляйки, нито приемайки молбата му.

— Аркадий беше твой син.

— Да.

Лев не виждаше очите на Фьодор. Не знаеше какво си казват безмълвно двамата. Каквото и да беше, тя седна на мястото си, а в това време Галина се изниза през вратата.

Лев беше доволен от намесата на Фьодор. Надяваше се, че са достигнали повратен момент в разговора. Събирането на слухове и клюки никому не е донесло нещо добро.

Фьодор отново застана до Лев.

— Извинете майка ми, тя е много разстроена.

— Точно затова съм тук. За да можем да поговорим и нищо да не излезе извън стените на тази стая. Ако някой започне да те разпитва за сина ти, не казвай, че е бил убит. Не защото ти заповядвам, а защото не е истина.

— Разбирам.

— Фьодор, искам утре да си вземеш свободен ден. Ръководството е разрешило. Ако има още нещо, което мога да направя за теб...

— Благодаря.

На вратата Фьодор стисна ръката на Лев.

— Извинете нашата невъздържаност. Всички сме много разстроени.

— Няма да докладвам. Както казах, нека с това всичко да приключи.

Лицето на Фьодор се вкамени. С мъка изрече горчивите думи:

— Синът ми загина в ужасна злополука.

Лев слизаше по стълбите, дишайки дълбоко с облекчение. Атмосферата в стаята беше задушаваша. Радваше се, че са приключили, че въпросът беше решен. Фьодор е добър човек. Примири ли се веднъж със смъртта на сина си, ще му е по-лесно да приеме истината.

Лев спря. Чу стъпки зад гърба си. Обърна се. Беше момче на седем-осем години.

— Аз съм Жора, другарю, по-големият брат на Аркадий. Може ли да разговарям с вас?

— Разбира се.

— Вината е моя.

— И каква е вината ти?

— Смъртта на брат ми: замерих го със снежна топка. Направих я от сняг, камъни и кал. Аркадий го заболя, топката го удари по главата. И той побягна. Сигурно е бил замаян, може би затова не е видял влака. Калта, която намериха в устата му: вината е моя. Замерих го с нея.

— Смъртта на брат ти е нещастен случай. Няма причина да се чувстваш виновен. Но направи добре, като ми каза истината. А сега се върни при родителите си.

— Не съм им казал за снежната топка с калта и камъните.

— Не е нужно да знаят.

— Много ще се разсърдят. Защото тогава го видях за последен път. Винаги толкова хубаво си играехме. И щяхме пак да си играем, щяхме да се сдобрим, отново да бъдем приятели, сигурен съм. Но сега не мога да се сдобря с него, не мога дори да му кажа, че съжалявам.

Лев слушаше признанието на момчето. То искаше прошка. Разплака се. Смутен, Лев го погали по главата и промърмори нещо, сякаш това бяха думи от приспивна песен:

— За нищо не си виновен.

СЕЛО КИМОВО, СТО И ШЕЙСЕТ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ МОСКВА

Същия ден

Анатолий Бродски не беше спал три денонощия. Беше толкова уморен, че дори най-обикновените движения изискваха напрежение на силите. Вратата на плевнята пред него беше заключена. Знаеше, че трябва да я избие. Задачата му се струваше немислима. Просто нямаше необходимите сили. Заваля сняг. Вдигна поглед към нощното небе, умът му блуждаеше и когато най-сетне осъзна къде е и какво трябва да прави, снегът бе покрил лицето му. Облиза снежинките по устните си и разбра, че ако не влезе вътре, ще умре. Съсредоточи се и ритна вратата. Пантите изскърцаха, но вратата не помръдна. Ритна я отново. Дъските се разцепиха. Окуражен, той събра последните си сили, прицели се в катинара и ритна вратата за трети път. Дървото се пропука, вратата се отвори. Той застана на входа, за да свикнат очите му с мрака. В единия край на плевнята, в оградено място, имаше две крави. В другия край бяха струпани инструменти и слама. Разстла няколко груби чувала върху замръзналата земя, закопча палтото си, легна, кръстоса ръце и затвори очи.

* * *

От прозореца на спалнята си Михаил Зиновиев видя, че вратата на плевнята е широко отворена. Тя се люлееше напред-назад от вятъра и снегът влизаше вътре. Обърна се. Жена му спеше. Реши да не я безпокои, облече тихо полушубката си, обу валенките и излезе.

Вятърът се беше усилил, вдигаше облаци от сняг и го запращаше в лицето на Михаил. Той вдигна ръка, за да заслони очите си. Като приближи плевнята, погледна през пръстите си и видя, че катинарът е разбит и вратата е отворена. Надникна вътре и след като очите му свикнаха с мрака, забеляза очертанятията на мъж, легнал в сламата. Без

ясна представа какво ще направи, влезе в плевнята, хвана вилата, приближи се до спящия и я насочи към корема му, готов да го прободете.

Анатолий отвори очи и видя нечий покрити със сняг валенки на сантиметри от лицето си. Претърколи се по гръб и вдигна поглед към мъжа, надвесил се над него. Зъбите на вилата бяха насочени право към корема му. Никой от двамата не помръдна. Дъхът им образуваше пара, която ту се появяваше, ту изчезваше. Анатолий не се опита да хване вилата. Не се опита и да се отмести.

Останаха така вцепенени, докато Михаил не усети парещ срам. Ахна, сякаш невидима сила го блъсна в диафрагмата. Хвърли вилата и падна на колене.

— Моля те, прости ми.

Анатолий седна. Адреналинът го беше събудил, но тялото го болеше. Колко ли беше спал? Малко, твърде малко. Гласът му беше дрезгав, гърлото сухо.

— Разбирам. Не трябваше да идвам тук. Не трябваше да те моля за помощ. Сега трябва да мислиш за семейството си. Изложих те на опасност. Аз съм този, който трябва да моли за прошка.

Михаил поклати глава.

— Изплаших се. Паникьосах се. Извинявай.

Анатолий погледна навън, към снега и мрака. Не можеше да тръгне веднага. Щеше да загине. Разбира се, повече няма да може да спи. Но имаше нужда от подслон. Михаил чакаше отговор, чакаше Анатолий да му прости.

— Няма за какво да ти прощавам. Не си виновен. На твоє място бих направил същото.

— Но ти си мой приятел.

— Все още съм твой приятел и винаги ще бъда. Чуй ме: искам да забравиш, че тази нощ съм идвал тук. Забрави, че съм те молил за помощ. Запомни ни такива, каквито бяхме. Запомни ни като най-добри приятели. Направи го за мен и аз ще направя същото за теб. Ще си отида, щом съмне. Обещавам. Ще се събудиш и ще продължиш да живееш както преди. Уверявам те, никой няма да разбере, че съм бил тук.

Михаил отпусна глава и заплака. До тази нощ вярваше, че би направил всичко за приятеля си. Но това бе лъжа. Неговата вярност,

смелост и приятелство се оказаха слаби — бяха се огънали при първото сериозно изпитание.

Нищо чудно, че неочакваното появяване на Анатолий изненада Михаил. Анатолий пристигна в селото, без да предупреди. Въпреки това го посрещнаха топло, предложиха му храна, питие и легло. Но домакините разбраха причината за внезапното му идване, когато научиха, че се е запътил на север, към финландската граница. Не спомена обаче, че го издирва МГБ, Държавна сигурност. Нямаше нужда, те се досетиха сами — беше беглец. Щом това стана ясно, той вече не беше добре дошъл. Наказанието за оказана помощ и укриване на беглец беше разстрел. Анатолий го знаеше, но се надяваше, че приятелят му е готов да поеме риска. Дори се надяваше, че може би ще го изпрати до северната граница. МГБ не търсеше двама души, още повече че Михаил имаше познати в градовете по пътя до Ленинград, включително в Калинин и Новгород. Наистина искаше твърде много от него, но някога беше спасил живота на Михаил и макар никога да не е смятал, че неговият приятел му е задължен и трябва да му върне дълга, то бе само защото не предполагаше, че ще има нужда от такава услуга в замяна.

По време на разговора им стана ясно, че Михаил не е готов да поеме подобен риск. Всъщност той не бе готов да поеме никакъв риск. Жена му често прекъсваше разговора и искаше да поговори насаме с мъжа си. При всяко прекъсване гледаше Анатолий с неприкрита злоба. Обстоятелствата изискваха благоразумие и предпазливост, които бяха част от всекидневието. А не можеше да се отрече, че той бе изложил на опасност семейството на приятеля си, семейство, което обичаше. Въпреки първоначалните си очаквания каза на Михаил, че иска само да преспи в плевнята им. И ще си тръгне на сутринта. Ще върви до най-близката гара, както и беше дошъл. А за счупения катинар на плевнята семейството можеше да обясни, че е влизал крадец. Вярваше, че тези предпазни мерки са успокоили домакините му.

Анатолий, който не можеше да гледа приятеля си да плаче, сложи ръка на рамото му.

— Ти за нищо не си виновен. Всички ние просто се опитваме да оцелеем.

Михаил спря да плаче. Вдигна поглед, избърса сълзите си. Разбирайки, че се виждат за последен път, приятелите се прегърнаха.

Михаил се отдръпна.

— Ти си по-добър от мен.

Изправи се, излезе от плевнята и притвори внимателно вратата, като нарича с крак сняг, за да я задържи затворена. Обърна се с гръб към вятъра и закрачи бавно и тежко към къщата. Ако беше убил Анатолий и съобщил за него, щеше да гарантира безопасността на семейството си. А сега трябваше да поеме риск. Оставаше му само да се моли. Никога не се е държал като страхливец и дори по време на войната, когато постоянно рискуваше живота си. Някои дори го наричаха храбрец. Но сега се страхуваше за семейството си. Можеше да си представи много по-лоши неща от собствената си смърт.

Вкъщи събу валенките си, съблече полушубката и влезе в спалнята. Изненадан, видя жена си да стои до прозореца и да гледа към плевнята. Като го чу да влиза, се обърна. Дребната ѝ фигура не подсказваше, че е способна да вдига тежести, да носи на плещите си цялата къща и дори да коси, да работи по дванайсет часа на ден, да държи семейството си сплотено. Не даваше и пет пари, че Анатолий някога бе спасил живота на мъжа ѝ. Не я интересуваше историята на приятелството им. Предаността и чувството за дълг за нея бяха абстрактни понятия. Анатолий беше заплаха за безопасността им. Реална заплаха. Тя искаше той да си отиде колкото може по-скоро, подалеч от семейството ѝ и в този момент го мразеше — грижливия, скромнен приятел, когото някога бе обичала и посрещала като скъп гост — повече от всеки друг на света.

Михаил целуна жена си. Бузата ѝ беше студена. Хвана я за ръката. Тя го погледна и забеляза, че е плакал.

— Какво правеше навън?

Михаил споделяше тревогата ѝ. Тя се надяваше, че е направил необходимото. Надяваше се, че е поставил семейството си на първо място и е убил онзи човек. Така трябваше да постъпи.

— Беше оставил вратата на плевнята отворена. Всеки можеше да забележи. Затворих я.

Усети как ръката ѝ се отпуска в неговата, усети разочарованието ѝ. Мислеше го за слаб. И беше права. Нямаше сили нито да убие приятеля си, нито да му помогне. Опитва се да намери утешителни думи:

— Не се тревожи. Никой не знае, че е тук.

МОСКВА

Същия ден

Масата беше счупена, леглото — преобърнато, дюшекът нарязан, възглавниците разкъсани, а дъските на пода разковани, но досега претърсването на апартамента на Анатолий Бродски не подсказа с нищо къде би могъл той да се намира. Лев клекна, за да огледа камината. В нея бяха горили хартия. Слоевете фина пепел бяха останали от изгорената кореспонденция. С дулото на пистолета си той разрови старателно останките с надеждата да намери оцеляло късче хартия. Пепелта се разпадаше — всичко бе изгоряло докрай. Предателят беше избягал. И виновен за това беше той. Бе оправдал този човек, този непознат, поради липса на доказателства. Бе предположил, че е невинен, подобна грешка би могъл да допусне само новак.

По-добре да пострада десетима невинни, отколкото един шпионин да избегне наказание.

Беше пренебрегнал фундаментален принцип в тяхната работа: презумпцията за вина.

Въпреки че се чувстваше отговорен, Лев не можеше да не се замисля, че ако не беше загубил цял ден със злополучната смърт на момчето, не би изпуснал Бродски. Да се среща с роднините, да пресича нелепи слухове — това не е работа на старши офицер от МГБ. Вместо да ръководи операцията по наблюдението на заподозрения, той се бе ангажирал със странична работа, разплитайки личната история на своя подчинен. Не биваше да се съгласява. Беше подценил заплахата, която Бродски представлява. Това беше първият му сериозен пропуск, откакто бе постъпил в органите на Държавна сигурност. И той добре знаеше, че малцина офицери имат възможността да допуснат втора грешка.

Отначало не прояви голям интерес към случая: Бродски беше образован, владееше английски език и редовно имаше работа с чужденци. Това бе повод за проява на бдителност, но, както беше отбелязал Лев, той бе уважаван ветеринарен лекар, каквито в града се брояха на пръсти. В края на краищата чуждестранните дипломати все

при някого трябваше да водят котките и кучетата си. Освен това Бродски беше служил в Червената армия като полеви лекар. Произходът му бе безупречен. Според личното му дело той беше отишъл на фронта като доброволец и въпреки че формално нямаше нужната квалификация, тъй като беше ветеринарен лекар, бе работил в няколко полеви болници и два пъти бе награждаван. Заподозреният вероятно бе спасил живота на стотици души.

Майор Кузмин бързо се досети какви съмнения измъчват подчинения му. През войната Лев няколко пъти бе лекуван от полеви лекари и очевидно го възпираше чувство за другарство. Кузмин му напомни, че сантименталността може да замъгли истината. Тези, които изглеждаха най-достойни за доверие, заслужаваха най-голямото подозрение. Лев видя в това повторение на добре известния афоризъм на Сталин:

Доверявай се, но проверявай.

Думите на Сталин бяха изтълкувани като:

Проверявай тези, на които се доверяваш.

Тъй като онези, които не се ползваха с доверие, се проверяваха също така внимателно, както и онези, които го имаха, това означаваше, че поне се спазва някакво равенство.

Задачата на разследващия беше да премахва невинността пласт по пласт, докато не се разкрие престъпление. Ако не се разкрие някаква вина, значи не са търсили достатъчно дълбоко. В случая с Бродски въпросът не беше дали чуждите дипломати се срещаха с него, защото е ветеринарен лекар, а по-скоро дали заподозреният не е станал такъв, за да могат чуждите дипломати да се срещат свободно с него. Защо кабинетът му беше близо до американското посолство? И защо — малко след като бе започнал да практикува — няколко от служителите в посолството се бяха сдобили с домашни любимци? И накрая, защо домашните любимци на чуждите дипломати, изглежда, се нуждаеха по-често от внимание от тези на обикновените граждани? Кузмин първи се съгласи, че във всичко това има комичен аспект, и точно това обезоръжаващо качество му изглеждаше подозрително. Обичайността на ситуацията му се струваше прекрасно прикритие. Сякаш се присмиваха на МГБ. Едва ли имаше по-сериозни престъпления от това.

След като проучи случая и се съобрази с изводите на своя наставник, Лев взе решението да следят заподозрения, вместо да го арестуват, тъй като, ако беше шпионин, щяха да имат възможността да разберат с кого работи и да заловят всички с един удар. Макар да не го признаваше, се чувстваше неудобно да извърши арест без повече доказателства. Разбира се, това бе угризение, което го измъчваше през целия му професионален живот. Беше извършил много арести, като знаеше само имената и адресите на заподозрените и факта, че някой си нямал доверие към тях. Колкото до доказателствата, те щяха да бъдат събрани при разпита. Но Лев вече не беше пионка, която безмълвно следва заповедите, и беше решил да се възползва от властта си и да постъпи другояче. Той беше детектив. Не се съмняваше, че накрая ще арестува Анатолий Бродски, просто държеше на доказателствата, на реалните улики, различни от обикновените предположения. Накратко, не искаше да има угризения за ареста.

Като част от операцията по наблюдението Лев бе взел дневната смяна и следеше заподозрения от осем сутринта до осем вечерта. За три дни не беше забелязал нищо необичайно. Заподозреният работеше, хранеше се навън на обяд и се прибираше у дома. Всъщност изглеждаше благонадежден гражданин. Може би обичайният му начин на живот бе притъпил бдителността на Лев. Когато тази сутрин го извика ядосаният Кузмин, осведомен накратко за случая с Фьодор Андреев — загиналото момче, и за истеричната реакция на роднините — и го инструктира веднага да оправи нещата, той се съгласи, без да възрази и да каже, че има много по-важни задачи. Сега със закъснение разбираше колко неразумно е постъпил. С огромно разочарование осъзна, че докато е разговарял с роднините и утешавал децата, заподозреният, този предател, бе избягал и направил Лев за смях. Агентът, на когото бе поверена дневната смяна, поради глупост не се беше замислил, че през целия ден в кабинета не бе влязъл нито един посетител. Едва надвечер се обезпокои и решил да влезе, като се представи за клиент. Но намерил помещението празно. Задният прозорец бил отворен. Заподозреният е могъл да избяга по всяко време и най-вероятно го е направил сутринта, малко след идването си.

Бродски е изчезнал.

Когато чу това, на Лев му приля: обади се спешно на майор Кузмин вкъщи и помоли за среща. Лев вече разполагаше с

доказателства за вината, които бе търсил, но заподозрения го нямаше. За негова изненада началникът му изглеждаше удовлетворен. Поведението на предателя потвърждаваше теорията му: в тяхната работа главното беше да не се доверяват никому. Ако в едно твърдение се съдържаше дори само процент истина, беше по-добре да го приемат за вярно, отколкото да го отхвърлят. На Лев бе заповядано да залови предателя на всяка цена. Да не спи, да не яде, да не почива, да не върши нищо друго, докато не го залови, което — както Кузмин самодоволно отбеляза — би трябвало да стане още преди три дни.

Лев разтърка очи. Усещаше стомаха си свит на топка. В най-добрия случай изглеждаше наивен, в най-лошия — некомпетентен. Беше подценил врага и изведнъж, изпаднал в нехарактерен за него силен пристъп на гняв, се замисли дали да не ритне прекатурената маса. Реши да не го прави. Беше научен да съдържа чувствата си. В стаята забързано влезе младши офицер, вероятно с желанието да помогне. Лев го отпрати с жест, искаше да остане сам. Изчака миг да се успокои, загледан през прозореца как вали снегът. Запали цигара и издуха дима към стъклото. И така, какво се бе случило? Заподозреният сигурно е видял агентите, които го следяха, и е разбрал, че трябва да бяга. Горенето на документи означаваше, че е искал да унищожи улики, свързани с шпионската му дейност или с настоящето му местонахождение. Лев беше сигурен, че Бродски има план за бягство, начин да се изплъзне от ръцете им. Трябваше да намери поне част от плана му.

Съседите бяха пенсионирана двойка, прехвърлили седемдесетте, живееха със сина си, съпругата му и двете им деца. Шестчленно семейство в две стаи, което беше нещо обичайно. И шестимата седяха в кухнята, рамо до рамо, а зад тях, за да ги сплаши, стоеше младши офицер. Съзнаваха, че са забъркани в престъпленията на друг човек, и Лев го виждаше. Виждаше страха им. Пренебрегна тези свои мисли като ненужни — вече беше проявил сантименталност — и се приближи до масата.

— Анатолий Бродски е предател. Ако му помагате по някакъв начин, дори с това, че мълчите, ще се отнесем с вас като със съучастници. Трябва да докажете предаността си към държавата. Излишно е ние да доказваме вашата вина. Тя се приема за даденост.

Възрастният мъж, дядото, веднага схвана за какво става дума и побърза да сподели всичко, каквото знаеше. Като подражаваше на думите на Лев, заяви, че предателят е отишъл на работа тази сутрин малко по-рано, като носел същото куфарче както обикновено, палто и шапка. Тъй като не искаше да изглежда, че не желае да им сътрудничи, дядото се впусна в предположения къде може да е сега предателят, но Лев усети, че това са само догадки. Дядото завърши с думите, че цялото им семейство не харесва Бродски като съсед и му няма доверие и че единственият човек, който го харесвал, била Зинаида Морозова, която живее на долния етаж.

Зинаида Морозова беше доста над петдесетте, трепереше като малко дете и неуспешно се опитваше да скрие това с пушене. Имаше гладка кожа и умни очи — Лев я завари да стои до евтина репродукция на известен портрет на Сталин, окачен на видно място над камината. Може би си мислеше, че той може да я защити. Лев не си направи труда да се представи, нито да покаже служебната си карта, пристъпи направо към въпросите в опит да я обърка.

— Защо сте в добри отношения с Анатолий Бродски след като всички съседни не го харесват и му нямат доверие?

Зинаида бе сварена неподготвена; възмущението от тази лъжа я накара да забрави за всякаква предпазливост:

— Всички съседни харесват Анатолий. Той беше добър човек.

— Бродски е шпионин. А вие го наричате добър? Според вас предателството добродетел ли е?

Прекалено късно разбрала грешката си, Зинаида започна да се оправдава:

— Искан само да кажа, че беше много тих човек. И много учтив.

Изрече заеквайки неуместните думи. Лев не им обърна внимание. Извади бележника си и записа зле подбраните й думи с големи видими букви.

ТОЙ БЕШЕ ДОБЪР ЧОВЕК

Пишеше ясно, за да може тя да види точно какво пише: отписваше следващите петнайсет години от живота й. Думите й бяха повече от достатъчни, за да я осъдят като съучастник. Щеше да получи

дълги години като политически затворник. Едва ли щеше да оцелее в ГУЛАГ на нейната възраст. Нямаше нужда да изрича заплахи на глас. И без това те бяха общоизвестни.

Зинаида отиде в ъгъла на стаята, загаси цигарата си, като веднага съжали за това и потърси друга.

— Не знам къде е заминал Анатолий, но знам, че няма семейство. Жена му е загинала във войната. Синът му умря от туберкулоза. Рядко го посещаваше някой. Доколкото знам, има малко приятели...

Тя замълча. С Анатолий бяха приятели. Бяха прекарвали много вечери заедно, хапвайки и пийвайки. По едно време дори се надяваше, че може да я обикне, но той не прояви интерес. Така и не преодоля загубата на жена си. Потънала в спомени, тя погледна Лев. Той остана равнодушен.

— Искам да знам къде е. Не ме интересуват нито загиналата му жена, нито умрелият му син. Историята на живота му не ме интересува, освен ако не е свързана с настоящето му местонахождение.

Животът ѝ бе заложен на карта — имаше само един начин да се спаси. Но можеше ли да предаде мъжа, когото обичаше? За нейна изненада решението изискваше много по-малко обмисляне, отколкото бе очаквала.

— Анатолий живееше самотно. Обаче понякога получаваше и изпращаше писма. Обикновено ги даваше на мен да ги изпратя. Кореспондираще си редовно с някого от село Кимово. Мисля, че е на север оттук. Спомена, че има приятел там. Не помня името му. Това е истината. Всичко, което знам.

Чувството за вина я караше да говори сподавено. Външните изяви на чувствата невинаги са достоверни, но интуицията на Лев му подсказваше, че тя предава доверен човек. Скъса уличаващата страница от бележника си и ѝ я подаде. Тя я прие като възнаграждение за предателството. Той съзря презрение в очите ѝ, но това не го разтревожи.

Името на селото северно от Москва беше незначителна следа. Ако Бродски наистина беше шпионин, много по-вероятно беше да е приютен от хората, за които работи. В МГБ отдавна бяха убедени, че съществува мрежа от нелегални явочни квартири под чуждестранен контрол. Предположението, че свързаният с чужденци предател ще

потърси помощ от свой приятел — колхозник, противоречеше на поведението на професионален шпионин. Но Лев беше сигурен, че това е следа, по която трябва да тръгне. Отхвърли несъответствията: задачата му беше да залови този човек и засега това беше единственото, с което разполагаше.

Забърза към камиона, спрял отпред на улицата, и се зачете отново в досието по случая, за да намери поне нещо, свързано със село Кимово. Прекъсна го заместникът му Василий Илич Никитин. Василий беше трийсет и пет годишен, с пет години по-възрастен от Лев, и навремето беше един от най-обещаващите офицери в МГБ. Безмилостен и борбен, той беше предан единствено на министерството. Лев мислеше, че предаността му се дължи не толкова на патриотизъм, колкото на кариеризъм. В началото на кариерата си като следовател Василий беше доказал своята преданост с доноса си срещу единствения си брат за това, че говорел против Сталин. Братът очевидно се беше пошегувал по адрес на вожда. Бил подпийнал, празнувал рождения си ден. Василий бе написал доклад и брат му бил осъден на двайсет години трудов лагер. Арестът беше от полза за Василий, докато брат му не избяга три години по-късно, като уби няколко души от охраната и лагерния лекар. Не го заловиха и Василий се озова в неудобно положение. Ако не беше помагал усилено в търсенето на беглеца, с кариерата му можеше да е свършено. Но вместо това той само изпадна в немилост. Тъй като нямаше още братя, за които да доносничи, Лев знаеше, че заместникът му търси други начини да си върне доверието на началниците.

Василий беше приключил с претърсването на кабинета на ветеринарния лекар и очевидно беше доволен от себе си. Подаде на Лев смачкано листче, което, както обясни, намерил зад бюрото на предателя. Цялата кореспонденция била изгорена — както и в жилището му — но в бързината предателят пропуснал да изгори това. Лев го прочете. Писмото беше от приятел, който канеше Анатолий да му гостува по всяко време. Адресът беше частично зацапан, но името на града личеше ясно: Киев. Лев сгъна писмото и го върна на заместника си.

— Писано е от Бродски, а не от приятел. Искал е да намерим това писмо. Не е тръгнал за Киев.

Писмото явно беше писано набързо. Почеркът беше колеблив и зле фалшифициран. Примамката беше смешна и, изглежда, целеше единствено да остави впечатлението, че писмото е писано от приятел, към когото Бродски би се обърнал при нужда. Адресът бе преднамерено зацапан, за да не се установи бързо до кого е адресирано и така да се докаже фалшивостта му. Намирането на писмото зад бюрото беше планирано.

Василий се опита да убеди Лев в достоверността му.

— Ще бъде пропуск да не се отработи киевската следа докрай.

Макар да не се съмняваше, че писмото е фалшиво, Лев си помисли дали да не изпрати Василий в Киев като предпазна мярка да се защити срещу евентуални нападки, че е пренебрегнал уликата. Отхвърли тази мисъл, защото, както и да водеше разследването, ако не заловеше заподозрения, с кариерата му беше свършено.

Отново се зачете в досието. От него личеше, че Бродски беше приятел с Михаил Святославович Зиновиев, демобилизиран от Червената армия след тежко измръзване. Бил на границата между живота и смъртта и се наложило да ампутират няколко пръста на краката му, след което бил освободен от военна служба. Операцията бил направил Бродски. Пръстът на Лев се спусна надолу по редовете в търсене на настоящия му адрес.

Кимово.

Лев се обърна към Василий и забеляза киселото му изражение.

— Тръгваме.

ТРИЙСЕТ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ МОСКВА

15 февруари

Пътищата извън Москва бяха заледени и макар да бяха сложили вериги на гумите, пътуваха с не повече от двацет и пет километра в час. Вятърът подхващаше снежни вихрушки, толкова силни, сякаш беше заинтересуван Лев да не стигне до селото. Чистачките не смогваха да почистят поне малко от предното стъкло. Видимостта не превишаваше десет метра, но камионът упорито напредваше. Беше проява на отчаяние от страна на Лев да предприеме пътуване при тези условия.

Лев, приведен напред и разстлал картата в скута си, седеше до Василий и шофьора. И тримата бяха облечени така, сякаш се намираха навън — с палта, ръкавици и шапки. Стоманената кабина със стоманен покрив и стоманен под се отопляваше само от горещия въздух от бръмчания двигател. Но кабината все пак донякъде ги предпазваше от лошото време. Деветимата тежковъоръжени агенти отзад пътуваха без всякакви удобства. Камионите ЗиС-151 имаха покриви от брезент, през цепнатините на които проникваха вятърът и дори снегът. Температурите можеха да паднат до минус трийсет градуса и каросерията на ЗиС-151 бе оборудвана с печка на дърва, завинтена за пода. Тези тумбести приспособления можеха да стоплят само хората в непосредствена близост до тях и мъжете бяха принудени да се загръщат плътно в шинелите си и да сменят местата си. Самият Лев бе седял много пъти отзад: на всеки десет минути двамата най-близо до печката неохотно ставаха и заемаха места в най-далечния и най-студен край на пейките, докато останалите се придвижваха към топлината.

За първи път в кариерата си Лев долавяше недоволство в екипа. Нито неудобствата, нито липсата на сън бяха причина за това. Хората му бяха свикнали с лошите условия. Не, имаше нещо друго. Може би фактът, че идването тук можеше да се избегне. Може би не вярваха в следата Кимово. Но и преди бе търсил подкрепа от хората си и винаги я беше получавал. Тази вечер усещаше враждебност и съпротива. Не

беше свикнал с това, с изключение на Василий. Прогони мисълта. В момента популярността беше най-малката му грижа.

Ако хипотезата му се окажеше вярна, ако заподозреният беше в Кимово, той сигурно щеше да тръгне на разсъмване сам или с приятеля си. Лев се надяваше, въпреки всичко, че ще стигнат в селото навреме. Беше решил да не се обръща към местната милиция в Загорск, най-близкия голям град, защото според него те бяха аматьори, недисциплинирани и не добре обучени. При такава операция не можеше да се довери дори на местното отделение на МГБ. Бродски вече знаеше, че го търсят, и едва ли би се предал. Можеше да се съпротивлява до смърт, а трябваше да бъде заловен жив. Признанията му бяха от първостепенна важност. Още повече че бягството му бе zlepоставило Лев и той бе твърдо решен да поправи стореното, да го арестува лично. Не беше просто въпрос на чест. И дори не заради това, че кариерата му зависи от успеха. Последниците биха били много поголеми. Провалът в такъв важен шпионски случай можеше да предизвика подозрения, че Лев умишлено е саботирал разследването. Неуспехът да залови заподозрения щеше да го компрометира допълнително и да постави предаността му под съмнение.

Проверявай тези, на които се доверяваш.

Никой не беше изключение от това правило, дори и онези, които го бяха наложили.

Ако Бродски не беше в Кимово, ако Лев грешеше, Василий пръв щеше да свидетелства, че началникът му е пренебрегнал обещаващата следа Киев. Усетили слабостта му, и други от управлението като зверове наобиколили ранена жертва, щяха да го обвинят в непригодност, а Василий като негов заместник щеше да заеме мястото му. В йерархията на Държавна сигурност положението можеше да се промени само за една нощ, така че и за двамата кариерата зависеше от откриването на предателя.

Лев погледна към заместника си, мъж, еднакво привлекателен и отблъскващ — сякаш добрите му черти бяха нанесени върху гнила сърцевина, лице на герой със сърце на подмазвач. В привлекателната му фасада имаше едва забележими недостатъци, проличаващи в ъгълчетата на устата му, леко презрение, което при внимателно тълкуване наемкваше за тъмни мисли под привлекателната му външност. Може би усетил, че е наблюдаван, Василий се обърна и се

усмихна със своята тънка двусмислена усмивка. Явно нещо му бе доставило удоволствие. Лев веднага разбра, че е допуснал грешка.

Погледна картата. Кимово, с население по-малко от хиляда души, беше просто петънце на картата на Съветския съюз. Беше предупредил шофьора да не очаква пътни знаци. Дори с петнайсет километра в час можеха да подминат селото, докато шофьорът успееше да смени скоростите. Прокарвайки пръст по картата, Лев започна да подозира, че са пропуснали завоя. Все още пътуваха на север, а трябваше да пътуват на запад. Тъй като бе почти невъзможно да се ориентира по заобикалящия ги пейзаж, той изчисли по километрите къде се намират. Бяха изминали няколко излишни километра на север. Шофьорът беше подминал завоя.

— Обръщай!

Лев забеляза, че нито шофьорът, нито Василий се изненадаха от тази заповед.

Шофьорът промърмори:

— Но ние не видяхме отбивката.

— Пропуснали сме я. Спри камиона.

Шофьорът намали плавно, като натискаше спирачките на кратки интервали, за да не занесе камиона на леда. Камионът спря постепенно, Лев скочи на земята и в снежната виелица започна да насочва шофьора как да направи обратен завой, като се има предвид, че ЗиС-151 заемаше почти цялото пътно платно. Беше обърнал почти наполовина и застанал напътно на шосето, когато шофьорът, изглежда, пренебрегнал указанията на Лев, даде на заден прекалено бързо. Лев се затича напред и заблъска по вратата, но беше прекалено късно. Едно от задните колела излезе от пътя и се завъртя напразно в снежна преспа. Лев сдържаше гнева си поради нарастващото подозрение към шофьора, който беше проявил чудовищна некомпетентност. И камионът, и шофьорът бяха подбрани от Василий. Лев отвори вратата на кабината и изкрещя, за да надвика вятъра:

— Излез!

Шофьорът се подчини. Агентите, които пътуваха отзад, също бяха наскочили на пътя. Гледаха Лев с неодобрение. Дали раздразнението им бе предизвикано от забавянето, от самата задача или от ръководството? Не можеше да разбере. Нареди на един от тях да седне на кормилото, а останалите, включително и Василий, започнаха

да избутват камиона от снега. Колелото се въртеше и разпръскваше мръсна киша по униформите им. Най-накрая колелото стъпи на пътя и камионът потегли. Лев изпрати унижения шофьор да седне отзад. Подобна грешка беше повече от достатъчна да се подаде писмен рапорт и да се получи присъда за ГУЛАГ. Василий сигурно му беше обещал, че няма да го наказват, но това обещание можеше да бъде спазено само ако Лев се провали. Лев си помисли колко ли други от екипа му разчитат повече на провала, отколкото на успеха му. Чувстваше се сам, изолиран от собственото си поделение. Седна зад кормилото. Той щеше да шофира сам. Щеше да ги заведе в селото. Не можеше да има доверие на никого. Василий седна до него, като мъдро замълча. Лев включи на скорост.

Вече бяха на правилния път, пътуваха на запад и приближаваха Кимово, а бурята беше преминала. Започна да изгрява слабо зимно слънце. Лев се чувстваше крайно изтощен. Шофирането през снега беше изцедило последните му сили. Ръцете и раменете му бяха схванати, клепачите натежали. Минаваха през селски местности — поля и гори. Навлязоха в малка долина и видяха селото: група дървени къщи, някои до пътя, други — малко по-настрани, всичките с правоъгълни основи и високи триъгълни покриви, форма, не променяна от стотици години. Това бе старата Русия: селата възникваха край дълбоки кладенци, тук и досега бяха живи древните митове, според които здравето на добитъка зависеше от *Дворовой*, духовете в стопанството. Тук родителите казваха на децата си, че ако не са послушни, духовете ще ги откраднат и ще ги превърнат в дървета. Родителите бяха слушали тези истории като деца и не бяха успели да ги надраснат, прекарваха месеци в шиене на дрехи, които да даряват на горските нимфи, *русалки*, които живееха по дърветата и ако поискат, можеха да гъделичкат някого до смърт. Лев беше израснал в града и тези селски суеверия не означаваха нищо за него, учудваше се колко малко бе направила идеологическата революция за изкореняването на този примитивен селски фолклор.

Лев спря камиона при първата къща. От джоба на якето си извади стъклоно шишенце с мръснобели кристалчета с неправилна форма — чист амфетамин — наркотик, използван от нацистите. Научи за него на Източния фронт, когато Червената армията започна да настъпва, взимаше военнопленници и възприемаше някои от навиците

им. Имаше операции, при които не можеше да става и дума за почивка. Сега тази беше една от тях. Наркотикът му бе предписан от лекар от МГБ и той го взимаше всеки път, когато задачата изискваше да будува по цели нощи. В такива случаи амфетаминът не беше за подценяване. Но след около едно денонощие настъпваше абсолютно изтощение, което можеше да бъде преодоляно с още една доза или с дванайсетчасов сън. Започваха да се появяват странични ефекти. Беше отслабнал, кожата на лицето му се беше изопнала. Паметта му се влоши, убягваха му подробности и имена, предишни случаи и арести се преплитаха в главата му и вече трябваше да си води бележки. Не можеше да се прецени дали в резултат на наркотика параноята му ставаше по-силна, тъй като тя беше нещо постоянно, добродетел, която трябваше да се тренира и култивира. Ако ставаше по-силна под влияние на амфетамините, това беше добре.

Изсипа няколко кристала на дланта си, после добави още малко, опита се да си спомни точната доза. По-добре е да вземе повече, отколкото по-малко. Доволен, ги преглътна, като отпи от манерката. Водката опари гърлото му, но не успя да притъпи острия вкус на химическото вещество, от което му се повдигна. Изчака усещането да премине и се огледа. Пресен сняг покриваше всичко. Лев беше доволен. Извън Кимово човек нямаше къде да се скрие. Биха го видели от километри, а следите в снега се забелязваха лесно.

Нямаше представа коя от къщите е на Михаил Зиновиев. Тъй като военният камион, спрял на пътя, отнемаше елемента на изненадата, Лев скочи от кабината, извади оръжието си и тръгна към най-близката къща. Амфетаминът още не беше подействал, но той се чувстваше вече по-бодър, сетивата му се изостриха, мозъкът му се подготвяше за неизбежния приток на наркотика. Стигна до входа и провери оръжието си.

Още преди да е почукал на вратата, се появи възрастна жена. Кожата ѝ беше тънка като пергамент, беше облечена в проста синя рокля с бели ръкави, забрадена с пухен шал. Не се впечатли нито от Лев, нито от оръжието или униформата му, нито от военния камион. Не се страхуваше от нищо и не направи опит да скрие презрението, което се четеше на лицето ѝ.

— Търся Михаил Святославович Зиновиев. Това неговата къща ли е? Къде е той?

Сякаш ѝ говореха на чужд език, тя наведе глава настрани и не отговори. За втори път през тези дни възрастна жена не показваше страх от него и проявяваше открито презрение. Имаше нещо у тези жени, което ги правеше недосегаеми; авторитетът му не означаваше нищо за тях. За щастие патовата ситуация се разреши, когато синът на жената, як мъж, излезе забързано от къщата. Нервно заеквайки от вълнение, той каза:

— Извинете я. Стара е. Какво мога да помогна?

И синът отново се извини заради майка си.

— Михаил Святославович. Къде е той? Коя е неговата къща?

Като разбра, че Лев няма намерение да ги арестува, че той и семейството му са в безопасност, синът изпита огромно облекчение. Доволен посочи къщата на съседа си.

Лев се върна при камиона. Раздели екипа на три групи, за да заобиколят къщата от различни страни, едната група отпред, втората отзад, а третата да обгради плевнята. Всички бяха въоръжени с деветмилиметрови автоматични пистолети „Стечкин“, специално предназначени за МГБ. Един във всяка група носеше автомат „АК-47“. Бяха готови за сражение, ако се стигнеше дотам.

— Трябва да заловим предателя жив. Ако се съмнявате, ако въобще изпитвате някакво съмнение, не стреляйте.

Лев повтори командата, като най-вече я адресира към групата, водена от Василий. Убийството на Анатолий Бродски би било наказуемо нарушение. Трябваше преди всичко да опазят живота на заподозрения, а собствената им безопасност беше на второ място. В отговор Василий взе „АК-47“, който се полагаше на групата му.

— Просто за да съм сигурен.

За да пресече възможността на Василий да провали операцията, Лев го изпрати на най-незначителния обект.

— Твоята група ще обгради плевнята.

Василий мълчаливо тръгна. Лев го хвана за ръката.

— Трябва да го заловим жив.

На път към къщата отрядът се раздели на три групи, които поеха в различни посоки. Съседите надничаха уплашено иззад перденцата и бързо се дръпваха назад. На трийсетина крачки от вратата Лев се спря, за да могат другите две групи да заемат позиция. Екипът на Василий обгради плевнята, втората група заобиколи къщата отзад и всички

зачаках сигнала на Лев. Отвън нямаше признаци на живот. От комина се виеше дим. На малките прозорчета висяха стари перденца, през които не се виждаше нищо вътре. Цареше тишина, ако се изключеше щракането на предпазителите на „АК-47“. Изведнъж от малката постройка зад къщата, очевидно тоалетна, излезе момиче, което си тананикаше нещо весело. Тримата военни до Лев се обърнаха и насочиха пистолетите си към нея. Малкото момиче замря на място ужасено. Лев вдигна ръце.

— Не стреляйте!

Сдържа дъха си с надеждата да не чуе автоматен огън. Никой не помръдна. Момичето изтича към къщата, викайки майка си.

Лев усети първия прилив на амфетамина — умората му се изпари. Втурна се напред и неговите хора се устремиха след него, обградиха къщата като в примка, която се стяга около врата. Момиченцето отвори вратата и изчезна в къщата. Лев беше само на секунди след него, блъсна вратата с рамо и с вдигнат пистолет нахлу вътре. Озова се в малка топла кухня, където се носеше мирис на закуска. Две момичета — по-голямото на десетина години, а по-малкото на не повече от четири — стояха пред огнището. Майка им, набита жена, която изглеждаше така, сякаш можеше да погълне куршумите и да ги изплюе обратно, стоеше пред тях, сложила ръце на гърдите им, за да ги предпази. Откъм задната стая влезе мъж на около четирийсет години. Лев се обърна към него.

— Михаил Святославович?

— Да?

— Казвам се Лев Степанович Демидов, офицер от МГБ. Анатолий Тарасович Бродски е шпионин. Търсим го за разпит. Кажете къде е.

— Анатолий?

— Приятелят ви. Къде е той? И не лъжете.

— Анатолий живее в Москва. Работи като ветеринарен лекар. Не съм го виждал от години.

— Ако ми кажете къде е, ще забравя, че е идвал тук. А вие със семейството ви ще бъдете в безопасност.

Жената на Михаил му хвърли изразителен поглед: предложението ѝ се стори примамливо. Лев изпита силно чувство на

облекчение. Беше се оказал прав. Предателят беше тук. Без да чака отговор, Лев даде знак на хората си да започнат обиска.

* * *

Василий влезе в плевнята с пръст на спусъка. Пристъпи към купа слама, единственото възможно скривалище, достатъчно високо да скрие човек. Изстреля няколко кратки откоса. Сламата се разхвърча. Дулото на автомата му димеше. Кравите зад него изпръхтяха, размърдаха се и затропаха с копита. Но кръв нямаше. Тук нямаше никого и напразно си губеха времето. Излезе навън, преметна автомата през рамо и запали цигара.

Разтревожен от стрелбата, Лев изтича от къщата. Василий му извика:

— Тук няма никого.

Кипящ от прилив на наркотична енергия, Лев забърза към плевнята, стиснал зъби.

Раздразнен, че не му обръщат внимание, Василий хвърли цигарата и се загледа как снегът се топи около нея.

— Няма го тук, освен ако не се е маскирал като крава. Може би трябва да ги застреляш за всеки случай.

Василий се огледа, очаквайки колегите му да се засмеят, и те се засмяха. Той не се заблуждаваше: знаеше, че на никого не му е смешно. Нещо повече, смехът им означаваше, че равновесието на силите е започнало да се променя. Предаността им към Лев отслабваше. Може би се дължеше на изтощителното пътуване. Може би Лев бе оставил на свобода Бродски, докато трябваше да го арестува. Но Василий се питаше дали това няма нещо общо с Фьодор и със смъртта на неговото момче. Много от хората тук бяха приятели на Фьодор. Ако съществуваше възмущение, то можеше да бъде манипулирано.

Лев се наведе и огледа следите в снега. Стъпките от ботуши бяха пресни; някои бяха оставени от военните, но под тях имаше други, които водеха от плевнята към полето. Лев се изправи и влезе вътре. Василий извика след него:

— Вече я претърсих!

Без да му обърне внимание, Лев опипа разбития катинар: видя постаните чували и се върна на двора, гледайки към полето.

— Искам трима души да дойдат с мен, най-бързите трима. Василий, ти ще останеш тук. Продължи да претърсваш къщата.

Съблече тежкото си зимно палто и го подаде на заместника си, без да изглежда жестът му високомерен. Сега, когато можеше да се движи с лекота и дори да тича, той бързо тръгна по следите към полето.

Тримата военни, на които бе заповядано да го последват, дори не съблякоха шинелите си. Началникът им ги караше да тичат в снега без горна дреха, а дори не си направи труда да огледа тялото на загиналия син на колегата им. Бе подминал смъртта на момчето като нещо незначително. Те нямаха намерение да хванат пневмония, сяко подчинявайки се на началник, чиято власт може би скоро щеше да му бъде отнета, началник, който не се грижеше за тях. Но Лев все още беше техен началник, поне за момента, и след като размениха погледи с Василий, тримата се затичаха бавно, показвайки престолено подчинение, като се впуснаха да преследват мъж, който вече беше на стотици метри пред тях.

Лев ускори крачка. Амфетаминът му помагаше да се концентрира: не съществуваше нищо друго освен следите в снега и ритъма на стъпките му. Не можеше да спре или да се забави, не можеше да се провали, не усещаше студа. Макар да предполагаше, че заподозреният има поне час преднина, това не го тревожеше. Той не подозираше, че го преследват, и почти сигурно вървеше, без да бърза.

Пред него се показва билото на полегат хълм и Лев се надяваше, че оттам ще види беглеца. На върха спря и се огледа. Навред бяха се ширнали заснежени поля. В далечината се виждаше гъста гора, но пред нея, на около километър, забеляза фигурата на мъж, който бавно се придвижваше в снега. Не беше селянин или работник. Беше предателят. Лев бе сигурен в това. Вървеше на север, към гората. Ако успееше да стигне до края ѝ, щеше да се скрие. Лев нямаше кучета, които да го преследват. Хвърли поглед през рамо — тримата агенти бяха изостанали. Връзката с тях беше прекъсната. Не можеше да разчита на тях. Трябваше сам да хване предателя.

Анатолий спря и се огледа, сякаш шестото чувство му подсказа, че го преследват. Надолу по хълма към него тичаше някакъв човек. Без

съмнение беше от Държавна сигурност. Беше сигурен, че всички свързващи го с това отдалечено село улики са унищожени. Затова за миг замря на мястото си, хипнотизиран от вида на преследвача. Бяха го открили. Усети как стомахът му се свива на топка, лицето му пламва и, осъзнал, че този мъж означава смърт, се обърна и се затича към гората. Първите му стъпки бяха тромави поради паниката, той залитна настрани и нагази в по-дълбокия сняг. Бързо разбра, че палтото му пречи. Съблече го, хвърли го в снега и се затича, за да спаси живота си.

Не направи повече грешката да погледне назад. Виждаше само гората пред себе си. При тази скорост щеше да стигне до нея, преди преследвачът му да го залови. Гората даваше възможност да изчезне, да се скрие. А ако се стигнеше до борба при наличието на клони и камъни, вероятността да победи щеше да е по-голяма, отколкото в откритото голо поле.

Лев се затича по-бързо, напъргайки всички сили, сякаш спринтираше на писта. Подсъзнателно помнеше, че теренът крие опасности и е рисковано да тича с такава скорост. Но амфетаминът го караше да вярва, че всичко е възможно, че можеше да скъси разстоянието между тях.

Изведнъж загуби равновесие, хлъзна се встрани и падна по лице в снежна преспа. Замаян, овалян в сняг, се търкулна по гръб и си помисли дали не си е счупил нещо, докато гледаше бледосиньото небе. Не изпитваше болка. Изправи се, изтърси снега от лицето и ръцете си и равнодушно огледа драскотините по дланите си. Потърси Бродски, очаквайки да го види как се скрива в гората. Но за негова изненада заподозреният също бе спрял да тича. Стоеше неподвижен. Объркан, Лев се втурна към него. Не разбираше защо когато бягството изглеждаше възможно, той бе отпуснал ръце. Беше се вторачил някъде в краката си. Деляха ги едва стотина метра. Лев извади пистолета си, прицели се, като добре знаеше, че няма да уцели от такова разстояние. Сърцето му биеше тежко, два удара на всяка крачка. Заля го нов прилив на енергия от наркотика и той усети как устата му пресъхна. Пръстите му трепереха от прекомерната енергия, по гърба му се стичаше пот. Разделяха ги едва петдесетина крачки. Бродски се обърна. Не беше въоръжен. Ръцете му бяха празни; оставяше впечатлението, че изведнъж и необяснимо защо е решил да се предаде. Лев продължи напред, по-близо и по-близо. Най-сетне видя защо беше спрял

Бродски. От гората го делеше покрита с лед река, широка около двайсет метра. Тя не се виждаше от хълма, скрита под одеялото тежък сняг, покриващ ледената повърхност. Лев извика:

— Всичко свърши!

Анатолий се замисли над думите му, обърна се към гората и стъпи на леда. Стъпките му бяха несигурни, плъзгаше се по гладката повърхност. Ледът скърцаше под краката му и едва го удържаше. Той не забави крачка. Стъпка след стъпка ледът започваше да се пропуква — по повърхността се образуваха черни криви линии, кръстосвайки се и разпростирайки се под краката му. Колкото по-бързо вървеше, толкова по-бързо плъзваша линиите във всички посоки. През пукнатините се процеждаше ледена вода. Той продължи напред: беше по средата на реката, оставаха му десетина метра до другия бряг. Погледна надолу към тъмната ледена вода.

Лев стигна до брега, прибра пистолета си в кобура и протегна ръка.

— Ледът няма да ви издържи. Все едно няма да стигнете до гората.

Бродски спря и се обърна.

— Не се и опитвам да стигна до гората.

Вдигна десния си крак и с рязко движение разби леда с ботуша си. Водата изби от процепа, ледът се разчупи и той пропадна в реката.

Вцепенен от ужас и студ, той потъваше, вдигнал лице към слънчевата светлина. После, усетил, че водата го дърпа нагоре, заплува по течението, далеч от дупката в леда. Нямаше намерение да излезе на повърхността. Щеше да изчезне в тъмната вода. Дробовете му започваха да парят, вече не усещаше тялото си, което се бореше с желанието му да умре. Заплува надолу по течението, колкото можеше по-бързо и по-далеч от светлината, далеч от възможността да оцелее. Накрая естествената му издръжливост го издигна на повърхността; но вместо въздуха лицето му се допря в прозрачен слой лед. Течението бавно го отнасяше по-надолу.

* * *

Предателят нямаше намерение да изплува, без съмнение се отдалечаваше от дупката, за да намери смъртта си и да защити съучастниците си. Лев се затича надолу по брега, преценявайки къде под леда можеше да е той. Разкопча тежката портупея, пусна я на земята и стъпи върху замръзналата река, ботушите му се пързалиха по леда, който започна да се огъва под тежестта му. Той продължи да върви, стараейки се да стъпва колкото може по-леко, но ледът се пропукваше. Като стигна средата на реката, клекна и започна бързо да разгребва снега. Но заподозреният не се виждаше — навсякъде само тъмна вода. Лев слезе още по-надолу по течението и все нови пукнатини следваха всяка негова стъпка, обграждаха го от всички страни. Водата започна да се надига, пукнатините се съединяваха. Вдигна поглед към небето, напълни дробовете си и се подготви, когато чу силно пропукване.

Ледът пропадна.

Лев не почувства веднага студа, загрят от действието на амфетамината, но знаеше, че трябва да действа бързо. При тази температура разполагаше със секунди. Обърна се. На две места светлината проникваше през дупките в леда, но иначе водата беше тъмна, скрита от слънцето от дебелия слой сняг. Оттласна се от дъното и се понесе надолу по течението. Не виждаше нищо, но плуваше все по-нататък, като опипваше сляпо вдясно и вляво. Дробовете му страдаха за въздух. В отговор той увеличи скоростта, зарита по-силно и заплува по-бързо. Скоро нямаше да има избор, трябваше да се върне или да умре. Осъзнал, че няма да има втора възможност, че връщането с празни ръце може да означава разстрел, направи ново загребване надолу по течението.

Ръката му докосна нещо меко: беше плат, крак, обут в панталон. Беше Бродски, когото течението беше притиснало към леда. Беше отпуснат, но докосването на Лев като че ли го върна към живота и той започна да рита. Лев се гмурна под него и го хвана за врата. Испита остра болка в гърдите. Трябваше веднага да изплува и да поеме въздух. Обвил врата на заподозрения с една ръка, се опита да разбие леда над главата си, но ударите му отскачаха от гладката твърда повърхност.

Бродски престана да се съпротивлява. Решил да умре, потискайки инстинкта си да оцелее, той отвори уста, напълни дробовете си с ледена вода в предусещане на смъртта.

Лев виждаше потоците слънчева светлина нагоре по течението. С всички сили движеше краката си и двамата се устремиха към светлината. Пленникът му не даваше признаци за живот, беше в безсъзнание. На Лев му се виеше свят, не можеше повече да сдържа дъха си. Отгласна се още веднъж и усети слънчевата светлина по лицето си. Двамата мъже изплуваха на повърхността.

Лев отново и отново си поемаше въздух. Но Бродски не дишаше. Лев го теглеше към брега, като си пробиваше път през късовете лед. Кракът му докосна дъното. Излезе на брега, дърпайки пленника след себе си. И двамата бяха посинели от студ. Лев не спираше да трепери, докато Бродски оставаше неподвижен. Лев отвори устата му и оттам бликна вода, преобърна го и започна да вкарва въздух в дробовете му през устата.

— Хайде, съвземи се!

Бродски се закашля мъчително и дойде в съзнание, приведе се на две и повърна ледената вода, която беше в стомаха му. Лев нямаше време да изпита облекчение. След минути щяха да умрат от измръзване. Изправи се. Наблизо тичаха тримата военни.

Те бяха видели Лев да изчезва в реката и бяха разбрали, че началникът им е бил прав. В един миг равновесието на силите вече се промени отново в полза на Лев. Недоволството от начина, по който беше подходил в случая с Фьодор, вече не означаваше нищо. Единствената причина, поради която не се страхуваха да изразяват емоциите си, беше очакването, че операцията ще се провали и Лев ще бъде отстранен от ръководството. Но се случи другояче и сега положението му щеше да е по-стабилно отпреди. Затичаха се колкото можеха по-бързо; животът им зависеше от това.

Лев се отпусна в снега до пленника. Очите на Бродски се затваряха — той отново изпаднаше в безсъзнание. Лев му удари плесница. Сега беше най-важно да не заспи. Удари го отново. Бродски отвори очи и веднага ги затвори. Лев го удари отново и отново, и отново. Времето им изтичаше. Изправи се и извика на подчинените си.

— Побързайте!

Гласът му секна, енергията му спадна, студът най-после го завладя и предизвиканата от химикалите активност го напусна. Действието на наркотика беше отслабнало. Налегна го неимоверна умора. Дотичаха военните.

— Свалете палтата си! Запалете огън!

И тримата се съблякоха, загърнаха Лев с едното палто, а Бродски с другите две. Това не беше достатъчно. Нужен беше огън. Тримата агенти се огледаха за дърва. Наблизо имаше ограда и двама се затичаха натам, а третият започна да реже на ленти ръкава на грубата си памучна риза. Лев остана до Бродски, от време на време го плескаше по бузите, за да не заспи. Но и него го клонеше на сън. Очите му се затваряха. Нуждаеше се от почивка.

— Побързайте!

Искаше да извика, но гласът му едва се чу.

Двамата военни се върнаха с дъски от оградата. Разчистиха снега и наредиха дъските на замръзналата земя. Под тях сложиха парчетата плат. Наоколо добавиха клони във вид на пирамида. Единият от агентите извади запалката си и изля бензин върху памучния плат. Кремъкът даде искра, платът пламна. Дървото запуши. Но дъските бяха влажни и не горяха. Димът се издигаше нагоре. Лев не усещаше топлина. Отпра подплатата на куртката си и я пхна в огъня. Ако не се разгореше, и двамата щяха да загинат.

Тримата имаха само една запалка. Разглобиха я внимателно и изляха остатъка от бензина върху тлеещите дърва. Появиха се слаби пламъчета и подхванаха смачканата цигарена кутия и накъсаните хартийки. И тримата военни бяха коленичили и разпалваха огъня. Дъските, пращайки, се разгаряха.

Анатолий отвори очи и се загледа в пламъците. Въпреки желанието си да умре, беше прекрасно да усеща топлината. Огънят се извиси, дъските проблясваха в червено и той с учудване осъзна, че няма да умре.

Лев седна и се загледа в огъня. От дрехите му се вдигаше пара. Двамата агенти, в желанието да си върнат неговото разположение, отидоха за дърва. Третият пазеше. Щом огънят се разгоря, Лев нареди на единия от подчинените си да се върне в къщата и да подготви завръщането им в Москва. Обърна се към Бродски и го попита:

— Можете ли да вървите?

— Често ходех за риба със сина си. Нощем палехме огън като този и седяхме край него. Той не обичаше да лови риба, но мисля, че се радваше на огъня. Ако не беше умрял, щеше да е горе-долу на вашата възраст.

Лев не отговори.

Пленникът добави:

— Ако нямате нищо против, да останем тук още малко.

Лев добави дърва в огъня. Можеха да почакаат още малко.

* * *

По обратния път всички мълчаха. За разстоянието, което Лев бе изминал за по-малко от половин час, сега бяха нужни почти два часа. Всяка следваща стъпка изглеждаше по-тежка и по-тежка, тъй като действието на амфетамината преминаваше. Поддържаше го само съзнанието, че бе успял. Щеше да се върне в Москва победоносно, възвърнал доброто си име. Беше на ръба на провала, но успя да устои.

Наближавайки къщата, Анатолий размишляваше как са успели да го намерят. Досети се, че беше споменал пред Зина за приятелството си с Михаил. Тя го е предала. Но не изпитваше гняв към нея. Направила го е, за да оцелее. И никой не би могъл да я упреква. Както и да е, това вече беше без значение. Сега беше важно само да убеди военните, че Михаил е невинен и не му е помагал. Обърна се към офицера, който го беше заловил.

— Когато пристигнах снощи, цялото семейство ми казаха да си вървя. Не искаха да имат нищо общо с мен. Заплашиха, че ще съобщят на властите. Затова бях принуден да разбия вратата на плевнята. Те помислиха, че съм си отишъл. Това семейство не е направило нищо нередно. Те са добри и трудолюбиви хора.

Лев се опита да си представи какво всъщност е станало миналата нощ. Предателят е потърсил помощта на приятеля си, но му е било отказано. Планът му за бягство не беше твърде добър. Във всеки случай не беше план, какъвто би използвал истински шпионин.

— Не се интересувам от приятелите ви.

Стигнаха до двора на къщата. И видяха пред входа на плевнята, застанали на колене, Михаил Зиновиев, жена му и двете им малки дъщери. Ръцете им бяха вързани отзад. Трепереха от студ. Беше съвсем очевидно, че стоят в това положение отдавна. Лицето на Михаил бе смазано от бой. От носа му капеше кръв, челюстта му висеше под неестествен ъгъл. Беше счупена. Военните стояха свободно в полукръг

около семейството, а Василий бе застанал зад тях. Лев спря и се канеше да каже нещо, когато Василий, който бе скръстил ръце на гърдите си, ги отпусна и в ръката му се видя пистолет. Прицели се и стреля в тила на Зиновиев. Изстрелът отекна. Тялото на мъжа падна напред в снега. Жената и дъщерите ѝ не помръднаха, гледайки с ужас тялото пред тях.

Реагира само Бродски, издаде нечовешки звук — не думи, а някакво ръмжене, смесица от мъка и гняв. Василий направи крачка встрани и допря дулото в тила на жената. Лев вдигна ръка.

— Свали пистолета! Това е заповед.

— Тези хора са предатели. Ние трябва да им дадем урок.

Василий дръпна спусъка, ръката му отскочи, прозвуча втори изстрел и тялото на жената се свлече на снега до мъжа ѝ. Бродски се опита да се освободи, но двамата военни до него го събориха на колене. Василий направи още крачка встрани и опря дулото в тила на по-голямата дъщеря. Носът ѝ бе зачервен от студа. Тя цялата трепереше. Гледаше трупа на майка си. Щеше да умре в снега до родителите си. Лев извади пистолета си и го насочи към своя заместник.

— Свали пистолета.

Умората изведнъж изчезна, и то не поради наркотика. У него бушуваха гняв и адреналин. Ръката му не трепна. Затвори едното си око и се прицели внимателно. От това разстояние не можеше да пропусне. Ако стреляше сега, момичето ще остане живо. И двете момичета ще останат живи. В главата му машинално се въртеше думата:

Убит.

Вдигна оръжието.

Василий беше сгрешил относно Киев, заблуден от писмото на Бродски. Беше убедил колегите си, че ще си загубят времето с пътуването до Кимово. Беше намекнал, че провалът на операцията тази вечер ще го направи следващия началник. Тези досадни грешки щяха да фигурират в доклада на Лев. Василий усещаше погледите на останалите. Беше нанесен удар по авторитета му, бяха го унижили. Някаква част от съзнанието му искаше да види дали Лев ще има смелост да стреля в него. Последниците биха били сериозни. Но той не

беше глупак. Съзнаваше, че е страхливец, а Лев не е. Василий свали пистолета. Престори се на удовлетворен и посочи децата.

— Момичетата получиха ценен урок. Може би ще станат по-добри граждани от родителите си.

Лев пристъпи към заместника си покрай двата трупа, оставяйки следи от ботушите си в кървавия сняг. Вдигна пистолета и удари Василий в слепоочието. Той падна и закри с длан раната, от която се стичаше струйка кръв. Но преди да успее да се изправи, усети дулото на пистолета на Лев, опряно в слепоочието му. С изключение на двете момичета, забили очи в земята в очакване на смъртта, всички наблюдаваха сцената.

Василий бавно наведе глава и вдигна поглед, устните му трепереха. Страхуваше се от смъртта; той, за когото смъртта на другите бе нещо толкова незначително. Пръстът на Лев легна на спусъка. Обаче не можеше да го направи. Не и хладнокръвно. Нямахше да стане убиец. Нека държавата го накаже. Имай доверие в държавното правосъдие. Прибра пистолета в кобура.

— Ще останеш тук и ще изчакаш милицията. Ще им обясниш какво е станало и ще им съдействаш. Можеш да се върнеш в Москва и сам.

Лев помогна на двете момичета да се изправят и ги придружи до къщата.

Три души бяха нужни, за да пренесат Бродски отзад в камиона. Беше отпуснат, сякаш в него нямаше живот. Мърмореше нещо нечленоразделно, беше като умопомрачен от мъка и не обръщаше внимание на агентите, които го караха да млъкне. Те не искаха да слушат плача му.

* * *

Момичетата влязоха в къщата. Мълчаха, като че ли все още не можеха да осъзнаят, че навън в снега лежат мъртви родителите им. Очакваха всеки момент майка им да направи закуска или баща им да се върне от полето. Всичко им се струваше нереално. Родителите бяха целият им свят. Можеше ли светът да съществува без тях?

Лев ги попита дали имат други роднини. Никоя от двете не пророни нито дума. Каза на по-голямата да съберат нещата си — щяха да отидат в Москва. Никоя не помръдна. Влезе в спалнята и започна да прибира вещите им, а после дрехите. Ръцете му трепереха. Спря, седна на леглото и се загледа в ботушите си, в тънките струйки от кървавия сняг, които капеха на пода.

* * *

Василий стоеше на пътя, допушваше последната си цигара и гледаше след потеглящия камион. Зърна двете момичета, седнали отпред, където преди седеше Лев. Камионът зави и изчезна надолу по пътя. Той се огледа. От прозорците на близките къщи надничаха хора. Този път не се криеха. Беше доволен, че са му оставили автомата. Върна се в къщата, като мимоходом хвърли поглед към двата трупа в снега. Влезе в кухнята, стопли вода и си свари чай. Беше силен, реши да го подслади със захар. Семейството имаше малка консервена кутия със захар, вероятно за цял месец. Изсипа я почти цялата в чашата си и чаят стана прекалено сладък. Отпи, изведнъж се почувства много уморен. Събу ботушите си, съблече шинела, влезе в спалнята, отметна завивките и легна. Съжали, че не може да избира сънищата си. Би избрал да сънува отмъщение.

МОСКВА

16 февруари

Макар да работеше тук вече пет години, Лев и досега се чувстваше неудобно на Лубянка, щабквартирата на МГБ. Тук рядко се водеха непринудени разговори. Реакциите обикновено бяха предпазливи. В това нямаше нищо чудно, като се има предвид естеството на работата, но според него имаше нещо потискащо, което караше хората да се чувстват неудобно, като че ли страхът беше зазидан в самата сграда. Приемаше, че теорията му няма нищо общо с действителността, тъй като не знаеше нищо за намеренията на архитекта. Сградата беше строена още преди революцията за застрахователна агенция, преди да бъде взета от тайната служба на болшевиките. Беше му трудно да повярва, че са избрали случайно здание, чиито пропорции внушаваха някакво безпокойство: нито високо, нито квадратно, нито широко, нито тясно, то беше някак нескопосано усреднено. Фасадата му създаваше впечатление за бдителност: безкрайни редици разположени един до друг прозорци, издигащи се и нагоре чак до часовника на върха, който гледаше над града като огромно стъкло око. Около сградата съществуваше невидима граница и минавачите заобикаляха въображаемия периметър, като че ли се страхуваха да не бъдат арестувани. Да пресечеш тази линия означаваше, че или работиш там, или си осъден. Нямаше вероятност да бъдеш обявен за невинен сред тези стени. Установяването на вината беше партийна линия. Може би Лубянка не беше строена с намерението да вдъхва страх, но страхът се беше настанил в нея, бившата сграда на застрахователна агенция сега бе станала негов дом.

На входа Лев показа служебната си карта, която означаваше, че не само може да влезе в сградата, но и да излезе. Хората, които нямаха такива пропуски и минеха през тези врати, често повече никой не ги виждаше. Системата ги изпращаше или в ГУЛАГ, или в близката сграда на Варсонофиевска улица, също принадлежаща на Държавна сигурност, с полегати подове, общити с дървена ламперия стени, за да

поглъщат куршумите, и с маркучи, за да отмиват кръвта. Лев не знаеше точно колко души бяха екзекутирани там, но числото бе голямо, до неколкостотин на ден. При такива мащаби някои въпроси от практическо значение — например колко лесно и бързо могат да бъдат разчистени човешките останки — бяха от съществена важност.

Лев влезе в главния коридор и си помисли как ли се чувства човек, отвеждан в мазето, който няма към кого да се обърне за помощ. Съдебната система можеше напълно да бъде заобиколена. Лев беше чувал за затворници, които лежат забравени със седмици, за лекари, чието единствено занимание е да изучават въздействието на болката. Беше се научил да приема, че тези неща не съществуват сами за себе си. Имаше причина за съществуването им — светлото бъдеще. Те бяха създадени, за да всяват ужас. Терорът бе необходим. Терорът защитаваше революцията. Без него Ленин не би победил. Без него Сталин би бил свален. Иначе защо служителите на МГБ разпространяваха преднамерено в метрото и трамваите зловещите слухове, свързани с тази сграда, при това го правеха със стратегическа цел, както се пуска нов вирус сред населението? Страхът се култивираше и разпространяваше напълно съзнателно. Страхът бе част от неговата работа. А за да се поддържа необходимото ниво на страх, той трябваше непрекъснато да бъде подхранван с определен брой жертви.

Разбира се, Лубянка не беше единствената сграда, която вдъхваше страх. Съществуваше още Бутирският затвор с високите кули и занемарените крила с множество претъпкани килии, в които затворниците играеха на кибритени клечки, докато чакаха да бъдат изпратени в лагерите. Или например Лефортово, където държаха подследствените престъпници, и когато ги водеха на разпит, виковете им се чуваха до съседните улици. Но Лев разбираше, че Лубянка заема особено място в съзнанието на хората, че се свързва с мястото, където разпитват виновните в антисъветска агитация, контрареволуционна дейност и шпионаж. Защо тази категория затворници предизвикваше особен ужас в сърцата на всички? Защото беше лесно да се успокояваш, че никога няма да откраднеш, изнасилиш или убиеш, но никой не можеше да бъде сигурен, че няма да бъде обвинен в антисъветска агитация, контрареволуционна дейност и шпионаж, тъй като никой, включително и Лев, не знаеше точно в какво се изразяват

тези престъпления. От сто и четирийсетте члена на Наказателния кодекс Лев се ръководеше само от един, онзи, който определяше политическия затворник като човек, отдаден на дейности, които имат за цел да:

Свалят, подронят или отслабят съветската власт.

Това бяха повече или по-малко думи с разтегливо значение, които можеха да обхванат всички — от партийните ръководители до балетистите, музикантите и пенсионираните обуцари. Дори онези, които работеха в Лубянка, дори онези, които караха да работи тази машина за страх, не можеха да бъдат сигурни, че системата, която поддържат, няма да погълне и тях.

Макар вече да беше влязъл, Лев не съблече шинела и не свали кожените си ръкавици. Тресеше го. Щом се спреше му се струваше, че подът се люлее. Врълхитаха го пристъпи на световъртеж, който продължаваха по няколко секунди. Чувстваше, че всеки момент ще припадне. Не беше ял от два дни, но от мисълта за храна му се повдигаше. Въпреки това упорито отказваше да си признае, че е болен: сигурно е попрермръзнал, уморен може би, но това скоро ще мине. Просто има нужда да поспи заради спада, който настъпва след действието на наркотика. Нямахше възможност да вземе почивен ден. Не и днес, не и когато предстоеше първият разпит на Анатолий Бродски.

Всъщност разпитите не влизаха в задълженията му. МГБ имаше специалисти, които се занимаваха само с разпити на заподозрените, местеха ги от килия в килия и изтръгваха признания с професионално безразличие и лична гордост. Те бяха мотивирани от обикновени неща като зависеща от свършената работа парична премия, биваха възнаградени, ако заподозреният подпише веднага и безусловно, без да се отказва впоследствие от показанията си. Лев не беше запознат с методите им. И не се познаваше с никого от тях. Разпитващите образуваха нещо като затворена секта, работеха в екип, често си разменяха заподозрените, като обменяха опит да атакуват съпротивата им от различни посоки. Бруталност, красноречие, умение да обезоръжават: всички тези качества се използваша в работата им. Извън работното място тези мъже и жени се хранеха и разхождаха заедно, обсъждаха работата си и сравняваха методите си. Макар че изглеждаха като всички останали служители, по някаква причина Лев

сравнително лесно ги различаваше от другите. Много от най-важните им операции се провеждаха в мазето, където можеха да контролират елементите на околната среда като топлина и светлина. За разлика от тях, Лев като следовател прекарваше по-голяма част от времето на горните етажи или навън. Мазето беше свят, в който рядко слизаше, свят, за който бе затворил очите си, свят, който предпочиташе да държи под краката си.

След като почака малко, Лев бе повикан да влезе. С нестабилна походка той прекрачи в кабинета на майор Кузмин. Нищо в тази стая не беше случайно: всичко беше обмислено и подредено. По стените висяха черно-бели снимки в рамки, на една от които Сталин се ръкуваше с Кузмин, снимка, направена на седемдесетия рожден ден на вожда. Освен тях бяха подбрани пропагандни плакати от различни десетилетия. Според Лев целта им беше да внушат, че Кузмин винаги е заемал този кабинет и е бил тук дори по време на чистките от трийсетте години, което всъщност не беше вярно, защото тогава той беше във военното разузнаване. На един от плакатите се мъдреше дебел бял заек в клетка. *Яжте повече заешко месо!* На друг плакат три мускулести червени фигури блъскаха с червени чукове по главите на някакви мрачни небръснати мъже. *Борете се с мързеливите работници!* Виждаха се и три усмихнати жени, които влизат във фабрика. *Доверете спестяванията си на нас!* *Нас* в последния плакат не се отнасяше до трите усмихнати жени, а по-скоро до държавната спестовна каса. Имаше и плакат с шкембелия мъж, облечен в костюм и с шапка, който носи две чанти, пълни с пари. *Капиталистически клоун!* Редуваха се още релефни образи на пристанища, корабостроителници, железопътни линии, усмихнати работници, гневни работници и армия от локомотиви, всичко в чест на Ленин. *Да строим!* Плакатите се сменяха редовно, с което Кузмин искаше непременно да демонстрира богатата си сбирка. Рафтовете в кабинета му бяха пълни с подходяща литература, а томчето кратък курс на „История на Всесъюзната комунистическа партия (болшевики)“, под редакцията на самия Сталин, рядко напускаше бюрото му. Дори кошчето за отпадъци съдържаше само внимателно подбрани хартийки. Всички, от най-нисшия чиновник до най-висшия офицер, разбираха, че ако наистина искаш да изхвърлиш нещо, трябва тайно да го изнесеш навън и да се отървеш от него по пътя към къщи.

Кузмин стоеше до прозореца, който гледаше към Лубянский площад. Той беше нисък и набит и носеше както обикновено, военна униформа един номер по-малка. Очилата му бяха с дебели стъкла и постоянно се свличаха по носа му. Накратко, изглеждаше нелепо и дори аурата на властта над живота и смъртта не можеше да му придаде внушителност. Макар че, доколкото Лев знаеше, Кузмин вече не участваше в разпитите, говореше се, че навремето бил изтъкнат специалист, разчитайки на малките си пухкави ръчички. Като го гледаше сега човек, трудно можеше да повярва.

Кузмин покани Лев да седне, а той остана прав до прозореца. Предпочиташе да задава въпроси, докато гледа навън. Защото вярваше и често напомняше на Лев, че трябва да се отнасяме с извънредно недоверие към външната проява на чувства, освен ако човекът не знае, че е наблюдаван. Беше добил опит в преструвките, че гледа през прозореца, докато в същото време наблюдаваше отражението на събеседника. Този номер значително губеше от ефекта си, защото почти всички, включително и Лев, знаеха, че са наблюдавани. А и бездруго малцина се отпуснаха между стените на Лубянка.

— Поздравления, Лев. Знаех, че ще го заловиш. Този случай беше ценен урок за тебе.

Лев кимна.

— Болен ли си?

Лев не отговори веднага. Явно изглеждаше по-зле, отколкото си мислеше.

— Дреболии. Може би малко съм настинал, но ще мине.

— Предполагам, че ми се сърдиш, задето те отклоних от случая с Бродски, за да уредиш конфликта с Фьодор Андреев. Прав ли съм? Мислиш, че Фьодор не беше от значение и трябваше да те оставя да продължиш операцията с Бродски.

Усмиваше се, нещо го забавляваше. Лев се съсредоточи, усетил опасност.

— Не, другарю майор, не съм сърдит. Трябваше да арестувам Бродски веднага. Вината беше моя.

— Да, но не го арестува веднага. При тези обстоятелства дали сгреших, като те отклоних от случая с шпионина и те изпратих да утешаваш скърбящия баща? Това е въпросът ми.

— Мислех само за неуспеха си, за това, че не арестувах Бродски веднага.

— Избягваш въпроса. Искам само да кажа, че семейството на Фьодор не беше незначителен проблем. Това беше разложение в редиците на МГБ. Един от хората ти беше обзет от силна скръб и неволно превърна себе си и семейството си във врагове на държавата. Доволен съм, че заловихте Бродски, но смятах работата ви с Фьодор за по-важна.

— Разбирам.

— Тогава стигаме до въпроса с Василий Никитин.

Беше неизбежно да докладва за постъпката му на началството. Василий не би се поколебал да се опита да се възползва от това срещу него. Лев не можеше да разчита на подкрепата на Кузмин, нито да се досети кой аспект от инцидента го тревожи най-много.

— Насочил си пистолет срещу него? А после си го ударил? Той твърди, че си изгубил контрол над себе си. Казва, че взимаш наркотици, които те правят неадекватен. Настоява за отстраняването ти от длъжност. Разстроен е, както разбираш?

Лев прекрасно разбираше: не биваше да повдига въпрос за убийствата.

— Бях старшият офицер и дадох заповед. Василий не се подчини. Как да поддържам дисциплината, щом заповедите не се изпълняват? Системата ще рухне. Може би е заради военното ми минало. При военните операции неподчинението и непокорството се наказват със смърт.

Кузмин кимна. Лев бе избрал защитата си мъдро — принципите на военното подчинение.

— Прав си, разбира се. Василий е твърде избухлив. И го признава. Не се е подчинил на заповедта. Но е изпаднал в ярост заради съдействието на семейството на престъпника. Не извинявам стореното от него, нали разбираш. Имаме система за нарушителите на законите. Семейството е трябвало да бъде доведено тук. И Василий получи мъмрене. Колкото до наркотиците...

— Не бях спал двацет и четири часа. И ми ги е предписал нашият доктор.

— Те ни най-малко не ме тревожат. Наредих ти да направиш необходимото, което, предполагам, означава, че можеш да взимаш

всичко, което е необходимо. Но искам да те предпазя. Като си ударил офицер, ти си привлякъл вниманието. Хората бързо ще забравят, че действията ти са били разумни. Би трябвало да спреш, когато Василий е свалил оръжието. Ако си искал да го накажеш, трябвало е да докладваш за неподчинението му на мен. Взел си правосъдието в свои ръце. Това е недопустимо. Не бива да се повтаря.

— Извинявам се.

Кузмин се отдалечи от прозореца. Застана до Лев и сложи ръка на рамото му.

— Достатъчно за това. Смятай въпроса за приключен. Имам друго предизвикателство за теб: разпита на Бродски. Искам да се заемеш лично. Можеш да се обърнеш за помощ към когото пожелаеш — специалист по разпитите — но искам да си там, когато той се прекърши. Важно е да видиш този човек такъв, какъвто е, особено след като те заблуди с привидната си невинност.

Заповедта беше необичайна. Кузмин забеляза изненадата на Лев.

— Това ще ти е от полза. Трябва да оценяваме хората според това какво са готови да сторят собственоръчно. А не според това какво са готови да накарат другите да направят вместо тях. Имаш ли някакви възражения?

— Не.

Лев се изправи и подръпна куртката си.

— Ще започна веднага.

— И последно: искам двамата с Василий да работите заедно по това дело.

* * *

Имаше три вида килии. Килиите за предварителен арест бяха квадратни помещения с под, покрит със слама, в които едва се наместваха легнали трима души. Но във всяка килия винаги имаше по петима, толкова близо един до друг, че никой не можеше да се почеше, без да се размърдат всички. В килиите нямаше тоалетна и трябваше да бъде направено място и за кофата, която затворниците бяха принудени да използват пред другите. Щом кофата се напълнеше, някой трябваше да я отнесе до най-близката тоалетна, и ако разлееше само капка, го

заплашваше разстрел. Лев беше чувал охраната да се присмива над арестуваните, които гледали напрегнато колебаещото се ниво на фекалиите и урината. Варварство, разбира се, но не безпричинно, а варварство в името на светлото бъдеще.

Светло бъдеще Светло бъдеще

Трябваше да го повтарят, за да се вреже в паметта на всички, да стане дори част от подсъзнанието.

След килиите за предварителен арест идваха различните видове карцери. В някои имаше ледена вода до глезените, стените им бяха покрити с плесен и лепкава кал. Пет дни бяха достатъчни, за да е сигурно, че тялото никога няма да се възстанови, болестта се настаняваше завинаги в дробовете на затворника. Имаше тесни килии, подобни на дървени ковчези, където дървениците бяха оставени да се множат, и държаха затворника гол, за да го хапят, докато не се съгласи да подпише признанията си. В някои килии стените бяха облицовани с корк, където нагриваха затворниците с горещ въздух от вентилационната система, докато от порите им не потече кръв. Имаше килии с куки, вериги и оголени електрически жици. За различните хора имаше различни видове наказания. Въображението беше единствената, макар и неголяма бариера. Всичките тези ужаси изглеждаха дребна работа, сравнени с размерите и величието на светлото бъдеще.

Светло бъдеще Светло бъдеще Светло бъдеще

Оправданието за подобни методи бе просто и убедително и трябваше да бъде непрекъснато повтаряно: тези хора са врагове. Нима Лев не беше виждал такива извънредни мерки и по време на войната? Да, дори по-лоши. Нима войната не им донесе свобода? Не е ли това същото, война срещу друг враг, вътрешен, но въпреки това враг? Беше ли необходима? Да. Оцеляването на политическия строй оправдаваше всичко. Обещанието за златен век, където подобна жестокост няма да съществува, където всичко ще бъде в изобилие и бедността ще остане само спомен, оправдаваше всякакви средства. Тези методи не бяха желателни, не биваше да бъдат възхвалявани и Лев не разбираше офицерите, които получаваха удоволствие от работата си. Но той не беше глупак. Сред цялото това отработено и умело самооправдаване имаше и малко отрицание, което дремеше дълбоко в най-закътаното ъгълче на душата му като зрънце, което още не беше покълнало.

Накрая, последният вид бяха килиите за разпити. Лев се приближи до килията, в която държаха предателя: стоманена врата с шпионка. Почука, като мислеше какво ли го очаква вътре. Вратата отключи момче, което едва ли имаше седемнайсет години. Килията беше малка и правоъгълна, с бетонни стени и бетонен под, но толкова ярко осветена, че Лев примижа. От тавана висяха пет мощни крушки. До задната стена имаше диван, който не съответстваше на мрачната обстановка. На него седеше Анатолий Бродски, чиито китки и глезени бяха завързани с въжета. Младият офицер обясни гордо:

— Все затваря очи, опитва се да заспи. Но аз непрекъснато го удрям. Не е имал и миг почивка, честна дума. Диванът е най-хубавото нещо. Искате ли да се облегнеш и да задремеш. Толкова е мек и удобен. Аз самият седях на него. Но няма да му позволя да заспи. Това е като да дръпнеш чинията с храна на някого, който умира от глад.

Лев кимна и видя, че младият офицер е леко разочарован, че не получи по-възторжени похвали за своята изобретателност. Офицерът застана в ъгъла на килията, въоръжен с черната си палка. Напрегнат и сериозен, със зачервени бузи, приличаше на войник — играчка.

Бродски седеше на ръба на дивана, приведен напред, с полузатворени очи. В килията нямаше стол и Лев седна на дивана до него, съзнавайки абсурдността на ситуацията. Диванът наистина беше много мек и Лев потъна в него, учуден на какво изтънчено изтезание е подложен заподозреният. Но нямаше време за губене, трябваше да действа бързо. Василий щеше да дойде всеки момент, а Лев се надяваше да убеди Анатолий да сътрудничи преди идването му.

Анатолий вдигна поглед и очите му се разшириха. Мина известно време, преди лишеният му от сън мозък да разпознае седналия до него мъж. Човекът, който го бе заловил. Който бе спасил живота му. Беше сънлив, заваляше думите, говореше като упоен.

— Децата? Дъщерите на Михаил? Къде са сега?

— Настаниха ги в детски дом. В безопасност са.

Детски дом — това шега ли е, или част от наказанието му? Не, този човек не се шегуваше. Той вярваше в правотата на своето дело.

— Били ли сте някога в детски дом?

— Не.

— Вероятността момичетата да оцелеят щеше да е по-голяма, ако бяха оставени сами на себе си.

— Сега за тях се грижи държавата.

За изненада на Лев затворникът вдигна завързаните си ръце и докосна челото му. Младият офицер се втурна напред и вдигна палката, готов да нанесе удар по коленете на Бродски. Лев му махна с ръка и офицерът неохотно отстъпи назад.

— Имате температура. Трябва да си отидете вкъщи. Такива като вас имат ли си дом? Където да спите, да се храните и да живеете като нормални хора.

Лев се чудеше на този човек. Дори сега си оставаше лекар. Дори сега се държеше непочтително. Беше смел и груб и Лев не можеше да не му се възхищава.

Лев се отдръпна назад и избърса лепкавото си потно чело с ръкава на самото си.

— Можете да си спестите ненужните страдания, като поговорите с мен. Няма човек, когото да сме разпитвали и да не е съжалил, че не си е признал веднага всичко. Какво ще спечелите с мълчание?

— Нищо.

— В такъв случай ще ми кажете ли истината?

— Да.

— За кого работите?

— За Анна Владиславовна. Котката ѝ ослепява. За Дора Андреева. Кучето ѝ отказва да яде. За Аркадий Маслов. Кучето му е със счупен преден крак. За Матиаш Ракоши. Той има колекция редки птици.

— Защо бяхте, щом сте невинен?

— Бяха, защото ме преследвахте. Нямахте друга причина.

— Но това няма никакъв смисъл.

— Съгласен съм, но е истина. Щом те преследват, винаги те арестуват. А щом веднъж те арестуват, винаги си виновен. Тук не водят невинни хора.

— С кои служители от американското посолство работите и каква информация сте им предавали?

Анатолий най-после разбра всичко. Преди няколко седмици младши чиновник от американското посолство беше довел кучето си за преглед. Кучето имаше инфектирана порезна рана. За лечението бяха нужни антибиотици, но тъй като той нямаше, почисти внимателно раната, стерилизира я, а после от време на време преглеждаше кучето.

След известно време забеляза, че някакъв човек следи къщата му. Онази нощ не можа да спи, защото не можеше да си представи в какво се е провинил. На следващата сутрин го проследиха до работното му място и после обратно до вкъщи. Това продължи три дни. След четвъртата безсънна нощ той реши да бяга. Сега най-после разбра престъплението си. Беше лекувал кучето на чужденец.

— Не се съмнявам, че накрая ще кажа каквото искате, но сега ще ви кажа следното: аз, Анатолий Тарасович Бродски, съм само ветеринарен лекар. Скоро при вас ще бъде записано, че съм шпионин. Ще разполагате с подписа и признанията ми. Ще ме накарате да посоча някакви имена. Ще има още арести, нови подписи и признания. Но каквото и да ви кажа накрая, то ще бъде лъжа, защото съм само ветеринарен лекар.

— Не сте първият виновен, който твърди, че е невинен.

— Наистина ли вярвате, че съм шпионин?

— Само този разговор е достатъчен, за да ви обвиня в подривна дейност. Вече дадохте ясно да се разбере, че мразите тази страна.

— Вие грешите, не мразя тази страна. Вие мразите хората на тази страна. Ако не е така, защо арестувате толкова много хора?

Лев започна да губи търпение.

— Съзнавате ли какво ще стане с вас, ако откажете да отговаряте на въпросите ми?

— Дори децата знаят какво става тук.

— И пак отказвате да признаете?

— Няма да ви улеснявам. Ако искате да кажа, че съм шпионин, ще трябва да ме измъчвате.

— Надявах се да го избегнем.

— Мислите ли, че можете да запазите своята почтеност тук? Донесете ножовете си. Донесете комплекта с инструменти. Дали ще говорите разумно, когато ръцете ви бъдат изцапани с кръвта ми?

— Имам нужда само от списък с имена.

— Няма нищо по-упорито от фактите. Затова толкова ги мразите. Те ви обиждат. Затова мога да ви ядосам, като кажа, че аз — Анатолий Тарасович Бродски — съм обикновен ветеринарен лекар. Моята невинност ви обижда, защото искате да бъда виновен. Искате да бъда виновен, защото сте ме арестували.

На вратата се почука. Беше дошъл Василий. Лев се изправи и каза тихо:

— Трябваше да приемете предложението ми.

— Може би някой ден ще разберете защо не съм могъл.

Младият офицер отключи вратата. Василий влезе. Върху удареното място имаше чиста превръзка, от която според Лев нямаше никаква нужда и имаше за цел само да предизвиква разговори и да му даде възможност да опише инцидента на колкото може повече хора. Василий бе придружен от мъж на средна възраст с оредяваща коса, облечен в омачкан костюм. Като видя Лев и Анатолий заедно, Василий доби загрижен вид.

— Призна ли?

— Не.

Явно изпитал облекчение, Василий направи знак на младия офицер да изправи затворника на крака, а мъжът на средна възраст в кафявия костюм пристъпи напред, усмихна се и подаде ръка на Лев.

— Доктор Роман Хвостов. Психиатър съм.

— Лев Демидов.

— Радвам се да се запозная с вас.

Ръкуваха се. Хвостов махна с ръка към затворника.

— Не се тревожете за него.

Хвостов ги поведе към кабинета си, отключи вратата и им направи знак да влязат, като че ли те бяха деца, а това бе стая за игри. Кабинетът беше малък и чист. В средата тапициран с червена кожа стол беше завинтен за покрития с бели плочки под. Чрез лостове столът се спускаше и образуваше легло, а после отново се вдигаше. Стъклените шкафчета по стените бяха пълни с шишенца, прахове и хапчета, надписани със спретнати бели стикери и грижливо изписани черни букви. Под шкафчетата бяха подредени стоманени хирургични инструменти. Миришеше на дезинфектанти. Бродски не се съпротивляваше, докато го завързваха към стола. Китките, глезените и вратът му бяха привързани с черни кожени ремъци. Лев завърза краката му, а Василий — ръцете. След като свършиха, той не можеше да помръдне. Лев отстъпи назад. Хвостов изми старателно ръцете си на мивката.

— Известно време работих в ГУЛАГ, близо до град Молотов. Болницата беше препълнена с пациенти, които се преструваха на

психичноболни. Тичаха насам-натам като животни, крещяха ругатни, късаха дрехите си, мастурбираха пред другите, ходеха по голяма нужда на пода, правеха всичко, за да ме убедят, че не са с ума си. Но аз не вярвах на нищо от това. Работата ми беше да установя кой лъже и кой е искрен. Провеждахме много академични тестове, но затворниците бързо разбраха, споделяха информацията и скоро всички знаеха как да се държат, за да измамат системата. Например затворник, който се мислеше за Хитлер, кон или нещо също толкова и очевидно странно, със сигурност се преструваше на луд. И така, затворниците престанаха да се преструват на Хитлер, станаха много по-проницателни и неуловими в измамите си. Накрая имаше само един начин да се стигне до истината.

Хвостов напълни спринцовка с гъста жълта мазна течност, постави я на стоманен поднос, внимателно разряза ризата на затворника и завърза гумен турникет над лакътя му, за да изпъкне широката синя вена.

— Разбрах, че имате медицинско образование. Ще инжектираме камфорово масло в кръвта ви. Знаете ли какво ще стане с вас след това?

— Медицинският ми опит е ограничен до това да помагам на хората.

— Това също може да помогне на хората. Може да помогне на заблудените. Ще предизвика пристъп. Докато сте под влиянието му, няма да можете да лъжете. Всъщност няма да можете да правите нищо. Ако можете да говорите, ще казвате само истината.

— Давайте тогава. Инжектирайте маслото. И чуйте какво ще ви кажа.

Хвостов се обърна към Лев:

— Ще използваме гума за устата, за да не прехапе езика си при най-силния пристъп. Щом се успокои, ще извадим гумата и ще зададете въпросите си.

Василий взе скалпел и започна да чисти ноктите си, като избърсваше мръсотията в шинела си. След като свърши, остави скалпела, бръкна в джоба си и извади цигара. Докторът поклати глава.

— Не тук, моля.

Василий остави цигарата. Докторът огледа спринцовката — на върха на иглата имаше жълта капка масло. Доволен, заби иглата във

вената на Бродски.

— Трябва да се инжектира бавно. Ако е прекалено бързо, ще получи емболия.

Започна да вкарва бавно гъстата като сироп жълта течност в ръката на затворника.

Ефектът настъпи почти веднага. Изведнъж разумът напусна очите на Бродски: те се подбелиха, тялото му се разтресе, сякаш столът, за който бе завързан, бе зареден с хиляди волтове. Иглата беше все още в ръката му, беше инжектирана само част от течността.

— А сега ще вкараме още малко.

Инжектира още пет милилитра и в ъгълчетата на устата на Бродски се появиха мехурчета пяна, малки бели мехурчета.

— А сега ще почакаме, ще почакаме и ще инжектираме останалото.

Хвостов вкара и останалото масло, извади иглата и притисна с памук мястото. Отстъпи назад.

Бродски вече не приличаше на човек, а на повредена машина, на двигател, принуден да работи извън възможностите си. Тялото му се съпротивляваше на ремъците, сякаш му въздействаше външна сила. Чу се изпукване. Счупи се кост на китката му. Хвостов огледа мястото, което вече се подуваше:

— Не е нещо необичайно.

Погледна часовника си:

— Изчакайте още малко.

От ъглите на устата на затворника се стичаше пяна, спускаше се по брадичката му и капеше по коленете. Гърчовете отслабваха.

— Готово. Задавайте въпросите си. Да видим какво ще каже.

Василий пристъпи напред и извади гумата. Бродски повърна пяна и слюнка в скута си. Василий се обърна със смесени чувства на учудване и отвращение.

— Какво, по дяволите, може да каже в това състояние?

— Опитайте.

— С кого работиш?

В отговор главата на Бродски се отпусна върху ремъците. От устата му излезе бълбукане. От носа му потече кръв. Хвостов я избърса с книжна салфетка.

— Опитайте отново.

— С кого работиш?

Главата на Бродски се отпусна на една страна като на кукла на конци: подобно на жива, способна да се движи, но всъщност прекършена. Устата му се отвори и затвори, езикът му се размърда — механична имитация на реч, но звук не се чу.

— Опитайте още веднъж.

— С кого работиш?

— Опитайте отново.

Василий поклати глава и с недоволство се обърна към Лев.

— Това е глупаво. Опитайте вие.

Лев стоеше притиснат с гръб към стената, като че ли се опитваше да стои по-далеч. Пристъпи напред.

— С кого работите?

От устата на Бродски излязоха някакви звуци. Бяха смешни, подобни на неразбираемо бебешко бърборене. Хвостов кръстоса ръце на гърдите си и надникна в очите на Бродски.

— Опитайте отново. Започнете с прости въпроси. Попитайте за името му.

— Как се казвате?

— Опитайте отново. Имайте ми доверие. Ще излезе от това състояние. Опитайте още веднъж. Моля ви.

Лев пристъпи по-близо. Беше достатъчно близо, за да докосне челото му, ако протегне ръка.

— Как се казвате?

Устните на Бродски се размърдаха.

— Анатолий.

— С кого работите?

За миг настъпи тишина. А после той заговори, тихо и бързо — като човек, който говори насън.

— Анна Владиславовна. Дора Андреева. Аркадий Маслов. Матиаш Ракоши.

Василий протегна ръка към бележника, записа имената и попита:

— Някое от тези имена познато ли ви е?

Да, тези имена бяха познати на Лев: Анна Владиславовна: котката ѝ ослепява. Дора Андреева: кучето ѝ отказва да се храни. Аркадий Маслов: кучето му е със счупен преден крак. Семето на съмнението, което дремеше в душата на Лев, се пропука и отвори.

Анатолий Тарасович Бродски беше наистина само ветеринарен лекар.

Анатолий Тарасович Бродски не беше нищо повече от ветеринарен лекар.

17 февруари

Доктор Зарубин нахлупи бобровата си шапка, грабна кожената чанта и започна да си пробива път към вратата на претъпкания трамвай, като неохотно се извиняваше. Тротоарът беше заледен и, стъпвайки на земята, той се хвана за трамвая, за да не се подхлъзне. Изведнъж се почувства стар и нестабилен. Трамваят отмина. Докторът се огледа с надеждата, че е слязъл на правилната спирка — източните покрайнини бяха район, който не познаваше добре. Но се ориентира много лесно — сградата, в която отиваше, се издигаше над всички други като някаква грамада на фона на сивото зимно небе. От другата страна на шосето на стотици метри се издигаха четириетажни блокове във формата на буквата П, групирани по двойки и построени така, че всеки от тях да изглежда като отражение на другия. Докторът се чудеше на тези съвременни строителни недоразумения, осигуряващи дом на хиляди семейства. Това не беше само жилищен проект. Това беше монумент на новата ера. Нямаше ги вече частните къщи на по един-два етажа. Бяха си отишли, изравнени със земята, превърнати в тухлен прах, и на тяхно място се издигаха проектирани от правителството сгради, собственост на държавата, боядисани в сиво и струпани близо една до друга. Никъде другаде не беше виждал една и съща форма да се повтаря толкова пъти, като всеки апартамент беше точно копие на следващия. Дебелият сняг, застлал покривите, изглеждаше като бяла линия, прокарана от господата, за да каже: стига, небето принадлежи на мен. Това, помисли си Зарубин, е следващото предизвикателство: покоряването на небето, което няма да принадлежи на Бог. Някъде из тези четири сгради беше квартира № 124 — жилището на офицера от МГБ Лев Степанович Демидов.

Днес сутринта майор Кузмин накратко осведоми доктора за внезапното напускане на Лев на работното място. Беше си тръгнал в началото на разпит от съществено значение с оправданието, че има треска и не може да изпълнява задълженията си. Майорът беше

озадачен от странното съвпадение при напускането на Лев. Наистина ли се е разболял? Или имаше друга причина за отсъствието му? Защо отначало го увери, че се чувства добре, а после, веднага след като му беше наредено да разпита заподозрения, започна да твърди обратното? И защо се е опитвал да разпитва предателя насаме? Докторът беше изпратен да разбере дали Лев наистина е болен.

От медицинска гледна точка докторът, още преди да прегледа Лев подозираше, че болестта му се дължи на дългия му престой в ледената вода, възможно е да е развил пневмония, изострена от употребата на наркотици. И ако случаят беше такъв, ако Лев беше сериозно болен, Зарубин щеше да действа като лекар и да го лекува. Ако обаче по някаква причина се преструваше на болен, Зарубин трябваше да действа като офицер от МГБ и да го приспи със силно приспивателно, което да му изпише като лекарство. Лев щеше да спи поне едно денонощие, нямаше да може да избяга и щеше да даде време на майора да реши какво да прави по-нататък.

Според плана на сградата на стоманена табела, окачена на бетонен стълб във фойето на първия етаж, квартира № 124 се намираше в третия блок на четиринайсетия етаж. Асансьорът, метална кутия за двама или за четирима, ако нямате нищо против да сте плътно долепени един до друг, се издигна с грохот до тринайсетия етаж, където спря за малко, сякаш да си поеме дъх, преди да продължи до четиринайсетия. Зарубин трябваше да дръпне с две ръце заялата решетка. На такава височина вятърът, който духаше над открития бетонен коридор, предизвика сълзи в очите. Погледна към панорамата на заснежените московски покрайнини, преди да завие наляво към квартира №124.

Вратата му отвори млада жена. Докторът бе прочел досието на Лев и знаеше, че е женен за Раиса Гавриловна Демидова: два̀йсет и седем годишна, учителка. В досието не пишеше, че е красива. А тя беше не просто красива, а изключително красива и това трябваше да го пише в досието. Тези неща имаха значение. Докторът се оказа неподготвен за такава среща. Имаше слабост към красивите жени, не към показната, суетна красота. Предпочиташе недооценената. И ето, пред него стоеше тъкмо такава жена: тя не беше се стремил да подчертае красотата си, напротив, беше положила усилия да изглежда незабележима. Прическата ѝ беше обикновена, дрехите ѝ старомодни,

ако изобщо можеше да става дума за мода. Очевидно не търсеше вниманието на мъжете, което я правеше още по-привлекателна за доктора. Не беше лесно да се завоюва такава жена. На младини докторът беше женкар, всъщност известен женкар в определени кръгове. Вдъхновен от спомените за предишните си успехи, той ѝ се усмихна.

Раиса отбеляза мимоходом пожълтели зъби от дългогодишно пушене. Усмихна се в отговор. Беше очаквала от МГБ да изпратят някого, макар да не бяха предупредили, и сега чакаше мъжът да се представи.

— Аз съм доктор Зарубин. Изпратен съм да прегледам Лев.

— Раиса, съпругата на Лев. Имате ли лична карта?

Докторът свали шапката си, намери личната си карта и ѝ я показва.

— Наричайте ме Борис, моля.

В апартамента горяха свещи. Раиса обясни, че токът спира — имало проблем с електричеството на всички етажи над десетия. Спирал понякога за минута, понякога за цял ден. Извини се, че не знаела кога ще дойде токът. Зарубин направи опит да се пошегува.

— Той ще оцелее. Не е цвете. Просто го дръжте на топло.

Тя попита дали иска нещо за пиене: нещо горещо може би, тъй като навън е студено. Той прие предложението ѝ: докосна ръката ѝ, докато събличаше палтото си.

Облегна се на стената в кухнята с ръце в джобовете и я загледа как приготвя чая.

— Надявам се, че водата е още гореща.

Гласът ѝ беше приятен, нежен и спокоен. Попари чая в чайника и го наля във висока чаша. Чаят беше силен, почти черен, и като напълни чашата наполовина, се обърна към него.

— Колко силен го обичате?

— Колкото може повече.

— Като този, тогава?

— Може би с още малко вода.

Докато тя доливаше вода от самовара, Зарубин огледа тялото ѝ, очертанятията на гърдите и талията. Беше облечена безвкусно — сива памучна пола, дебели чорапи, плетена жилетка върху бяла блуза. Странно защо Лев не беше използвал положението си, за да я облече в

чуждестранни луксозни дрехи. Но дори конфекцията и грубите материи не можеха да я направят по-малко привлекателна.

— Разкажете ми за съпруга си.

— Той има треска. Казва, че му е студено, а изгаря от температура. Непрекъснато трепери. Отказва да се храни.

— По-добре е да не се храни засега, щом има треска. Но липсата на апетит може да се дължи и на амфетамините. Знаете ли нещо за това?

— Ако е свързано с работата му, не зная нищо.

— Забелязали ли сте някакви промени у него?

— Не се храни редовно, навън е по цели нощи. Но работата му изисква това. Забелязала съм, че след като работи дълго, става разсеян.

— Забравя ли?

Тя подаде чашата на доктора.

— Искате ли захар?

— По-добре сладко.

Тя се протегна, за да стигне най-горния рафт. Блузата ѝ се повдигна и разкри ивица светла нежна кожа. Устата му пресъхна. Тя свали бурканче с тъмнолилаво сладко, отвинти капачката и му подаде лъжичка. Той гребна от сладкото, сложи го на езика си, отпи от горещия чай и усети как сладкото се топи. Погледна я многозначително. Усетила желанието му, тя се изчерви. Той наблюдаваше как руменината се разлива по врата ѝ.

— Благодаря ви.

— Може би ще искате да го прегледате?

Завинти отново капачката на бурканчето, остави го настрана и тръгна към спалнята. Той не помръдна.

— Искам първо да си изпия чая. Никъде не бърза ме.

Тя беше принудена да се върне. Зарубин сви устни и подуха чая. Беше горещ. Тя изглеждаше смутена, а той се наслаждаваше, че я кара да чака.

В спалнята, която нямаше прозорци, беше горещо и задушно. Дори само миризмата подсказа на Зарубин, че мъжът в леглото е сериозно болен. За негова изненада изпита нещо, което приличаше на разочарование. Замислен на какво се дължи това чувство, седна на леглото до Лев. Измери температурата му и видя, че е висока, но не опасна. Преслуша гърдите му. Не чу нищо необичайно. Във всеки

случай нямаше туберкулоза. Едва ли беше нещо повече от простуда. Раиса стоеше до него и наблюдаваше. Ръцете ѝ миришеха на сапун. На доктора му беше приятна нейната близост. Извади кафяво шише от чантата си и наля супена лъжица гъста зелена течност.

— Повдигнете главата му, моля.

Тя помогна на мъжа си да седне. Зарубин изля течността в гърлото му. След като Лев преглътна, тя отново отпусна главата му на възглавницата.

— Какво беше това?

— Нещо приспивателно — да му помогне да заспи.

— Той няма нужда, и без това спи непробудно.

Докторът не отговори. Домързя го да измисля лъжа.

Наркотикът, даден под формата на лекарство, беше всъщност негово изобретение: комбинация от барбитурат, вещество, предизвикващо халюцинации, подправен със захарен сироп, за да замаскира специфичния вкус. Целта беше да се обездвижи тялото и да се притъпи разумът. Погълнат през устата, щеше да отпусне мускулите, след около час щяха да станат толкова безжизнени, че и най-малкото движение би изисквало огромни усилия. Халюциногенът щеше да подейства по-късно.

В главата на Зарубин се зароди смътна идея: беше възникнала в кухнята, когато Раиса се изчерви, и беше прераснала в план, когато долови аромата на сапун от ръцете ѝ. Ако докладваше, че Лев не е болен, че отсъства от работа по неоснователна причина, той сигурно щеше да бъде арестуван и разпитван. Като се имат предвид всички съмнения относно поведението му, щеше да се породи подозрение. Със сигурност ще бъде осъден и заточен. Съпругата му, красивата му съпруга, щеше да остане сама и уязвима. Щеше да има нужда от съюзник. Положението на Зарубин в йерархията на Държавна сигурност беше равно на това на Лев или дори го надвишаваше и той беше сигурен, че може да предложи на жена му приемлива и удобна алтернатива. Беше женен, но можеше да я вземе за любовница. Беше убеден, че тя има силен инстинкт за оцеляване. Но като обмисли всичко, реши, че може би има по-лесен начин да получи каквото искаше. Изправи се.

— Може ли да разговаряме насаме?

Отидоха в кухнята. Раиса скръсти ръце на гърдите си. Беше сбърчила чело — леки бръчици на съвършената ѝ светла кожа. Зарубин изпита желание да прокара език по нея.

— Ще се оправи ли съпругът ми?

— Той има температура. Ще бъда готов да потвърдя това.

— Какво ще бъдете готов да потвърдите?

— Че наистина е болен.

— Но той наистина е болен. Току-що сам го казахте.

— Разбирате ли защо съм тук?

— Защото сте лекар, а съпругът ми е болен.

— Изпратиха ме да се убедя дали съпругът ви наистина е болен, или просто се опитва да избяга от работа.

— Но той наистина е болен. Лекар или не, всеки може да види това.

— Да, но аз съм тук. Аз решавам. И ще повярват на това, което кажа.

— Докторе, вие току-що казахте, че с болен. Че има температура.

— И ще бъда готов да го потвърдя и дори да го напиша, ако сте готова да преспите с мен.

Учудващо, но тя дори не трепна. Спокойствието ѝ накара Зарубин да я пожелае още повече. Продължи:

— Ще бъде само веднъж, разбира се, освен ако не събудя чувства у вас, в такъв случай ще продължим да се срещаме. Можем да постигнем споразумение: ще бъдете възнаградена с каквото желаете в рамките на разумното. Впрочем не е нужно никой да разбере.

— А ако откажа?

— Ще кажа, че съпругът ви е лъжец. Че е искал да избяга от работа по неизвестни за мен причини. И ще препоръчам да бъде разследван.

— Няма да ви повярват.

— Сигурна ли сте? Подозрението вече съществува. Трябва само малко да подпомогна нещата.

Приел мълчанието ѝ за съгласие, Зарубин пристъпи към нея и колебливо сложи ръка на бедрото ѝ. Тя не помръдна. Можеха да правят секс в кухнята. Никой нямаше да разбере. Мъжът ѝ няма да се събуди. Тя може да стене от удоволствие, може да издава каквито иска звуци.

Раиса извърна поглед, отвратена, не знаеше какво да прави. Ръката на Зарубин запълзя нагоре.

— Не се тревожи. Мъжът ти спи дълбоко. Няма да ни безпокои. И ние няма да го безпокоим.

Ръката му се плъзна под полата ѝ.

— Може дори да ти хареса. На много други жени им е харесвало.

Беше толкова близо, че усещаше дъха му. Наведе се към нея, устните му се полуотвориха, жълтите му зъби се приближиха, сякаш беше ябълка, която щеше да ухапе. Тя се стрелна настрани. Той я хвана за китката.

— Десет минути едва ли е висока цена за живота на мъжа ти. Направи го за него.

Придърпа я по-близо към себе си, хватката му се стегна.

Той изведнъж я пусна и вдигна ръце. Раиса бе опряла нож в гърлото му.

— Ако не сте сигурен какво е състоянието на съпруга ми, кажете на майор Кузмин — наш добър приятел — да изпрати друг лекар. Друго мнение ще бъде добре дошло.

Ножът бе опрян в гърлото му, двамата пристъпваха в кръг, докато Зарубин не излезе заднишком от кухнята. Раиса остана на прага, като държеше ножа в ръка. Докторът взе палтото си и го облече, без да бърза. Взе чантата си, отвори вратата и примижа от ярката зимна слънчева светлина:

— Само децата вярват в приятелството и при това само глупавите деца.

Раиса пристъпи напред, грабна шапката му от закачалката и я хвърли в краката му. Той се наведе да я вдигне, а тя затръшна вратата.

Чу го да си тръгва, ръцете ѝ трепереха. Все още стискаше ножа. Може би му беше дала повод да мисли, че би спала с него. Превъртя събитията в ума си: отварянето на вратата, усмивките на глупавите му шегги, вземането на палтото му, приготвянето на чая. Зарубин се беше заблудил. Не беше направила нищо, за да го накара да мисли така. Но може би можеше да прояви слаб интерес към предложението му, да се престори на изкушена. Може би старият глупак имаше нужда да мисли, че е поласкана от вниманието му. Потри чело. Не беше се справила добре. Сега и двамата бяха в опасност.

Влезе в спалнята и седна до Лев. Той мърдаше устни, като че ли мълчаливо казваше молитва. Наведе се по-близо над него, за да долови думите му. Едва чуваше безсмислени откъслечни думи. Той бълнуваше. Изведнъж стисна ръката ѝ. Дланта му беше лепкава от пот. Тя издърпа ръката си и угаси свещта.

* * *

Лев стоеше в снега, пред него беше реката, а Анатолий Бродски вече се намираше на другия бряг. Беше успял да премине реката и се приближаваше към гората. Лев тръгна след него, но само видя под краката си, замръзнали в дебелия лед, мъжете и жените, които беше арестувал. Огледа се наляво и надясно — цялата река бе пълна със замръзнали тела. Ако искаше да стигне до гората, ако искаше да хване предателя, трябваше да върви по тях. Нямаше избор — това бе негов дълг и Лев ускори крачка. Но стъпките му, изглежда, съживиха телата. Ледът започна да се топи. Реката оживя и се раздвижи. Затъвайки в тинята, Лев усещаше лица под краката си. Колкото и бързо да бягаше, те бяха навсякъде, зад него, пред него. Нечия ръка го хвана за ботуша — той се отърси от нея. Друга ръка го сграбчи за глезена, втора, трета, четвърта. Затвори очи, безсилен да погледне, чакаше да бъде завлечен под водата.

Когато отвори очи, стоеше в мрачен кабинет. Раиса беше до него, облечена в светлочервена рокля, роклята, която бе взела назаем от приятелка в деня на сватбата им и бързо я бе преправила, за да не изглежда прекалено голяма за нея. В косата си носеше едно-единствено бяло цвете, откъснато в парка. Лев беше облечен в зле ушит сив костюм, който също не беше негов: беше го взел назаем от колега. Намираха се в невзрачен кабинет в невзрачна държавна сграда, стояха един до друг пред маса с документи, над която се беше надвесил плешив чиновник. Раиса подаде документите им в очакване да проверят дали са редовни. Нямаше брачни клетви, нито тържествени церемонии, нито букети цветя. Нямаше гости, сълзи на радост и поканени — бяха само двамата. Нямаше суетня: тя бе нещо буржоазно. Имаше само един свидетел, този плешив чиновник, който

записа данните им в дебела канцеларска книга. Щом документите бяха оформени, им връчиха брачното свидетелство. Бяха станали съпрузи.

Върнаха се в стария апартамент на родителите му, където бяха отпразнували годежа си, и завариха там приятели и съседи, изгарящи от нетърпение да се възползват от гостоприемството им. Старците пееха непознати песни. Но имаше нещо странно в тези спомени. Тук имаше студени и враждебни лица. По някакъв начин тук се оказа и цялото семейство на Фьодор. Лев още танцуваше, но сватбата изведнъж се превърна в погребение. Всички бяха устремили поглед към него. На прозореца се почука. Лев се обърна и видя нечий неясен силует, притиснал лице до стъклото. Лев тръгна към него, избърса запотеното стъкло. Беше Михаил Святославович Зиновиев с простреляна глава и счупена челюст. Лицето му беше смазано. Лев отстъпи назад и се обърна. Сега в стаята нямаше никого, освен двете малки момичета — дъщерите на Зиновиев, облечени в мръсни дрипи. Сирачета с подути кореми и покрита с мехури кожа. Въшки пълзяха по дрехите им, по веждите и в сплъстените черни коси. Лев затвори очи и разтърси глава.

Треперещ, измръзнал от студ, отвори очи. Беше под водата и потъваше бързо. Над него имаше само лед. Опита се да плува, но течението го дърпаше надолу. Върху леда стояха хора, които го гледаха как се дави. Силна болка изгаряше дробовете му. Не можа да сдържи дъха си и отвори уста.

* * *

Лев изпъшка и широко отвори очи. Раиса седеше до него и се опитваше да го успокои. Той се огледа объркан: разумът му бе на границата между света на сънищата и реалността. Но всичко наоколо беше реално: беше се завърнал в апартамента си, беше се завърнал в настоящето. Испита облекчение, хвана ръката на Раиса и зашепна забързано.

— Помниш ли първия път, когато се видяхме? Ти ме помисли за нахалник, защото не свалях поглед от теб. Слязох на твоята станция на метрото само за да те попитам как се казваш. А ти не искаше да ми отговориш. Но аз не си тръгнах и тогава ти излъга, че се казваш Лена.

Цяла седмица не можех да мисля за нищо друго, освен за красивото момиче Лена. На всички разправях: Лена е толкова красива. Когато най-после те видях отново и те убедих да се разходиш с мен, през цялото време те наричах Лена. В края на разходката бях готов да те целуна, а ти се съ согласи да ми кажеш истинското си име. На следващия ден разказвах на всички колко прекрасна е Раиса и всички ми се присмиваха, че миналата седмица е била Лена, тази седмица е Раиса, а следващата ще бъде някоя друга. Но не беше така. Винаги си била само ти.

Раиса слушаше мъжа си и се учудваше на внезапно обзелата го сантименталност. Откъде се беше взела? Може би всички стават сантиментални, когато са болни. Накара го да легне и не след дълго той отново заспа. Бяха минали почти дванайсет часа, откакто доктор Зарубин си беше тръгнал. Обидчивият суетен старец беше опасен враг. За да се отвлече от тревогите, тя започна да готви супа — гъста пилешка супа с парченца месо, а не само варени зеленчуци и пилешки кости. Свари я на бавен огън, за да е готова, когато Лев поиска да хапне. Разбърка супата и когато наля една чиния за себе си, на вратата се почука. Беше късно. Не очакваше гости. Взе ножа, същия нож, скри го зад гърба си и се приближи до вратата.

— Кой е?

— Майор Кузмин.

С треперещи ръце отвори вратата.

Отвън стоеше майор Кузмин, придружен от двама млади, яки войници.

— С мен говори доктор Зарубин.

Раиса каза забързано:

— Моля ви, елате сам да го видите...

Кузмин изглеждаше изненадан.

— Не, това не е нужно. Няма защо да го безпокоя. Имам доверие на лекаря, когато става въпрос за медицина. Освен това не ме мислете за страхливец, но се боя да не прихвана от настинката му.

Тя недоумяваше какво е станало. Докторът бе казал истината. Прехапа устни, за да не издаде облекчението си.

Майорът продължи:

— Говорих с директора на вашето училище и му обясних, че ще си вземете отпуск, за да се грижите за Лев, докато не се възстанови.

Трябва да е във форма. Той е един от най-добрите ни офицери.

— Лев има късмет с такива грижливи колеги.

Кузмин махна с ръка. Кимна на стоящия до него войник, който държеше голям пакет. Той пристъпи и го подаде на Раиса.

— Това е подарък от доктор Зарубин. Така че е излишно да благодарите на мен.

Раиса все още стискаше ножа зад гърба си. За да поеме пакета, ѝ бяха нужни и двете ръце. Затъкна ножа на гърба си в колана на полата. Протегна ръце напред и пое пакета, който се оказа неочаквано тежък.

— Ще влезете ли?

— Благодаря, но вече е късно и съм уморен.

Кузмин пожела на Раиса лека нощ.

Тя затвори вратата, влезе в кухнята, остави пакета на масата и извади ножа от колана на полата си. Отвори пакета. Вътре имаше портокали и лимони, лукс в града, където храната не достигаше. Затвори очи, представяйки си задоволството на Зарубин като знае, че тя изпитва благодарност към него не заради плодовете, а задето си е свършил работата и е докладвал, че Лев наистина е болен. Изпратените портокали и лимони бяха неговият начин да ѝ напомни, че му е задължена. Ако му бе хрумнала някаква друга прищявка, можеха да арестуват и двамата. Изпразни пакета в купа. Загледа се в ярките плодове, преди да си избере един от тях. Ще хапне от подаръка му. Но няма да плаче.

19 февруари

За пръв път от четири години Лев отсъстваше от работа по непредвидени обстоятелства. В лагерите на ГУЛАГ имаше категория затворници, осъдени за нарушаване трудовата дисциплина, хора, напуснали работното място или закъснели с половин час за работа. Беше по-благоразумно да отидеш на работа и да припаднеш, отколкото да си останеш вкъщи, за да оздравееш. Решението дали да отиде на работа, или не никога не зависеше от работника. Обаче Лев не го заплашваше такава опасност. Както му каза Раиса, го е преглеждал лекар, а после ги е посетил майор Кузмин, който му разрешил да отсъства от работа. Това означаваше, че тревогата, която изпитваше,

сигурно е свързана с нещо друго. Колкото повече мислеше, толкова повече се убеждаваше, че е прав. Не му се връщаше на работа.

През последните три дни не беше излизал от къщи. Изолиран от света, лежеше в леглото, пиеше горещ чай с лимон и захар, ядеше супа и играеше карти с жена си, която не му прощаваше заради болестта и печелеше почти всяка игра. През повечето време спеше и повече нямаше кошмари. Но на тяхно място се бе настанила потиснатост. Очакваше това чувство да изчезне, убеден, че меланхолията е страничен ефект от действието на амфетамина. Но чувството се засилваше. Събра целия запас от наркотици — няколко шишенца с мръснобели кристали — и го изхвърли в мивката. Повече никакво притъпяване на сетивата, дължащо се на наркотиците. Но дали е от наркотиците? Или заради арестите? Възвръщането на силите му помагаше да осмисли случилото се през последните няколко дни. Бяха допуснали грешка и тази грешка се наричаше Анатолий Тарасович Бродски. Той беше невинен, заловен и смазан от зъбците на важната и съдбоносна, но не и безпогрешна държавна машина. Това беше толкова просто, но носеше нещастие на хората. Един-единствен човек обаче не можеше да намали значимостта на изпълняваната от тях работа. И как би могъл? Принципите на службата им оставаха ненарушени. Защитата на нацията стоеше по-високо от живота на един човек, дори на хиляди хора. Колко струват всички фабрики и заводи, всички машини и армии на Съветския съюз? В сравнение с тази маса животът на един човек не струва нищо. От жизнена важност за Лев беше да определя правилно съотношението на нещата. Това беше единственият начин да запази живота и разума си. Това изглеждаше логично, но той не му вярваше.

Пред него, в средата на Лубянский площад, в кръг от трева се издигаше статуята на Феликс Дзержински, заобиколена от кръговото движение на транспорта. Лев знаеше наизуст биографията на Дзержински. Всеки агент я знаеше наизуст. Като първи ръководител на ЧК, политическата полиция, създадена от Ленин след падането на царския режим, Дзержински се смяташе за бащата на НКВД. Той беше пример за всички. Учебниците изобилстваха с приписваните му цитати. Може би най-известният и често повтарян беше:

Чекистът трябва да закалява сърцето си в жестокост.

Жестокостта бе част от служебния им кодекс. Жестокостта се превърна в добродетел. Жестокостта беше станала необходимост. Стремете се да бъдете жестоки! Жестокостта държеше ключовете, които отключваха вратите към съвършената държава. Ако си чекист, трябваше да следваш нещо като религиозна доктрина и жестокостта беше една от главните ѝ заповеди.

По време на обучението на Лев основно внимание се отделяше на физическата сила и атлетическите способности — факт, който до този момент по-скоро помагаше, отколкото пречеше на кариерата му, превръщаше го в човек, на когото можеше да се има доверие, докато един учен щеше да предизвиква подозрения. Но това означаваше, че бе принуден да посвещава поне една вечер седмично в усърдно преписване на цитати, които всеки агент трябваше да знае наизуст. Обременен с лоша памет, влошена още повече от употребата на наркотици, той не бе пристрастен към четенето. Обаче необходимостта да запомня основните политически речи беше жизненоважна. Всеки пропуск показваше липса на вяра в правотата на тяхното дело. А сега, след като бе отсъствал три дни, приближавайки вратата на Лубянка и гледайки паметника на Дзержински, осъзна, че мисълта му е разпокъсана — фразите изникваха, откъслечни и в неправилен ред. От хилядите думи от цялата чекистка библия от аксиоми и принципи помнеше само колко важна е жестокостта.

Поканиха го в кабинета на Кузмин. Майорът седеше зад бюрото. Посочи на Лев стола срещу себе си.

— По-добре ли си вече?

— Да, благодаря. Жена ми каза, че сте идвали.

— Тревожехме се за теб. За пръв път боледуваш. Прегледах досието ти.

— Извинявам се.

— Ти нямаш вина. Прояви смелост, като се хвърли в ледените води на реката. И се радвам, че го спаси. Даде ни сведения от решаващо значение.

Кузмин почука с пръст по тънката черна папка на бюрото.

— В твоё отсъствие Бродски направи признания. Отне ни два дни, бяха необходими две обработки с камфорово масло. Беше изключително упорит. Но в края на краищата се пречупи. Даде ни

имената на седем души, които симпатизират на англичаните и американците.

— Къде е той сега?

— Бродски ли? Разстреляха го снощи.

Какво друго можеше да очаква Лев? Постара се да запази изражението си спокойно, сякаш току-що му бяха казали, че навън е студено.

Кузмин му подаде черната папка.

— Ще намериш пълните му признания вътре.

Лев отвори папката. Погледът му се спря на първия ред.

Аз — Анатолий Тарасович Бродски — съм шпионин.

Прелисти напечатаните страници. Познаваше модела — признанията започваха с извинение, с разкаяние, после се описваше същността на престъплението. Беше виждал този шаблон хиляди пъти. Различни бяха само подробностите: имена, места.

— Искате да ги прочета сега ли?

Кузмин поклати глава и му подаде запечатан плик.

— Той назова шестима съветски граждани и един унгарец. Те са съучастници, които са работили за чужди правителства. Дадох шест от имената на други агенти. Седмия човек ще разследваш ти. Като се има предвид, че си един от най-добрите ми офицери, поверявам ти най-трудния случай. В плика ще намериш данните от предварителната работа, снимки и цялата информация, с която разполагаме и която, както ще видиш, не е много. Твоята задача е да събереш повече информация и, ако Анатолий е бил прав, ако този човек е предател, да го арестуваш и доведеш тук според обичайния ред.

Лев отвори плика и извади няколко големи черно-бели снимки. Бяха направени по време на скрито наблюдение, от известно разстояние и от другата страна на улицата.

Снимките бяха на жена му.

Същия ден

Раиса въздъхна с облекчение — приближаваше края на деня. През последните осем часа преподаваше един и същи урок във всичките си класове. Обикновено преподаваше задължителните политически науки, но тази сутрин получи указание от Министерството на образованието да проведе урок според изпратен учебен план. Изглежда, указанието беше разпратено до всички московски училища и трябваше да бъде изпълнено веднага, а обикновените уроци да бъдат подновени на следващия ден. В указанието се обясняваше, че във всеки клас трябва да обсъди с учениците колко много Сталин обича децата на своята страна. Любовта сама по себе си бе превърната в урок по политика. Нямаше по-важна любов от тази на вожда и съответно на любовта на всеки гражданин към него. Като част от тази любов Сталин искаше да бъдат напомнени на всички деца, независимо от възрастта им, основните предпазни мерки, които трябва да спазват всеки ден. Преди да пресекат улицата, трябваше да се огледат наляво и надясно, да внимават, когато пътуват с метрото, и накрая, това трябваше да бъде особено подчертано, не биваше да играят на железопътните линии. През последната година бяха станали няколко трагични инцидента. Безопасността на съветските деца е от първостепенно значение. Те са бъдещето. Бяха посочени няколко доста нелепи примера. Всеки урок завършваше с кратко контролно, за да провери учителката доколко е усвоен материалът.

Кой ви обича най-много? Верен отговор: Сталин.

Кого обичате най-много? Верен отговор: виж горе (неверните отговори трябва да бъдат отбелязани).

Какво не трябва да правите никога? Верен отговор: да играем на железопътните линии.

Раиса можеше само да предполага, че причината за този последен указ е тревогата на партията за числеността на населението.

Обикновено нейните уроци бяха по-уморителни, отколкото по другите предмети. Например не се очакваше учениците да ръкопляскаат, като решат някоя задача по математика, но се предполагаше, че всяко нейно споменаване на генералисимус Сталин,

Съветския съюз или приближаващата световна революция ще бъде посрещнато с овации. Учениците се съревноваваха помежду си, никой не искаше да изглежда по-малко предан на делото на светлото бъдеще от съседа си по чин. Урокът се прекъсваше на всеки пет минути, тъй като децата ставаха и започваха да тропат с крака или да удрят по чиновете с юмруци, а Раиса трябваше да се присъединява към общия възторг. За да предпази ръцете си, тя едва докосваше бюрото, като имитираше ентузиазъм. В началото подозираше, че на децата се харесва да вдигат врява и използват всяка възможност да прекъснат урока. После разбра, че не е така. Те се страхуваха. Следователно дисциплината никога не беше за нея проблем. Рядко се налагаше да повишава глас и почти никога не прибъгваше до заплахи. Дори шестгодишните деца разбираха, че да проявиш неуважение към властта или да говориш без разрешение означава да вземеш живота си в собствените си ръце. Младостта не осигуряваше защита. Дете на дванайсет години можеше да бъде разстреляно за престъпление, извършено от него или от родителите му. Но на Раиса не бе позволено да преподава този урок.

Въпреки че класовете бяха големи, а щяха да бъдат и по-големи, ако войната не бе причинила хаос и демографски срив, тя си поставяше за цел да запомни името на всяко дете. Искаше да покаже, че се интересува от всеки ученик. Но много бързо забеляза, че способността ѝ да запомня имена буди чувство на особено безпокойство. Сякаш съществуваше скрита заплаха.

Щом мога да запомня името ти, мога и да те изоблича.

Тези деца вече знаеха колко ценна е анонимността и тя разбра, че те предпочитат да обръща по-малко внимание на всеки един от тях. След по-малко от два месеца престана да ги нарича по име, предпочитайки езика на жестовете.

Но все пак имаше сравнително малко причини да се оплаква. Училището, в което преподаваше, средно училище №7 — правоъгълна сграда, издигната на ниски и широки бетонни колони — беше една от перлите на държавната образователна система. Много често снимано и рекламирано, то бе основано от самия Никита Хрущов, произнесъл реч в новия гимнастически салон, подът на който бе толкова излъскан, че охранителите му се пазеха да не се подхлъзнат. Той заяви, че образованието трябва да отговаря на нуждите на страната. А страната

имаше нужда от високо продуктивни, здрави млади учени, инженери и спортисти, печелещи златни медали на олимпийски игри. Гимнастическият салон, разположен до основната сграда, беше с огромни размери, по-широк от самото училище и разполагаше със закрыта писта, многобройни гимнастически постелки, халки, въжени стълби и трамплини, използвани максимално по време на часовете и на всекидневните тренировки за всички ученици, независимо от възрастта и способностите им. Посланието на речта му и замисълът на проекта на училището бяха ясни на Раиса: страната нямаше нужда от поети, философи и свещеници. Тя имаше нужда от производителен труд, който може да бъде измерен количествено, от успех, който може да бъде измерен със секундомер.

Раиса имаше само един приятел сред колегите си — Иван Кузмич Жуков, учител по руски език и литература. Не знаеше точната му възраст, но изглеждаше на около четирийсет. Приятелството им се бе зародило случайно. Веднъж той се изказа критично за размерите на училищната библиотека — подобна на килер стая в мазето до помещението на парното, пълна с брошури, стари броеве на „Правда“, специално одобрени произведения на руски автори и нито едно на чужд автор. След като го изслуша, Раиса шепнешком го посъветва да бъде по-внимателен. Този шепот бе началото на едно необичайно приятелство, което от нейна гледна точка беше абсолютно глупаво, като се има предвид склонността на Иван да говори откровено. В очите на много хора той вече бе белязан. Учителите бяха убедени, че крие забранени текстове вкъщи под дъските на пода или, дори по-лошо, пише книга и изпраща тайно страници от дисидентската си книга на Запад. Наистина беше й дал нелегален превод на забранения роман „За кого бие камбаната“, който тя четеше в парка през лятото, защото не смееше да занесе книгата вкъщи. Раиса можеше да си позволи това приятелство, тъй като собствената й лоялност не будеше никакви съмнения. Беше съпруга на офицер от Държавна сигурност, което се знаеше почти от всички, и дори от някои ученици. Беше логично Иван да се държи на разстояние, но без съмнение окуражаваше го фактът, че ако Раиса би искала да донесе за него, щеше вече да го е сторила, като се има предвид колко неблагоприятни неща е чувала от него и колко лесно би било да прошепне името му в ухото на мъжа си. И така, единственият колега, на когото тя имаше доверие, бе човекът, заслужил

всеобщо недоверие, а той от своя страна се доверяваше на жената, на която най-малко би трябвало да вярва. Той беше женен и имаше три деца. Въпреки това тя подозираше, че е влюбен в нея. Но старателно гонеше тази мисъл и се надяваше, че и той заради двамата ще бъде благоразумен.

* * *

От другата страна на шосето, срещу главния вход на училището, във входа на нисък блок, стоеше Лев. Беше свалил военната униформа и се беше преоблякъл в цивилно облекло на работа. В Лубянка имаше шкафове, пълни с какви ли не дрехи: палта, якета, панталони — с различни размери и качество, използвани за тази цел. Лев не се замисляше откъде са тези дрехи, докато не откри петно от кръв върху маншета на една риза. Това бяха дрехи на хора, екзекутирани в сградата на Варсонофиевска улица. Бяха изпрани, разбира се, но някои петна бяха упорити. Облечен в дълго до глезените сиво вълнено палто и дебела кожена шапка, нахлупена ниско на челото, Лев беше сигурен, че жена му няма да го познае, ако случайно погледне към него. Потропваше с крака, за да се стопли, от време на време поглеждаше часовника си от неръждаема стомана „Полет-Авиатор“ — подарък за рождения ден от Раиса. Наближаваше краят на часовете за деня. Погледна крушката над главата си. Взе навития на пръчка парцал за миене на пода, протегна се и я счупи, с което потопа входа в мрак.

Не за първи път следеше жена си. Преди три години бе организиран наблюдение по причини, които нямаха нищо общо с нейната политическа неблагонадеждност. Бяха женени по-малко от година. Тя започна да се отдалечава от него. Живееха заедно, но сякаш бяха разделени, работеха по цял ден, виждаха се за малко сутрин и вечер и разговаряха колкото две рибарски лодки, които всеки ден отплават от едно и също пристанище. Не му се вярваше да се е променил като съпруг и не можеше да разбере защо тя се е променила като съпруга. Когато повдигнеш въпроса, тя казваше, че не се чувства добре, но отказваше да отиде на лекар, а и кой не е добре месеци наред? Единственото обяснение, до което той стигна, беше, че е влюбена в друг.

Изпълнен с подозрения, изпрати новоназначен, обещаващ млад агент да следи жена му. Той я бе следил всеки ден в продължение на седмица. Лев оправдаваше действията си, защото, макар и неприятни, бяха продиктувани от любов. Имаше и риск не само защото Раиса можеше да разбере. Ако колегите му научеха, можеха да изтълкуват нещата различно. Ако Лев не вярва на жена си, заслужава ли тя политическо доверие? Невярна или не, предана на делото или не, за всички ще е по-добре да я изпратят в ГУЛАГ. Просто за да са сигурни. Но Раиса нямаше любовна връзка и никой не научи за наблюдението. Изпитал облекчение, Лев разбра, че трябва да бъде по-търпелив и внимателен и да ѝ помогне в трудностите, с които се е сблъскала. Връзката им постепенно се подобри през следващите месеци. Лев прехвърли младия агент в Ленинград, което изглеждаше като повишение.

Сегашната задача обаче беше съвсем различна. Заповедта за разследване идваше отгоре. Проблемът доби официален държавен характер, стана въпрос на националната сигурност. Не бракът, а животът им бе в опасност. Лев не се съмняваше, че името на Раиса е намесено от Василий в признанията на Анатолий Бродски. Фактът, че друг агент бе потвърдил подробностите на признанието не означаваше нищо: или беше конспирация, безочлива лъжа, или Василий бе внушил името в главата на Бродски по време на разпита, нещо, което беше лесно да се направи. Лев обвиняваше себе си. Отсъствието му от работа бе дало на Василий възможност, от която той безскрупулно се бе възползвал. Лев се озова в капан. Не можеше да твърди, че признанието е лъжливо — това бе официален документ, валиден и верен като всяко друго признание. Единствено възможно бе да заяви, че не вярва във вината на Раиса, предателят Бродски се е опитвал да я очерни, за да си отмъсти. Като чу обяснението, Кузмин попита откъде предателят е знаел, че Лев е женен. Отчаян, той бе принуден да излъже, че е споменал името на съпругата си в разговор. Лев не беше умел лъжец. Защиатавайки жена си, навличаше подозрение върху себе си. Да защитаваш някого, означаваше да преплетеш съдбата си с неговата. Кузмин реши, че подобен пробив в сигурността трябва да бъде цялостно разследван. Или Лев ще се заеме сам, или случаят ще бъде даден на друг агент. При този ултиматум той прие случая просто за да се опита да защити доброто име на съпругата си. По същия

начин, както преди три години бе успокоил съмненията си за неверността ѝ, сега трябваше да успокои съмненията за неверността ѝ към държавата.

От другата страна на улицата децата се изсипаха през вратата на училището и се пръснаха във всички посоки. Едно момиченце претича през пътя и влезе във входа, в който се криеше Лев. Мина покрай него в тъмното, натрошеното стъкло изхрущя под краката му, то се спря и се замисли дали да каже нещо. Лев се обърна и го погледна. Момиченцето имаше дълга черна коса, вързана с червена панделка. Беше на около седем години. Бузите му бяха зачервени от студа. Изведнъж се затича, крачетата му затропаха по стълбите, бягайки от този непознат към къщи, където наивно си мислеше, че ще е в безопасност.

През стъклената врата Лев наблюдаваше как и последните ученици излизат от сградата. Знаеше, че Раиса днес няма извънкласни задължения и щеше да си тръгне скоро. Ето я на входа в компанията на някакъв колега. Той имаше добре оформена сива брадичка и кръгли очила. Лев забеляза, че не е непривлекателен. Имаше вид на образован, културен и изискан човек, с живи очи и чанта, пълна с книги. Сигурно беше Иван: учителят по руски език, когото Раиса беше споменавала. Предположи, че е по-възрастен поне с десет години.

На Лев му се искаше те да се разделят пред вратата на училището, но те тръгнаха заедно, един до друг, потънали в разговор. Той изчака да се отдалечат. Те явно се познаваха добре, защото Раиса се засмя на някаква негова шега, и на Иван, изглежда, му беше приятно. Можеше ли Лев да я накара да се смее? Много рядко. Той нямаше нищо против да му се присмиват, когато се държи глупаво или неделикатно. Имаше чувство за хумор в това отношение, но не умееше да разказва вицове или весели случки. За разлика от Раиса. Тя беше весела, игрива и остроумна. Още от първата им среща, когато го излъга, че се казва Лена, той не се съмняваше, че е по-умна от него. Никога не беше я ревнувал, що се отнася до бързината на ума — до този момент, докато не я видя с друг мъж.

Краката му бяха премръзнали от стоене на едно място. Беше доволен, че вече може да следи жена си от разстояние петдесетина метра. Не беше трудно да я следва на слабата оранжева светлина на уличните лампи — наоколо почти нямаше хора. Но всичко се промени,

когато тръгнаха по Автозаводска, главната улица, както се казваше и станцията на метрото, към която почти със сигурност отиваха. По тротоарите пред хранителните магазини се виеха опашки, които пречеха на движението. Все по-трудно му беше да не изпуска от поглед жена си и нейното безлично облекло още повече го затрудняваше. Нямаше избор, трябваше да скъси разстоянието и да ускори крачка. Беше на по-малко от двайсет метра зад нея. От това разстояние имаше опасност да го забележи. Раиса и Иван влязоха в станцията на метрото и се скриха от погледа му. Лев забърза напред, като си пробиваше път през тълпите пешеходци. В тази тълпа лесно можеше да я изгуби. Това беше, както се хвалеха в „Правда“, най-доброто и оживено метро в света.

Той стигна до входа на станцията и слезе по каменните стъпала към залата — пищно оформено помещение, което приличаше на зала за приеми в някакво посолство, с кремави мраморни колони и полирани махагонови перила, осветена от плафониери с матирани стъкла. Беше час пик и в метрото нямаше къде игла да падне. Хиляди хора в дълги палта и с шалове се редяха на опашка пред пропускателните автомати на станцията. Лев, който вървеше срещу потока от хора, се върна нагоре по стъпалата, откъдето можеше да вижда над главите им. Раиса и Иван бяха преминали през стоманените вратички и чакаха пред ескалатора. Лев се смеси с тълпата, промъквайки се напред. Но когато се оказа притиснат плътно от всички страни, нямаше друг избор, освен да си пробива път с лакти. Никой не се осмели на нещо повече, освен да го изгледа недоволено, тъй като никой не знаеше кой може да е.

Когато стигна до пропускателния апарат, жена му беше изчезнала от погледа му. Премина вътре, нареди се на опашката и зае първото освободило се място на ескалатора. Пред себе си, чак до края на дървените стъпала, виждаше море от зимни шапки. Надявайки се да различи поне нещо, той се наведе вдясно. Раиса беше петнайсетина стъпала по-надолу. За да разговаря с Иван, който стоеше на по-горното стъпало, тя се обръщаше назад и вдигаше поглед към него. Лев се скри зад мъжа отпред, за да не рискува да бъде видян. Изчака да стигне почти до долу, преди да погледне отново. Коридорът се разделяше на два тунела за влаковете, пътуващи на север и на юг, и всеки беше

пълнен с пътници, които бавно се придвижваха към перона, за да се качат на следващия влак. Лев не виждаше жена си никъде.

Ако е тръгнала към къщи, Раиса трябваше да пропътува три спирки на север по Замоскворецка линия до станция Театрална, където да смени влаковете. Можеше само да се надява, че не греши, и тръгна по перона, оглеждайки се наляво и надясно и изучавайки лицата, обърнати в една посока в очакване на влака. Беше прекосил перона наполовина. Раиса я нямаше. Дали не се е качила на друг влак? Но защо ще пътува на юг? Изведнъж един от мъжете помръдна и Лев видя чантата на Иван. Раиса стоеше до него на самия край на перона. Лев се озова толкова близо, че можеше да протегне ръка и да докосне лицето ѝ. Ако тя дори леко обърнеше глава, погледите им щяха да се срещнат. Почти със сигурност беше в обсега на периферното ѝ зрение; ако не беше го видяла, то бе само защото не очакваше да го види. Той нямаше къде да се скрие. Продължи да се промъква по-далеч по перона, очаквайки тя да го извика. Нямаше да може да обясни присъствието си като случайност. Тя щеше да прозре лъжата му, да разбере, че я следи. Изброи двайсет стъпки, спря на края на перона и се загледа в мозайката пред себе си. По лицето му се стичаха ручейчета пот. Не се осмеляваше да я избърше, нито да се обърне, страхувайки се, че тя ще го види. Опита се да се съсредоточи в мозайката, прослава на съветската военна мощ — танк с насочено напред дуло, заобиколен от тежка артилерия, качени на бронята му съветски войници в дълги и широки шинели размахваха автомати. Много бавно обърна глава. Раиса продължаваше да говори с Иван. Не беше го видяла. Над претъпкания с хора перон подухна топъл въздух. Идваше влакът.

Всички обърнаха глави натам, но Лев видя един мъж да гледа в обратната посока, директно към него. Погледите им се срещнаха за части от секундата. Мъжът беше около трийсетгодишен и Лев не го бе виждал никога преди. Но веднага позна в него чекиста, агент на Държавна сигурност. На перона имаше и втори агент.

Тълпата се втурна към вратите на влака. Агентът изчезна извън полезрението му. Вратите се отвориха. Лев не помръдна, стоеше с гръб към влака, все още втренчен в точката, в която погледът му бе срещнал студените очи на професионалист. Подминаван от слизащите пътници, той се съвзе от изненадата и се качи в съседния на Раиса вагон. Кой беше този агент? Защо са изпратили още един да следи жена му? Дали

вече му нямат доверие? Разбира се, че му нямат. Но той не очакваше, че ще вземат такива крайни мерки. Запробива си път към прозореца, през който щеше да вижда в съседния вагон. Видя ръката на Раиса, хванала се за близката дръжка. От втория агент нямаше и следа. Вратите щяха да се затворят всеки момент.

Вторият агент се качи във вагона, в който беше и Лев, отмина го с престорено безразличие и застана няколко метра по-напред. Беше добре обучен, спокоен и ако не беше онази кратка среща на погледите им, Лев можеше и да не го забележи. Този агент не следеше Раиса. Следеше него.

Трябваше да се досети, че операцията няма да е оставена само на него. Имаше вероятност да е компрометиран. Може би дори подозираха, че работи с Раиса, ако тя е шпионка. Началниците му искаха да се уверят, че ще изпълни задачата както трябва. Всичко докладвано от него ще бъде сверено с доклада на другия агент. Затова беше жизненоважно Раиса да се прибере направо вкъщи: ако отидеше някъде другаде, в неподходящ ресторант или книжарница, в неподходящ дом, където живеят неподходящи хора, щеше да се изложи на опасност. Единствената ѝ надежда да се спаси, при това много малка, беше да не говори и да не прави нищо осъдително, да не се среща с никого. Можеше да работи, да пазарува и да спи. Всяко друго действие би било зле изтълкувано.

Ако си отиваше у дома, тя трябваше да пропътува още три спирки до Театрална, където да се прехвърли на Арбатско-Покровската линия. Лев погледна агента, който го следеше. Някой от слизащите освободи място и агентът седна. Гледаше безучастно през прозореца, като без съмнение следеше Лев с крайчеца на окото си. Беше разбрал, че са го засекли. Може би такова беше намерението му. Но това нямаше да има значение, ако Раиса си отиваше вкъщи.

Влакът спря на втората станция — Новокузнецка. Още една спирка до смяната на влаковете. Вратите се отвориха. Лев видя Иван да слиза. Помисли си:

Моля те, остани във влака.

Раиса слезе, стъпи на перона и започна да си проправя път към изхода. Не си отиваше у дома. Лев не знаеше къде отива. Ако я последваше, щеше да привлече вниманието на агента към нея. Ако не я последваше, щеше да постави живота ѝ в опасност. Трябваше да

избере. Обърна се. Агентът не помръдваше. От мястото си не можеше да види, че Раиса е слязла. Следеше Лев, а не Раиса, предполагайки, че действат заедно. Вратите щяха да се затворят всеки момент. Лев остана на мястото си.

Погледна през прозореца, като че ли Раиса все още беше в съседния вагон, като че ли все още я проследяваше. Какво прави? Решението бе импулсивно и безразсъдно. Планът му зависеше от това дали агентът ще повярва, че жена му е още във влака. Но Лев не взе под внимание тълпата. Раиса и Иван все още стояха на перона и вървяха изнервящо бавно към изхода. Агентът продължаваше да гледа през прозореца и щеше да ги види, щом влакът потегли. Раиса стигна до изхода, търпеливо очаквайки реда си. Не бързаше и нямаше причина да бърза, като не знаеше, че животът ѝ, както и този на Лев, е в опасност. Влакът потегли. Вагонът почти се изравни с изхода. Агентът със сигурност щеше да види Раиса и да разбере, че Лев умишлено е изпуснал жена си.

Влакът набра скорост и Раиса вече се виждаше съвсем ясно. Лев усети как кръвта му се смразява. Обърна се бавно, за да види реакцията на агента. Висок едър мъж на средна възраст и високата му съпруга стояха на пътеката и напълно закриваха перона. Влакът навлезе с грохот в тунела. Агентът не успя да види Раиса на изхода. Не знаеше, че тя вече не е във влака. Едва прикривайки облекчението си, Лев продължи да се прави, че поглежда в съседния вагон.

На станция Театрална Лев се забави колкото може по-дълго, преди да слезе от влака, държеше се така, сякаш още следеше съпругата си, която се прибираше у дома. Тръгна към изхода. Погледна назад и видя, че агентът също е слязъл и се опитва да скъси разстоянието между тях. Лев се забърза напред.

Коридорът се разширяваше и водеше към преход, от който можеше да се излезе в града или да се премине на друга линия. Трябваше да се отърве от „опашката“ си, без той да забележи. Тунелът вдясно щеше да го отведе до влаковете на Арбатско-Покровската линия, маршрутът за вкъщи. Зави надясно. Беше много важно кога ще пристигне следващият влак. Ако избърза, може би ще успее да се качи във влака, преди агентът да го настигне и да разбере, че Раиса не е на перона.

Навлезе в тунела и видя тълпа от хора пред себе си. Чу шума от приближаващия влак, който вече навлизаше в станцията. Не би могъл да се качи, като се има предвид колко хора имаше отпред. Извади от джоба си служебната си карта на сътрудник от Държавна сигурност и потупа по рамото мъжа пред себе си. Като попарен мъжът отстъпи встрани, жената до него също, тълпата се раздели и той продължи бързо напред. Влакът вече стоеше с отворени врати, готов да потегли. Лев прибра картата си и скочи във вагона. Обърна се да види къде е преследвачът му. Ако успее да се качи на същия влак, играта е свършила.

Хората, които се бяха разделили, за да му направят път, сега отново се сляха в плътна тълпа. Агентът, заклещен сред тях, си пробиваше път с груба сила. Приближаваше се бързо. Защо вратите не се затваряха? Агентът беше вече на перона, само на няколко метра. Вратите започнаха да се затварят. Ръката му се стрелна и хвана вратата. Но механизмът беше по-силен и на мъжа, когото Лев сега видя отблизо, не му оставаше нищо друго, освен да се отдръпне. С безразличен вид Лев се обърна, наблюдавайки агента с крайчеца на окото. В мрака на тунела свали мократа си от пот шапка.

Същия ден

Асансьорът спря на петия, последен етаж, вратите се отвориха и Лев се озова в тесен коридор. Миришеше на готвено. Беше седем часът вечерта, времето, когато семействата вечерят. Докато вървеше по коридора, през тънките шперплатови врати чуваше приготовленията за вечерята. Колкото повече приближаваше апартамента на родителите си, толкова по-уморен се чувстваше. Беше кръстосвал града в продължение на няколко часа. След като се отърва от преследвача си на станция Театрална, се върна вкъщи, включи осветлението и радиото и дръпна завесите — необходима предпазна мярка, макар че живееха на четиринасетия етаж. Когато излезе отново, нарочно пое по заобиколен маршрут с метрото към града. Не се беше преоблякъл и съжаляваше за това. Чуждите дрехи му бяха неприятни; ризата му, просмукана от пот, беше изсъхнала и залепнала за гърба. Беше сигурен, че излъчва неприятна миризма, макар самият да не я усещаше. Той пропъди тревожните мисли. Родителите му нямаше да

забележат това. Щяха да бъдат учудени, че е дошъл да им иска съвет, нещо, което не беше правил много отдавна.

Равновесието в отношенията им се беше променило — сега той им помагаше много повече, отколкото те на него. На Лев му харесваше това. Гордееше се, че можеше да им осигури по-лека работа. Беше достатъчно само учтиво да помоли и баща му стана бригадир във фабриката за боеприпаси, където го преместиха от конвейера, а майка му, която прекарваше дните си в шиене на парашути, също беше повишена. Благодарение на него започнаха да се хранят по-добре — вече не им се налагаше да се редят на опашки по няколко часа за основни продукти като хляб и елда; сега имаха достъп до *спецторгите*, специалните магазини, непредназначени за народа. В тях се намираха екзотични деликатеси като прясна риба, шафран и дори истински тъмен шоколад вместо имитацията, където такаото бе заменено от смес от ръж, ечемик, пшеница и грах. Ако родителите му имаха неприятности със свадливи съседи, те бързо прекратяваха скандалите си. Не беше нужно да се прибегва до насилие или груби заплахи, просто им се намекваше, че имат работа със семейство с големи връзки.

Апартаментът, който той беше уредил да им отпуснат, беше в приятен жилищен квартал в северната част на града — нисък блок, в който всяка квартира имаше собствени баня и тоалетна и малък балкон над тревна площ към тиха уличка. Не го делиаха с никого: нещо необичайно в този град. След петдесет години лишение и трудности най-после се наслаждаваха на живот с привилегии, което истински ценяха. Бяха свикнали с удобствата. И всичко това се дължеше на кариерата на Лев.

Почука на вратата. Отвори майка му Анна. Тя изглеждаше изненадана и за миг загуби ума и дума, но бързо се съвзе. Прекрачи прага, прегърна сина си и заговори развълнувано.

— Защо не ни каза, че ще дойдеш? Чухме, че си болен. Идвахме да те видим, но ти спеше. Раиса ни покани да влезем. Поседяхме при теб и дори подържах ръката ти, но какво можехме да направим? Ти имаше нужда от почивка. Спеше като дете.

— Раиса ми каза, че сте идвали. Благодаря ви за плодовете — за портокалите и лимоните.

— Не сме носили плодове. Поне мисля, че не сме. Остарявам. Може нещо да съм объркала!

Дочул разговора, баща му, Степан, дойде от кухнята и внимателно заобиколи жена си. Тя беше доста напълняла напоследък. И двамата бяха понапълнели. Изглеждаха добре.

Степан прегърна сина си.

— Оздравя ли?

— Да, съвсем.

— Това е добре. Тревожихме се за теб.

— Как е гърбът ти?

— Не ме е болял отдавна. Едно от предимствата на административната работа е, че само наглеждам как работят другите. Ходя из цеха с молив и папка.

— Няма защо да се чувстваш виновен. Поработил си доста навремето.

— Може би, но хората те гледат различно, когато вече не си един от тях. Приятелите ми не са толкова дружелюбни с мен както по-рано. Аз съм този, който трябва да докладва, ако някой закъснее. Слава богу, досега никой не е закъснявал.

Лев премисли думите му.

— А какво ще правиш, ако някой закъснее? Ще докладваш ли?

— Просто всяка вечер им повтарям да не закъсняват.

Не, с други думи, баща му нямаше да доносничи. Сигурно вече си е затворил очите няколко пъти. Сега не беше моментът да го предупреждава, но рано или късно това можеше да му струва скъпо.

В кухнята, в медна тенджера, се вареше глава зеле. Родителите му готвеха зелени сарми и Лев предложи да останат да си говорят в кухнята. Загледа се как баща му омесва каймата (прясно, не сушено месо, каквото имаха само благодарение на Лев), пресни настъргани моркови (което също се дължеше на него) и сварен ориз. Майка му седна и започна да отделя побелелите зелени листа. Родителите му вече бяха разбрали, че нещо не е наред, и чакаха, без да задават въпроси, Лев да сподели за какво е дошъл. Той беше доволен, че са заети с приготвянето на храната.

— Никога не сме разговаряли за работата ми. Това е за добро. Имало е моменти, когато ми се струваше, че е тежка. Вършил съм неща, с които не се гордея, но които са били необходими.

Лев млъкна и се замисли как да продължи. Попита:

— Има ли сред познатите ви някой арестуван?

Въпросът беше неудобен и Лев го знаеше. Степан и Анна се спогледаха, преди да продължат да правят сармите, без съмнение доволни, че имат занимание. Анна сви рамене.

— Всички познават някого, който е бил арестуван. Обаче ние не правим от това проблем. Вие, офицерите, разполагате с улики и доказателства. Аз знам за хората само онова, което виждам, а е много лесно да изглеждаш мил, нормален и лоялен. Твоята работа е да прозреш отвъд това. Ти знаеш кое е най-доброто за тази страна. На хора като нас не е дадено да съдят.

Лев кимна и добави:

— Нашата страна има много врагове. Навсякъде по света мразят нашата революция. Ние трябва да я защитим. За нещастие дори от самите себе си.

Той замълча. Не беше дошъл тук да повтаря партийната реторика. Родителите му се вторачиха в него, пръстите им лепнеха от мазната кайма.

— Вчера ми наредиха да докладвам за Раиса. Началникът ми смята, че тя е предателка, че работи за чуждо разузнаване. Заповядано ми е да проведе разследване.

Една капка мазнина капна от пръстите на Степан на пода. Той се загледа в нея и попита:

— А тя предателка ли е?

— Татко, тя е учителка. Работи. Прибира се вкъщи. И пак работи. Прибира се вкъщи.

— Тогава им кажи това. Има ли доказателства? Защо въобще са си помислили такова нещо?

— Разполагат с признанията на разстрелян шпионин. Споменал е името ѝ. Твърди, че е работил с нея. Но аз зная, че това признание е лъжа. Зная, че шпионинът всъщност не бе нищо повече от ветеринарен лекар в реалния живот. Направихме грешка, като го арестувахме. Сигурен съм, че признанията му са изфабрикувани от друг офицер, който се опитва да ме натопи. Зная, че жена ми е невинна. Цялата тази работа е акт на отмъщение.

Степан избърса ръцете си в престилката на Анна.

— Кажи им истината. Накарай ги да те изслушат. Разобличи този офицер. Ти имаш авторитет.

— Това признание, изфабрикувано или не, е прието за истина. То е официален документ и нейното име се споменава в него. Ако защитя Раиса, подлагам на съмнение достоверността на държавен документ. Ако признаят, че той е фалшифициран, трябва да се съгласят, че и другите може да са подправени. Не могат да се върнат назад. Последиците ще бъдат страшни. Това би означавало всички признания да се поставят под въпрос.

— Не можеш ли да кажеш, че този шпионин — този ветеринарен лекар — е сгрешил?

— Мога. Това и възнамерявам да направя. Но ако не ми повярват, не само ще я арестуват, но ще арестуват и мен. Ако тя е виновна, а аз твърдя, че е невинна, аз също ще бъда виновен. И това не е всичко. Знам как стават тези неща. Има голяма вероятност да арестуват и вас двамата. Мишена на правосъдието според действащото законодателство са и членовете на семейството на престъпника. Ние сме виновни по подразбиране.

— А ако се отречеш от нея?

— Не знам.

— Напротив, знаеш.

— Ние ще оцелеем. Тя не.

Водата продължаваше да ври на печката. Накрая Степан заговори.

— Дошъл си, защото не знаеш какво да правиш. Дошъл си, защото си добър човек и искаш да ти кажем как да постъпиш правилно. Искаш да ти дадем правилния съвет. Кое то ще бъде да им кажеш, че грешат, че Раиса е невинна. И да понесеш последствията.

— Да.

Степан кимна и погледна Анна. Добави:

— Но аз не мога да ти дам такъв съвет. И не съм сигурен, че си се надявал да ти го дам. Как бих могъл? Истината е, че искам жена ми да остане жива. Искам синът ми да остане жив. И аз искам да живея. Готов съм на всичко за това. Както разбирам ситуацията, един живот срещу три. Съжалявам. Знаем, че си очаквал повече от мен. Но ние сме стари, Лев. Няма да оцелеем в ГУЛАГ. Ще бъдем разделени. И ще умрем самотни.

— А какъв би бил съветът ви, ако бяхте млади?

Степан кимна.

— Прав си. Съветът ми щеше да е същият. Но не ми се сърди. Какво очакваше, когато дойде тук? Очакваше ли да кажем, чудесно, нямаме нищо против да умрем? И какво бихме постигнали със смъртта си? Нима това би спасило жена ти? Щяхте ли да живеете щастливо заедно? Ако беше така, с радост бих дал живота си за вас двамата. Но няма да е така. Ще умрем всички — и четиримата — но ти ще умреш със съзнанието, че си постъпил правилно.

Лев погледна майка си. Лицето ѝ бе бледо като попарените зелени листа, които държеше в ръката си. Беше спокойна. Не възрази на Степан, а попита:

— Кога трябва да решиш?

— Имам два дни да събера доказателства. После трябва да докладвам.

Родителите му продължиха да приготвят вечерята, навиха сармите и ги подредиха една до друга в тава като редица от дебели отрязани пръсти. Никой не проговори, докато тавата не се напълни.

Степан попита:

— Ще вечеряш ли с нас?

Лев последва майка си в дневната и видя сервираната за трима маса.

— Очаквате гост?

— Очакваме Раиса.

— Жена ми?

— Ще дойде за вечеря. Когато почука, помислихме, че е тя.

Анна сложи четвърта чиния на масата и обясни:

— Идва почти всяка седмица. Не искаше да знаеш колко самотна се чувства, когато вечеря само с радиото за компания. Ние много се привързахме към нея.

Беше вярно, че Лев никога не се връщаше от работа в седем. Дългият работен ден бе наложен от Сталин, който страдеше от безсъние и му стигаха четири часа сън. Лев беше чувал, че никой от членовете на Политбюро не можеше да си тръгне, докато светлината в кабинета на Сталин не угасне, обикновено по някое време след полунощ. Макар това правило да не важеше за Лубянка, от тях се очакваше същата преданост на работата. Малцина офицери работеха

по-малко от десет часа, макар няколко от тези часове да не вършеха нищо.

На вратата се почука. Степан отвори и Раиса влезе в антрето. Както и родителите му, и тя се изненада да види Лев.

Степан обясни:

— Имал е работа наблизо. Поне веднъж да вечеряме заедно като семейство.

Раиса разкопча палтото си и Степан го пое от нея. Тя се приближи до Лев и го огледа от главата до петите.

— Чии са тези дрехи?

Лев погледна панталоните и ризата — дрехите на някой разстрелян.

— Взех ги назаем — от работата.

Раиса се наведе към него и прошепна в ухото му:

— Ризата мирише.

Лев тръгна към банята. Спря се на вратата, обърна се и се загледа как Раиса помага на родителите му да сложат масата.

Лев бе израснал без течаща топла вода. Родителите му делеха стар апартамент с чичото на баща му и неговото семейство. Имаше само две стаи, по една за всяко семейство. Жилището нямаше вътрешна тоалетна и обитателите на сградата използваша външната. Сутрин опашката беше дълга, а през зимата снегът ги валеше, докато чакаха. Собствена баня с топла вода бе невъзможен лукс, мечта. Лев съблече ризата и се изми до кръста. След като свърши, отвори вратата и помоли баща си да му даде една от своите ризи. Макар че баща му беше поостарял и прегърбен — конвейерът бе оставил върху него следа, както той оставяше следа върху противотанковите гранати, които сглобяваше — телосложението му беше почти като на сина му, здраво, с широки мускулести рамене. Ризата на бащата му беше почти по мярка.

Лев се преоблече и седна да се храни. Докато сармите се изпекат във фурната, хапнаха салата от кисели краставички и гъби и, за всеки от тях, тънко парче телешки език, приготвен с риган, охладен в желатин и сервиран с хрян. Беше разкошно угощение. Лев не можеше да се сдържи и си мислеше колко ли струва всяко блюдо. С чия смърт бе платено за хряна? Дали това парче език не бе купено с живота на Анатолий Бродски? Повдигна му се и той отбеляза:

— Сега разбирам защо идваш тук всяка седмица.

Раиса се усмихна.

— Да. Те ме гледат. Казвам, че би била достатъчна само каша,
но...

Степан се намеси:

— Това е повод, за да поглезим и себе си.

Лев се обърна към жена си и я попита небрежно:

— Направо от работа ли идваш?

— Да, от работа.

Това беше лъжа. Първо е отишла някъде с Иван. Но преди Лев да продължи, Раиса се поправи:

— Обикновено идвам веднага след работа. Но тази вечер имах среща, затова закъснях малко.

— Среща ли?

— Ходих на лекар.

Усмихна се.

— Исках да ти кажа, когато сме насаме, но тъй като стана дума...

— Да ми кажеш какво?

Анна се изправи.

— Искаш ли да излезем?

Лев направи знак на майка си да седне.

— Моля те. Ние сме едно семейство. Без тайни.

— Бременна съм.

20 февруари

На Лев не му се спеше. Лежеше буден, загледан в тавана, заслушан в равното дишане на жена си, притиснала гръб до него не от някакво чувство на близост, а от случайно движение в съня. Тя спеше неспокойно. Беше ли това достатъчна причина да я изобличи? Беше. Знаеше как трябва да го опише в доклада си:

Не може да спи спокойно, измъчвана е от кошмари:
явно я мъчи някаква тайна.

Можеше да прехвърли отговорността за разследването на друг агент. Можеше да мами себе си, че пристрастно се отнася към случая. Беше прекалено близък с нея, прекалено заинтересован. Но всяко подобно разследване би завършило с едно-единствено заключение. Делото вече беше заведено. Никой няма да посмее да възрази против презумпцията за вина.

Лев стана от леглото и отиде до прозореца в хола, откъдето се разкриваше гледка към жилищния блок отсреща. Стена от прозорци, само три от които светеха, три от около хиляда, и той се запита какво ли тревожи обитателите им, какво им пречи да спят. Изпитваше странна съпричастност с тези три квадрата бледожълта светлина. Беше четири сутринта, час на арестите — най-доброто време да заловиш някого, да го изтръгнеш от съня. Тогава хората са уязвими и объркани. Когато офицерите нахлуят в домовете им, правят непредпазливи забележки, които после често се използват срещу заподозрените по време на разпит. Не е лесно да си благоразумен, когато влачат съпругата ти по пода за косата. Колко пъти Лев бе разбивал вратата с ритник? Колко пъти беше гледал как измъкват двамата съпрузи от леглото, как светят с фенерчета в очите им и под пижамите? Колко пъти беше чувал агентите да се смеят при вида на нечии гениталии? Колко хора той лично бе измъкнал от леглата им? Колко апартамента бе разбил? И колко деца бе държал здраво, докато отвеждат родителите им? Не можеше да си спомни. Бе забравил имената и лицата им. Паметта, в която всичко се сливаше, му служеше добре. Дали той сам не беше я култивирал? Дали не бе вземал амфетамините не за да работи повече, а за да изтрие спомените?

Сред агентите се ширеше популярен виц, който те можеха да разказват безнаказано. Мъж и жена спят в леглото, събужда ги блъскане по вратата. Страхувайки се от най-лошото, те стават и се целуват за сбогом.

Обичам те, моя съпруго.

Обичам те, мой съпруге.

След като се сбогуват, отварят вратата. Отвън стои обезумял съсед, коридорът е пълен с дим, пламъци се издигат чак до тавана. Мъжът и съпругата му се усмихват с облекчение и благодарят на Бога, че това е само пожар. Лев бе чувал различни варианти на вица. В някои пожарът бе заместен с въоръжени бандити, в други — от лекар с

ужасни новини. Преди той се смееше весело, сигурен, че това никога няма да му се случи.

Жена му беше бременна. Това променяше ли нещо? Можеше ли да промени отношението на началството му към Раиса? Никога не бяха я харесвали, защото не можеше да роди дете на Лев. А това се очакваше в тези времена, изискваше се двойките да имат деца. След милионите, загинали през войната, децата бяха социално задължение. Защо Раиса не можеше да забременее? Този въпрос подкопаваше брака им. Единственият отговор беше, че нещо с нея не е наред. Напоследък напрежението се беше увеличило: все по-често го питаха за това. Тя ходеше редовно на консултации при лекаря. Сексуалните им отношения бяха прагматични, мотивирани от външен натиск. Иронията на съдбата не остана незабелязана от Лев, точно когато началниците му имаха, каквото искаха, и Раиса забременя, те я искаха мъртва. Може би си струва да каже, че тя чака дете? Обаче отхвърли тази мисъл. Предателят си остава предател, за него няма смекчаващи обстоятелства.

Взе душ. Водата беше студена. Преоблече се и си приготви за закуска овесена каша. Не беше гладен и гледаше как кашата се втвърдява в купата. Раиса влезе в кухнята, седна и потърка очи, за да прогони съня. Той стана. Никой от тях не проговори, докато той чакаше овесената каша да се стопли. Постави купата пред нея. Наля чаша слаб чай и я сложи на масата заедно с бурканче сладко.

— Ще се опитам да се прибера малко по-рано.

— Не бива да нарушаваш режима си заради мен.

— Все пак ще се опитам.

— Лев, не бива да го правиш.

Той излезе и затвори входната врата. Зазоряваше се. От края на коридора виждаше хора, които чакаха трамвая, на стотици метри по-надолу. Отиде до асансьора. Щом той дойде, натисна бутона за най-горния етаж. На последния етаж излезе от асансьора и тръгна по коридора към служебния вход, на чиято вратата пишеше „ВХОД ЗАБРАНЕН“. Ключалката отдавна беше разбита. Вратата водеше към стълбище, по което се стигаше до покрива. Беше идвал тук и преди, когато се наносаха. На запад се простира градът. На изток — покрайнините, където Москва свършваше и отстъпваше място на заснежените поля. Преди четири години, докато се възхищаваше на

гледката, мислеше, че е един от най-щастливите хора на земята. Беше герой — имаше изрезка от вестник, която го доказваше. Имаше работа, която му даваше власт, имаше жена красавица. Вярата му в държавата беше безусловна. Дали му липсваше това чувство — на пълно и непоколебимо доверие? Да, липсваше му.

Взе асансьора обратно до четиринайсетия етаж и се върна къщи. Раиса беше отишла на работа. Купата от закуската беше оставена неизмита. Съблече куртката си, събу ботушите, потри ръце, готвейки се за обиск.

Беше организиран и ръководил обиските на много къщи, апартаменти и служебни кабинети. Агентите на МГБ сякаш се съревноваваха в старанието да докажат предаността си. Чупеха скъпоценни предмети, вадеха от рамките портрети и други произведения на изкуството, разкъсваха книги, събаряха цели стени. Макар че това бяха неговият дом и неговите вещи, Лев щеше да се отнесе към претърсването със същата прецизност. Свали завивките от леглото, обърна дюшека и внимателно го опипа сантиметър по сантиметър като слепец, който чете книга, напечатана с азбуката на Брайл. Документите можеха да бъдат защити в дюшека и да останат незабелязани. Единственият начин да бъдат открити беше с опипване. Като не намери нищо, Лев премина към лавиците на библиотеката. Разлисти всяка книга, за да провери дали не е оставено нещо между страниците. Намери сто рубли, които се равняваха почти на седмичната му заплата. Гледаше парите с учудване, докато не си спомни, че книгата е негова и парите също, таен запас. Друг агент можеше да ги обяви за доказателство, че собственикът им е спекулант. Остави ги обратно. Отвори чекмеджетата на скрина и огледа внимателно сгънатите дрехи на Раиса. Опипа ги една по една, преди да ги хвърли върху купчината на пода. Когато изпразни всички чекмеджета, се обърна и започна да оглежда стаята. Прокара длани по стените, търсейки скривалище. Свали поставената в рамка изрезка от вестник, снимката, на която стоеше до горящия танк. Беше странно да мисли за оня миг, когато беше на крачка от смъртта, като за най-щастливо време. Отстрани рамката. Изрезката падна на пода. Обърна леглото на една страна и го подпря на стената. Коленичи. Дъските на пода бяха здраво завинтени. Взе отвертка от кухнята и отвинти

всичките една след друга. Под тях нямаше нищо освен прахоляк и тръби.

Влезе в кухнята, за да се измие. Най-последно бяха пуснали топлата вода. Не бързаше, насапунисваше бавно ръцете си: търкаше ги дори когато не остана и следа от мръсотията. Какво се опитваше да измие? Предателството ли, не, в живота му нямаше място за метафори. Миеше ръцете си, защото бяха мръсни. Претърсваше апартамента, защото трябваше да го направи. Нямаше какво толкова да му мисли.

На вратата се почука. Изплакна ръцете си от бялата сапунена пяна. На вратата отново се почука. Излезе в коридора, от ръцете му капеше вода:

— Кой е?

— Василий.

Лев затвори очи, усетил как сърцето му започва да бие по-бързо и опитвайки се да потисне гнева си. Василий отново почука. Лев отвори. Двама агенти съпровождаха Василий. Единият беше млад офицер, когото Лев не познаваше. Имаше меки черти и бледа кожа. Гледаше Лев с безизразни очи, като две стъклени топчета в топка тесто. Другият беше Фьодор Андреев. Василий беше подбрал хората си. Мъжът със светлата кожа беше негов телохранител, без съмнение силен, който добре боравеше с пистолета и с ножа. А Фьодор беше взел от злоба.

— Какво има?

— Дошли сме да ти помогнем. Изпраца ни майор Кузмин.

— Благодаря, но ще се справя и сам.

— Сигурен съм, че е така. Но не е зле да ти помогнем.

— Благодаря, но не е нужно.

— Хайде, Лев. Пътувахме толкова дълго. И навън е доста студено.

Лев отстъпи и ги пусна да влязат.

Нито един от тримата не събу ботушите си. По тях бяха полепнали парченца лед, който се топеше и оставяше мръсни следи по пода. Лев затвори вратата, разбирайки, че Василий е дошъл, за да го провокира. Искаше Лев да изгуби самообладание. Търсеше кавга, необмислени думи, за да подчертае своята правота.

Лев предложи на гостите чай или водка. Пристрастеността на Василий към алкохола беше добре известна, но тя беше най-малкият от

пороците му. Той поклати глава, отказа и надникна в спалнята.

— Какво откри?

Без да чака отговор, влезе в стаята и се вторачи в преобърнатия дюшек.

— Дори не си го разпрал.

Наведе се, извади ножа си, готов да разпори дюшека. Лев хвана ръката му.

— Може да се напипа, ако нещо е зашито в него. Не е нужно да се разпаря.

— Значи ще подредиш всичко отново?

— Точно така.

— Все още ли мислиш, че жена ти е невинна?

— Не съм открил нищо, което да доказва обратното.

— Може ли да те посъветвам нещо? Намери си друга жена. Раиса е красива. Но има много красиви жени. Може би ще си по-добре с някоя, която не е толкова красива.

Василий бръкна в джоба си и извади снимки, които подаде на Лев. На тях се виждаха Раиса и Иван, учителят по литература, пред училището.

— Тя спи с него, Лев. Предава и теб, и държавата.

— Снимките са направени пред входа на училището. И двамата са учители. Няма нищо чудно, че са снимани заедно. Това не доказва нищо.

— Знаеш ли името му?

— Иван, струва ми се.

— Ние го следим от известно време.

— Ние следим много хора.

— Може би и ти си приятел с него?

— Никога не съм го срещал. И никога не съм разговарял с него.

Като видя купчината дрехи на пода, Василий се наведе и вдигна едни гащички на Раиса. Посмачка ги и ги помириса, без да сваля очи от Лев. Вместо да изпита гняв от тази нагла провокация, Лев погледна заместника си със съвсем други очи. Защо този човек толкова го мрази? Дали е мотивиран от професионална завист, или от чиста амбиция? Гледайки го как помирисва бельото на Раиса, Лев осъзна, че в омразата му има и нещо лично.

— Мога ли да огледам цялото жилище?

Усетил нещо нередно, Лев отговори:

— Ще дойда с теб.

— Не, предпочитам да работя сам.

Лев кимна. Василий излезе от стаята. С пресъхнало от яд гърло, едва поемайки си дъх, Лев гледаше преобърнатото легло. Изненада го тих глас, който прозвуча съвсем близо до него. Беше Фьодор.

— Трябваше все пак да го направиш. Да преровиш дрехите на жена си, да преобърнеш леглото, да изкъртиш дъските на пода — да разкъсаш на парчета собствения си живот.

— Всички трябва да сме готови за подобни обиски. Генералисимус Сталин...

— Зная, нашият вожд е казал, че дори неговото жилище може да бъде обискирано, ако е нужно.

— Не само че може, но и всички ние трябва да бъдем разследвани.

— И все пак ти не пожела да разследваш смъртта на сина ми? Готов си да разследваш жена си, себе си, приятелите, съседите, но не пожела поне да погледнеш тялото му? Не пожела да отделиш час време, за да видиш как бе разрязан коремът му и как е умрял със земя и кал в устата?

Фьодор беше спокоен: говореше тихо — гневът му вече бе притъпен. Беше се превърнал в лед. Можеше да разговаря с Лев така — открито, честно — защото знаеше, че Лев вече не е заплаха.

— Фьодор, ти също не си видял тялото му.

— Аз говорих със стареца, който е намерил трупа. Каза ми какво е видял. Помня ужаса в очите му. Разговарях и със свидетелката, жената, която се уплаши. Някакъв мъж е водел за ръка сина ми покрай линията. Тя е видяла лицето му. Може да го опише, но никой не иска тя да проговори. А сега и тя вече се страхува. Момчето ми е било убито, Лев. Милицията накара всички свидетели да променят показанията си. Очаквах го. Но ти ми беше приятел. А дойде в дома ми, за да накараш семейството ми да си мълчи. Заплаши едно страдащо семейство. Прочете ни някакви измислици и каза, че трябва им повярваме. Вместо да търсиш убиеца на сина ми, заповяда дори погребението да е тайно.

— Опитвах се да ви помогна, Фьодор.

— Вярвам ти. Ти искаше да ни подскажеш как да оцелеем.

— Да.

— И в известен смисъл даже съм ти благодарен. В противен случай мъжът, убил сина ми, щеше да убие и мен, и семейството ми. Ти ни спаси. Ето защо съм тук, не да злорадствам, а да върна услугата. Василий е прав. Трябва да жертваш жена си. Не си прави труда да търсиш доказателства. Отречи се от нея и ще останеш жив. Раиса е шпионка, това е решено. Четох признанията на Анатолий Бродски. Написани са със същото черно мастило, с което е написан и докладът за злополуката със сина ми.

Не, Фьодор грешеше. Той и досега беше гневен. Лев си напомни, че задачата му е проста — да проследи жена си и да докладва. Жена му беше невинна.

— Убеден съм, че името на жена ми е споменато от желание за отмъщение, и засега моето разследване само го потвърждава.

Василий се върна в стаята. Не се знаеше какво е дочул от разговора. Каза:

— Но другите шестима, които назова, вече са арестувани. И шестимата са си признали. Информацията на Анатолий Бродски се оказа безценна.

— В такъв случай радвам се, че именно аз го арестувах.

— Жена ти беше назована от осъден шпионин.

— Прочетох признанията му и името на Раиса беше последно в списъка.

— Имената не са посочени по степен на важност.

— Сигурен съм, че го е добавил от злоба. Вярвам, че е искал да ме нарани. Но едва ли може да заблуди някого с тази очевидна, отчаяна лъжа. А ти можеш да ми помогнеш, ако си дошъл за това. Както виждаш...

Лев посочи изкъртените дъски на пода.

— Претърсвам щателно.

— Отречи се от нея, Лев. Бъди реалист. От една страна, имаш кариерата и родителите си — от другата, предателка и курва.

Лев погледна Фьодор. Лицето му не изразяваше нито задоволство, нито злобна радост.

Василий продължи:

— Знаеш, че е курва. Затова беше наредил да я следят и преди.

Гневът на Лев се смени с объркване. Знаели са. През цялото време са знаели.

— Мислел си, че това ще остане тайна? Но всички знаем. Разобличи я, Лев. Сложи край на това веднъж завинаги. Сложи край на съмнението; край на мъчителните въпроси, които таиш в подсъзнанието си. Предай я. След това ще отидем да пием заедно. До края на нощта ще имаш друга жена.

— Ще докладвам какво съм открил утре. Ако Раиса е предателка, така и ще кажа. Ако не е, няма да твърдя обратното.

— В такъв случай ти желая късмет, приятелю. Ако преживееш този скандал, някой ден ще ръководиш МГБ. Сигурен съм в това. И ще бъде чест да работя под твое ръководство.

На входната врата Василий се обърна:

— Помни какво казах. Твоят живот и този на родителите ти срещу нейния. Решението не е трудно.

Лев затвори след тях вратата.

Докато ги слушаше да се отдалечават, забеляза, че ръцете му треперят. Влезе в спалнята и огледа бъркотията. Върна на мястото им дъските и ги завинти отново. Оправи леглото, като внимателно изпъна чаршафите, а после леко ги намачка, уж че така ги е намерил. Прибра дрехите на Раиса, сгъна ги и ги подреди, макар да не помнеше реда, в който ги беше извадил. И така може да мине.

Вдигна една блуза и от нея изпадна малък предмет, който се търколи по пода. Лев се наведе и го вдигна. Беше медна монета от една рубла. Хвърли я на шкафчето. При удара монетата се раздели на две и двете половинки се търкулнаха от двете страни на шкафчето. Озадачен, той се приближи, коленичи и взе половинките. Едната беше куха. Допрени една до друга, те изглеждаха като обикновена монета. Лев бе виждал такава и преди. В това изобретение се пренасяха тайно микрофилми.

21 февруари

На показанията на Лев под клетва присъстваха майор Кузмин, Василий Никитин и Тимур Рафаелович — офицерът, който бе заел мястото на Лев при разпита на Анатолий Бродски. Лев го познаваше бегло: беше амбициозен, немногословен и будещ доверие. Мисълта, че Рафаелович е готов да подкрепи всичко в признанията, включително споменаването на Раиса, беше за Лев ужасен удар. Този човек не беше

лакей на Василий. Рафаелович нито се страхуваше от него, нито го уважаваше. Лев беше почти сигурен, че Василий преднамерено е добавил името на Раиса в признанията на ветеринаря. Той нямаше влияние върху Рафаелович, нито начин да го притисне, според ранга им той беше подчиненият по време на разпита. През последните два дни предположението, че това е отмъщение на Василий, не напускаше Лев. Излиза, че е сгрешил. Зад всичко това не стоеше Василий. Единственият човек, който би могъл да организира фалшифициране на признанията и да го подкрепи със свидетели от такъв висок ранг, беше майор Кузмин.

Това бе постановка, режисирана не от някой друг, а от учителя му, началника, който го бе взел под крилото си. Лев не се съобрази със съвета му относно Анатолий Бродски и сега му даваха урок. Какво му беше казал Кузмин?

Сантименталността може да направи човек сляп за истината.

Това бе изпитание, проверка. Ставаше дума за професионализма на Лев като офицер и Раиса нямаше нищо общо с това. Защо да възлагаш на мъжа на заподозряната да разследва жена си, ако не за да се види как ще се държи той по време на разследването? Василий не беше дошъл, за да се увери колко добросъвестно е провел обиска. Той не се интересуваше какво е намерил Лев в апартамента, интересуваше го подходът на Лев към възложената задача. Във всичко това имаше смисъл. Вчера Василий го убеждаваше да се отрече от жена си, защото се надяваше, че Лев ще постъпи другояче и ще я защити. Той не искаше Лев да разобличи Раиса. Не искаше Лев да издържи изпитанието — искаше Лев да постави личния си живот над интересите на Партията. Това беше само игра. Трябваше да покаже на майор Кузмин готовност да се отрече от жена си, да докаже абсолютната си преданост на МГБ и че вярата му е толкова непоколебима, колкото е жестоко сърцето му. Ако стореше това, всички щяха да бъдат в безопасност: Раиса, нероденото му дете, родителите му. Бъдещето му в МГБ щеше да е сигурно и Василий нямаше да има значение.

Но все пак дали не греши? Ако Бродски наистина беше предател, както си е признал? Ако наистина е работил с Раиса? Може би е казал истината. Защо Лев повярва, че този човек е невинен? Защо беше толкова сигурен, че жена му е невинна? Защо се е сприятелила с

дисидента, учителя по литература? Как е попаднала онази монета в неговия дом? Нали другите шестима, споменати в признанията, са арестувани и успешно разпитани? Списъкът се оказа верен и Раиса фигурираше в него. Да, тя беше шпионка и в джоба си имаше доказателство, медната монета. Можеше да я сложи на бюрото и да препоръча и тя, и Иван Жуков да бъдат доведени за разпит. Бяха го измамили. Василий беше прав: тя беше предателка. Носеше детето на друг мъж. Нали винаги е знаел, че не му е върна? Тя не го обичаше. Беше сигурен в това. Защо да рискува всичко заради нея — жената, която беше студена с него, която едва го понасяше? Беше заплаха за всичко, което бе постигнал, за всичко, което бе спечелил за родителите си и за себе си. Беше заплаха за страната, за която Лев се е сражавал.

Беше ясно — ако Лев каже, че е виновна, това ще завърши добре за него и родителите му. В това нямаше съмнение. Беше единствената разумна постъпка. Ако това беше изпитание за характера му, Раиса също щеше да бъде пощадена. И нямаше нужда някога да разбере това. Ако беше шпионка, за това вече имаше доказателства и началниците искаха само да се убедят, че Лев не е работил с нея. Ако беше шпионка, той трябва да се отрече от нея, тя заслужава да умре. Единствената върна постъпка беше да разобличи жена си.

Майор Кузмин започна разпита.

— Лев Степанович, имаме причина да предполагаме, че съпругата ви работи за чуждо разузнаване. Вие лично не сте заподозрян в никакво престъпление. Затова ви помолихме да разследвате случая. Моля ви, кажете какво открихте.

Лев имаше потвърждението, което търсеше. Предложението на майор Кузмин беше ясно и недвусмислено. Ако разобличеше съпругата си, щеше да продължи да разчита на доверието им. Какво беше казал Василий?

Ако преживееш този скандал, някой ден ще ръководиш МГБ.

Сигурен съм в това.

Повишението зависеше само от една присъда.

В стаята настъпи мъртва тишина. Майор Кузмин се наведе напред.

— Лев?

Лев се изправи и изпъна куртката си.

— Съпругата ми е невинна.

ТРИ СЕДМИЦИ ПО-КЪСНО

ЗАПАДНО ОТ УРАЛСКИТЕ ПЛАНИНИ, ГРАД ВОЛСК

13 март

На конвейера за монтаж на автомобили застъпи трета смяна. Илона приключи работа и започна да търка ръцете си с черен сапун, който миришеше на гравиво, единственият, с който разполагаха, когато въобще имаше сапун. Водата беше студена, сапунът не се пенеше — просто се разпадаше на мазни парчета — но тя мислеше само за часовете до началото на следващата смяна. Ноцта ѝ беше планирана. Първо щеше да изстърже маслото и металните стърготини изпод ноктите си. После ще си отиде вкъщи, ще се преоблече, леко ще се гримира и ще отиде в ресторанта на гарата „Базаров“.

„Базаров“ беше особено популярен сред командированите чиновници, които се отбиваха тук, преди да продължат пътуването си по Транссибирската магистрала на изток или на запад. В ресторанта сервираха храна — чорба с месо, ечемичена каша и селюдка — блюда, които Илона намираще за ужасни. Но по-важно беше, че сервираха алкохол. Тъй като беше забранено да се продава алкохол без мезета на обществени места, храната беше като разрешение да се сервира пиене. Всъщност ресторантът беше евтина кръчма, където можеше да си ангажираш жена. Тук не се спазваше правилото да се продава само по сто грама водка на човек. Базаров, управителят, чието име носеше ресторантът, беше винаги пиян и често налиташе на бой, и ако Илона искаше да продължава да упражнява занаята си в неговото заведение, трябваше да дели доходите си с него. Не можеше да се преструва, че идва да пие тук само за забавление, докато не стане време да се измъкне с някого от платежоспособните посетители. Никой не идваше да пие тук просто за удоволствие: тук се събираха само пътници, местните не се отбиваха. Но това беше предимство. Те вече не ползваха услугите ѝ. Напоследък заболя от нещо — възпаления, червени петна, обриви и други подобни. Един-двама от постоянните ѝ клиенти се оплакваха от същите симптоми и разнесоха лошата ѝ слава из града. Сега беше принудена да контактува само с хора, които не я познаваха, които не оставаха за дълго в града и нямаше да разберат, че

са заразени, докато не стигнат Владивосток или Москва, накъдето и да пътуват. Не ѝ доставяше удоволствие да заразява хората дори когато те не бяха особено приятни. Но в този град да отидеш на лекар с оплакване за инфекция, получена по полов път, беше по-опасно от самата инфекция. За неомъжена жена това беше равносилно на признание във всички смъртни грехове. За да се излекува, трябваше да отиде на черния пазар. Но за това трябваша пари, може би много пари, а в момента тя спестяваше за друго, далеч по-важно — за бягството си от този град.

Когато пристигна, ресторантът беше претъпкан и прозорците замъглени. Въздухът миришеше на махорка, евтин тютюн. Пиянски смях се чуваше още от петдесет крачки от кръчмата. Предположи, че са войници. И догадката ѝ се оказа вярна. В планината често се провеждаха военни учения и войниците, когато оставаха свободни, обикновено идваха тук. Базаров се беше специализирал в обслужването на подобна клиентела. Сервираше разредена с вода водка и когато някой се оплачеше, което ставаше често, твърдеше, че това е благороден опит да се ограничи пиянството. Въпреки оплакванията му, колко труден е животът и колко ужасни са посетителите му, тя знаеше, че печели добре от продажбата на разредена водка. Той беше спекулант. Беше мерзавец. Преди няколко месеца, когато се качи горе, за да му даде седмичната сума, през пролуката във вратата го видя да брои рубли, банкнота след банкнота, които държеше в ламаринена кутия, завързана с канап. Гледаше го, притаила дъх как увива кутията в парцал, преди да я скрие в комина. Оттогава мечтаеше да открадне парите и да избяга. Базаров, разбира се, щеше да ѝ извие врата, ако я заловеше, но според нея, ако някога откриеше, че ламаринената кутия е празна, сърцето му щеше да се пръсне там на същото място, до комина. Беше повече от сигурна, че парите и сърцето му са едно и също нещо.

Според нея войниците щяха да пиянстват още някой друг час. В момента само я опипваха, привилегия, за която не плащаха, ако чашата водка не се брои за плащане, а тя не мислеше така. Огледа другите клиенти, разчитайки да напечели малко пари, преди да започне да обслужва войниците. Военният контингент заемаше предните маси, а задните оставаха за другите клиенти, които седяха сами пред питиета и

чини с недокосната храна. Без съмнение: търсеха секс. Нямахе друга причина да висят тук.

Илона пооправи роклята си, пресуши чашата и си проби път през войниците, без да обръща внимание на пощипванията и забележките им, за да стигне до една от задните маси. Мъжът, който седеше там, беше на около четирийсет, може би малко по-млад. Трудно беше да се каже. Не беше симпатичен, но тя реши, че може би заради това ще плати малко повече. Хубавците понякога смятаха, че не е нужно да плащат, сякаш това уреждане на въпроса можеше да носи удоволствие и на двамата. Седна, плъзна крак нагоре по бедрото му и се усмихна.

— Казвам се Таня.

В моменти като този беше по-лесно да мисли за себе си като за някой друг.

Мъжът запали цигара и сложи ръка на коляното ѝ. Не си направи труда да ѝ поръча питие, а отля половината от водката си в една от многото мръсни чаши на масата и я побутна към нея. Тя я завъртя в ръката си, очаквайки го да заговори. Той изпи питието си, без да покаже с нещо, че иска да подхване разговор. Едва сдържайки се да не подбели театрално очи, тя го подкани:

— Как се казваш?

Той не отговори, бръкна в джоба на палтото си и затършува в него. Извади ръката си, свита в юмрук. Тя разбра, че това е някаква игра и от нея се очаква да се включи. Потупа по кокалчетата му. Той обърна юмрука си и бавно започна да разтваря пръстите си един по един...

На дланта му имаше малък слитък злато. Тя се наведе напред. Преди да го е огледала добре, той сви юмрука и скри златото обратно в джоба. Все още не беше казал нито дума. Тя изучаваше лицето му. Очите му бяха зачервени от пианството и тяхното изражение никак не ѝ хареса. Но тя не харесваше много хора и със сигурност нито един от мъжете, с които беше спала. Ако искаше да бъде придирчива, можеше да се откаже от тази работа, да се омъжи за някой от местните и да се примири с оставането завинаги тук. Единственият начин да се върне в Ленинград, където живееше семейството ѝ и където самата тя бе живяла, докато не я заточиха в този град, за който никога не беше чувала, беше да спести достатъчно пари, за да подкупи държавните

служители. Тъй като нямаше високопоставени приятели, които да разрешат да се премести, тя имаше нужда от това злато.

Той почука по чашата ѝ и произнесе първата си дума.

— Пий.

— Първо ми плати. После можеш да ми казваш какво да правя. Такива са правилата, по-точно единственото правило.

По лицето на мъжа се изписа смущение, сякаш беше хвърлила камък в спокойната повърхност на изражението му. За миг тя зърна нещо под любезната му външност, нещо неприятно, заради което ѝ се искаше да извърне поглед. Но заради златото продължи да го гледа и остана на мястото си. Той извади късчето от джоба си и ѝ го подаде. Тя протегна ръка, за да го вземе от потната му длан, но той я затвори и стисна пръстите ѝ. Не болезнено, но здраво. Можеше или да се предаде, или да издърпа ръката си, но без да вземе златото. Усетила какво се очаква от нея, тя първо се усмихна, после се засмя като безпомощно момиче и отпусна ръката си. Той също отпусна своята. Тя взе късчето и започна да го разглежда. Беше с формата на зъб. Погледна мъжа.

— Откъде го взе?

— Когато времената са трудни, хората продават каквото имат.

Подсмихна се. Призля ѝ. Що за валута беше това? Той почука по чашата с водка. Зъбът беше нейният билет за отпътуването ѝ оттук. Тя гаврътна питието си.

* * *

Илона се спря.

— В дъскорезницата ли работиш?

Знаеше, че не работи там, но наоколо бяха само къщите на работниците в дъскорезницата. Той дори не си направи труда да отговори.

— Хей, къде отиваме?

— Почти стигнахме.

Беше я завел до гарата в покрайнините на града. Макар че беше нова, гарата се намиреше в един от най-старите квартали с разнебитени едностайни съборетини с ламаринени покриви и тънки

шперплатови стени, притиснати една до друга по затъналите в боклуци вонящи улици. В тези съборетини живееха работниците от дъскорезницата по шест-седем души в стая, което беше твърде неподходящо за това, което и двамата си бяха наумили.

Беше смразяващо студено. Илона изтрезняваше. От дългото ходене краката ѝ започнаха да се уморяват.

— Времето е твое. Със златото си купи един час. Така се споразумяхме. Ако приспаднем времето за връщане в ресторанта, имаш дващест минути, които започват отсега.

— Отвъд гарата е.

— Там има само гора.

— Ще видиш.

Той продължи напред, стигна до сградата на гарата и посочи някъде в тъмнината. Тя пхна ръце в джоба на палтото си, изравни се с него, примижа и погледна натам, накъдето той сочеше. Виждаше само релси, които изчезваха в гората, и нищо друго.

— Какво да гледам?

— Нататък.

Сочеше малка дървена будка от другата страна на жп линията, почти на самия край на гората.

— Аз съм инженер. Работя по жп линиите. Това е будката на хората от поддръжката. Там няма никого.

— И в стаята никой не би ни попречил.

— Не мога да те заведа там, където съм отседнал.

— Знам едно място, където можеше да отидем.

— Не, тук е по-добре.

— А на мен тук не ми харесва.

— Нали се разбрахме, аз плащам, а ти се подчиняваш. Или ми върни златото, или прави каквото ти казвам.

Всичко вървеше на зле, с изключение на златото. Той протегна ръка в очакване тя да му го върне. Не изглеждаше ядосан, разочарован или нетърпелив. Неочаквано неговото безразличие ѝ хареса. Тя тръгна към будката.

— Като влезем вътре, имаш десет минути, съгласен ли си?

Не последва отговор и тя го прие за съгласие.

Будката беше заключена, но той имаше връзка ключове и след като намери нужния, започна да се бори с катинара.

— Замръзнал е.

Тя не отговори, извърна се и въздъхна, за да покаже неодобрението си. Потайността е добро качество и тя предположи, че е женен. Но тъй като той не живееше в този град, тя не можеше да разбере от какво толкова се страхува. Може би е отседнал при роднини или приятели; може би беше високопоставен партиец. Беше ѝ все едно. Искаше ѝ се следващите десет минути по-скоро да свършат.

Той клекна, обхвана с длани катинара и започна да духа. Ключът се плъзна и се превъртя. Тя остана отвън. Ако там нямаше осветление, сделката се отменяше и тя ще си запази златото. Вече му беше дала достатъчно време. Ако искаше да го пропилее в безсмислена експедиция, това си беше негова работа.

Той влезе в будката и изчезна в мрака. Тя чу запалването на кибритена клечка. Светлината затрептя в газена лампа. Мъжът намали фитила и окачи лампата на кука в тавана. Тя надникна вътре. Будката беше пълна с релси, винтове, болтове, инструменти и траверси. Миришеше на катран. Той започна да разчиства плота. Тя се засмя.

— В дупето ми ще се забият трески.

За нейна изненада мъжът се изчерви. За да създаде някакво подобие на уют, той разстла палтото си върху плота. Тя пристъпи вътре.

— Истински джентълмен...

Обикновено събличаше връхната си дреха, можеше да седне на леглото и да навие чорапите си, да превърне това в цяло представление. Но като нямаше легло и отопление, щеше да му позволи само да вдигне полата ѝ. И да остане с дрехите си.

— Надявам се да нямаш нищо против да остана с палтото си?

Тя затвори вратата, без да очаква да стане по-топло вътре, където беше почти толкова студено, колкото и навън. Обърна се.

Мъжът стоеше много по-близо, отколкото тя си спомняше. Видя нещо метално да лети срещу нея, но нямаше време да се досети какво е. Предметът я удари в скулата. Болката се стрелна по цялото ѝ тяло, спусна се по гръбнака чак до краката. Мускулите ѝ се отпуснаха, краката ѝ се подкосиха, сякаш някой преряза сухожилията ѝ. Тялото ѝ се отпусна на пода до вратата. Зрението ѝ се замъгли, лицето пламна, в устата си усети кръв. Щеше да припадне, да изгуби съзнание, но със

сетни усилия на волята се бореше да запази самообладание и се стараяше да го чуе какво говори.

— Ще правиш каквото кажа.

Дали подчинението щеше да го задоволи? Парченца от счупения зъб се забиха във венеца ѝ и я убедиха в обратното. Не вярваше в милостта му. Ако щеше да умре в този град, който мразеше, в който бе заточена по решение на съда, на хиляда и седемстотин километра от семейството си, то щеше да умре, като издере очите му.

Той хвана ръцете ѝ, разчитайки, че тя няма да се съпротивлява. Но тя събра слюнка и кръв в устата си и се изплю в очите му. Той сигурно се изненада, защото я пусна. Илона усети вратата зад себе си и я блъсна — вратата се отвори и тя падна по гръб в снега навън, гледайки небето. Той я сграбчи за краката. Тя започна да рита като обезумяла, опитвайки се да се отскубне, но той я хвана за единия крак и я издърпа обратно в будката. Тя се стегна и се прицели: петата ѝ попадна в челюстта му. Попадението беше добро, защото главата му отхвъркна назад. Изстена и я пусна. Тя се обърна по корем, изправи се и побягна.

Тъй като залиташе, едва след няколко секунди осъзна, че тича по траверсите и се отдалечава от града и гарата. Инстинктът ѝ подсказваше да избяга по-далеч. Инстинктът обаче я подведе. Отдалечаваше се от безопасността. Погледна назад. Мъжът я преследваше. Тя трябваше да продължи в същата посока или да се обърне. Нямахме начин да го заобиколи. Опита се да извика, но устата ѝ беше пълна с кръв. Задави се, забави ход и той скъси разстоянието между тях. Настигаше я.

Изведнъж земята се разтресе. Тя вдигна поглед. Наближаваше товарен влак. Носеше се към тях, кълба дим изригваха от комина на локомотива. Тя отчаяно размаха ръце. Но дори машинистът да я види, няма да може да спре навреме, тъй като разстоянието между тях беше не повече от петстотин метра. Оставаха само секунди до сблъсък. Тя обаче не слезе от релсите, а продължи да тича срещу влака, все по-бързо — с намерението да се хвърли под него. Влакът не намаляваше скоростта. Не се чуваше нито скърцане на спиращки, нито свирката на локомотива. Вече беше толкова близо, че вибрациите я разтърсваха.

Влакът щеше да я премаже. Отскочи от релсите и затъна в дебелия сняг. Локомотивът и вагоните прелетяха с рев покрай нея,

разтърсиха близките дървета и снегът се посипа от клоните. Останала без дъх, тя погледна назад с надеждата, че преследвачът ѝ е убит, смазан под влака или е останал от другата страна на релсите. Но той беше запазил самообладание. Беше скочил от същата страна и лежеше в снега. Изправи се и се заклатушка към нея.

Тя изплю кръвта, изпълнила устата ѝ, и извика: това беше отчаян вик за помощ. Но влакът беше товарен и нямаше кой да я види или чуе. Изправи се и се затича, стигна до гората, без да спира, без да обръща внимание на клоните, които я удряха по лицето и се заплитаха в дрехите ѝ. Разчиташе да направи кръг в гората и да се върне по релсите в града. Не можеше да се скрие тук: той беше твърде близо и луната светеше твърде ярко. Макар да знаеше, че е най-добре да тича само напред, Илона се поддаде на изкушението и се обърна. Трябваше да види къде е той.

Нямаше го. Не го виждаше. Влакът все още преминаваше покрай нея с грохот. Сигурно беше я изгубил, когато тя влезе в гората. Смени посоката и се затича към града, към спасението.

Мъжът се показа иззад едно дърво и я хвана през кръста. Заедно паднаха в снега. Той се озова върху нея, смъкваше палтото ѝ и нещо крещеше. Тя не го чуваше заради тракането на влака. Виждаше само зъбите и езика му. Изведнъж си спомни: беше се подготвила за този момент. Бръкна в джоба си и напипа длетото, което беше откраднала от работата. Беше го използвала и преди, но само като заплаха, само за да покаже, че може да се бори, ако се стигне дотам. Стисна дървената дръжка. Имаше само една възможност. Мъжът плъзна ръка под роклята ѝ, а тя заби металния връх отстрани в главата му. Той седна и се хвана за ухото. Тя отново нанесе удар и поряза ръката, която стискаше ухото. Можеше да го удари отново и отново, можеше даже да го убие, но желанието ѝ да избяга се оказа по-силно. Запълзя назад на четири крака като насекомо, като продължаваше да държи окървавеното длето.

Мъжът падна на колене и запълзя след нея. Част от ухото му висеше на ивица кожа. Лицето му бе изкривено от гняв. Спусна се да я хване за глезените. Тя едва успя да се измъкне, защото пълзеше по-бързо, но стигна до едно дърво. Беше принудена да спре рязко, тогава той я настигна и я хвана за глезена. Тя замахна към ръката му, удари го и го поряза. Мъжът я сграбчи за китката и я задърпа към себе си.

Почти бяха допрели лицата си, когато тя се наведе напред и се опита да го ухапе по носа. Той я хвана за врата със свободната си ръка, стисна я и я задържа далеч от себе си. Тя се задъхваше, опитваше се да се освободи, но хватката му бе твърде силна. Задушаваше се. Метна се встрани. Телата им се преплетоха — затъркаляха се в снега, ту единият, ту другият отгоре.

Необяснимо защо, той изведнъж пусна врата ѝ. Тя се закашля и отново си пое въздух. Мъжът беше все още върху нея, притискаше я към земята, но вече гледаше в друга посока. Вниманието му бе привлечено от нещо друго, от нещо встрани от тях. Тя обърна глава.

Голо тяло на младо момиче беше потънало в снега до тях. Кожата му беше бледа, почти прозрачна. Косата му беше руса, почти бяла. Устата широко отворена и пълна с пръст. Пръстта образуваше купчинка, която се издигаше над тънките му посинели устни. Ръцете, краката и лицето на момичето, изглежда, не бяха наранени, покрити с лек слой сняг, който те разхвърлиха, когато се блъснаха в тялото. Но тялото беше зверски разкъсано. Зееше дупка, в която се виждаха обезобразени вътрешни органи. Голяма част от кожата липсваше, беше разрязана или обелена, сякаш тялото бе нападнато от глутница вълци.

Илона вдигна поглед към преследвача си. Той като че ли беше забравил за нея. Беше се вторачил в тялото на момичето. Изведнъж го разтърсиха спазми, той се преви на две и повърна. Без да се замисли, тя сложи ръка на гърба му, за да го успокои. Но веднага се опомни, осъзнавайки кой е този мъж и какво ѝ беше причинил, издърпа ръката си, изправи се и побягна. Този път инстинктът ѝ за самосъхранение не я подведе. Излезе от гората и се затича към гарата. Нямаше представа дали мъжът я преследва, или не. Този път не извика, не забави крачка и не погледна назад.

МОСКВА

14 март

Лев отвори очи. Заслепяваше го светлината на фенерче. Не беше нужно да поглежда часовника си, за да разбере колко е часът. Часът на арестите — четири сутринта. Стана от леглото и усети как силно бие сърцето му. Спъна се в тъмното, залитна и се блъсна в един от мъжете, който го избута встрани. Едва се задържа на крака. Някой включи полюлея. Замижал от ярката светлина, той различи трима офицери: млади мъже, малко над осемнайсетгодишни. Бяха въоръжени. Лев не ги познаваше, но знаеше какво представляват: младши офицери, свикнали да не разсъждават, а сляпо да се подчиняват; те ще изпълнят всяка получена заповед. При най-малка съпротива без колебание биха прибягнали до насилие. От тях миришеше на цигари и алкохол. Лев предположи, че още не са си лягали: сигурно са пили цяла нощ, очаквайки предстоящата задача. Алкохолът беше ги направил непредсказуеми и опасни. За да оцелее в следващите няколко минути, Лев трябваше да бъде предпазлив и покорен. Надяваше се, че и Раиса разбира това.

Раиса стоеше по нощница и трепереше, но не от студ. Не знаеше дали това е шок, страх или гняв. Не можеше да се овладее, трепереше все по-силно. Но не би извърнала поглед. Не беше смутена: нека те се смущават от своето нахълтване, нека гледат смачканата ѝ нощница и разчорлената коса. Но те бяха равнодушни: беше им все едно, това беше част от работата им. Не забеляза капка съчувствие в очите им. В тях се четеше отегчение: те се стрелкаха насам-натам — такива очи имат влечугите. Къде беше намерило МГБ тези момчета с каменни души? Беше сигурна, че специално ги отглеждат такива. Погледна Лев. Той стоеше с ръце отпред, свел глава, за да не ги гледа в очите. Смирение и покорност: може би беше разумно да се държат така. Но сега тя не желаше да се държи благоразумно. В спалнята им бяха нахълтали трима негодници. И тя би искала той да се държи предизвикателно и поне да се ядоса. Такава трябва да бъде

естествената реакция на истинския мъж. Всеки човек би изпитал гняв. А Лев дори сега се държеше тактично.

Един от мъжете излезе от стаята и се върна почти веднага с две малки куфарчета.

— Можете да сложите тук личните си вещи. Разрешено е да вземете само дрехи и документи. След час ще тръгнем, независимо дали сте готови, или не.

Лев гледаше куфарите от брезент, опънат на дървена рамка. Те бяха съвсем малки, разчетени за едnodневно пътуване. Обърна се към жена си.

— Облечи колкото може повече дрехи.

Погледна зад себе си. Един от офицерите стоеше зад гърба му, пушеше и ги наблюдаваше.

— Може ли да изчакате отвън?

— Не си губете времето за безполезни молби. Отговорът на всяка от тях е „не“.

Раиса се преоблече, като усещаше върху себе си погледите на влечугите. Облече толкова дрехи, колкото можеше да носи: дреха върху дреха. Лев направи същото. При други обстоятелства биха изглеждали смешно: ръцете и краката им бяха като подути от памучните и вълнени материи. Облечена, тя си помисли какво да вземе и какво да остави. Огледа куфара. Той не беше по-дълъг от деветдесет сантиметра, широк може би шейсет и дълбок дваисет. Животът им трябваше да се вмести в това пространство.

Лев знаеше, че може би им предлагат да вземат вещите си само за да избегнат емоциите, паниката или съпротивата, с които те биха могли да отговорят, ако знаеха, че ги изпращат на смърт. Винаги беше по-лесно да накараш хората да тръгнат, ако имаха надежда, макар и малка, че ще оцелеят. Но какво можеше да направи той? Да се предаде? Да се бори? Мислеше трескаво. Ще се наложи да пожертва част от скъпоценното пространство за „Справочника на пропагандиста“ и „Краткия курс на ВКП (б)“, които не можеше да остави, без да бъде обвинен в политическа неблагонадеждност. А в сегашното им положение подобно безразсъдство би било равносилно на самоубийство. Грабна книгите и ги сложи в куфара, първите неща, които взе. Младият офицер наблюдаваше внимателно какво слага в куфара и на какво спира избора си. Лев докосна Раиса по ръката.

— Вземи обувки. Вземи най-хубавите и здрави.

Хубавите обувки бяха рядкост, те можеха да бъдат заменени или продадени.

Лев събра дрехи, ценни вещи, снимки: сватбените им снимки, на родителите му, Степан и Анна. Нямаха нито една снимка на семейството на Раиса. Родителите ѝ бяха загинали във Великата отечествена война, цялото им село беше изтрито от лицето на земята. Беше изгубила всичко, освен дрехите на гърба си. След като подреди нещата си в куфарчето, погледът на Лев се спря на изрезката от вестник, сложена в рамка на стената: неговата снимка, на героя от войната, унищожителя на танкове, освободителя на своята страна. Миналото му нямаше значение за тези момчета: заповедта за арест обезсмисляше всяка проява на героизъм и саможертва. Лев извади изрезката от рамката. След като години наред я бе пазил грижливо на стената като икона, сега я сгъна на две и я хвърли в куфара.

Времето им беше изтекло. Лев затвори куфара. Питаше се дали някога отново ще видят този апартамент. Едва ли.

Петимата се наблъскаха в асансьора, притиснати един до друг. Навън ги чакаше кола. Двама от офицерите седнаха отпред. Третият се настани отзад между Лев и Раиса, дъхът му миришеше гадно на водка.

— Искам да видя родителите си. Да се сбогувам с тях.

— Никакви молби, по дяволите.

* * *

В пет часа сутринта чакалната вече беше препълнена. Войници, цивилни пътници, железничари, всички очакваха Транссибирския експрес. Отстрани на локомотива, все още обкован с броня, останала след войната, беше изписано с релефни букви „СЛАВА НА КОМУНИЗМА“. Пътниците се качваха на влака, а Лев и Раиса чакаха на края на перона с куфарчетата в ръце, заобиколени от въоръжената охрана. Никой не ги приближаваше, сякаш бяха прокажени, изолирано островче на претъпканата гара. Не им дадоха никакви обяснения, нито Лев си направи труда да попита. Нямаше представа нито къде отиват, нито кого чакат. Имаше вероятност да ги изпратят в различни лагери и никога повече да не се видят. Влакът обаче явно беше пътнически,

нямаше ги червените вагони, които превозваха затворници, наричани *зеки*. Нима ще ги оставят живи? Без съмнение досега имаха късмет. Бяха все още живи, все още заедно, а на повече Лев не смееше и да се надява.

След като даде показанията си, Лев беше изпратен под домашен арест до вземането на окончателното решение. Очакваше, че това ще отнеме не повече от един ден. Връщайки се вкъщи, на площадката на четиринайсетия етаж, изведнъж си спомни, че уличаващата куха монета е все още в джоба му. Изхвърли я през прозореца. Дали Василий я беше подхвърлил, или не, вече нямаше значение. Когато Раиса се върна от училище, завари двама въоръжени офицери пред вратата; те я претърсиха и заповядаха да не излиза. Лев ѝ обясни положението, в което се намираха: за обвиненията срещу нея, за неговото разследване и за това, че я смята за невинна. Нямаше нужда да ѝ обяснява, че нямат шанс да оцелеят. Тя го изслуша, без да го прекъсва и без да задава въпроси, с безизразно лице. Когато свърши, отговорът ѝ го изненада.

— Би било наивно да си мислим, че няма да се случи и на нас.

Седяха вкъщи и очакваха всеки момент да дойдат от МГБ. Нито един от двамата не си направи труда да приготви нещо за ядене; нито един от двамата не беше гладен, макар че най-разумно би било да се нахранят добре в очакване на онова, което им предстоеше. Не се съблякоха, за да си легнат, не помръднаха от кухненската маса. Седяха в мълчание и чакаха. Като имаше предвид, че може би никога вече няма да се видят, Лев изпитваше желание да поговори с жена си: да каже неща, които трябваше да бъдат казани. Но не можеше да намери нужните думи. Часовете минаваха и той си мислеше, че никога не са прекарвали толкова дълго време заедно, лице в лице, и никой не им пречи. Нито един от двамата не знаеше как да го използва.

Но онази нощ никой не почука на вратата. Наближаваше пет часът сутринта, а тях не ги арестуваха. На другия ден към дванайсет Лев приготви закуска, като недоумяваше защо се бавят толкова. Когато на вратата най-после се почука, двамата с Раиса се изправиха задъхани, очаквайки, че това е краят, че идват офицерите, които да ги разделят и да ги отведат поотделно за разпит. Но се оказа нещо обикновено: смяна на караула, офицерът поиска да използва тоалетната, попита дали нямат нужда да им купи нещо за ядене. Може

би там не успяваха да намерят доказателства, може би са свалили подозренията от тях и делото против тях е прекратено. Лев само за миг си го помисли: обвиненията никога не отпадаха поради липса на доказателства. Така след първия ден мина втори, а след него трети и четвърти.

След седмица домашен арест един от охраната влезе в апартамента им с преbledняло лице. Като го видя, Лев предположи, че времето им е дошло, но мъжът с треперещ от вълнение глас им събщи за смъртта на вожда им, Сталин. Едва тогава Лев си позволи да си помисли, че могат и да оцелеят.

Успя да научи само бегли подробности за кончината на вожда — във вестниците цареше истерия, обхванала и охраната — Лев разбра, че Сталин е починал мирно в леглото си. Последните му думи били за тяхната велика страна и нейното велико бъдеще. Лев не повярва на това нито за секунда, твърде дълго бе живял с параноята и заговорите, за да не види, че цялата история е съшита с бели конци. От колеги знаеше, че съвсем наскоро Сталин беше наредил да бъдат арестувани най-изтъкнатите лекари в страната, посветили целия си живот на грижи за здравето му, като част от чистката, която трябваше да избави страната от видни евреи. Стори му се подозрително, че Сталин е умрял от естествена смърт, докато при него не е имало лекари специалисти, които да уточнят причините за внезапното му заболяване. Като оставим морала настрана, голямата чистка на вожда беше тактическа грешка. Беше останал беззащитен. Лев не знаеше дали Сталин е убит, или не. Арестуването на лекарите развърза ръцете на евентуалните убийци и те можеха да правят каквото искат, всъщност просто да си седят и да го гледат как умира с ясното съзнание, че тези, които могат да ги спрат, са зад решетките. Напълно възможно беше, когато Сталин се е разболял, никой да не е посмял да отмени заповедта му и да освободи лекарите. Ако оздравееше, можеше да ги обвини в неподчинение.

Всичко това нямаше почти никакво значение за Лев. Важното бе, че Сталин е мъртъв. Хората загубиха усещането за ред и сигурност. Кой ще наследя Сталин? Кой ще управлява страната? Какви решения ще бъдат взети? Към кои офицери ще бъде проявена благосклонност и кои ще изпаднат в немилост? Това, което беше приемливо при Сталин, можеше да се окаже неприемливо за новото управление. Липсата на

лидер щеше да означава временна парализа. Никой не би искал да вземе решение, без да е сигурен, че то ще бъде одобрено. Десетилетия наред всички се ръководеха в действията си не от своите убеждения за редно или нередно, а от това дали ще се хареса на вожда. Хората живееха или умираха в зависимост от отметките в неговите списъци: отметката срещу нечие име означаваше, че човекът ще живее, ако такава липсваше, човекът бе осъден да умре. Такава беше съдебната система — има ли отметка, или няма. Лев затвори очи и си представи мълчаливата паника из коридорите на Лубянка. Моралният им компас бе пренебрегван толкова дълго, че вече бе излязъл от контрол: сега стрелката се въртеше, обърквайки севера с юг, а изтока със запад. Сътрудниците нямаха представа кое е правилно и кое погрешно. Те отдавна бяха забравили как се вземат решения. В такива смутни времена най-безопасно беше бездействието.

При тези обстоятелства бе отложено разискването на случая на Лев Демидов и съпругата му, Раиса Демидова, който без съмнение бе предизвикал разногласия, бе разбунил страстите и се бе оказал проблематичен. На това се дължеше забавянето. Никой не искаше да се занимава с него: всички бяха прекалено заети да си осигурят положение при преразпределянето на властта в Кремъл. Обстоятелствата се усложняваха още повече от Лаврентий Берия, най-близкия помощник на Сталин — и ако някой е отровил Сталин, Лев подозираше него — който вече се бе провъзгласил за вожд, беше отхвърлил идеята за заговор и беше наредил да освободят лекарите. Освобождаваха заподозрените, защото бяха невинни — кой би помислил, че това е възможно? Лев не можеше да си спомни такъв прецедент. При тези обстоятелства беше твърде рисковано да се води следствие без доказателства срещу награден герой от войната, чиято снимка беше публикувана на първата страница на „Правда“. И така, на девети март, вместо съдбоносното чукане на вратата, Лев и Раиса получиха разрешение да присъстват на поклонението на великия вожд.

Формално Лев и Раиса още бяха под домашен арест и, придружени от двама охранители, те се присъединиха към тълпата, устремена към Червения площад. Мнозина плачеха, някои ридаеха — мъже, жени и деца. Лев се запита дали сред всичките стотици хиляди хора наоколо, събрани от всеобщата мъка, ще се намери поне един, който да не е изгубил член на семейството или приятел по вина на

човека, когото искрено оплакваха. Атмосферата, изпълнена с непреодолимо чувство на мъка, може би имаше нещо общо с издигането в култ на този мъртвец. Лев бе чувал, че дори при най-жестоките разпити обвиняемите крещели, че ако знаел за *зверствата* на МГБ, Сталин непременно би се намесил. Каквато и да бе истинската причина за мъката, погребението бе законен отдушник за натрупаното през годините нещастие, възможност да се поплаче, да се прегърне съседът, да се даде израз на състраданието, което преди беше недопустимо, защото в него се съдържаха упрек към държавата.

Главните улици около Колонната зала бяха задръстени от народ, толкова нагъсто, че хората не можеха да дишат и се движеха като свлачище по планински склон. Лев не пускаше ръката на Раиса и макар да ги притискаха от всички страни, той се стараеше да не се отделят един от друг. Охранителите бързо ги загубиха. С приближаването на площада тълпата ставаше все по-гъста. Усещайки натиска и все по-силната истерия, Лев реши, че са дотук. Случайно изблъскани в края на тълпата, той влезе в един вход, а после изтегли и Раиса. Скриха се там, гледайки как се движи човешкият поток. Решението се оказа правилно. Там отпред имаше стъпкани хора.

В хаоса Лев и Раиса можеха да се опитат да избягат. Обсъдиха шепнешком тази възможност. Охраната беше изчезнала. Раиса настояваше да бягат незабавно. Но бягството щеше да даде на МГБ повод да ги разстрелят. А освен това не биваше да се забравя и практическата страна: нямаха нито пари, нито приятели, нито място, където да се скрият. Ако решат да бягат, родителите на Лев със сигурност ще бъдат разстреляни. Досега им вървеше. Лев реши да заложи живота им на смелото решение да останат.

* * *

И последният пътник се качи във влака. Началникът на гарата видя събраните на перона до локомотива униформени и задържа влака. Машинистът се подаде от кабината, за да разбере какво става. Любопитни пътници крадешком надничаха от прозорците към изпадналата в беда млада двойка.

Лев забеляза униформен офицер да се приближава към тях. Беше Василий. Лев го очакваше. Василий не би пропуснал възможността да покаже злорадството си. Лев усети как в гърдите му се надига гняв, но трябваше да владее чувствата си. Може би това беше някакъв нов капан.

Раиса не беше виждала Василий преди, но Лев често ѝ бе разказвал за него.

Човекът с лице на герой и сърце на страхливец.

Един поглед ѝ беше достатъчен, за да разбере, че нещо у него не е наред. Беше красив, но усмивката му изразяваше само неприязън. Когато се приближи до тях, тя забеляза задоволството му от унижението на Лев и разочарованието му, че то не е достатъчно.

Василий широко се усмихна.

— Настоях да задържат влака, за да мога да ти кажа довиждане. И да обясня какво беше решението за теб. Исках да го направя лично, нали разбираш?

Той се забавляваше. Макар този човек да ужасяваше Лев, беше глупаво да рискува да го ядоса, след като бяха оцелели досега. Произнесе с едва доловим глас:

— Оценявам това.

— Дадох ти ново назначение. Беше невъзможно да те задържат в МГБ, тъй като останаха без отговор толкова въпроси, свързани с твоята личност. Прехвърлят те в милицията. Не като детектив, а като участъков, най-ниската длъжност. Ще чистиш килиите на предварителния арест, ще съставяш протоколи — ще вършиш всичко, каквото ти наредят. Ще трябва да свикнеш да изпълняваш заповедите, ако искаш да оцелееш.

Лев разбираше разочарованието на Василий. Наказанието — преместване в милицията — се считаше за леко. Като се има предвид сериозността на обвиненията, те можеха да получат по двайсет и пет години в златните мини на Колима, където температурата зиме падаше до петдесет градуса под нулата, където затворниците оставаха без пръсти поради измръзване и средната продължителност на живота беше три месеца. Бяха отървали не само живота си, но и оставаха свободни. Лев не допускаше, че майор Кузмин е постъпил така от сантименталност. Би се поставил в неловко положение да даде под съд собственото си протеже. По време на политическа нестабилност беше

много по-добре и по-разумно да го отпрати някъде под предлог на ново назначение. Кузмин не искаше решението му да бъде подложено на съмнение; все пак, ако Лев беше шпионин, защо Кузмин го е повишавал? Тези въпроси бяха неудобни. По-лесно и безопасно беше просто да ги потулят. Разбирайки, че ако покаже облекчение, ще ядоса Василий, Лев положи усилие да изглежда смазан.

— Ще изпълня дълга си там, където има нужда от мен.

Василий подаде на Лев билетите и съпроводителните документи. Лев ги взе и тръгна към влака.

Раиса понечи да се качи във влака. Василий извика:

— Сигурно не ти е било лесно да научиш, че мъжът ти те е следял. И то неведнъж, сигурен съм, че ти е казал. Следял те е два пъти. В първия случай това не е било държавен въпрос. Не те е смятал за шпионка. Смятал те е за курва. Трябва да му простиш. Всички имат своите съмнения. А ти си красива. Лично аз не смятам, че си струва човек да се откаже от всичко заради теб. Подозирам, че след като разбере в каква мръсна дупка сме го изпратили, мъжът ти ще те намрази. Аз лично бих запазил жилището и бих оставил да те разстрелят като предателка. Мога само да предположа, че си страхотна в леглото.

Раиса се учуди колко силно този човек мрази мъжа ѝ. Но не каза нищо: гневният отговор можеше да им струва живота. Взе куфарчето и отвори вратата на вагона.

Лев я последва, като се опасяваше да не се обърне назад. Можеше да не се сдържи, като види самодоволната усмивка на Василий.

* * *

Раиса гледаше през прозореца. Влакът потегли. Вече нямаше свободни места и бяха принудени да останат прави, притиснати един до друг. Мълчаха, гледайки как градът минава покрай тях. Накрая Лев каза:

— Съжалявам.

— Сигурна съм, че той лъже. Би казал какво ли не, за да те ядоса.

— Казваше истината. Наредих да те следят. И това нямаше нищо общо с работата ми. Мислех...

— Че спя с някой друг?

— По едно време избягваше да разговаряш с мен. Не искаше да ме докосваш. Не искаше да спиш с мен. Бяхме станали чужди. И аз не можех да разбера защо.

— Не можеш да се омъжиш за офицер от МГБ и да се надяваш, че няма да те следят. Но кажи ми, Лев, как бих могла да ти изневеря? Бих рискувала живота си. Това не подлежи на обсъждане. Ти просто би наредил да ме арестуват.

— Това ли си очаквала?

— Помниш ли приятелката ми Зоя, мисля, че си я виждал веднъж?

— Може би, не помня.

— Да, точно така — ти не помниш имена, нали? Питам се защо. Сигурно така успяваш да спиш спокойно, като се стараеш да забравяш случилото се.

Раиса говореше спокойно, но забързано, с чувство, каквото Лев не бе чувал преди. Тя продължи:

— Виждал си Зоя. Може би не си я запомнил, защото тя не представляваше интерес за Партията. Осъдиха я на двацет и пет години лагер. Арестуваха я на излизане от църквата, обвиниха я в антисталинистки молитви. Молитви, Лев — осъдиха я заради молитви, които дори не бяха чули. Арестуваха я заради мислите в главата ѝ.

— Защо не ми каза? Можеше да помогна.

Раиса поклати глава.

Лев попита:

— Да не мислиш, че аз съм я предал?

— Откъде ще знаеш? Дори не си спомняш коя е.

Лев остана изненадан: двамата не бяха разговаряли така преди, никога не бяха говорили за друго, освен по битови въпроси, водеха учтиви разговори — никога не повишаваха глас, никога не спореха.

— Дори да не си я предал, Лев, с какво би могъл да помогнеш? След като хората, които я арестуваха, бяха като теб — отдадени на делото, предани слуги на държавата? Онази нощ ти не се прибра. И аз си помислих, че сигурно арестуващ нечий добър приятел, нечий

родители, нечии деца. Каж ми, колко хора си арестувал? Имаш ли представа? Назови число — петдесет, двеста, хиляда?

— Отказах да те предам на тях.

— Те не преследваха мен. А теб. Когато си арестувал непознати, можеше да се заблуждаваш, че са виновни. Можеше да вярваш, че служиш на някаква цел. Но това не беше достатъчно за тях. Те искаха да докажеш, че си готов да изпълниш всичко каквото ти заповядат, дори в сърцето си да знаеш, че не е правилно, дори да съзнаваш, че е безсмислено. Искаха да докажеш сляпото си подчинение. Предполагам, че съпругата напълно подхожда за такава проверка.

— Може би си права, но сега сме освободени от това. Осъзнаваш ли какъв късмет имаме, че ни дадоха такава възможност? Искам да започнем нов живот. Като семейство.

— Не е толкова просто, Лев.

Раиса направи пауза, изучаваше мъжа си внимателно, като че ли се виждаха за първи път.

— Онази вечер, когато вечеряхме с родителите ти, чух разговора ви през входната врата. Стоях в коридора. Говорехте дали трябва да се отречеш от мен и да признаеш, че съм шпионка. Не знаех какво да правя. Не исках да умра. Върнах се на улицата и тръгнах накъдето ми видят очите, стараех се да събера мислите си. Питам се: „Дали ще го направи?“, „Дали ще ме предаде?“. Баща ти беше много убедителен.

— Баща ми беше уплашен.

— Три живота срещу един? Трудно се спори с такива аргументи. Но три живота срещу два?

— Не си бременна?

— Щеше ли да се застъпиш за мен, ако не бях?

— И изчака, за да ми кажеш едва сега?

— Страхувах се, че може да промениш решението си.

Ето какви бяха отношенията помежду им в действителност. Лев се почувства объркан. Влакът, с който пътуваха, хората наоколо, куфарите, дрехите, градът отвън — всичко това му се струваше нереално. Изгуби доверие във всичко, дори в нещата, които виждаше, докосваше и усещаше. Всичко, в което бе вярвал, се оказа лъжа.

— Раиса, обичала ли си ме някога?

Настъпи дълго мълчание, въпросът увисна във въздуха като неприятна миризма, двамата се поклащаха ведно с движението на

влака. Накрая, вместо да отговори, Раиса коленичи и завърза връзката на обувката си.

ВОЛСК

15 март

Варлам Бабинич седеше с кръстосани крака на мръсния бетонен под в ъгъла на претъпканата обща спалня, с гръб към вратата, като скриваше с тялото си наредените пред него предмети. Не искаше другите момчета да се намесват, както обикновено правеха, когато нещо представляваше интерес за тях. Огледа се. Трийсетината момчета в стаята не му обръщаха никакво внимание; повечето от тях лежаха едно до друго на осемте подгизнали от урина легла, които бяха принудени да делят. Две от тях си разчесваха взаимно подутините по гръбове, нахапани от дървеници. Доволен, че няма да му досаждат, той отново се обърна към наредените пред него предмети, събирани през годините, всичките скъпоценни за него, включително и най-новата му придобивка, откраднатото тази сутрин — четиримесечно бебе.

Варлам смътно съзнаваше, че е извършил нещо нередно, и ако го хванат, ще си изпати повече от всякога. Също така съзнаваше, че бебето явно е нещастно. То плачеше. Той не се тревожеше, че вдига шум, защото никой нямаше да забележи още едно дете, което пици. Интересуваше се не толкова от бебето, колкото от жълтото одеяло, в което то беше увито. Горд с новата си придобивка, сложи бебето в центъра на сбирката си, сред жълтата консервна кутия, старата жълта риза, боядисаната в жълто тухла, част от скъсан плакат с жълт фон, жълт молив и книга с мека жълта подвързия. През лятото беше добавил към сбирката си диво жълто цвете, откъснато в гората. Цветята не траеха дълго, а нищо не го натъжаваше повече от това да гледа как жълтият цвят избледнява, как цветето увяхва и покафенява. Тогава се питаше:

Къде отива жълтият цвят?

Нямаше представа. Но се надяваше някой ден и той да отиде там, може би когато умре. Жълтият цвят беше много по-важен за него от всичко и всички. Жълтият цвят беше причината да се озове тук, в

интерната във Волск, държавно заведение за умствено изостанали деца.

Когато беше малък, гонеше слънцето, сигурен, че ако бяга дълго и стигне далеч, ще го улови, ще го свали от небето и ще го занесе вкъщи. Веднъж тича в продължение почти на пет часа, преди да го хванат и да го върнат, крещящ гневно, че са прекъснали преследването му. Родителите, които го биеха с надеждата да изкоренят странностите му, накрая приеха, че методите им не дават резултат, и го оставиха в ръцете на държавата, която прилагаше почти същите методи. През първите две години в интерната често го завързваха за леглото като куче в някакво селско стопанство. Той обаче беше силно дете с широки рамене и магарешки инат. За няколко месеца успя да счупи рамката на леглото, да се освободи от веригата и да избяга. Озова се в покрайнините на града, гонейки жълт вагон на отминаващ влак. Накрая го върнаха в интерната, изтощен и обезводнен. Този път го заключиха в шкаф. Но всичко това беше отдавна — сега, когато навърши седемнайсет, персоналът му имаше доверие, а и самият той достатъчно поумня и разбра, че не може да стигне толкова далеч, че да догони слънцето, нито да се изкачи толкова високо, че да го свали от небето. Вместо да преследва слънцето, се съсредоточи върху това да намира жълти предмети наблизо край дома, като бебето, което беше откраднал през отворен прозорец. Ако не бързаше толкова, можеше да развие одеялото и да остави бебето. Но изпаднал в паника, страхувайки се, че ще го хванат, беше взел и двете. Сега, загледан в пищящото невръстно дете, забеляза, че одеялото придава лек жълтеникав оттенък на кожата му. И се зарадва, че е откраднал и двете.

* * *

Отвън спряха два автомобила и от тях слязоха шестима въоръжени милиционери от Волск, водени от генерал Нестеров, човек на средна възраст с широки рамене и здраво телосложение на колхозник. Заповяда с жест на хората си да обкръжат сградата, а той с лейтенанта се приближиха до входа. Макар че обикновено милиционерите не бяха въоръжени, днес Нестеров бе заповядал да носят оръжие. Щяха да стрелят на месо.

Кабинетът на директора беше отворен: радиото свиреше тихо, на масата бяха пръснати карти за игра, а във въздуха се носеше тежък мирис на алкохол. Не се виждаше никой от възпитателите. Нестеров и лейтенантът продължиха по-нататък и излязоха в коридора. Мирисът на алкохол се смени с вонята на изпражнения и сяра. Сярата се използваше за борба с дървениците. Миризмата на изпражнения нямаше нужда от обяснения. Следи от тях имаше по пода и по стените. Общите спални, край които минаваха, бяха претърпкани с малки деца, по четирийсетина в стая, облечени само в мръсни ризки или мръсни къси панталонки, но никога и в двете. Лежаха по три-четири в леглата върху тънки износени дюшеци. Не помръдваха и гледаха тъпо в тавана. На Нестеров дори му се стори, че някои вече са умрели. Макар че беше трудно да се прецени. Тези, които бяха на крака, се спускаха към тях и ги дърпаха за униформите, опитвайки се да отнемат pistolетите им. На децата явно им липсваше вниманието на възрастните. Милиционерите бързо бяха заобиколени от досадните дечица. Макар че беше подготвен за ужасните условия, Нестеров откри, че реалността се оказа много по-лоша. Имаше намерение да говори за това с директора, но не днес, а някой друг път.

След като претърси първия етаж, Нестеров се качи горе, а лейтенантът се опитваше да попречи на децата да го последват, като ги гледаше строго и сърдито размахваше ръце, което само ги размиваше, сякаш това беше забавна игра. Отблъскваше ги леко назад, но те веднага се втурваха след него, защото им харесваше да ги отблъскват. Изгубил търпение, Нестеров изръмжа:

— Остави ги на мира.

Нямаха избор, освен да ги оставят да се мъкнат след тях.

Децата в горните стаи бяха по-големи. Нестеров предположи, че са разпределени в спалните по възраст. Заподозреният беше на седемнайсет години — крайната възраст за пребиваване в това заведение, след което възпитаниците биваха изпращани на най-тежката черна работа, на каквата не се съгласяваше никой нормален човек, и на която средната продължителност на живота беше трийсет години. Стигнаха до края на коридора. Оставаше да претърсят още една спалня.

Варлам седеше с гръб към вратата, увлечен да гали одеялото на бебето, и се чудеше защо то вече не плаче. Побутна го с мръсния си

пръст. Изведнъж в стаята прозвуча непознат глас, който го накара да се вцепени.

— Варлам, стани и се обърни много бавно.

Варлам сдържа дъха си и замижа, сякаш това можеше да накара гласа да изчезне. Но гласът прозвуча отново.

— Няма да повтарям. Стани и се обърни.

Нестеров пристъпи напред. Не виждаше какво има зад гърба на Варлам. Не чуваше бебешки плач. Другите момчета седяха с изпънати гърбове и с напрегнат интерес наблюдаваха ставащото. Варлам изведнъж се оживи, наведе се, грабна нещо от пода и се обърна. В ръцете си държеше бебето. То заплака. Нестеров въздъхна облекчено: детето поне беше живо. Но не и вън от опасност. Варлам го притискаше до гърдите си, ръцете му стискаха крехкото вратле.

Нестеров се огледа. Лейтенантът беше останал до вратата, заобиколен от любопитните деца. Целеше се в главата на Варлам, в очакване на заповед да открие огън. Нищо не му препречваше целта. Само дете не беше най-добрият стрелец. При вида на оръжието някои от децата се разпищяха, други започнаха да се смеят и да тупат с ръце и крака по дюшеците. Ситуацията явно излизаше от контрол. Варлам се паникьоса. Нестеров прибра пистолета си в кобура, протегна ръце, опитвайки се да го успокои, и заговори, надвиквайки глъчката.

— Дай ми детето.

— В голяма беда съм.

— Не, не си. Виждам, че бебето е добре. Доволен съм от теб. Свършил си добра работа. Грижил си се за него. Дошъл съм да те поздравя.

— Свършил съм добра работа?

— Да.

— Мога ли да го задържа?

— Трябва да се убедя, че бебето е добре. А после ще поговорим. Мога ли да го погледна?

Варлам знаеше, че възрастните са много сърдити, че ще му отнемат бебето и ще го заключат в стая, където няма жълто. Притисна бебето по-силно, стисна го така, че одеялото запуши устата му. Отстъпи към прозореца и видя паркираните милиционерски коли и въоръжените хора, наобиколили сградата.

— В голяма беда съм.

Нестеров внимателно пристъпи още по-напред. Нямаше намерение да отнеме детето със сила — то би могло да пострада в схватката. Погледна лейтенанта, който кимна, показвайки, че е готов да стреля. Нестеров отрицателно поклати глава. Детето беше много близо до лицето на Варлам. Рискът беше твърде голям. Трябваше да измисли друг начин.

— Варлам, никой няма да те удари или нарани. Дай ми детето и ще поговорим. Никой няма да ти се сърди. Имаш думата ми. Обещавам.

Нестеров направи още крачка напред, с което попречи на лейтенанта да стреля. Погледна сбирката от жълти предмети на пода. Вече беше имал работа с Варлам, когато от въжето за пране беше открадната жълта рокля. От вниманието му не убягна, че бебето е завито в жълто одеяло.

— Ако ми дадеш детето, ще попитам майката дали можеш да задържиш жълтото одеяло. Сигурен съм, че тя ще се съгласи. Искам само бебето.

Като чу, както му се стори, справедливото предложение, Варлам се отпусна. Протегна ръце и подаде детето. Нестеров се втурна напред и го грабна от ръцете му. Увери се, че изглежда добре, преди да го предаде на лейтенанта.

— Занесете го в болницата.

Сякаш нищо не беше станало, Варлам седна с гръб към вратата и подреди наново нещата си така, че да запълни мястото на липсващото бебе. Децата в спалнята отново притихнаха. Нестеров коленичи до него.

Варлам попита:

— Кога ще мога да взема одеялото?

— Първо трябва да дойдеш с мен.

Варлам продължи да подрежда сбирката си. Нестеров погледна жълтата книга. Беше милиционерско ръководство, поверителен документ.

— Откъде имаш това?

— Намерих го.

— Искам да го разгледам. Нали няма да възразиш?

— Чисти ли са ти ръцете?

Нестеров отбеляза, че ръцете на Варлам бяха много мръсни.

— Чисти са.

Нестеров взе ръководството и започна небрежно да го разлиста. В средата, между страниците, имаше нещо. Той обърна книгата и я разтърси. На пода изпадна гъст кичур руса коса. Вдигна го и го опипа. Варлам се изчерви.

— В голяма беда съм.

ОСЕМСТОТИН КИЛОМЕТРА ИЗТОЧНО ОТ МОСКВА

16 март

На въпроса дали го обича, или не, Раиса бе отказала да отговори. Току-що му призна, че е излъгала за бременността си, затова дори да беше казала — „Да, обичам те, винаги съм те обичала“ — Лев нямаше да ѝ повярва. Тя явно нямаше намерение да го гледа в очите и да бръщолеви поредните лъжи. И бездруго, какъв бе смисълът на този въпрос? Сякаш бе прозрял и разбрал, че бракът им не се е основавал на любов и привързаност. Ако беше отговорила искрено — „Не, никога не съм те обичала“ — той би се почувствал като жертва, сякаш тя с измама го е накарала да се ожени за нея. Тя би била лъжкиня, която си играе с доверчивото му сърце. Ей така изведнъж той се оказа романтик. Може би се дължеше на шока от изгубената работа. Но откога любовта е част от споразумението помежду им? Никога преди не ѝ беше задавал този въпрос. Никога не беше ѝ казвал:

Обичам те.

И тя не го очакваше. Наистина, беше я помолил да се омъжи за него. Тя беше отговорила, че е съгласна. Той искаше да се ожени, искаше да има жена, искаше я нея и беше получил каквото иска. А сега се оказа, че това е недостатъчно. Лишен от власт, загубил възможността да арестува всекиго, когото поиска, изведнъж го обзе сантименталност. И защо прагматичната ѝ лъжа, а не неговото дълбоко недоверие, беше виновна за краха на брачните им илюзии? Защо тя да не може да поиска той да я убеди в любовта си? Все пак той неправилно беше предположил, че тя му изневерява, беше накарал да я следят, което лесно можеше да доведе до арестуването ѝ. Беше нарушил доверието помежду им много преди нея. Нейната постъпка се обясняваше с желанието ѝ да оцелее. А неговата беше достойна за съжаление ревност.

Откакто бяха регистрирани като съпрузи и дори преди това, още откакто започнаха да се срещат, тя съзнаваше, че може да пострада, ако го разгневи. Това се превърна в груба реалност на живота ѝ. Трябваше да се държи така, че той да е щастлив. Когато арестуваха Зоя, дори

само видът му, униформата и приказките му за партията и държавата я ядосваха толкова много, че едва можеше да отрони няколко думи, за да поддържа разговора. Въпросът беше прост. Искан ли да живее? Тя беше от хората, които оцеляват на всяка цена, и фактът, че беше единствената оцеляла от семейството, оправдаваше постъпката ѝ. Възмущението от арестуването на Зоя беше недопустимо. С това нищо не би постигнала. И така, тя си лягаше до него в леглото и спеше с него. Приготвяше му вечеря — и мразеше да го гледа как се храни. Переше дрехите му — и мразеше миризмата му.

През последните няколко седмици, докато седяха в бездействие вкъщи, тя много добре разбираше, че той премисля дали е взел правилното решение. Трябваше ли да пощади живота ѝ? Струваше ли си тя риска, който той бе поел? Беше ли достатъчно красива, достатъчно мила, достатъчно добра? Тя щеше да бъде в смъртна опасност, ако всеки неин жест и поглед не му доставяха удоволствие. Е, това време свърши. Омръзна ѝ до болка да зависи от добрата му воля, беше се уморила от собственото си безсилие. И все пак сега той като че ли смяташе, че тя му е длъжница. Беше заявил, че тя не е чужда шпионка, а обикновена учителка. И като отплата искаше уверението ѝ в любов. Това беше обидно. Той вече нямаше правото да изисква каквото и да било. Нямаше власт над нея, както и тя нямаше над него. И двамата се озоваха в една и съща задънена улица: целият им живот се помести в две куфарчета, изпрацаха ги в изгнание в някакъв затънтен град. Бяха равни както никога досега. Ако искаше да чуе любовно признание, трябваше да започне пръв.

Лев размишляваше над думите на Раиса. Тя като че ли смяташе, че има право да го съди и презира, докато в същото време се преструва, че ръцете ѝ са чисти. Но беше се омъжила за него, като много добре знаеше как той си изкарва прехраната, използваше всички облаги от положението му, слагаше на трапезата деликатеси, които той носеше вкъщи, купуваше си дрехи от специалните магазини, от които пазаруваха само избрани. Ако беше толкова отвратена от работата му, защо не беше отхвърлила ухажванията му? Всички разбираха, че трябва да се правят компромиси, за да се оцелее. Беше извършвал отвратителни неща — осъдителни от морална гледна точка. За повечето хора чистата съвест беше невъзможен лукс, за което Раиса едва ли можеше да претендира. Беше ли преподавала на учениците си,

следвайки искрените си убеждения? Очевидно не, като се имаше предвид възмущението ѝ от апарата на Държавна сигурност — но в училище трябваше да изразява подкрепата си към него, да обяснява как работи държавата, да ръкопляска, да вгълпява на учениците съгласие със системата и дори да ги насърчава да доносничат един за друг. Ако не беше постъпвала така, със сигурност щеше да е изобличена от някого от учениците си. Работата ѝ изискваше не само да се придържа към правилата, но и да предотвратява въпросите на учениците. Работата ѝ щеше да бъде същата и на новото място. Що се касаеше до Лев, той и жена му бяха спици в едно и също колело.

Влакът спря в Мутава за един час. Раиса първа наруши продължилото цял ден мълчание.

— Трябва да хапнем нещо.

С което искаше да каже, че трябва да се придържат към рутината на ежедневието: до този момент тя беше основа на взаимоотношенията им. Бяха преживели различни предизвикателства и това бе спойката между тях, а не любовта. Слязоха от влака. По перона вървеше жена с плетена кошница. Купиха си твърдо сварени яйца, малко сол в хартия, големи резени сух ръжен хляб. Седнаха един до друг на една пейка, обелиха яйцата, като събраха черупките в скутовете си, поделиха си солта и не отрониха нито дума.

* * *

Скоростта на влака намаля, докато изкачваха планината, минаваха край черни борови гори. В далечината, над дърветата, стърчаха върховете на планината, които приличаха на неравни долни зъби.

Релсите навлязоха в място, където дърветата бяха изсечени — пред очите им, появил се неочаквано сред горската пустош, се разкри огромен монтажен завод, високи комини и свързани помежду си складове. Сякаш Бог бе приседнал да си почине на склоновете на Уралските планини, беше ударил с юмрук по земята пред себе си така, че дърветата са се разхвърчали, и наредил новосъздаденото място да се изпълни с комини и стоманени преси. Това беше първото впечатление от новия им дом.

Запознанството на Лев с този град се изчерпваше със сведенията от пропагандни материали и служебни документи. Това, което преди представляваше скромно селище с двайсет хиляди жители с дъскорезници и дървени къщурки за работниците, бе привлякло вниманието на Сталин. След като разгледал природните и човешки ресурси, вождът преценил промишления му потенциал за недостатъчен. Наблизо течеше река Уфа, имаше стоманодобивен и металургичен завод в Свердловск, само на сто и шейсет километра източно, и залежи на благородни метали в планината, през града минаваше Транссибирската магистрала, но товарните влакове превозваха само дъски. Сталин беше решил, че това е идеалното място за изграждане на завод за производство на „ГАЗ-20“, автомобил, който да конкурира западните производители и да отговаря на най-високите стандарти. Приемникът им, който беше в стадий на разработка — „Волга ГАЗ-21“ — се смяташе за връх на съветската инженерна мисъл, създаден за суров климат, с висока проходимост, надеждно окачване, бронирано купе и защита от корозия в мащаби, нечувани в Съединените американски щати. Лев нямаше как да знае дали това е вярно, или не. Знаеше, че това е автомобил, който малцина съветски граждани могат да си позволят и далеч не е по джоба на работещите на конвейера.

Строежът на завода започна малко след войната и след осемнайсет месеца корпусите му вече се издигаха сред боровата гора. Лев не помнеше колко затворници бяха намерили смъртта си на строежа. Не че числата можеше да се смятат за сигурни. Той се беше включил активно в работата едва след завършване на строителството. Хиляди *волнонаемни* работници от цялата страна бяха подбрани и принудително изпратени там, за да попълнят недостига на работна ръка. Така за пет години населението на града нарасна пет пъти. Лев беше правил проверки на квалификацията на някои от прехвърлените там московски специалисти. Ако минеха проверката, ги изпращаха там още следващата седмица. Ако не минеха, ги арестуваха. Той стана нещо като портиер на този град. Беше сигурен, че това е една от причините Василий да избере това място за него. Ситуацията явно го е забавлявала.

Раиса пропусна този първи поглед към новия си дом. Спеше, загърната в палтото си, подпряла глава на прозореца, полюшвайки се

леко в такт с движението на вагона. Седнал до жена си, с лице по посока на движението, той виждаше как градът се е залепил за автозавода. Преди всичко това беше промишлен гигант и едва след това място за живеене. Светлините от прозорците проблясваха в оранжево на фона на сивото небе. Лев побутна Раиса. Тя се събуди, погледна го с недоумение и зарея поглед през прозореца.

— Пристигнахме.

Влакът спря на гарата. Те взеха куфарите си и слязоха на перона. Беше по-студено, отколкото в Москва — температурата беше по-ниска поне с няколко градуса. Стояха с объркани погледи като две евакуирани деца, озовали се за пръв път на село. Не бяха получили указания. Не познаваха никого. Нямаха дори телефонен номер, на който да се обадят. Никой не ги чакаше.

В сградата на гарата нямаше никого, освен мъжа в касата за билети. Беше млад, на не повече от двайсет години. Погледна ги внимателно, когато влязоха. Раиса се приближи и каза:

— Добър вечер. Трябва да отидем в управлението на милицията.

— От Москва ли сте?

— Да.

Касиерът излезе в чакалнята. Посочи през стъклената врата към улицата.

— Чакат ви.

На стотина крачки от входа беше спряла милиционерска кола.

Раиса и Лев минаха покрай заснежения профил на Сталин, издълбан в камъка като отпечатък на вкаменелост, и тръгнаха към колата „ГАЗ-20“, без съмнение един от автомобилите, произвеждани в завода. Двама мъже седяха на предната седалка. Вратата се отвори и единият от мъжете слезе, беше широкоплещест, на средна възраст.

— Лев Демидов?

— Да.

— Аз съм генерал Нестеров, началникът на милицията във Волск.

Лев се учуди, че си е направил труда да ги посрещне. Василий със сигурност беше инструктирал местната милиция да направят преживяването им възможно най-неприятно. Но едва ли имаше значение какво е казал Василий — пристигането на бивш сътрудник на МГБ от Москва непременно би обезпокоило милицията. Не биха

повярвали, че са го преместили тук като обикновен участък. Почти със сигурност подозираха скрити мотиви и предполагаха, че каквато и да е причината, той ще докладва за всичко в Москва. Колкото повече се опитва Василий да ги убеждава в обратното, толкова по-подозрителни щяха да са те. Иначе защо един агент ще пропътува стотици километри, за да се присъедини към едно незначително отделение на милицията? В това нямаше смисъл — в безкласовото общество милицията е близо до дъното.

Всяко дете в училищна възраст знаеше, че убийствата, кражбите и изнасилванията са белези на капиталистическото общество, и ролята на милицията се оценяваше според това. Хората нямаха нужда да крадат и убиват, защото всички бяха равни. Комунистическата държава нямаше нужда от полиция. Затова милицията не беше нищо повече от вспомогателно подразделение на Министерството на вътрешните работи, ниско платено и неуважавано. На служба приемаха оставачи, изключени за слаб успех от средните училища, селскостопански работници, изхвърлени от колхозите, уволнени за простъпки от армията, и онези, чиято съвест можеше да бъде купена с половин бутилка водка. Официално се смяташе, че престъпността в страната клони към нулата. Вестниците често посочваха огромни суми, които Съединените американски щати бяха принудени да харчат за предотвратяване на престъпността, за лъскави полицейски коли и полицаи в изгладени, чисти униформи, застанали на всеки ъгъл, без които обществото би престанало да съществува. На Запад много достойни мъже и жени трябваше да се борят с престъпността, докато можеха да използват времето си с по-голяма полза, като например участват в строителството. Човешката сила не се прахосваше тук: имаше нужда само от зле организирана група от силни, но иначе безполезни мъже, които не ставаха за нищо друго, освен да слагат край на пиански свадни. Така стояха нещата на теория. Лев нямаше представа как изглежда реалната статистика на престъпленията. Нямаше и желание да разбере, защото тези, които се занимаваха с това, бяха редовно ликвидирани. Производствените показатели изпълваха първите страници на „Правда“, както и тези в средата и в края. Единствено добрите новини заслужаваха да бъдат публикувани — данни за високата раждаемост, за строителството на високопланински железопътни линии, на нови канали.

С оглед на всичко това идването на Лев тук беше извънредно събитие. Длъжността в МГБ означаваше повече предимства, уважение, власт и материални облаги в сравнение с всяка друга работа. Никой офицер не би се отказал доброволно от нея. А ако се е провинил, защо просто не са го арестували? Дори изхвърлен от МГБ, той все още носеше неговия отпечатък — което потенциално беше предимство.

Нестеров грабна куфарите и ги занесе до колата без усилие, като че ли бяха празни. Сложи ги в багажника и отвори вратата за тях. От задната седалка Лев гледаше как началникът му сяда отпред до шофьора. Беше прекалено едър дори за този впечатляващ автомобил. Коленете му почти опираха брадичката му. На кормилото седеше млад офицер. Нестеров не си направи труда да го представи. Както в МГБ, всяка кола си имаше шофьор, който отговаряше за нея. На офицерите не даваха лични коли и те не шофираха. Шофьорът запали двигателя и излезе на безлюдното шосе. Не се виждаше друг автомобил.

Нестеров изчака малко, за да не изглежда, че разпитва новото си попълнение, преди да погледне Лев в огледалото и да попита:

— Съобщиха ни за пристигането ви преди три дни. Твърде необичайно преместване.

— Трябва да сме там, където сме най-нужни.

— Тук отдавна не е преместван никой. А пък и аз не съм молил да ми изпращат допълнително хора.

— Продукцията на завода е от първостепенна важност. Никога не може да са много хората, които се грижат за сигурността на този град.

Раиса се обърна към съпруга си, досещайки се, че тези загадъчни отговори са преднамерени. Дори понижен, дори изхвърлен от МГБ, той все още се подчиняваше на страха, който внушаваше Държавна сигурност. В несигурното положение, в което се намираха, това изглеждаше разумно.

Нестеров продължи:

— Оперативен работник ли ще бъдете? Получените разпореждания доста ни учудиха. Според тях трябва да бъдете участъков, което е значително понижение за човек с вашето положение.

— Наредено ми да се представя на вас. А моето положение е във вашите ръце.

Настъпи мълчание. Раиса предположи, че на генерала не му харесва решението да бъде оставено на него. Чувстваше се неудобно и недоволно добави:

— Засега ще се настаните в служебно помещение за командировани. Щом намерим подходяща квартира, веднага ще се преместите. Но трябва да ви предупредя, че списъкът на чакащите е доста дълъг. И не мога да направя нищо по въпроса. Милиционерите не се ползват с предимство.

Колата спря пред сграда, която приличаше на ресторант. Нестеров отвори багажника, извади куфарите и ги остави на тротоара. Лев и Раиса стояха и очакваха указания. Нестеров се обърна към тях:

— След като внесете куфарите си в стаята, се върнете при колата. Няма нужда съпругата ви да идва.

Раиса потисна раздражението си, че говореха за нея, сякаш не беше там. Погледна как Лев, подражавайки на Нестеров, грабна и двата куфара. Учуди се на тази ненужна проява на сила, но се въздържа да го постави в неудобно положение пред хората. Щом иска, нека носи и нейния куфар. Тръгна пред него, отвори вратата и влязоха в ресторанта.

Вътре беше тъмно, щорите бяха спуснати, във въздуха се усещаше миризма на застоял цигарен дим. Мръсните чаши от предната вечер бяха натрупани по масите. Лев остави куфарите на земята и потропа по една от масите. На вратата се появи някакъв човек.

— Затворено е.

— Казвам се Лев Демидов. Това е съпругата ми Раиса. Току-що пристигнахме от Москва.

— Даниил Базаров.

— Генерал Нестеров каза, че можете да ни настаните.

— Стаята горе ли имате предвид?

— Не знам, предполагам.

Базаров се почеса по корема.

— Да вървим, ще ви заведе.

Стаята беше малка. Две единични легла бяха приближени едно до друго. В средата имаше дупка и двата дюшека бяха хлътнали. Тапетите бяха издути на места, мръсни и омазнени. Лев предположи, че това са следи от мазнините, тъй като спалнята беше разположена над кухнята, която се виждаше през процепите в дъските, през които в

стаята нахлуваха миризмите на всичко, което се готвеше долу — варени дреболии, хрущяли и сланина.

Молбата на Нестеров смути Базаров. Леглата и стаята се използваха от персонала му, което ще рече от жените, които се качваха горе с клиенти. Но нямаше как да откаже на генерала. Сградата не беше негова. И се нуждаеше от благоразположението на милицията, за да върти бизнеса си. Знаеше се, че печели от него, и нямаха нищо против, защото получаваха своя дял. Всичко това се вършеше негласно и неофициално. Честно казано, новите квартиранти го изнервяха, тъй като беше чул, че са от МГБ. Това го спираше да бъде груб, какъвто беше обикновено. Посочи по коридора към откренатата врата.

— Там е банята. Имаме вътрешна.

Раиса се опита да отвори прозореца. Беше закован. Загледа се навън. Порутени къщи, мръсен сняг: това беше техният дом.

Лев се почувства уморен. Успяваше да се справи с унижението, докато то нямаше конкретен вид, но когато стана реалност, вплътена в тази стая, изпита желание да затвори очи и да заспи, да се изолира от света. Но отвън го чакаха и той само остави куфарите на леглото. Не можа да погледне Раиса не от гняв, а от срам. Излезе, без да каже дума.

* * *

Закараха го до градската телефонна централа и го съпроводиха вътре. Имаше опашка от неколкостотин души, които чакаха в определеното време да поговорят няколко минути. Повечето от тях бяха принудени да изоставят семействата си, за да работят тук, и Лев знаеше колко ценни са тези няколко минути. Нестеров не трябваше да се реди на опашка, той тръгна направо към една от кабините.

След като поръча разговора — Лев не го чу какво говори — генералът му подаде слушалката. Лев я доближи до ухото си и зачака.

— Как се настани?

Беше Василий. Той продължи:

— Искаш да затвориш, нали? Но не можеш. Дори това не можеш да направиш.

— Какво искаш?

— Да поддържаме връзка, за да ми разказваш за живота си там, а аз — за живота тук. Да ти кажа, преди да съм забравил, отнеха хубавото апартаментче, което беше уредил за родителите си. Настанихме ги на по-подходящо за положението им място. Малко е студеничко и пренаселено може би. И сигурно много мръсно. Делят квартирата със седемчленно семейство с пет малки деца. Между другото, не знаех, че баща ти има силни болки в гърба. Жалко, че трябваше да се върне на конвейера, след като му остава само една година до пенсия: годината може да ти се стори като десет, когато не обичаш работата си. Но скоро сам ще се убедиш в това.

— Родителите ми са добри хора. Цял живот са работили. И не са ти сторили нищо лошо.

— Въпреки това ще се погрижа да им навредя.

— Какво искаш от мен?

— Извинение.

— Съжалявам, Василий.

— Дори не знаеш за какво съжаляваш.

— Отнесох се зле с теб. И съжалявам.

— За какво съжаляваш? Бъди по-точен. Съдбата на родителите ти зависи от теб.

— Не биваше да те удрям.

— Не звучиш убедително.

От отчаяние гласът на Лев трепереше.

— Не разбирам какво още искаш. Имаш всичко. Аз нямам нищо.

— Всичко е много просто. Искам да чуя как ми се молиш.

— Моля те, Василий, чуй ме. Умолявам те. Остави родителите ми на мира. Моля те...

Василий беше затворил.

ВОЛСК

17 март

След като обикаля града цяла нощ, разрани краката си и чорапите му бяха подгизнали от кръв, Лев седна на една пейка в парка, стисна с ръце главата си и тихо заплака.

Не беше спал, не беше ял. Миналата вечер, когато Раиса се опита да говори с него, той не ѝ обърна внимание. Тя му донесе храна от ресторанта, но той и нея не погледна. Не можеше да остане повече в малката миризлива стая, слезе долу, пробил си път през тълпата, и излезе навън. Вървеше където му видят очите, разстроен и прекалено ядосан, за да стои на едно място, без да прави нищо, макар да разбираше, че това е същността на затрудненото му положение — да не може да направи нищо. Още веднъж се сблъска с несправедливостта, но този път не можеше да се намеси. Родителите му нямаше да бъдат застреляни в тила — това би било прекалено бърза смърт, приличаща на помилване. Щяха да ги тормозят дълго. Можеше да си представи разнообразието от начини, които би родил методичният, садистичен и дребнав ум. Щяха да ги понижат в заводите, където работеха, да им дадат най-тежката и мръсна работа, с която трудно биха се справили дори млади хора. Ще им натякват за изселването на Лев, за позора и унижението му. Може би дори ще им кажат, че е изпратен в ГУЛАГ, осъден на двайсет и пет години каторга. Колкото до семейството, с което родителите му бяха принудени да делят квартирата, без съмнение ще бъде възможно най-грубо и неприятно. На децата ще обещават шоколад, ако вдигат повече шум, а на родителите целия апартамент, ако крадат от храната, правят скандали и превръщат живота на старците в ад. Нямаше нужда да си представя подробностите. Василий с удоволствие ще му разказва, като знае, че Лев няма да се осмели да му затвори от страх, че ако го направи, трудностите на родителите му ще се удвоят. Василий ще се постарает да го измъчва отдалеч, прилагайки систематично натиск върху уязвимото му място — семейството. Нямаше как да се защити. С малко усилия Лев можеше да научи адреса на родителите си, но ако

писмата му не бъдат залавяни и унищожавани, би могъл само да им съобщи, че е добре. Беше им осигурил удобен живот, за да ги лишат от него, когато най-малко можеха да се справят с промяната.

Изправи се, треперейки от студ. Без да знае какво ще прави по-нататък, едва придвижвайки се, тръгна да се връща към новия си дом.

* * *

Раиса седеше долу на една от масите. Беше го чакала цяла нощ. Знаеше, предсказваше го и Василий, че сега Лев съжалява за решението си да не я предава. Цената бе прекалено висока. Но какво ѝ оставаше? Да се преструва, че той е рискувал всичко заради възвишената любов? Но любовта не е нещо, което става по поръчка. Дори да искаше да се преструва, не знаеше как: какво да каже, как да постъпва. Би могла да го съжали. Всъщност донякъде се радваше на унижението му. Не от злоба или отмъстителност, а защото искаше той да знае:

Така се чувствам всеки ден.

Безсилна и уплашена — искаше и той да изпита тези чувства.

Изтощена, с натезали за сън клепачи, тя вдигна поглед, когато Лев влезе в ресторанта. Изправи се, приближи се и забеляза зачервените му очи. Никога преди не го беше виждала да плаче. Той се извърна и си наля водка от най-близката бутилка. Тя сложи ръка на рамото му. Всичко стана за миг: Лев се обърна и я стисна за гърлото.

— Ти си виновна за всичко.

Раиса се задушаваше, лицето ѝ се зачерви. Лев я повдигна и тя едва допираше с пръсти пода. Опита се да се измъкне от ръцете му. Но той не я пускаше, я тя не можеше да отслаби хватката му.

Протегна ръка към масата и със замъглено зрение потърси чаша. Напипа една, но я събори. Успя да я грабне, замахна и удари Лев по бузата. Чашата се счупи в ръката ѝ и поряза дланта ѝ. Сякаш се развали магия и той я пусна. Тя политна назад, закашля се, конвулсивно разтривайки шията си. Те се гледаха вцепенени, като чужди, сякаш целият им съвместен живот изчезна в тази част от секундата. В лицето на Лев се беше забило парче стъкло. Той го опипа

и го измъкна, апатично взирайки се в него. Без да се обръща с гръб към него, Раиса забързано заотстъпва към стълбите и го остави сам.

Вместо да последва жена си, Лев пресуши чашата на един дъх, наля си друго питие, после още и когато чу колата на Нестеров да спира отвън, беше изпил почти цялата бутилка. Леко олюляващ се, неизмит и неизбръснат, пиан, зъл и склонен към немотивирана агресия — беше му достатъчен един ден, за да падне до скотското състояние, с което се славеше милицията.

Докато пътуваха, Нестеров не отвори дума за порязаното лице на Лев. Накратко го запознаваше с града. Лев почти не го слушаше, едва забелязваше околността, мисълта му беше заета с онова, което току-що бе сторил. Дали наистина се опита да удуши жена си, или това беше зла шега на възпаления му от безсънието и алкохола мозък? Докосна раната на бузата си, видя кръв по пръстите си — значи е истина, бил е готов да я убие. Още няколко секунди, още едно усилие и тя щеше да е мъртва. Беше се отказал от всичко — от родители, от кариера — заради един илюзорен предлог, обещание за семейство, заради вярата, че между тях съществува някаква връзка. Тя го излъга, предизвика кавга, направи саможертвата му безсмислена. Едва когато се почувства в безопасност, а родителите му пострадаха, призна лъжата за бременността си. Но стигна и по-далеч и открито заяви, че го презира. Използва неговата сантименталност, а после се изплю в лицето му. Той не получи нищо в замяна на саможертвата си, в замяна на това, че затвори очи за подозрителните доказателства.

Но Лев не повярва нито за миг. Времето за самооправдания изтече. Онова, което бе извършил, бе непростимо. И тя е права да го презира. Колко братя и сестри, майки и бащи беше арестувал? По какво се различава от човека, когото смяташе за своя морална противоположност, Василий Никитин? Беше ли разликата в това, че Василий проявяваше безчувствена жестокост, докато той идеалистична жестокост? Едната жестокост бе празна и безразлична, докато другата беше принципна и претенциозна, която се възприемаше като разумна и необходима. Но истината, разрушителната истина, бе, че между тях нямаше различия. Липсваше ли му на Лев въображение, за да осъзнае в какво се е замесил? Или което е по-лошо — дали беше предпочел да си затваря очите? Старателно пропъждаше подобни мисли.

Сред останките от моралните му ценности оставаше един факт. Беше жертвал живота си за Раиса само за да се опита да я убие. Това беше безумие. Ако продължаваше по същия начин, нямаше да му остане нищо, дори жената, за която се бе оженил. Искаше да каже — жената, която обичаше. Но обичаше ли я? Беше се оженил за нея, но това не е същото. Не, всъщност беше се оженил за нея, защото е красива и интелигентна, гордееше се с нея, с това, че може да я нарече своя. Това беше още крачка към идеалния съветски живот — работа, семейство и деца. В известен смисъл тя беше незначително винтче в механизма на неговите амбиции, необходимият домашен фон за успешната му кариера, за статута му на идеален гражданин. Беше ли прав Василий, когато каза, че лесно може да бъде заместена с друга? Във влака я помоли да каже, че го обича, да го успокои, да го възнагради с романтичната фантазия, в която той беше истински герой. Това бе излишно патетично. Лев въздъхна, потривайки чело. Беше загубил играта с Василий, за когото в тази игра пуловете бяха знаци на нещастieto. Вместо Василий да удари жена му и да я нарани, Лев го стори вместо него и изпълни изцяло неговия план.

Пристигнаха. Колата спря. Нестеров слезе и го зачака. Лев нямаше представа колко дълго е седял така, отвори вратата на колата, излезе и последва началника си в управлението на милицията, за да започне своя първи работен ден. Представиха го на колегите му, той стискаше нечий ръце, кимаше, правеше каквото се очакваше от него, без да запомни нещо, имена и подробности преминаваха покрай съзнанието му. Едва когато остана сам в съблекалнята пред шкафчето, където висеше униформата му, започна да се връща към настоящето. Събу обувките си, свали бавно и чорапите, отлепайки ги от окървавените си пръсти, подложи краката си под студената вода, която почервеня. Тъй като нямаше други чорапи и не се решаваше да помоли за нов чифт, беше принуден да obuе старите и трепна от болка, когато те се допряха до спуканите мехури. Съблече се, остави цивилните дрехи закуп в дъното на шкафчето и закопча новата си униформа: груби панталони с червени кантове и тежка милиционерска куртка. Огледа се в огледалото. Под очите му имаше тъмни кръгове и прясна рана на лявата буза. Погледна значката на куртката си. Беше обикновен участъков, нищо повече.

По стените на кабинета на Нестеров бяха окачени различни дипломи в рамки. Лев ги прегледа и разбра, че началникът му е спечелил състезание по борба за любители в турнир по стрелба с пушка и е получавал награди „Офицер на месеца“ при различни случаи тук, както и в Ростов, където е служил. Дипломите имаха за цел да впечатляват, което бе разбираемо, предвид това, че заеманият пост не се ползваше с голямо уважение.

Нестеров изучаваше новия си служител и не можеше да разгадае неговата същност. Защо този човек, бивш офицер от МГБ с висок ранг, герой от войната, изглеждаше толкова неугледно — с мръсни нокти, с рана на лицето, несресан, лъхашц на алкохол и очевидно безразличен към понижението си. Може би беше точно такъв, какъвто го описваха: изключително некомпетентен и неспособен да поема отговорност. Външността му съответстваше на описанието. Обаче Нестеров се съмняваше: може би тази неугледна външност беше само уловка. Той усети, че има някаква клопка още от момента, когато научи за преместването му. Този човек можеше да причини огромни неприятности на него и на хората му. Беше достатъчно да изпрати само един доклад против него. Нестеров реши, че ще е най-добре да го наблюдава, да го провери в работата и да го държи близо до себе си. Накрая Лев щеше да се разкрие.

Нестеров подаде на Лев една папка. Лев я погледна, опитвайки се да се досети какво се очаква от него. Защо му я даваха? Каквото и да е, беше му безразлично. Въздъхна и се насили да прегледа папката. Вътре имаше черно-бели снимки на момиче. Лежеше по гръб в черния сняг. Черен сняг... прогизнал от кръв. Изглеждаше, че момичето вика. При разглеждане по-отблизо се виждаше, че има нещо в устата му. Нестеров обясни:

— Устата ѝ е била пълна с пръст, за да не може да вика за помощ.

Пръстите на Лев, стиснали снимката, трепнаха и всичките му мисли за Раиса, родителите му и за самия него се изпариха, когато очите му се спряха върху устата на момичето. Тя беше широко отворена, пълна с пръст. Погледна следващата снимка. Момичето бе голо: кожата, където не беше наранена, беше бяла като сняг. Коремът ѝ беше свирепо разкъсан, отворен. Прегледа следващата снимка, следващата и по-следващата, но не виждаше момичето, а момчето на Фьодор, което не беше голо и коремът му не беше разпран, но устата

му беше пълна с пръст — момчето, което не беше убито. Лев остави снимките на масата. Не каза нищо, загледан в дипломите на стената.

Същия ден

Двата инцидента нямаха нищо общо един с друг, смъртта на сина на Фьодор и убийството на момичето. Това беше невъзможно. Бяха на стотици километри един от друг. Това бе само ирония на съдбата и нищо повече. Обаче Лев беше допуснал грешка, като отхвърли обвиненията на Фьодор. Момичето беше убито по начина, описан от Фьодор. Значи това е напълно възможно. Сега нямаше как да разбере какво всъщност се е случило със сина на Фьодор, Аркадий, защото не си беше направил труда да огледа тялото. Може да е било нещастен случай. Или просто случаят бе потулен. Ако това беше вярно, Лев се е оказал инструмент в режисиран замисъл. Беше изиграл своята роля, без да мисли — беше се присмял, заблудил и накрая заплашил скърбящото семейство.

Генерал Нестеров откровено сподели подробности около убийството, наричайки го с истинското му име — *убийство* — и не проявяваше желание да го опише като нещо друго освен брутално и ужасяващо престъпление. Искреността му не се хареса на Лев. Как бе възможно такова спокойствие? Годишната статистика за управлението му трябваше да потвърди заплануваното: намаляване на престъпността, увеличаване на социалната хармония. Макар населението на града да беше съществено нараснало от придошлите осемдесет хиляди изтръгнати от родните си места работници, престъпността трябваше да намалява, тъй като теорията твърдеше, че ако има повече работа, има повече справедливост и по-малко експлоатация.

Името на жертвата беше Лариса Петрова. Открили я преди четири дни в гората, близо до гарата. Подробностите по намирането на тялото бяха неясни, но когато Лев настоя да научи повече, Нестеров като че ли побърза да приключи разговора. Лев успя да разбере само, че трупът е бил открит от двойка, прекалила с пиенето и скрила се в гората да прави секс. Натъкнали се на момичето, което лежало в снега от няколко месеца, но студът бил запазил напълно тялото. Била ученичка на четиринайсет години. Била известна на милицията с това,

че водела безразборен полов живот не само с момчета на нейната възраст, но и с възрастни мъже. Можело да бъде купена с малка бутилка водка. В деня на своето изчезване Лариса се скарала с майка си. На отсъствието ѝ не обърнали внимание, защото тя често заплашвала да избяга от къщи, и всички решили, че е изпълнила заплахата си. Никой не я търсил. Според Нестеров родителите ѝ били уважавани хора. Баща ѝ бил счетоводител в автозавода. Срамували се от дъщеря си и не искали да помагат на разследването, което трябвало да бъде запазено в тайна, да не се потулва, но и да не се разгласява. Родителите се съгласили да няма погребение и били готови да се престорят, че дъщеря им просто е изчезнала. Нямащо защо обществото да научава. Освен милицията малцина знаели за убийството. Тези хора, включително двойката, открила трупа, били предупредени за последиците, ако се разприказват. Въпросът щял да приключи бързо, защото вече имало арестуван.

Лев знаеше, че милицията има право да започне разследване, само ако е започнало наказателно дело, и при това, ако е сигурно, че ще бъде успешно приключено. Липсата на обвиняем се смята за недопустима, а последиците са най-сериозни. Завеждането на дело в съда означаваше само едно: че заподозреният е виновен. Ако случаят беше труден, сложен или неясен, той просто нямаше да бъде разгледан. Спокойствието на Нестеров и подчинените му говореше единствено за убеждението им, че са заловили виновника. Бяха си свършили работата. Мозъчната атака по време на следствието, представянето на доказателства, разпитите и повдигането на обвинение бяха задължение на държавните следователи и прокуратурата. Лев не беше повикан да помогне: просто му разясниха нещата и очакваха да се възхити от експедитивността на милицията.

Килята беше малка и липсваха обичайните за Лубянка съоръжения. Стените бяха бетонни, подовете също. Заподозреният седеше, ръцете му бяха закопчани с белезници на гърба. Беше млад, може би шестнайсет-седемнайсетгодишен, с мускуесто като на възрастен мъж тяло, но с детско лице. Очите му блуждаеха безцелно. Не изглеждаше уплашен. Беше спокоен, очевидно не разбираше къде се намира и какво става с него. По него не личаха признаци за физическа разправа. Без съмнение имаше начини, които не оставят

следи, но интуицията на Лев му подсказваше, че момчето не е бито. Нестеров посочи заподозрения.

— Това е Варлам Бабинич.

Като чу името си, младият мъж погледна Нестеров, както кучето гледа господаря си.

Нестеров продължи:

— Намерихме у него кичур от косата на Лариса. Знае се, че дебнел Лариса — стоял е пред дома ѝ, пресрещал я на улицата. Майката на Лариса си спомня, че го е виждала много пъти. По думите ѝ дъщеря ѝ се оплаквала от него. Постоянно се опитвал да докосне косата ѝ.

Нестеров се обърна към заподозрения и му заговори бавно:

— Варлам, кажи ни какво стана, как си се сдобил с кичур от косата ѝ.

— Нарязах я. Вината беше моя.

— Кажи на този офицер защо я уби.

— Харесвах косата ѝ. Искях да я имам. Имам жълта книга, жълта риза, жълта консервна кутия и малко жълта коса. Ето защо я нарязвах. Съжалявам. Не трябваше да правя това. Кога ще получа одеялото?

— Ще говорим за това по-късно.

Лев го прекъсна.

— Какво одеяло?

— Преди два дни отвлече едно бебе. То беше увито в жълто одеяло. Той е обсебен от жълтия цвят. За щастие бебето не пострада. Той няма чувство за добро и зло. Прави каквото иска, без да мисли за последиците.

Нестеров се приближи до заподозрения.

— Защо си помисли, че си в беда, когато намерих косата на Лариса в книгата ти? Кажи на този човек онова, което каза на мен.

— Тя не ме харесваше, все ме пъдеше, но аз исках косата ѝ. Толкова много я исках. А когато отрязвах от косата ѝ, не каза нищо.

Нестеров се обърна към Лев и му предложи да продължи разпита.

— Имате ли въпроси?

Какво се очакваше от него? Лев се замисли за миг, преди да попита:

— Защо напълни устата ѝ с пръст?

Варлам не отговори веднага. Изглеждаше объркан.

— Да, имаше нещо в устата ѝ. Сега си спомням. Не ме удряйте.

Нестеров го успокои:

— Никой няма да те удари, отговори на въпроса.

— Не знам. Забравям всичко много бързо. Наистина имаше пръст в устата ѝ.

Лев продължи:

— Обясни какво стана, когато я уби.

— Нарязах я.

— Нея или косата ѝ?

— Съжалявам, нарязях я.

— Слушай ме внимателно. Тялото ѝ ли нарязана, или косата?

— Намерих я и я нарязях. Трябваше да кажа на някого, но бях уплашен. Не исках да си имам неприятности.

Варлам се разплака.

— В такава голяма беда съм. Съжалявам. Исках само косата ѝ.

Нестеров пристъпи напред.

— Засега това е достатъчно.

Като чу думите му, Варлам спря да плаче. Успокои се. Лицето му не подсказваше, че е човек, способен на убийство.

Лев и Нестеров излязоха отвън. Нестеров затвори вратата на килията.

— Имаме доказателства, че е бил на местопрестъплението. Следите в снега съвпадат с ботушите му. Разбрахте ли, че е от интернат и е бавноразвиващ се?

Сега Лев проумя защо Нестеров толкова смело е поел това убийство. Имаха заподозрян, който беше умствено изостанал. Варлам беше извън съветското общество, извън комунизма и политиката — поведението му беше обяснимо. Постъпките му не се отразяваха на партията, не променяха истината за престъпността, защото заподозреният не беше пълноценен съветски гражданин. Той беше аномалия.

Нестеров добави:

— Това не бива да ви кара да мислите, че не е способен на насилие. Той призна, че е убил момичето. Имал е мотив, макар и ирационален, но все пак мотив. Искал е нещо, което не е можел да получи — русата ѝ коса. В миналото също е извършвал престъпления,

когато не е могъл да получи каквото иска: крадял и отвличал деца. А сега е извършил и убийство. За него убийството на Лариса не е по-различно от отвличането на бебето. Чувството му за морал е неразвито. Тъжно е. Отдавна трябваше да го затворим. Сега това е работа за следователя.

Лев разбра. Разследването бе приключило. Този млад човек трябваше да умре.

Същия ден

Спалнята беше празна. Лев коленичи и погледна под леглото. Куфара ѝ го нямаше. Изправи се, изтича от стаята надолу по стълбите и се втурна в кухнята на ресторанта. Базаров режеше тлъсти ивици от голямо парче месо.

— Къде е жена ми?

— Платете бутилката и ще ви кажа.

Посочи празната бутилка, евтина бутилка водка, която Лев беше изпил в ранните часове на сутринта, и добави:

— Все ми е едно кой от вас я е изпил, вие или жена ви.

— Моля ви, само ми кажете къде е.

— Платете бутилката.

Лев нямаше пари у себе си. Все още беше в милиционерската си униформа. Цивилните му дрехи бяха останали в съблекалнята.

— Ще платя по-късно. Колкото искате.

— По-късно, разбира се, по-късно ще ми дадете милион рубли.

Базаров продължи да реже месото, с което показва несъгласието си да отстъпи.

Лев изтича обратно горе и претършува куфара си. В „Справочник на пропагандиста“ имаше четири банкноти по двайсет и пет рубли за краен случай. Изправи се, изтича обратно надолу по стълбите до ресторанта и тикна едната банкнота в ръцете на Базаров, което бе значително повече от цената на бутилка водка.

— Къде е тя?

— Тръгна преди два часа. Носеше куфара си.

— Къде отиде?

— Не каза нищо. И аз не я питах.

— Кога тръгна, преди колко време?

— Преди два-три часа...

Три часа — това означаваше, че е напуснала не само ресторанта, но вероятно и града. Лев не можеше да предположи къде е заминала, в каква посока е поела.

Базаров прояви великодушие след неочаквано щедрото заплащане и доброволно даде още малко информация.

— Едва ли е стигнала за обедния влак. Доколкото си спомням, няма други и сега ще пристигне още един.

— В колко часа?

— В седем и половина...

Лев имаше десет минути.

Без да обръща внимание на умората, той се затича. Но отчаянието го задушаваше. Не му достигаше въздух, имаше само слаба представа къде се намира гарата. Опитваше се да си спомни откъде беше минала колата. Панталоните му прогизнаха от снежната киша на улицата, евтиният плат ставаше все по-тежък. Мехурите отново започнаха да кървят, краката му горяха, ботушите му се пълнеха с кръв. Всяка крачка предизвикваше изгаряща болка.

Зави зад ъгъла и се озова в задънена улица, сред редица дървени къщи. Беше се изгубил. И закъснял. Жена му си беше заминала и той не можеше повече нищо да направи. Превит на две, се опитваше да си поеме дъх, спомни си тези разнебитени дървени къщи, вонята на човешки екскременти. Беше сигурен, че е близо до гарата. Вместо да се върне по същия път, той се затича напред, влезе през задната врата на една от къщите и завари семейство, което седеше на пода и вечеряше. Скупчени около печката, хората гледаха уплашени както от нахълтването му, така и от милиционерската му униформа. Без да каже дума, той прекрачи децата и изтича на главната улица, по която бяха минали с колата при пристигането им. Гарата се виждаше вече. Опита се да тича по-бързо, но силите го напускаха. Адреналинът не можеше повече да компенсира изтощението. Беше капнал от умора.

Блъсна се във вратата на гарата и я отвори с рамо. Часовникът показваше седем и четирийсет и пет. Беше закъснял с петнайсет минути. Разбра, че тя е заминала, сигурно завинаги. Все пак имаше призрачната надежда, че може би е на гарата, че не се е качила във влака. Излезе на перона, огледа се. Но вече ги нямаше нито жена му, нито влака. Испита страшна слабост. Наведе се напред, сложи ръце на

коленете си, по лицето му се стичаше пот. С крайчеца на окото си забеляза мъж, седнал на една от пейките. Защо беше още на перона? Влак ли чакаше? Лев се изправи.

Раиса стоеше в далечния край на перона, скрита в мрака. Трябваше да положи огромно усилие, за да не се затича и да не вземе ръцете ѝ в своите. Въздъхна по-спокойно и се опита да измисли какво да каже. Представи си как изглежда — потен, мръсен и задъхан. Но тя дори не го погледна: гледаше някъде над него. Лев се обърна. Над върховете на дърветата се издигаха кълба дим. Закъснелият влак влизаше в гарата.

Лев си представяше как ще се извини, ще намери точните думи, ще бъде красноречив. Обаче сега имаше само секунди, за да я убеди. Запъвайки се, едва отрони:

— Прости ми, не зная какво ме прихвана. Стиснах те за врата, но това не бях аз — или поне не беше човекът, който искам да бъда.

Безнадеждно — трябваше да се справи по-добре. Да се съсредоточи, да намали темпото — да направи още един опит.

— Искаш да ме напуснеш. Имаш това право. Мога да ти кажа колко трудно ще ти бъде сама. Може да те спрат, да те разпитват, да те арестуват. Нямах документи. Ще станеш скитница. Но това не са причини да останеш с мен. Знам, че ще предпочетеш да рискуваш.

— Документите могат да се фалшифицират, Лев. Предпочитам фалшиви документи пред този брак.

Така значи. Бракът им беше преструвка. На Лев му спря дъхът. Влакът пристигна. Лицето на Раиса не изразяваше нищо. Лев се отдръпна от пътя ѝ и тя тръгна към вагона. Можеше ли да я остави да си отиде? Повиши глас, за да надвика скърцането на спирачките:

— Не те изобличих не защото мислех, че си бременна, и не защото съм добър човек. Направих го, защото семейството ми е единствената част от моя живот, от която не се срамувам.

За изненада на Лев Раиса се обърна.

— Откъде дойде това просветление за една нощ? Евтин трик. След като ти отнеха униформата, кабинета и властта, ти реши, че трябва да запазиш поне мен. Така ли? Нещо, което никога преди не е било важно за теб, нашият брак, изведнъж стана много важно, защото нищо повече не ти остана.

— Не ме обичаш, знам го. Но имаше причина да се оженим, между нас имаше нещо, някаква връзка. Изгубихме я. Аз я изгубих. Но можем да опитаме отново да я намерим.

Вратите на вагона се отвориха и на перона слязоха няколко пътници. Времето изтичаше. Раиса погледна към влака, преценявайки възможностите си. Те бяха нищожни. Нямаше приятелки, при които да отиде, нямаше семейство, което да я подслони, нямаше пари и средства, с които да се издържа. Нямаше дори билет. Лев беше прав. Ако си тръгнеше, сигурно щяха да я арестуват. Само от тази мисъл се чувстваше отчаяна. Погледна мъжа си. Те нямаха никого, освен себе си, независимо дали това им харесваше, или не.

Остави куфара. Лев се усмихна, очевидно повярвал, че са се помирили. Ядосана от идиотската му самоувереност, тя вдигна ръка и усмивката му се стопи.

— Омъжих се за теб, защото бях уплашена, страхувах се, че ако отхвърля ухажванията ти, ще ме арестуват, може би не веднага, но все някога ще намерят повод. Бях млада, Лев, а ти имаше такава власт. Това беше причината да се оженим. А онази история, когато ти казах, че се казвам Лена? Намираш ли я за забавна и романтична? Излъгах те, защото се страхувах, че ще ме проследиш. Онова, което ти смяташе за ухажване, аз приемах като следене. Връзката ни се крепеше на страх. Може би не от твоя гледна точка — ти нямаше защо да се страхуваш от мен, нима аз имах някаква власт? Помоли ме да се омъжа за теб и аз се съгласих, защото това е в реда на нещата. Хората се примиряват с много неща, понасят ги, за да оцелеят. Ти никога не ме удари, никога не повиши глас, никога не се прибра вкъщи пиян. Така че сигурно беше ми провървяло. Когато ме стисна за гърлото, ти унищожи единствената причина да остана с теб.

Влакът потегли. Лев гледаше как се отдалечава, опитвайки се да осмисли казаното. Но тя не му даде възможност, продължаваше да говори, сякаш думите ѝ бяха обмисляни в продължение на много години. Сега, освободени, те се лееха свободно.

— Когато останеш без власт като теб сега, неприятното е, че хората започват да ти казват истината. Ти не си свикнал с това, живял си защитен от страха, който си предизвиквал. Но ако останем заедно, трябва да се освободим от илюзорната романтика. Свързват ни само обстоятелствата. Аз имам теб. Ти имаш мен. Нямаме нищо друго. И

ако останем заедно, отсега нататък ще ти казвам истината, а не удобни лъжи — ние сме равни, каквито не сме били никога преди. Или ще го приемеш, или ще изчакам следващия влак.

Лев нямаше отговор. Беше неподготвен, обезоръжен, бяха му казали истината в очите. В миналото беше свикнал да използва положението си, за да осигурява по-добро жилище и по-добра прехрана. Не знаеше, че го е използвал и за да се сдобие със съпруга. Гласът ѝ поомекна.

— Има толкова много неща, от които трябва да се страхуваме. Не искам ти да си едно от тях.

— Никога вече няма да бъда.

— Студено ми е, Лев. Стоя на този перон вече три часа. Връщам се в стаята ни. Ти идваш ли?

Не, той не искаше да се връщат заедно, усещайки, че между тях се е отворила бездна.

— Ще се прибера по-късно. Ще се видим там.

Раиса взе куфара си и влезе в сградата на гарата. Лев седна на една пейка, зареял поглед в гората. Прерови спомените за тяхната връзка, преразгледа всеки от тях, свиквайки с променената ситуация, пренаписвайки миналото.

Не знаеше колко дълго е седял там, когато усети, че някой е застанал до него. Вдигна глава и видя младежа от гишето за билети, първия човек, когото срещнаха, когато пристигнаха.

— Няма повече влакове тази вечер.

— Имаш ли цигари?

— Не пуша. Мога да ви донеса от къщи. Живея тук, на втория етаж.

— Няма нужда, но все пак ти благодаря.

— Аз съм Александър.

— Лев. Имаш ли нещо против да остана тук още малко?

— В никакъв случай, ще ви донеса цигара.

Преди Лев да успее да отговори, младежът изтича.

Лев се облегна на пейката и зачака. Забеляза дървена будка отвъд линията. Някъде там бяха намерили тялото на момичето. Представи си края на гората, мястото на престъплението — утъпкания сняг от агентите, фотографите и следователите — всички те са оглеждали мъртвото момиче с отворената и натъпкана с пръст уста.

Изведнъж му хрумна една мисъл, Лев скочи от пейката, слезе от перона, прекоси релсите и тръгна към гората. Някой извика след него:

— Какво правите?

Обърна се и видя Александър на края на перона с цигара в ръка. Направи му знак да го последва.

Лев стигна до мястото с утъпкания сняг. Във всички посоки се кръстосваха следи. Навлезе в гората и след няколко минути стигна до мястото, където предполагаше, че е намерено тялото. Клекна. Александър се приближи. Лев вдигна глава.

— Знаеш ли какво е станало тук?

— Аз бях този, който видя Илона да тича към гарата. Беше пребита, трепереше — дори не можеше да говори. Извиках милицията.

— Илона?

— Тя е открила тялото, препънала се в него. Тя и мъжът, с когото е била.

Двойката в гората — Лев подозираше, че нещо не е наред.

— Защо е била пребитата?

Александър явно се притесни.

— Тя е проститутка. Мъжът, с когото е била онази нощ, е важен партиец. Моля ви, не ме питайте повече.

Лев разбра. Важният партиец не искаше името му да фигурира никъде. Но можеше ли да бъде заподозрян в убийството на момичето? Лев кимна на младия мъж, за да го успокои.

— Обещавам, няма да те споменавам.

Лев разрови тънкия слой сняг.

— Устата на момичето е била пълна с пръст, ронлива пръст. Представи си, че се боря с теб, точно тук, и протягам ръка, за да докопам нещо, което да натикам в устата ти, защото се страхувам, че ще викаш и някой ще чуе.

Пръстите на Лев напипаха земята. Тя беше твърда като камък. Опита на друго място, после на друго и на друго. Нямаше ронлива пръст. Земята бе здраво замръзнала.

18 март

Застанал пред болница № 379, Лев препрочиташе доклада от аутопсията, най-важните места от който беше преписал на ръка в

бележника си:

Многобройни прободни рани
Неустановена дължина на острието
Сериозни наранявания по тялото и вътрешните
органи
Изнасилване преди или след смъртта
Устата е пълна с пръст, но жертвата не се е задушила,
носният канал е чист
Пръстта е послужила за друга цел — може би да я
накара да млъкне?

Лев бе оградил последното с кръгче. Тъй като земята е замръзнала, убиецът сигурно е носил пръстта със себе си. Излиза, че е планирал убийството. Било е подготвено преднамерено. Но защо му е трябвало да носи пръст? Това е доста неудобно средство да запушиш устата на някого, с парцал или дори с ръка би било много по-лесно. Отговори на тези въпроси нямаше и Лев със закъснение реши да се възползва от съвета на Фьодор — сам да огледа тялото на жертвата.

Попита къде държат трупа и го насочиха към болница №379. Лев не очакваше да намери лаборатория по съдебна медицина, опитни патолози или поне оборудвана морга. Знаеше, че няма методика за работа с трупове на загинали от насилствена смърт. И можеше ли да има, след като няма насилствена смърт? Милиционерите бяха принудени да молят лекарите да им обърнат внимание по време на обедната почивка или през свободните десетина минути преди следващата операция. Тези лекари, които освен основната си специалност нямаха друга подготовка, можеха само да предположат какво се е случило с жертвата. Протоколът от аутопсията, който Лев прочете, се основаваше на бележки, водени по време на тези кратки огледи. Бележките бяха напечатани на машина няколко дни по-късно от друг човек. Нямаше съмнение, че истината се е изгубила някъде между двата записа.

Болница №379 беше една от най-известните в страната и според наличните данни една от най-добрите безплатни клиники в света. Разположена в края на улица Чкалов, болницата заемаше няколко

хектара, като стигаше чак до гората. Лев беше впечатлен. Това не беше просто пропаганден проект. В болницата бяха инвестирани много пари и той разбираше защо високопоставените чиновници предпочитаха да пътуват неколкостотин километра, за да се възстановят сред тези живописни околности. Предполагаше, че щедрото финансиране беше нужно, за да бъде работната сила от завода здрава и производителна.

На гишето за информация попита дали може да говори с лекар, като обясни, че му трябва помощ при огледа на жертва на убийство, младо момиче, чийто труп е в моргата. Мъжът изглеждаше смутен от молбата му, поинтересува се дали е спешно и дали не може да дойде отново в по-ненатоварено време. Лев разбра, че не иска да има нищо общо със случая.

— Спешно е.

Мъжът неохотно отиде да провери кой от лекарите е на разположение.

Лев забарабани нетърпеливо с пръсти по плота на гишето. Беше неспокоен и поглеждаше през рамо към входа. Беше дошъл по собствена инициатива без разрешение. Какво се надяваше да постигне? Негова задача беше да намери улики, потвърждаващи вината на заподозрения, а не да я подлага на съмнение. Макар да беше изгонен от престижния свят на политическите престъпления в мръсните тайни на обикновената престъпност, подходът оставаше същият. Беше определил смъртта на момчето на Фьодор като нещастен случай не въз основа на доказателства, а поради партийните изисквания. Извършваше арести въз основа на списък, съставен при закрити врати. Такъв беше методът му. Лев не беше толкова наивен да мисли, че може да промени хода на разследването. Нямахме такава власт. Дори да беше офицер с най-висок ранг, нямаше да може да върне съдебната процедура назад. Бяха предприети действия, беше избран заподозрян. Беше неизбежно Бабинич да бъде обявен за виновен и смъртта му също беше неизбежна. Системата не допускаше отклонения или признаване на грешки. Видимата ефективност бе по-важна от истината.

И какво го интересува всичко това? Това не е неговият град. Това не са неговите хора. Не беше обещал на родителите на момчето, че ще залови убиеца. Не познаваше момчето, нито го вълнуваше историята на живота му. Нещо повече, заподозреният представляваше

опасност за обществото — беше отвлякъл бебе. Това бяха успокоителни причини да не прави нищо, но имаше и още една:

Нима мога нещо да променя?

Служителят от гишето се върна, придружен от лекар на около четирийсет години, доктор Тяпкин, който се съгласи да заведе Лев в моргата и устно да го консултира, ако името му не се споменава в официални документи.

Докато вървяха, лекарят изрази съмнение дали тялото на момичето е още там.

— Не държим труповете дълго, освен ако не ни помолят. Останахме с впечатлението, че милицията има всичката информация, от която се нуждае.

— Вие ли проведохте първоначалния оглед?

— Не. Но чух за убийството. Мислех, че вече сте заловили извършителя.

— Да, възможно е.

— Надявам се, нямате нищо против да ви попитам дали съм ви виждал преди.

— Пристигнах наскоро.

— Откъде сте?

— От Москва.

— Преместиха ли ви тук?

— Да.

— Мен ме изпратиха тук преди три години, също от Москва. Без съмнение сте разочарован, нали?

Лев предпочете да премълчи.

— Можете да не отговаряте. Когато ме преместиха тук, бях твърде разочарован. Имах добра репутация, познати, семейство. Бях приятел с професор Вовси. Възприех преместването тук като заточение. Но се оказа благодат.

На Лев му беше познато името — професор Вовси бе един от известните арестувани лекари евреи. Арестуването му, както и арестите на колегите му, ознаменуват началото на антисемитските чистки, зад които стоеше Сталин. Бяха подготвени планове. Лев беше ги виждал. Отстраняването на ключови еврейски фигури от влиятелни сфери щеше да бъде последвано от мащабна чистка на всички

еврейски граждани без изключение. Но тези планове бяха осуетени от смъртта на Сталин.

Доктор Тяпкин, който нямаше представа какво си мисли неговият събеседник, безгрижно продължи:

— Страхувах се, че ще ме изпратят в някоя затънтена провинциална болница. Но болница №379 е предмет на завист в цялата област. Може да се каже даже, че тя е прекалено добра. Много от работниците в завода предпочитат да прекарат нощта у нас, на легла с чисти чаршафи, с вътрешна тоалетна и гореща вода пред собствените си домове. Разбрахме, че не всички са болни, както твърдят. Някои стигат дори толкова далеч, че режат част от пръстите си, за да си осигурят една седмица тук. Единственото решение беше да се обърнем към МГБ и сега те проверяват всички постъпващи пациенти. Не че не съчувстваме на работниците, защото знаем какво представляват домовете им. Но ако общата производителност спадне поради броя на болните, ще бъдем обвинени в небрежност. Здравето на хората се превърна във въпрос на живот и смърт, и то не само за пациентите, но и за нас, лекарите.

— Разбирам.

— Вие сте служили в московската милиция, нали?

Дали трябваше да признае, че е бил служител на МГБ, или да излъже, че е служил в милицията? Щеше да е по-лесно да излъже. Не искаше да прекъсне доктора.

— Да, служих.

Моргата беше в мазето, дълбоко в земята, която замръзваше през дългата зима, и коридорите бяха естествено студени. Тяпкин въведе Лев в просторно помещение с нисък таван и покрит с плочки под. В единия му край имаше огромен правоъгълен съд за течности, който приличаше на малък басейн. В далечния край стоманена врата водеше към моргата.

— Кремираме телата в рамките на дванайсет часа, освен ако роднините не си ги вземат. Умрелите от туберкулоза кремираме до час. Не е нужно да пазим труповете. Почакайте ме, сега ще се върна.

Докторът отключи стоманената врата и влезе в моргата. Лев се приближи до съда за течности и надникна вътре. Не видя нищо освен собственото си отражение. Беше пълен с черна, неподвижна течност, но от петната по бетонните стени личеше, че течността всъщност е

тъмнооранжева. На едната стена имаше дълъг метален прът с назъбена кука на края. Лев потопи куката, течността като сироп се раздели и отново се събра, като придоби предишната гладкост. Лев потопи куката по-дълбоко и този път усети, че тя закачи нещо тежко. Натисна по-силно. На повърхността изплава голо тяло, преобърна се бавно и отново потъна. Тяпкин излезе от моргата, като буташе количка.

— Тези трупове ще бъдат поставени в лед и изпратени в Свердловск за дисекция в тамошния медицински институт. Намерих вашето момиче.

Лариса Петрова лежеше по гръб. По бледата ѝ кожа прозираха сини, тънки като паяжина вени. Част от бретона на русата ѝ коса беше отрязана неравно: очевидно частта, която Варлам беше взел. Устата ѝ вече не беше пълна с пръст — тя беше извадена — но челюстта ѝ беше още увиснала, останала в предишното си положение. Зъбите и езикът бяха мръсни, изцапани в кафяво от останките от пръст.

— В устата е имало земя.

— Наистина ли? Съжалявам, за пръв път виждам тялото.

— Устата е била натъпкана с пръст.

— Може би лекарят я е отстранил, за да прегледа гърлото.

— Дали случайно не пазите пръстта?

— Едва ли.

Очите на момичето бяха отворени. Бяха сини. Може би майка му е пристигнала тук от някакво градче близо до финландската граница, от Балтика. Като си спомни поверието, че лицето на убиеца се отпечатва в очите на жертвата, Лев се наведе и се вгледа в светлите сини очи. Смути се и рязко се изправи. Докторът разбиращо се усмихна.

— Всички го правим — и лекарите, и агентите. И макар разумът да ни подсказва, че това е невъзможно, всички искаме да се уверим. Разбира се, работата ви би била много по-лесна, ако това беше вярно.

— Ако беше вярно, убийците щяха да избягат очите на жертвите си.

Лев никога преди не беше оглеждал трупове, не и като експерт криминалист. Затова не знаеше откъде да започне. Според него раните бяха толкова жестоки, че можеше да са дело само на някой луд. Гърдите ѝ бяха разкъсани. Лев беше видял достатъчно. Варлам

Бабинич подхождаше по всички показатели. Сигурно е донесъл пръстта по някаква негова, неразбираема за другите причина.

Лев вече беше готов да си тръгне, но доктор Тяпкин, слязъл чак до мазето, като че ли не бързаше. Наведе се по-ниско и се вгледа в онова, което на пръв поглед изглеждаше като каша от плът и тъкани. Побутна с върха на молива си корема и разгледа раните.

— Може ли да ми кажете какво пише в протокола?

Лев извади бележките си и ги прочете на глас. Докторът продължаваше огледа.

— Там не пише, че стомахът липсва. Бил е изрязан и отделен от хранопровода.

— Доколко прецизно, имам предвид...

— Искате да кажете дали е извършено от лекар?

Докторът се усмихна и отбеляза:

— Възможно е, но краищата на разрезите са неравни. Не са направени от хирург. Груба работа. Макар че няма да се учудя, ако се изясни, че убиецът не е държал нож за първи път. И друг път е разрязвал плът. Разрезите са направени неумело, но с уверена ръка. Нанесени са целенасочено, не хаотично.

— Следователно това може да не е първото убито от него дете?

— Напълно възможно.

Лев изтри челото си и откри, че въпреки студа в моргата се е изпотил. Може ли двата смъртни случая — на сина на Фьодор и на това момиче — да имат нещо общо?

— Колко голям е бил стомахът й?

С върха на молива доктор Тяпкин очерта над трупа на момичето приблизителната големина на стомаха му. Попита:

— Не е ли бил намерен до тялото?

— Не.

Или не са го забелязали при огледа, което изглежда невероятно, или го е взел убиецът.

Лев помълча и зададе още един въпрос:

— Изнасилена ли е?

Докторът прегледа вагината на момичето.

— Не е била девствена.

— Но това не значи, че са я изнасилили.

— Имала е полови контакти и преди?

— Така ми казаха.

— По гениталиите ѝ няма наранявания. Нито натъртвания или драскотини. Също така, забележете, че половите органи не са били цел на нараняването. Не са нарязани нито гърдите, нито лицето ѝ. Убиецът се е интересувал от тясната ивица под гърдния ѝ кош и над влагалището, от вътрешностите ѝ — храносмилателните органи. Изглежда истинско зверство, всъщност добре замислено.

Излезе, че Лев е прибързал с извода, че нападението е било импулсивно. Кръвта и осакатяването за него означаваха хаос. Но не беше така. В действията на убиеца личат пресметливост, прецизност и хладнокръвно планиране.

— Връзвате ли номерца на трупове, когато ги докарат, за идентифициране на лицето?

— Не, доколкото знам.

— А това какво е?

Около глезена на момичето имаше въжена примка. Беше стегната и част от въжето се провесваше от количката. Кожата беше ожулена там, където въжето се връзваше в нея.

На вратата стоеше генерал Нестеров. Доктор Тяпкин го видя пръв. Не се знаеше колко дълго е стоял там и ги е наблюдавал. Лев се отдръпна от тялото.

— Дойдох тук, за да се запозная лично с процедурата.

Нестеров се обърна към доктор Тяпкин.

— Може ли да ни оставите сами?

— Разбира се.

Преди да се отдалечи, Тяпкин хвърли поглед към Лев, сякаш му желаше късмет. Нестеров се приближи. За да отклони вниманието му, Лев започна да обобщава последните резултати от огледа.

— В първоначалния протокол не се споменава, че е бил изваден стомахът. Трябва да зададем на Варлам въпроса: защо е изрязал стомаха и какво е направил с него?

— Защо се озовахте във Волск?

Нестеров стоеше срещу Лев. Между тях беше тялото на момичето.

— Преместиха ме тук.

— Защо?

— Не мога да кажа.

— Мисля, че още работите за МГБ.

Лев премълча. Нестеров продължи:

— Това не обяснява защо се интересувате толкова от това убийство. Освободихме Микоян, без да повдигнем обвинения, както ни наредиха.

Лев нямаше представа кой е Микоян.

— Да, знам.

— Той нямаше нищо общо с убийството на момичето.

Микоян сигурно е онзи известен партиец. Прикрили са го. Но дали той, който е пребил проститутката, е същият, който е убил момичето? Според Лев беше малко вероятно. Нестеров продължи:

— Арестувах Варлам не защото е казал нещо нередно или е забравил да отиде на манифестация на Червения площад. Арестувах го, защото е убил момичето, защото е опасен и защото в този град стана по-безопасно, когато той е зад решетките.

— Той не е убил.

Нестеров замислено се почеса по бузата.

— За каквото и да са ви изпратили тук, помнете, че вече не сте в Москва. Тук има ред. Моите хора са неприкосновени. Никой от тях не е бил арестуван, нито някога ще бъде. Ако извършите нещо, с което да застрашите хората ми, ако докладвате нещо, което подкопава авторитета ми, ако не се подчините на заповед, ако пречите на следствието, ако обвините офицерите ми в некомпетентност, ако направите някакви разобличения, засягащи моите хора: ако направите нещо от изброеното, ще ви убия.

20 март

Раиса опипа рамката на прозореца. Гвоздеите, с които беше закована, бяха извадени. Обърна се, отиде до вратата и надникна в коридора. Отдолу се чуваше шумът на ресторанта, но Базаров не се виждаше никъде. Беше късна вечер, най-оживеното време. Раиса затвори вратата и я заключи, върна се при прозореца и го отвори. От него се виждаше скосен покрив, по-долу беше кухнята. Снегът беше утъпкан там, където беше скочил Лев. Тя беше много ядосана. Бяха оцелели по чудо, а сега той отново рискуваше живота им.

Днес беше втори ден на Раиса в средно училище № 151. Директорът на училището, Виталий Каплер, мъж на около петдесет, беше повече от щастлив, че Раиса попълни педагогическия колектив, защото щеше да поеме част от неговите уроци и той щеше да има възможност, както твърдеше, да навакса с документацията. Раиса не беше сигурна дали идването ѝ наистина ще го освободи да върши друга работа, или просто ще работи по-малко. От първите впечатления доби представата, че той предпочита книжната работа пред преподаването. Но тя с удоволствие започваше работа веднага. Съдейки по няколкото урока, които беше провела, учениците тук не бяха толкова пристрастени към политиката както в Москва. Те не започваха да ръкопляскат при споменаването на партийни дейци, не се надпреварваха на всяка цена да докажат предаността си към партията и, общо взето, приличаха много повече на нормални деца. Имаха различен произход и възпитание, бяха от семейства, дошли от всички краища на страната. Същото важеше и за учителите. Почти всички бяха прехвърлени във Волск от различни региони на Съветския съюз. Преживели всички несгоди като нея, те я посрещнаха дружелюбно, но разбира се, и подозрително. Коя беше тя? Защо беше тук? Беше ли наистина такава, каквато? Но тя не обръщаше внимание на това, такива въпроси си задаваха всички за всекиго. За първи път след пристигането си в този град Раиса разбра, че може да започне тук нов живот.

Остана в училището до късно, четеше, подготвяше уроците си. Учителската стая в училище №151 беше значително по-удобно място от шумния коптор над вонящия ресторант. Лошите условия бяха замислени като наказание и макар това да нервираше Лев, не беше ефективно оръжие срещу нея. Освен всичко друго, тя беше изключително адаптивна. Не се привързваше към сгради, градове или вещи. Това чувство ѝ беше отнето, бе лишена от него в деня, когато домът от детството ѝ беше разрушен. В самото начало на войната, седемнайсетгодишна, веднъж отиде в гората, събираше гъби в единия джоб, боровинки в другия, когато започнаха да се взривяват снаряди. Не падаха близо до нея, а в далечината. Покатерила се на най-високото дърво, усещаше вибрациите на ствола, седеше на високия клон като птица и гледаше как на няколко километра оттам родният ѝ град се превръща в тухлен прах и дим, буквално вдигнат в небето. Хоризонтът

изчезна зад предизвиканата от човека тежка мъгла, издигнала се от земята. Разрушението беше толкова голямо, всичко стана толкова бързо, че не ѝ остана дори най-слаба надежда семейството ѝ да е оцеляло. След края на обстрела слезе от дървото и тръгна обратно през гората, беше в шок, а от джоба ѝ течеше сокът на смачканите боровинки. Очите ѝ сълзяха, но не от мъка, защото не плака нито тогава, нито някога после, а от праха. Изкашляйки горчиви храчки, всичко, което беше останало от дома и семейството ѝ, тя осъзна, че снарядите идваха не от немските позиции, а свистяха над главата ѝ, летяха от руската фронтова линия. По-късно като бежанка тя научи, че Червената армия е имала заповеди да разруши всички градове и села, които биха могли да попаднат в немски ръце. Пълното унищожение на дома от детството ѝ беше:

Предпазна мярка.

Тези думи можеха да оправдаят всяка смърт. По-добре е да избиеш собствения си народ, отколкото да оставиш възможност на немските войници да намерят хляб. Угризенията, извиненията и въпросите бяха недопустими. Да възразиш на тези убийства беше равносилно на държавна измяна. И тя трябваше да скрие дълбоко в подсъзнанието си всички уроци за любовта и привързаността, които бяха ѝ дали родителите, уроците, които детето научава, живеейки с двама влюбени. Тяхното поведение принадлежеше на миналото. Ако имаш дом, значи имаш родина: само децата вярват в подобни мечти.

Раиса се отдръпна от прозореца и се опита да се успокои. Лев беше я помолил да остане с него, като ѝ описа подробно опасностите, на които щеше да се подложи, ако замине. Тя се съгласи само защото нямаше друг изход. А ето че сега той беше готов да ги лиши от последната им възможност да започнат нов живот. Ако искаха да оцелеят в този нов град, трябваше да не бият на очи, да не говорят нищо и никого да не провокират. Беше почти сигурна, че ги следят. Базаров явно беше доносник. А Василий имаше агенти в града, които ги шпионират и само чакат повод да заменят наказанието им от заточение на разстрел.

Раиса изгаси осветлението. Стоеше в мрака и гледаше през прозореца. Навън не се виждаше никой. Ако имаше агенти, които да ги следят, те седяха долу в ресторанта. Може би затова прозорецът беше закован. Лев трябваше да донесе нови пирони, за да ги забие на

мястото на старите. Базаров можеше да влезе и да провери стаята, докато са на работа. Сложи ръкавиците, облече палтото си и излезе през прозореца на заледения покрив, стараейки се да не вдига шум. Затвори прозореца след себе си и се спусна на земята. Беше накарала Лев да се закълне, да приеме единственото ѝ условие, че ще бъдат равни както никога преди. А той вече наруши обещанието си. Ако мисли, че тя ще стои мълчаливо до него като послушна, безсловесна жена, докато излага живота ѝ на опасност, той много греши.

Същия ден

Район с радиус около петстотин метра от мястото, където е открито тялото на Лариса, е бил претърсен още при официалното разследване. Според Лев, който нямаше никакъв опит в разследванията на убийства, този район изглеждаше недопустимо малък. Не бяха открили нищо, освен дрехите на момичето в гората, на четирийсетина крачки от тялото. Но защо дрехите ѝ — блузата, полата, шапката, палтото и ръкавиците — бяха намерени подредени на спретната купчинка толкова далеч от тялото ѝ? По тях нямаше кръв, нито следи от нож, никакви разрези. Лариса Петрова или е била съблечена, или сама се е съблякла. Може би се е опитала да избяга, но са я хванали на самия край на гората. Ако е било така, значи е бягала гола. Убиецът вероятно я е убедил да тръгне с него, може би дори ѝ е предложил пари срещу секс. И щом са се скрили по-дълбоко в гората и тя се е съблякла, той я е нападнал. Но Лев намираше нещо нелогично в това престъпление. Странните детайли му се струваха необясними — пръстта, изрязаният стомах, примката на крака — и тъкмо те не му даваха покой.

Беше малко вероятно да намери нещо ново около смъртта на Лариса, дори като се има предвид некомпетентността и немарливостта на онези, които са оглеждали мястото на престъплението. Ето защо Лев очакваше да намери още един труп. През зимата никой не ходеше в гората и един труп можеше да лежи с месеци и да се запази като този на Лариса. Лев имаше основание да предполага, че тя не е първата жертва. Според лекаря убиецът е знаел какво прави, притежавал е увереност, която се придобива с практиката. Методът на убийството

предполагаше рутина, а рутината изискваше многобройни опити. И освен това не биваше да забравя за смъртта на Аркадий.

Започвайки търсенето на лунна светлина и дискретно помагайки си с джобно фенерче, Лев се надяваше да остане незабелязан. Не се съмняваше, че генералът е способен да осъществи заплахата си. Обаче тайната му операция едва не бе разкрита, когато касиерът на гарата, Александър, го видя да навлиза в гората. Той го извика и Лев не можа да измисли правдоподобна лъжа, затова беше принуден да каже истината и да признае, че събира доказателства за убийството на момичето. Помоли Александър да не споменава за това пред никого, за да не попречи на разследването. Александър се съгласи, пожела му късмет и отбеляза, че според него убиецът е пристигнал с влака. Защо иначе трупът беше толкова близо до гарата? Всеки човек от града би намерил по-скришно място в гората. Лев се съгласи, че мястото навежда на размисъл, и си помисли, че трябва да проучи и самия касиер. Макар да изглеждаше мил човек, невинността често е измамна.

Снабден с карта, открадната от милицията, Лев раздели гората, заобикаляща гарата, на четири квадрата. Не откри нищо в първия, където беше открито тялото на жертвата. Земята беше утъпкана от стотици ботуши. Не беше останал дори окървавеният сняг, изчистен, за да се заличат всички следи от престъплението. Доколкото Лев можеше да предположи по девствения сняг, останалите три квадрата не бяха претърсвани. Беше му нужен повече от час, за да претърси и втория квадрат, а когато свърши, пръстите му бяха станали безчувствени от студа. Снегът обаче даваше и предимството, че може да се движи сравнително бързо и да оглежда големи пространства, като отбелязва със собствените си стъпки огледаните вече части.

Беше почти приключил с третия квадрат, когато чу стъпки — скърцането на снега. Изгаси фенерчето, застана зад едно дърво и клекна. Но не можа да се скрие — явно някой вървеше по неговите следи в снега. Трябваше ли да бяга? Това бе единствената му възможност.

— Лев?

Той се изправи и светна с фенерчето. Беше Раиса.

Наведе фенерчето, за да не свети в лицето ѝ.

— Проследиха ли те?

— Не.

— Защо си тук?

— За да ти задам същия въпрос.

— Вече ти казах. Убито е момиче, имат заподозрян, но аз не мисля...

Раиса го прекъсна нетърпеливо и грубо:

— Не мислиш, че е виновен?

— Да.

— И откога това има значение за теб?

— Раиса, просто се опитвам...

— Лев, млъкни. Не мога да понасям да ми говориш, че вършиш каквото трябва, мотивиран от принципи за справедливост или чест. Нека бъдем откровени. Това ще свърши зле, а щом свърши зле за теб, ще свърши зле и за мен.

— Искаш да не правя нищо?

— Може би трябва да ти благодаря, че си започнал частно разследване — каза тя гневно. — Невинни хора страдат навсякъде, из цялата страна, и аз не мога да направя нищо, освен да се опитам да не бъда една от тях.

— Вярваш ли, че ако наведем глави и не правим нищо нередно, няма да пострадаме? Ти и преди не беше направила нищо лошо, но искаха да те ликвидират като предателка. Ако не правим нищо, това не е гаранция, че няма да ни арестуват — усвоил съм този урок.

— Но ти си като дете, което е научило нещо ново. Всички знаят, че няма гаранции. Става въпрос за риска. А този е неприемлив. Мислиш, че ако заловиш истинския виновник, всички невинни мъже и жени, които си арестувал, просто ще изчезнат? Не става въпрос за някакво момиче, а за теб.

— Мразеше ме, когато поддържах партийната линия. Мразиш ме и сега, когато постъпвам правилно.

Лев изгаси фенерчето. Не искаше тя да го вижда разстроен. Разбира се, че беше права. Съдбите им бяха преплетени; той нямаше право да предприема това разследване без нейното одобрение. И освен това нямаше право да спори по морални въпроси.

— Раиса, не мисля, че някога ще ни оставят на мира. Предполагам, че ще изчакат няколко месеца, може би година, и ще ме арестуват.

— Ти не можеш да го знаеш със сигурност.

— Те не оставят хората на мира. Сигурно събират компромат срещу мен. Може би искат да гасна тук в забрава, преди да ме ликвидират. Но аз имам още малко време. И искам да го използвам, за да открия човека, извършил всичко това. Той трябва да бъде заловен. Разбирам, че от това няма ти стане по-леко. Но има начин да оцелееш. Малко преди да ме арестуват, ще засилят следенето. Тогава може да отидеш при тях и да им разкажеш някаква история за мен, да ме предадеш.

— А какво трябва да правя дотогава? Да стоя в онази стая и да чакам? Да лъжа заради теб? Да те прикривам?

— Съжалявам.

Раиса поклати глава, обърна се и тръгна обратно към града. Останал сам, Лев включи фенерчето. Силите го напускаха, движенията му станаха бавни — той изведнъж загуби интерес към разследването. Нима това начинание беше егоистично и безполезно? Не беше се отдалечил много, когато отново чу стъпки в снега. Раиса се връщаше.

— Сигурен ли си, че този човек е убивал и преди?

— Да. И ако открием и друга жертва, делото ще се поднови. Доказателствата срещу Варлам Бабиниц са свързани само с това момиче. Ако има втора жертва, делото срещу него ще увисне.

— Ти каза, че този младеж, Варлам, е умствено изостанал. Подходящ е като идеален извършител на всякакво престъпление. Може просто да го обвинят и за двете.

— Права си. Има такава опасност. Но втора жертва е единствената възможност, която имам, случаят да бъде разгледан повторно.

— Значи, ако намерим друг труп, ще започне разследване. Ако не намерим, обещавах да се откажеш.

— Да.

— Добре тогава. Ти водиш.

След кратко колебание двамата тръгнаха несигурни и навлязоха по-дълбоко в гората.

След като почти трийсет минути вървяха един до друг, Раиса посочи нещо отпред. Следите им се пресичаха от две други, на възрастен и дете, които също са вървели един до друг. Не личеше детето да е било дърпано или влачено. Следите на възрастния бяха

огромни и дълбоки. Бил е висок и тежък мъж. Детските стъпки бяха едва забележими. Детето е било съвсем малко.

Раиса се обърна към Лев.

— Следите могат да продължат чак до някое село.

— Възможно е.

Тя разбра. Лев щеше да ги проследи докрай.

Вървяха доста дълго, следвайки стъпките, но по нищо не личеше, че това са следите, които търсят. Лев започна да се съмнява дали Раиса не беше права. Може би обяснението ще бъде съвсем невинно. И изведнъж се спря като вкаменен. Снегът пред тях беше изгладен, като че ли някой е лежал там. Лев се втурна напред. Следите се преплитаха като при борба. Възрастният явно се е отдалечил от мястото на борбата, а стъпките на детето се връщаха обратно, като разстоянията между тях станаха неравни — детето е тичало. По единствения отпечатък от детска ръка можеше да се предположи, че детето е падало. Но е станало и продължило да бяга, преди отново да падне. Отново се е борило, макар да не беше ясно с какво или с кого: други стъпки нямаше. Каквото и да е станало тук, детето бе успяло да се изправи и отново да затича. Отчаянието му личеше по стъпките в снега. Но следи на възрастния не се виждаха. Появиха се отново след няколко метра. Дълбоките отпечатъци от ботуши идваха откъм дърветата. Но имаше нещо странно — възрастният е тичал на зигзаг, приближавайки се несигурно към детето. Беше безсмислено. Отдалечил се от него, е променил решението си и е затичал отново напосоки към детето. Ако се съдеше по ъгъла на стъпките, го е настигнал някъде след следващото дърво.

Раиса се спря и се вгледа там, където следите се пресичаха. Лев я докосна по рамото.

— Остани тук.

Той заобиколи дървото. Първо видя окървавения сняг, после голите крака и обезобразеното тяло. Беше момче, не повече от тринайсет-четиринайсетгодишно. Дребно, с крехко телосложение. Както и момичето, лежеше по гръб с вперени в небето очи. В устата му имаше нещо. С крайчеца на окото си Лев долови движение. Обърна се и видя Раиса, впила поглед в трупа на момчето.

— Добре ли си?

Тя бавно притисна с ръка устата си и кимна леко.

Лев коленичи до тялото на момчето. Около глезена му имаше завързано въже. Беше отрязано и само крайчецът се влачеше в снега. Кожата беше зачервена там, където въжето се е трило и впивало в нея. Лев се стегна и погледна лицето на момчето. Устата му беше пълна с пръст, което създаваше впечатление, че то вика. За разлика от случая с Лариса, тялото не беше покрито със сняг. Беше убито по-късно, може би през последните седмици. Лев се наведе над трупа и взе от устата му щипка черна пръст. Разтри я с пръсти. Беше груба и суха и не приличаше на земя. Буците бяха едри и различни по големина и се разсипваха при допир. Не беше пръст. Беше дървесна кора.

22 март

Бяха изминали трийсет и шест часа, след като двамата с Раиса откриха трупа на момчето, но Лев все още не беше докладвал за това. Раиса бе права. Вместо да преразгледат делото, можеше да обвинят Варлам Бабинич и за второто убийство. Момчето нямаше инстинкт за самосъхранение, беше податливо на внушения — ако нашепнеха нещо на ухото му, то сигурно щеше да се съгласи. Това предполагаше удобно и бързо разкриване на две жестоки убийства. Защо да се търси втори заподозрян, след като вече има един зад решетките? Едва ли Бабинич има алиби, като се има предвид, че персоналът от интерната няма да помни къде е бил и какво е правил или пък да се застъпи за него. В обвинението ще бъде споменато вече не едно, а две убийства.

Лев не можеше просто да обяви, че е открил труп на още едно дете. Първо трябваше да установи, че Варлам Бабинич не знае нищо за него. Това бе единственият начин да го спаси: като попречи на следствените действия на милицията срещу главния и единствен заподозрян. Но Нестеров го беше предупредил да не прави това. То щеше да означава, че е заведено дело, без да имат заподозрян, дело срещу неизвестен извършител. Признанията на Бабинич утежняваха още повече случая. Със сигурност щяха да се включат и местните агенти от МГБ, щом научат, че милицията не е взела под внимание признанията, които бяха непоколебимата основа на съдебната система и неприкосновеността им трябваше да бъде защитена на всяка цена. Ако някой друг разбере за второто убийство, преди Лев да успее да докаже, че Бабинич няма нищо общо с него, властите можеха да решат,

че е много по-лесно, просто и безопасно да подправят признанията и да внушат на заподозрения недостигащите подробности — как преди няколко седмици е наръгал в гората отвъд железопътната линия тринайсетгодишно момче. Подобно решение би било удобно и ефикасно и не би смутило никого, дори самия Бабинич, който вероятно не би разбрал какво става. Имаше само един начин информацията да не изтече и това беше Лев да мълчи. След като се върна на гарата, той не вдигна тревога, нито се обади на началниците си. Не докладва за убийството, не огради мястото на престъплението. С една дума, не направи нищо. Озадачи Раиса, като я помоли да не казва на никого, и ѝ обясни, че няма да получи достъп до Бабинич чак до следващата сутрин, което означаваше тялото да остане в гората още една нощ. Лев не можеше да действа другояче, ако искаше да осигури на момчето справедливо правосъдие.

Милицията не се занимаваше повече с Бабинич, той беше предаден на прокуратурата. Следователите вече бяха изтръгнали от него признание за убийството на Лариса Петрова. Лев беше прочел документа. Между признанията, направени пред милицията, и получените от следователите имаше разлики, но това едва ли беше от значение: те се обединяваха в едно — Варлам е виновен. Във всеки случай документът на милицията не беше официален и нямаше да бъде взет под внимание в съда: тяхната работа беше само да посочат вероятния заподозрян. Когато Лев помоли да разпита Бабинич, следствието практически бе приключило. Всичко беше готово за съдебен процес.

Лев бе принуден да заяви, че е възможно заподозреният да е убил и други деца, и преди делото да отиде в съда, милиционерите и следователите трябва да го разпитат още веднъж заедно, за да установят дали няма повече жертви. Нестеров неохотно се съгласи, съзнавайки, че отдавна трябваше да са го направили. Той настоя да участва в разпита, което устройваше Лев: колкото повече свидетели, толкова по-добре. В присъствието на двама следователи и двама офицери от милицията Бабинич отрече да знае за други жертви. След разпита екипът заключи, че едва ли обвиняемият е убил още някого. Доколкото им беше известно, нямаше други изчезнали момичета с руса коса, какъвто беше мотивът на неговото престъпление. След като постигнаха взаимно съгласие, че няма вероятност Бабинич да е убил

още някого, Лев с престорена загриженост заяви, че за всеки случай трябва да претърсят гората, като разширят търсенето в радиус на трийсет минути пеша от периметъра на града. Нестеров усети, че Лев има нещо наум, което още повече го обезпокои. При обикновени обстоятелства и ако Лев не беше бивш сътрудник на МГБ, предложението му щеше да бъде отхвърлено. Самата мисъл, че ресурсите на милицията трябва да се изразходват за търсене на друго престъпление, беше нелепа. Но въпреки недоверието към Лев Нестеров, изглежда, се страхуваше да му се противопостави, опасявайки се, че заповедта идва от Москва. Бе решено претърсването на гората да започне днес: трийсет и шест часа след като Лев и Раиса бяха открили трупа.

Лев не можеше да се освободи от спомена за момчето в снега. През нощта сънува кошмар, в който момчето лежеше в гората, голо, изкормено, и го питаше защо са го изоставили в снега.

Защо ме изоставихте?

Момчето от кошмарите беше Аркадий — синът на Фьодор.

Раиса сподели с Лев, че не може да се съсредоточи в работата си, като знае за мъртвото дете в гората, и при това да се преструва, че нищо не се е случило. Искаше да предупреди децата, по някакъв начин и целия град, защото родителите не знаеха нищо за заплашващата ги опасност. Никой не беше съобщавал в милицията за изчезнало дете. В училищните дневници нямаше отбелязани безпричинни отсъствия. Кое е момчето в гората? Искаше да научи името му, да открие семейството му. Но Лев беше я помолил да почака. Пренебрегнала гложещата я тревога, тя бе принудена да се съгласи с аргументите на мъжа си, че това е единственият начин да бъде оправдан невинният младеж и да започнат да търсят истинския престъпник. Въпреки абсурдността на подобно обяснение то изглеждаше напълно приемливо и правдоподобно.

* * *

Нестеров събра работници от дъскорезницата за претърсване на гората и ги раздели на седем групи по десет човека. Лев оглави групата, която трябваше да претърсва около болница №379, на другия

край на града от мястото, където беше намерено тялото. Това бе добре дошло, защото щеше да е най-добре трупът на момчето да бъде намерен от друг. Освен това имаше вероятност да открият и други трупове. Лев беше убеден, че тези жертви не са първите.

Десетимата от групата на Лев се разделиха на две групи от по трима и една от четирима. Лев вървеше до заместника на Нестеров, на когото, без съмнение, бе наредено да го държи под око. Към тях се присъедини една работничка от дъскорезницата. През целия ден претърсваха тяхната част от гората, няколко квадратни километра. Едва се придвижваха в дълбоките преспи, в които ровеха с пръчки, за да се уверят, че в тях няма нищо. Не откриха трупове. Когато се събраха отново край болницата, се разбра, че и другите две групи не са открили нищо. В тази част на гората нямаше труп. Лев с нетърпение чакаше новини от другия край на града.

* * *

Нестеров стоеше в края на гората, до будката на стрелочника, превърнатата във временен щаб. Лев се приближи бавно с престорено безразличен вид. Нестеров попита:

— Какво открихте?

— Нищо.

След премислена пауза Лев се поинтересува:

— А тук?

— Също нищо.

Спокойното безразличие на Лев го напусна. Съзнавайки, че генералът наблюдава реакцията му, той се обърна и се опита да се досети какво се е объркало. Дали просто не са забелязали трупа? Или той вече не е там? Следите в снега се виждаха ясно. Може би периметърът на претърсването да не е стигнал до мястото, където лежеше трупът, но би трябвало хората да вървят по следите. Дали не са ги проследили до края? Ако не са били убедени, че трябва щателно да огледат територията, може би са се отказали, щом следите са продължили извън определения район. Една след друга групите се връщаха: операцията приключваше, а тялото на момчето все още беше в гората.

Лев започна да разпитва връщащите се мъже. Двама сътрудници на милицията, и двамата младежи на по осемнайсет години, бяха от групата, претърсваща гората най-близо до мястото, където лежеше трупът. Признаха, че имало следи, но не им обърнаха внимание, тъй като следите били от четирима, а не от двама души, и те предположили, че са на семейство, излязло на разходка. Лев не бе взел под внимание, че той и Раиса също бяха оставили следи, паралелни на тези на жертвата и убиеца. Потисна раздражението си и забравил, че вече няма власт, нареди на двамата мъже да се върнат в гората и да проследят следите докрай. Но те отказаха. Следите можеше да продължават с километри. Пък и кой беше Лев, че да заповядва?

Лев нямаше друга възможност, освен да се обърне към Нестеров и с помощта на карта да докаже, че наблизо няма села и следите изглеждат подозрителни. Но Нестеров се съгласи с двамата млади офицери. Следите бяха от четирима души и затова не заслужаваха внимание. Едва сдържайки гнева и разочарованието си, Лев заяви:

— Тогава ще отида сам.

Нестеров го изгледа внимателно.

— Ще отидем двамата.

Придружен от Нестеров, Лев следваше собствените си стъпки все по-дълбоко и по-дълбоко в гората. Със закъснение осъзна, че е в опасност, невъоръжен и сам с човека, който заплашваше да го убие. А мястото беше подходящо за убийство. Нестеров в това време спокойно пушеше цигарата си.

— Кажете ми, Лев, какво ще намерим в края на тези следи?

— Нямам представа.

— Но това са вашите следи.

Нестеров посочи отпечатъците пред тях и тези, които току-що оставяше Лев. Те бяха съвсем еднакви.

— Ще намерим тялото на мъртво дете.

— Кое то вече сте открили?

— Преди два дни.

— Но не сте докладвали?

— Исках да установя, че Варлам Бабинич няма нищо общо с това убийство.

— Страхувахте се, че ще обвиним него?

— И все още се страхувам.

Дали Нестеров ще посегне към пистолета? Лев чакаше. Нестеров изпуши цигарата, без да спира. Не размениха повече нито дума, преди да стигнат до трупа. Момчето лежеше в същото положение, по гръб, голо, със земя в устата, с обезобразени корем и гърди. Лев поизостана, докато Нестеров правеше огледа. Той не бързаше. Лев виждаше, че началникът му е разярен от престъплението. Това беше някакво утешение.

Най-после Нестеров се приближи към Лев:

— Искам да се върнете и да се обадите в прокуратурата. А аз ще остана тук при момчето.

Не забравяйки за опасенията на Лев, генералът добави:

— Варлам Бабинич явно няма нищо общо с това убийство.

— Съгласен съм.

— Това са два различни случая.

Лев го погледна неразбиращо, объркан от думите му.

— Но децата са били убити от един и същи човек.

— Момиче е било изнасилено и убито. Момче е било изнасилено и убито. Това са различни престъпления. Различни извращения.

— Ние не знаем дали момчето е било изнасилено.

— Погледнете го!

— Не вярвам, както не вярваше и лекарят, с когото говорих, че момичето е било изнасилено.

— Тя беше гола.

— Но и двамата имат дървесна кора, стрита дървесна кора, в устите си.

— Устата на Лариса е била пълна с пръст.

— Не е така.

— Варлам Бабинич призна, че е натъкнал пръст в устата ѝ.

— Ето защо не може той да е убиецът — земята е замръзнала. Ако е било пръст, откъде я е взел? Устата ѝ беше пълна с дървесна кора, както и устата на момчето. Кората е била приготвена предварително, но аз не зная защо.

— Бабинич всичко си призна.

— Той ще си признае каквото искате, стига да го попитате няколко пъти.

— Защо сте толкова сигурен, че убиецът е един и същ? Едното дете е убито до гарата: невнимателно, безразсъдно, на място, където са

могли да го видят, а пътниците да чуят виковете. Това е идиотско престъпление и идиотът си призна. А момчето е заведено дълбоко в гората, на час път от гарата. Убиецът се е погрижил никой да не му пречи. Извършено е от друг човек.

— Кой знае как е било, може би е искал да заведе и момичето навътре в гората, но то е променило решението си и се е наложило да го убие там. Защо и двете жертви имат възжени примки около глезените?

— Това са различни престъпления.

— Оставам с впечатлението, че вие толкова бързате да предадете делото в съда, че сте готов да повярвате на всичко.

— Не, вие ми кажете що за човек е този, който изнасилва момиче и го убива, а после изнасилва и убива момче? Кой е този човек? Работя в милицията от двайсет години и никога не съм срещал подобно нещо. Дори не съм чувал за нещо подобно. Можете ли да ми дадете пример?

— Момичето не е било изнасилено.

— Прав сте. Убито е по друга причина — заради русата коса. Убито е от психопат. И момчето не е убито безпричинно. Но е убито от човек, който страда от друго заболяване.

23 март

Александър затвори гишето за билети, спусна щората и се облегна на стола. Помещението беше малко, не повече от два квадратни метра, но на него му харесваше, че е само негово. Не го делеше с никого, нито някой надзираваше работата му. Имаше известна свобода, нямаше норма или отчитане на производствени показатели. В положението му имаше само един недостатък. Всички, които го познаваха, предполагаха, че е разочарован от обрата, който беше му поднесъл животът.

Преди пет години Александър беше най-бързият спринтьор в училище № 151. Никой не се съмняваше в успеха му на национално равнище, може би дори на международно, ако Съветският съюз участваше в Олимпийските игри. Но вместо това той се озова зад прозорчето на гишето за билети, гледайки как другите тръгват на път, докато той самият нямаше къде да отиде. Години наред бе подложен на строг режим на тренировки и печелеше регионалните състезания едно

след друго. И за какво? За да следи сега разписанията на влаковете, да продава билети: работа, която би могъл да върши всеки. Александър помнеше как мечтата му се бе разбила на пух и прах. Двамата с баща му заминаха за Москва за подбора в Централния спортен клуб на армията. ЦСКА беше част от въоръжените сили и беше известен с това, че избира най-добрите атлети от цялата страна и ги прави изключителни спортисти. Наистина отхвърляха деветдесет процента от кандидатите. Александър вложи всичките си сили, но на финала му прилоша. Подобри собственото си време, но не можа да се класира. На връщане баща му се опита да намери в отказа нещо положително. Каза, че несполуката ще го накара да тренира по-усилено, че следващата година непременно ще успее и ще стане по-силен, защото ще се бори за мечтата си. Но Александър беше дал всичко от себе си и то се оказа недостатъчно. Нямаше да има следваща година. Макар баща му да продължи да настоява, Александър се предаде, а скоро се предаде и баща му. Напусна училище, започна работа и затъна в ежедневието.

Както обикновено, приключи работа в осем вечерта. Излезе от гишетото и заключи вратата. Живееше с родителите си на втория етаж на гарата, приспособен за жилище. Формално баща му се водеше началник на гарата. Но не беше добре със здравето. В болницата не можеха да му поставят диагноза, освен че беше с наднормено тегло и пиеше прекалено много. Докато майка му имаше завидно здраве и като се изключат тревогите около болестта на съпруга ѝ, беше с весел нрав. И имаше за това сериозна причина — те бяха щастливо семейство. Заплатата в железниците беше скромна, те нямаха особени привилегии или власт. Но вместо да делят някоя квартира с друго семейство, имаха предимството да живеят в самостоятелно жилище с всички удобства и топла вода. В замяна работният им ден продължаваше двайсет и четири часа. В квартирата от гарата беше прокаран звънец. Трябваше да бъдат на разположение, ако имаше нощен влак или рано сутрин. Но тези неудобства бяха дребни в сравнение с предимствата, още повече че те семейно споделяха задълженията си. Жилището беше достатъчно голямо за две семейства. Сестрата на Александър бе омъжена за чистач, с когото работеха в автозавода, и се преместиха в нов апартамент в добър район. Очакваха първото си дете. Това означаваше, че Александър, който беше на двайсет и две години, нямаше за какво

да се тревожи. Един ден щеше да поеме поста на баща си и жилището щеше да бъде негово.

В стаята си той съблече униформата, преоблече се и седна да се храни с родителите си: за вечеря имаха грахова супа, риба и каша. За баща му бе приготвено парче телешки дроб. Макар че беше скъп и се намираще извънредно трудно, дробът му беше препоръчан от лекарите. Баща му спазваше строга диета, която изключваше алкохола, а от това според него му ставаше по-зле. Не разговаряха по време на вечерята. Баща му, изглежда, не беше в настроение и почти не се хранеше. След като изми чиниите, Александър каза, че отива на кино. Баща му вече беше си легнал. Александър го целуна за лека нощ и каза да не се тревожи, защото той ще стане и ще посрещне сутрешния влак.

Във Волск имаше само едно кино, макар че допреди три години нямаше нито едно. Църквата беше превърната в зала с шестстотин места, където показваха съветски филми, много от които хората не бяха гледали. Това бяха „Двамата бойци“, „Без вина виновни“, „Подвигът на разузнавача“ и „Среща на Елба“, най-популярните филми от последните години, които Александър беше гледал по няколко пъти. След откриването на киното той започна често да идва тук и това стана любим начин да прекарва времето си. Заради спорта не се пристрасти към алкохола и не беше твърде общителен. Като влезе във фойето, видя, че дават „Незабравимата година“. Беше го гледал преди няколко вечери и много пъти преди това. Филмът му харесваше не толкова заради сюжета, а заради това, че показваха Сталин. Интересно му беше дали Сталин е избрал актьора за ролята. Какво ли е да гледаш как друг човек те пресъздава на екрана и да му подсказваш какво прави правилно и какво не. Александър прекоси фойето. Не се нареди на опашката, а тръгна към парка.

В центъра на Парка на победата имаше бронзова статуя на трима войници, преметнали автомати през рамо и вдигнали свити юмруци към небето. Официално паркът се затваряше за през нощта. Но нямаше ограда и правилото не се спазваше. Александър знаеше как да влезе: трябваше да завие по пътеката, скрита от погледите от дървета и храсти. Сърцето му започна да бие по-силно, както ставаше винаги, докато обикаляше бавно парка. Но тази вечер, изглежда, беше сам и след като се поразходи още малко, реши да се прибере.

Изведнъж пред него се появи мъж. Александър се спря. Мъжът се обърна с лице към него. По напрегнатото мълчание личеше, че и двамата са тук по една и съща причина. Александър тръгна напред, а мъжът изчака да го настигне. След като се изравниха, се огледаха, за да се уверят, че са сами, и едва тогава се погледнаха. Младежът беше по-млад, на около деветнайсет години. Изглеждаше притеснен и Александър предположи, че му е за първи път. Мълчанието наруши Александър.

— Знам едно място, където можем да отидем.

Младежът отново се огледа, после кимна, без да каже нищо. Александър продължи:

— Следвай ме, но на разстояние.

Двамата тръгнаха поотделно. Александър вървеше на стотина крачки пред спътника си. Обърна се и видя, че младежът го следва.

Когато стигна до гарата, първо провери дали родителите му не са на прозореца. Незабелязан от никого, влезе в чакалнята, като че ли се канеше да се качи на влак. Без да включва осветлението, отключи будката за билети и влезе, като остави вратата отворена. Бутна стола встрани. Нямаше много място, но беше достатъчно. Зачака, поглеждайки часовника си и недоумявайки защо мъжът се бави, но се сети, че беше вървял много бързо. Най-сетне чу някой да влиза в гарата. Вратата на будката се отвори широко. Младежът влезе и двамата за първи път се огледаха добре. Александър пристъпи напред, за да затвори вратата. Звукът от превъртането на ключа го възбуждаше. Означаваше, че са в безопасност. Почти се докосваха, но не съвсем, не знаеха кой ще направи първата стъпка. Александър харесваше този момент и изчака по-дълго, преди да се наведе напред и да го целуне.

Изведнъж някой заблъска по вратата. Първата мисъл на Александър беше, че е баща му — или го е видял, или е знаел през цялото време. Но после се досети, че чукането не идва отвън. Младежът блъскаше по вратата, за да го пуснат да излезе. Дали беше променил решението си? На кого говореше? Александър загуби ума и дума. Чуваше гласове отвън. Младежът вече не изглеждаше кротък и притеснен. Беше се преобразил. Ядосан и отвлечен, той заплю Александър в лицето. Капката слюнка се стече по бузата му и той я избърса. Мислите му се объркаха, без да разбира какво става, и той блъсна младежа във вратата.

Дръжката на вратата се разтресе. Отвън прозвуча силен глас:

— Александър, генерал Нестеров е, човекът с теб е сътрудник на милицията. Заповядвам ти да отвориш вратата. Или ще се подчиниш, или ще извикам родителите ти, за да видят как те арестувам. Баща ти е болен, нали? Ако научи за престъплението ти, това ще го убие.

Беше прав — това щеше да убие баща му. Александър се втурна да отваря, но будката беше толкова тясна, че отпуснатото тяло на младежа препречваше пътя. Наложих да го дръпне встрани, за да може да отключи вратата. Веднага щом я отвори, отвън се протегнаха нечий ръце и го издърпаха в чакалнята.

Лев гледаше Александър, първия човек, когото срещна, когато слезе от московския влак, който му донесе цигара и му помогна да претърсят гората. Но сега той с нищо не можеше да му помогне.

Нестеров надникна в будката, където все още лежеше на пода милиционерът, замаян и смутен от факта, че е бил надвит.

— Измъкнете го оттам.

Двама милиционери влязоха вътре и помогнаха на пострадалия си колега да стигне до колата. Като видя какво бе направил с един от хората му, заместникът на Нестеров удари Александър в лицето. Генералът се намеси, преди да е успял да го удари повторно.

— Достатъчно.

Заобиколи задържания и каза, подбирайки думите си:

— Разочарован съм да те заловя с това занимание. Никога не бих помислил.

Александър изплю кръв на пода, но не отговори. Нестеров продължи:

— Кажи ми защо.

— Защо ли? Не знам защо.

— Извършил си много сериозно престъпление. Съдията ще те осъди на пет години и няма да обърне внимание, че съжаляваш.

— Не съм казал, че съжалявам.

— Bravo, Александър, но искам да видя как ще се държиш, когато научат всички. Ще бъдеш унижен и опозорен. Дори след като излежиш петте години, няма да можеш да се върнеш да живееш и работиш тук. Ще изгубиш всичко.

Лев пристъпи напред.

— Просто го попитайте.

— Има начин да избегнеш този срам. Трябва ни списък на всички мъже в града, които правят любов с други мъже, с младежи, с момчета. Ще ни помогнеш да съставим такъв списък.

— Не познавам други. За първи път ми е...

— Ако не ни помогнеш, ще те арестуваме, ще заведем дело и ще извикаме родителите ти в съда. Те сега сигурно вече си лягат? Мога да изпратя един от хората си да ги доведе.

— Недейте.

— Помогни ни и няма да споменем нищо на родителите ти. И може би нещата няма да стигнат до съд. Може би позорът ти ще остане тайна.

— За какво става дума?

— За убийство на малко момче. Ще помогнеш на обществото и ще изкупиш престъплението си. Ще съставиш ли такъв списък?

Александър докосна разкървавената си устна.

— А какво ще стане с хората от списъка?

29 март

Лев седеше на края на леглото и си мислеше как стана така, че опитът му да поднови разследването се превърна в обхванал целия град погром. През последната седмица милицията беше арестувала около сто и петдесет хомосексуалисти. Само в днешния ден Лев арестува шестима, с което закръгли бройката си на двайсет. Някои арестуваха на работните места, слагаха им белезници и ги отвеждаха под погледите на колегите. Други измъкнаха от къщи, разделяха ги със семействата — жените им умоляваха, убеждаваха, че е станала грешка, неспособни да проумеят обвиненията.

Нестеров можеше да бъде доволен. Съвсем случайно беше открил втори нежелан член на обществото: заподозрян, когото можеше да нарече убиец, без да нарушава теорията за обществения ред. Убийството се смяташе за отклонение от нормалното. И всички тези хора станаха отклонение от нормалното. Нестеров можеше да обяви, че полската милиция е започнала безпрецедентен лов на убиец. Това непредпазливо твърдение можеше да му струва кариерата, ако усилията не бяха насочени към хора, отхвърлени от обществото. В милицията не достигаше място, кабинетите на сътрудниците бяха

превърнати във временни килии и стаи за разпити. Дори при тези импровизирани мерки се наложи да заключват по няколко мъже в килия, а на охраната бе наредено да не сваля очи от тях.

Причината за това безпокойство беше възможността за неочакван инцидент или сексуално отклонение. Милиционерите не разбираха с кого си имат работа. Но бяха сигурни, че престижът на институцията ще спадне значително, ако в сградата на милицията се случват подобни сексуални контакти. Това ще е оскърбление на принципите на правосъдието. Освен състоянието на повишена бойна готовност графикът изискваше всеки сътрудник да дежури по дванайсет часа, като заподозрените бяха разпитвани непрекъснато, по двайсет и четири часа в денонощието. Лев трябваше да задава отново и отново все същите въпроси, като търси в отговорите дори най-малки разминавания. Изпълняваше задачата машинално като автомат, убеден още преди началото на арестите, че тези хора са невинни.

Списъкът на Александър беше прегледан име по име. Предавайки го на генерала, той обяснил, че е могъл да го състави не защото е имал безразборни сексуални контакти със стотина мъже. Всъщност много от хората в списъка той никога не бе срещал. Знаеше за тях от разговорите с десетината партньори, с които поддържаше отношения. Всеки от тях имаше свои познати, което му позволи да определи това съзвездие от хомосексуалисти, в което всеки имаше своето място по отношение на другите. Лев слушаше обясненията и пред него се разкриваше таен свят, затворено общество, което живееше по свои закони. Александър описваше как мъжете от списъка се запознаваха случайно в обикновени ситуации, застанали на опашка за хляб, или хранейки се на една маса в стола. В тази всекидневна обстановка случайните разговори бяха забранени и най-много, което можеха да си позволят, е случаен замаскиран поглед. Тези правила бяха наложени не по взаимно съгласие или със заповед, никой нямаше нужда да му ги разясняват, те възникваха от инстинкта за самосъхранение.

С първата вълна от арести сред редиците им плъзна слух за чистка. Местата за тайни срещи, които вече не бяха тайна, бяха изоставени. Но тези отчаяни контрамерки не помогнаха. Милицията имаше списък. Печатите, ограждащи тайната група, бяха счупени. Не се налагаше Нестеров да ги залавя по време на сексуално

компрометиращ акт. Видели имената си в списъка, осъзнали, че редиците им са накърнени, повечето мъже се поддаваха на натиска на предателството. Подобно на подводници, останали дълго незабелязани под водата, те изведнъж разбираха, че са разкрити. Принудени да изплават на повърхността, трябваше да направят своя избор, може би не голям, но все пак избор: да бъдат изправени пред прокурора със сигурна присъда, затвор и така нататък. Или да посочат хомосексуалиста, извършил ужасното престъпление, убийството на малкото момче.

Доколкото Лев разбираше, Нестеров изглежда вярваше, че всички тези мъже страдат от някаква болест. И ако някои наистина не бяха тежко болни, ако изпитваха чувства към други мъже както обикновените хора страдат от главоболие, други бяха опасно болни и симптомите се изразяваха в страст към малки момчета. Това бе хомосексуализъм в най-остра форма. Убиецът бе от тях.

Когато Лев показваше снимки от местопрестъплението на момчето с изкормените вътрешности, всички заподозрени реагираха еднакво — изглеждаха ужасени или поне се преструваха на такива. Кой би могъл да извърши подобно нещо? Не беше един от тях, не беше човек, когото познават. Никой от тях не се интересувахе от момчета. Мнозина имаха деца и дори внуци. Всички твърдяха, че не знаят да има убиец сред тях и не биха го прикривали, ако знаеха. Нестеров очакваше до седмица да залови убиеца. Но след седмица милицията нямаше друг отчет за работата си освен по-дълъг списък. В него бяха добавени още имена, някои просто от злоба. Списъкът се превърна в жестоко и ефективно оръжие. Сътрудници на милицията включваха в него свои врагове, твърдейки, че имената им са споменавани по време на разпитите. Щом човек попаднеше в списъка, вече не можеше да докаже невинността си. И така броят на арестуваните нарасна до сто и петдесет души.

Недоволни от липсата на резултати, от местното МГБ предложиха да поемат разпитите, което означаваше прилагане на изтезания. За огорчение на Лев, Нестеров се беше съгласил. Но въпреки обогрените с кръв подове пробив нямаше. На Нестеров не му оставаше друго, освен да започне дела срещу всичките сто и петдесет мъже с надеждата да накара един от тях да проговори. Унижението, позорът и изтезанията бяха недостатъчни, те трябваше да разберат, че

животът им е в опасност. Ако на съдията бъдат дадени съответни указания, те щяха да бъдат осъдени на двайсет и пет години лагер за политическа диверсия, а не само на пет години за хомосексуализъм. Сексуалните им наклонности се смятаха за престъпление срещу държавата. Изправени пред подобна перспектива, трима от мъжете се бяха пречупили и започнаха да дават показания. Но и тримата посочваха различни хора. Нестеров не искаше да признае, че версията му е погрешна, и беше убеден, че се е сблъскал с някаква извратена престъпна солидарност, че перверзниците имат свое понятие за чест.

Разгневен, Лев се приближи до началника си.

— Тези мъже са невинни.

Нестеров го изгледа озадачен.

— Всички те са виновни. Въпросът е кой от тях е виновен и в убийство.

* * *

Раиса гледаше как Лев тропа с крака и от ботушите му на пода падат буци мръсен сняг. Той не вдигаше поглед и не забелязваше жена си. Беше непоносимо да гледа разочарованието му. Той вярваше, искрено вярваше в успеха на повторното разследване. Възлагаше надежди на нереалната мечта за изкупление: последния акт на правосъдието. Тъкмо на това се присмя тя онази нощ в гората. Но съдбата се присмя още по-жестоко над Лев. В търсене на справедливост той беше освободил ужаса. В търсене на убиеца сто и петдесет мъже щяха да изгубят живота си, ако не в буквален, то в друг смисъл — щяха да изгубят семействата и домовете си. И сега, гледайки приведените рамене и изопнатото лице на мъжа си, тя осъзна, че той никога не е правил нещо, без да вярва в него. У него нямаше нито цинизъм, нито пресметливост. И нямаше нищо странно, че той е вярвал и в брака им: вярвал е, че ги свързва любов. Но всичките му заблуди — за държавата, за връзката им — бяха разбити на пух и прах. Раиса му завиждаше. Дори сега, дори след всичко случило се, той беше способен да се надява. Все още искаше да вярва в нещо. Пристъпи напред, седна до него на леглото и плахо го хвана за ръката.

Той я погледна учудено, не каза нищо, приемайки жеста. И те заедно загледаха как се топеше снегът.

30 март

Детски дом № 80 беше пететажна тухлена сграда, от едната страна на която с избелели букви беше написано „Слава на труда!“. На покрива стърчеше дълга редица от комини. На прозорците с решетки висяха мръсни парцали вместо пердета и вътре не се виждаше нищо. Лев почука на вратата. Никой не отвори. Натисна дръжката. Беше заключено. Почука на прозореца. Парцалът се отмести. За миг се мярна лице на малко момиче като мръсно привидение и парцалът отново се спусна. Лев беше дошъл заедно с Мойсеев, офицер от милицията, който изглеждаше като униформен главорез. След като чакаха дълго, входната врата се отвори. Възрастен мъж с връзка месингови ключове в ръка се вторачи в двамата офицери. Като видя униформите им, раздражителността на лицето му се смени с почитателност. Той леко се поклони.

— С какво мога да ви служа?

— Ние разследваме убийство на едно момче.

Детският дом се помещаваше в бивша фабрика, откъдето беше изнесено оборудването. В партера на обширно пространство се намираще трапезарията, не защото вместо машините тук бяха внесени маси и столове, каквито нямаше, а защото на пода с кръстосани крака седяха в редици деца, притиснати едно до друго и опитващи се да се хранят. В ръцете си стискаха дървени купи с нещо, което приличаше на водниста зелена супа. Лъжици имаха само големите деца. Останалите или седяха и чакаха за лъжица, или сърбаха направо от купите. Щом приключеше, детето облизваше цялата лъжица, преди да я подаде на следващото.

Лев идваше в детски дом за първи път. Влезе вътре и огледа помещението. Трудно беше да прецени колко са децата — двеста, триста, на възраст от четири до четиринайсет. Никое не му обърна внимание: бяха прекалено заети или със супата, или с очакване на лъжицата. Всички мълчаха. Чуваше се само стържене на лъжиците по дъното на купите и мляскане.

Лев се обърна към възрастния мъж:

— Вие ли сте директорът?

Кабинетът на директора беше на първия етаж и гледаше към партера на фабриката, където седяха децата като изделия на масовото производство. В кабинета няколко по-големи момчета играеха карти на бюрото на директора. Той плесна с ръце.

— Вървете в стаята си.

Момчетата се вторачиха в Лев и Мойсеев. Лев предположи, че раздражението им идва от това, че им нареждаха какво да правят. В очите им се четеше ум и опит, който надхвърляше възрастта им. Без да отронят и дума, те се скупчиха като глутница вълчета, прибраха картите и кибритените клечки, които използваша за чипове, и се изнизаха от стаята.

Щом излязоха, директорът си наля питие и направи знак на Лев и Мойсеев да седнат. Лев остана прав, оглеждайки стаята. Имаше единствен метален шкаф. Най-долното чекмедже беше огънато от удар. Горното беше полуотворено и от него се подаваха смачкани документи.

— Намерихме убито момче в гората. Чули ли сте за това?

— Ваши колеги вече ми показаха снимки на момчето и ме питаха дали го познавам. Казах, че не го познавам.

— Но не можете ли да кажете със сигурност дали липсва някое дете?

Директорът се почеса по ухото.

— Ние сме четирима възпитатели и се грижим за около триста деца. Децата идват и си отиват. Непрекъснато пристигат нови. Трябва да ни разберете, че не успяваме да поддържаме документацията в ред.

— Занимават ли се децата с проституция?

— По-големите правят каквото искат. Не може непрекъснато да са под око. Дали се напиват? Да. Дали проституират? Твърде е възможно, но без мое разрешение, нямам нищо общо с това и не се облагодетелствам от техните занимания. Моя грижа е да имат храна и покрив над главата. И като се имат предвид ресурсите ми, справям се много добре. Не че очаквам похвали.

Директорът ги поведе към горния етаж, към спалните. Когато минаха покрай банята, той каза:

— Да не мислите, че съм безразличен към хигиената на децата? Правя всичко, каквото мога. Грижа се да се къпят веднъж седмично, да се подстригват и да се почистват от въшки веднъж месечно.

Изваряваме всичките им дрехи. Не бих търпял въшки в детския дом. Ако отидете в някой друг, ще видите, че косите и веждите на децата гъмжат от тях. Отвратително е. Не и тук. Но никога не съм чул благодарност от някое дете.

— Бихме ли могли да разговаряме с децата насаме? Вашето присъствие може би ги смущава.

Директорът се подсмихна.

— С мен няма да ги уплашиш. Но щом настоявате...

Той посочи стълбата.

— По-големите живеят на горния етаж. Той е тяхно владение.

В спалните на горния етаж, сгущени под покрива, нямаше легла, а само тънки дюшеци на пода. По-големите деца очевидно се хранеха когато поискат; сигурно вече бяха обядвали, като бяха получили най-добрата храна.

Лев влезе в първата стая. Забеляза скрито зад вратата момиче и проблясване на метал. Беше въоръжено с нож. Като видя униформата му, прибра ножа, острието изчезна в гънките на роклята му.

— Помислихме, че са момчетата. Те не бива да влизат тук.

Двайсетина момичета на предполагаема възраст между четиринайсет и шестнайсет не откъсваха погледи от Лев с каменни лица. Той изведнъж си спомни как бе обещал на Анатолий Бродски, че двете дъщери на приятеля му ще се чувстват добре под грижите на московски детски дом. Звучеше нелепо и високопарно. Сега Лев разбра това. Бродски беше прав. Двете момичета щяха да са по-добре, ако живееха сами и се грижеха за себе си.

— А къде спят момчетата?

По-големите момчета, някои от които Лев видя в кабинета на директора, се бяха скупчили в задната част на стаята и ги чакаха. Лев влезе, клекна и сложи албум със снимки на пода пред тях.

— Искам да разгледате снимките и да ми кажете дали някой от тези мъже не ви е досаждал и не ви е предлагал пари срещу сексуални услуги.

Нито едно от момчетата не помръдна, нито подсказа с нещо, че догадката му е вярна.

— Не сте направили нищо лошо. Имаме нужда от вашата помощ.

Лев разтвори албума и започна бавно да отгръща страниците. Стигна до края. Момчетата разглеждаха снимките, но не реагираха.

Прелисти страниците обратно. Отново никаква реакция. Вече се канеше да затвори албума, когато момче, застанало отзад в групата, протегна ръка и посочи една от снимките.

— Този мъж ли ти е досаждал?

— Плати ми.

— Платил ти е?

— Не, ти ми плати и ще ти кажа.

Лев и Мойсеев събраха общо три рубли и му ги дадоха. Момчето прелисти албума, намери нужната страница и посочи една от снимките.

— Мъжът приличаше на този.

— Значи не е бил този?

— Не, но приличаше.

— Знаеш ли как се казва?

— Не.

— Можеш ли да ни кажеш нещо за него?

— Плати ми.

Мойсеев поклати глава, с което отказваше да даде повече пари.

— Можем да те арестуваме за спекулация.

Пренебрегвайки заплахата, Лев извади последните си пари и ги даде на момчето.

— Само толкова имам.

— Работи в болницата.

Същия ден

Лев извади пистолета си. Бяха на най-горния етаж на дом №7, квартира 14 в края на коридора. Получиха адреса в болницата. Заподозреният беше болен през последната седмица, когато със сигурност щеше да бъде разпитан, ако всички офицери на МГБ не бяха толкова заети. Оказа се, че началото на болестта му съвпада с първата вълна арести на хомосексуалисти.

Лев почука на вратата. Нямаше отговор. Настоя да отворят, като назова имената и чиновете им. Нямаше отговор. Мойсеев вече беше вдигнал обувия си в ботуш крак, за да ритне вратата, когато тя най-после се отвори.

Като видя насочените срещу него пистолети, доктор Тяпкин вдигна ръце и отстъпи назад. Лев едва го позна. Беше човекът, помогнал му при огледа на тялото на момичето, престижният лекар, преместен от Москва. Косата му беше несресана, очите му гледаха безумно. Беше отслабнал и измачканите дрехи висяха на него като на закачалка. Лев бе виждал хора, съсипани от тревога и безпокойство, бе виждал как мускулите им губят форма и стегнатост, сякаш страхът ги разяждаше.

Лев блъсна вратата с крак и огледа квартирата.

— Сам ли сте?

— Вкъщи е малкият ми син. Но той спи.

— На колко години е?

— На четири месеца.

Мойсеев пристъпи напред и удари с дръжката на пистолета си Тяпкин по носа. Той падна на колене и в събраните му длани потече кръв. Мойсеев нареди на Лев:

— Обискирай го.

А той започна да претърсва жилището. Лев клекна, помогна на Тяпкин да се изправи, заведе го в кухнята и го сложи да седне на един стол.

— Къде е жена ви?

— На пазар... ще се върне скоро.

— От болницата ни казаха, че сте болен.

— Вярно е донякъде. Чух за арестите. Знаех, че е само въпрос на време да дойдете.

— Кажете ми какво се случи.

— Сигурно бях полудял, нямам друго обяснение. Не знаех на колко е години. Беше съвсем млад. Може би на петнайсет-шестнайсет, имах нужда от някого, който няма да говори с мен и няма да разказва на всички за мен. Не исках да се срещам отново с него. Или да го виждам. Търсех анонимност. Мислех, че никой няма да обърне внимание на сираче от детски дом. Никой няма да повярва на думите му. Можех да му дам малко пари и с това всичко да приключи. Търсех някой невидим — нали разбирате?

Мойсеев приключи с повърхностното претърсване, върна се в стаята и прибра пистолета в кобура. Хвана Тяпкин за счупения нос и го

завъртя надясно и наляво, така че той изкрещя от болка. В съседната стая се събуди бебето и заплака.

— Правиш любов с момчетата, а после ги убиваш?

Мойсеев пусна носа на Тяпкин. Докторът се свлече на пода и се сви на кълбо. Мина доста време, преди да може отново да проговори.

— Не съм правил любов с него. Просто не можах. Не се реших. Помолих го, платих му, но не можах да го направя. Тръгнах си.

— Ставай. Ще дойдеш с нас.

— Трябва да почакаме да се върне жена ми — не можем да оставим сина ми сам.

— Нищо му няма. Ставай.

— Позволете ми поне да спра кървенето.

Мойсеев кимна.

— Не затваряй вратата на банята.

Тяпкин излезе от кухнята и тръгна, залитайки към банята, като остави кървав отпечатък от ръката си на вратата, която не затвори, както му бе заповядано. Мойсеев оглеждаше жилището. Личеше, че завижда. Докторът имаше хубав дом. Тяпкин пусна водата, притисна с кърпа носа си и заговори, стоейки с гръб към тях.

— Много съжалявам за онова, което направих. Но не съм убивал никого. Трябва да ми повярвате. Не защото се надявам, че репутацията ми може да бъде спасена. Знам, че с мен е свършено. Но някой друг е убил момчето и той трябва да бъде заловен.

Мойсеев започна да става нетърпелив.

— Тръгваме.

— Желая ви късмет.

Като чу тези думи, Лев се втурна към банята и обърна Тяпкин към себе си. В ръката му беше забита спринцовка. Краката му омекнаха. Той се свлече. Лев го положи на пода и издърпа спринцовката. Провери пулса му. Доктор Тяпкин беше мъртъв. Мойсеев стоеше и гледаше тялото от горе надолу.

— Това улеснява работата ни.

Лев вдигна поглед. Жената на Тяпкин се беше върнала. Стоеше на прага с покупките в ръце.

1 април

Александър затвори касата. Нестеров беше удържал на думата си. Тайната на сексуалната му насоченост беше запазена. Никой от пътниците не го гледаше странно. Никой не шепнеше нещо зад гърба му. Семейството не го отбягваше. Майка му все така го обичаше. Баща му все така му благодареше за усилената му работа. И двамата както и преди се гордееха с него. Цената за това беше списъкът с имената на повече от сто мъже, които бяха арестувани, докато Александър продължаваше да продава билети, да отговаря на въпросите на пътниците и да се справя с всекидневните си задължения на гарата. Животът му се върна в нормалното русло. Почти нищо не беше се променило. Вечеряше с родителите си, водеше баща си до болницата. Чистеше гарата, четеше вестници. Но вече не ходеше на кино. Всъщност вече не ходеше в центъра на града. Страхуваше се да не срещне някого, някой офицер от милицията, който да се подсмихне самодоволно и многозначително. Светът му неимоверно се стесни. Промени се, още когато се бе отказал от мечтата си да стане атлет, и сега си казваше, че ще се приспособи, както бе успял да се приспособи и преди.

Истината беше, че постоянно се питаше кога ли мъжете ще се досетят кой ги е предал. Може би вече са им казали. Дори броят на арестите означава, че държат по няколко души в килия. И как другояче те ще прекарват времето си, ако не размишлявайки кой е съставил списъка? За първи път в живота си вече нямаше какво да крият. И Александър изведнъж разбра, че би заменил свободата си за публичното унижение в една от тези килии. Но едва ли биха му се зарадвали там. За него вече нямаше място — нито в техния свят, нито в неговия собствен.

Затвори вратата на касата, заключи и погледна часовника в залата. Пусна ключовете в джоба си и излезе на перона. Една двойка чакаше влака. Познаваше ги само по лице, но не и по име. Те му махнаха и той махна в отговор, отиде до края на перона и погледна към приближаващия влак. Беше дошъл навреме. Слезе от перона, легна на релсите и се загледа в нощното небе.

Надяваше се, че родителите му ще повярват на оставената от него бележка. В нея обясняваше, че така и не е могъл да се съвземе от огорчението от неуспеха да стане бегач на къси разстояния. И че никога не си е простил това, че е разочаровал баща си.

Същия ден

През последните четири години Нестеров обещавахе на семейството си ново жилище, обещание, което доскоро непрекъснато повтаряше. Но сега вече не вярваше, че ще им дадат по-добра квартира; както не вярваше, че ако ще той и жена му да се скъсат от работа, трудът им няма да се превърне в материални блага. Живееха на улица Кропоткинска, в покрайнините на града, близо до дъскорезниците. Къщите на тази улица бяха построени как да е; всичките бяха с различни форма и размери. Голяма част от свободното си време Нестеров използваше, за да направи подобрения къщи. Той беше добър дърводелец и смени рамките на прозорците и вратите. Но с годините основите поддадоха и предната част на къщата се наклони напред под такъв ъгъл, че вратата не се отваряше докрай и опираше в земята. Преди няколко години иззида пристройка, която използваше за работилница. Двамата с жена си Инеса изработваха маси и столове, като обзавеждаха къщата с мебели, от които имаха нужда. Вършеха това не само за собственото си семейство, но и за съседите от улицата. Трябваше само да им донесат материал, а после да им се отблагодарят с храна или алкохол.

Но в края на краищата никакви ремонти не бяха в състояние да компенсират недостатъците на къщата. Нямахте течаща вода, а най-близкият кладенец беше на десет минути път. Нямахте и канализация, тоалетната беше зад къщата. Когато се нанесоха, тя беше в ужасно състояние и почти се разпадаше. Беше прекалено плитка и вътре не можеше да се влезе, без да си запушиш носа заради неприятната миризма. Нестеров направи нова, на друго място, като работеше дори и нощем, за да я завърши по-бързо. Иззида здрави стени, изкопа дълбока яма и сложи варел с дървени стърготини, за да се почиства. Въпреки това съзнаваше, че семейството му живее в мизерни условия, без минималните блага на цивилизацията и без надежда за по-добро бъдеще. Беше на четирийсет години. Заплатата му беше колкото на работниците от автозавода. Мечтата му да осигури на семейството си прилично жилище бе рухнала.

На входната врата се почука. Беше вече късно. Нестеров, който още не беше свалил униформата си, чу, че Инеса отваря. След малко

влезе в кухнята.

— За теб е. От работата ти. Не го познавам.

Генералът излезе в коридора. Отвън стоеше Лев. Нестеров се обърна към жена си.

— Сам ще се оправя.

— Ще влезете ли вътре?

— Не, няма да отнеме много време.

Инеса погледна Лев и ги остави сами. Нестеров излезе навън и затвори вратата.

През целия път дотук Лев беше тичал. Новината за смъртта на Александър го накара да забрави всякакво благоразумие и предпазливост. Вече не изпитваше разочарование и меланхолия, които го измъчваха през цялата седмица. Беше разстроен, чувстваше се участник в гротесков фарс — наивен мечтател, търсец справедливост, но оставящ след себе си само смърт и разрушение. Стремещт му да бъде заловен убиецът доведе до кръвопролитие. Раиса през цялото време знаеше за това, още в гората, преди две денонощия, опита се да го предпази, но той упорстваше като дете, впуснало се в приключение.

Какво може да постигне един човек?

Той вече имаше отговор: съсипването на живота на двеста души, самоубийството на млад мъж и смъртта на лекар. Прерязаното на две от влака тяло на младия касиер: такива плодове донесоха усилията му. Заради това бе рискувал живота си, както и живота на Раиса. Това бе неговото изкупление.

— Александър е загинал. Самоубил се е, като се е хвърлил под влака.

Нестеров наведе глава.

— Съжалявам. Дадохме му възможност сам да намери решение. Може би не е могъл. Сигурно е бил много болен.

— Ние сме виновни за смъртта му.

— Не, той беше болен.

— Той беше на двацет и две години. Имаше майка и баща и обичаше да ходи на кино. А сега е мъртъв. Но затова пък, ако намерим друго мъртво дете, ще можем да обвиним Александър и да приключим случая за рекордно време.

— Стига, млъкнете.

— За какво го правите? Щом не е за пари и облаги!

Лев демонстративно огледа килнатата къща на Нестеров.

Генералът отговори:

— Тяпкин се самоуби, защото чувстваше вината си.

— Още когато започнахме арестите, той е знаел, че ще разпитаем децата от детския дом и ще го открием.

— Той имаше необходимите хирургически познания, за да изреже стомаха на детето. Даде фалшиви показания, когато оглеждахте тялото на момичето, за да ни обърка. Беше неискрен и хитър.

— Каза ми истината. Стомахът на момичето беше изрязан. В устата му имаше дървесна кора, както беше изрязан стомахът на момчето и устата му бе натъпкана с кора. Около глезените и на двамата бяха вързани въжени примки. Били са убити от един и същи човек. И не от доктор Тяпкин, нито от оня младеж Варлам Бабинич.

— Вървете си вкъщи.

— В Москва беше открит труп. На малко момче на име Аркадий, което нямаше и пет години. Не видях тялото му, но ми казаха, че е било намерено голо, с разрязан стомах и уста, пълна с пръст. Подозирам, че е била пълна с дървесна кора.

— Я виж ти... Изведнъж се появява убито дете в Москва. Много навреме, Лев. Но не ви вярвам.

— Аз също не повярвах. Скърбящото семейство твърдеше пред мен, че детето е било убито, а аз не повярвах. Казах им, че не е вярно. Колко ли още случаи на убийства са потулени? Няма как да узнаем, няма начин да разберем. Системата е такава, че позволява на този човек да убива безнаказано. И той ще убива отново и отново, а ние ще арестуваме невинни хора, хора, които не харесваме или не одобряваме, а той ще продължава да убива.

Нестеров не вярваше на застаналия пред него мъж. Никога не му беше вярвал и нямаше да позволи да бъде въввлечен в разговор, критикуващ държавата. Обърна се с гръб към Лев и хвана дръжката на вратата.

Лев го сграбчи за рамото и го обърна с лице към себе си. Възнамеряваше да убеди генерала, да го накара с разум и логика да му повярва, но не намери нужните думи и го удари. Ударът беше точен и силен. Главата на Нестеров се отметна настрана. Той така и замръзна на място. После бавно се обърна към подчинения си. Лев се стараяше гласът му да не трепери.

— Не постигнахме нищо.

Ударът на Нестеров събори Лев. Той падна по гръб на земята. Не го болеше, но все пак. Нестеров го изгледа отгоре, потривайки челюстта си.

— Върви си вкъщи.

Лев се изправи на крака.

— Не постигнахме нищо.

Понечи да го удари, но Нестеров парира удара и му отвърна. Лев се сниши. Беше добър в юмручния бой, тренирам и ловък. Но Нестеров беше по-едър и се движеше неочаквано бързо. Ударен в корема, Лев се преви на две. Нестеров нанесе втори удар отстрани в лицето му, с който го повали на колене и разкъса кожата на скулата му. Зрението му се замъгли, той се препъна и падна по лице. Преобърна се по гръб, едва поемайки си дъх. Нестеров стоеше над него.

— Върви си вкъщи.

В отговор Лев го срита в слабините. Той отстъпи и се преви. Лев се изправи, залитайки.

— Нищо не сме...

Преди да е успял да довърши, Нестеров се спусна напред, блъсна се в него, отново го събори на земята, като го затисна с цялото си тяло. Започна да го удря в корема, в лицето, в корема и отново в лицето. Лев лежеше неподвижно, поемаше удар след удар и не можеше да се измъкне. Кокалчетата на Нестеров бяха разкъравени. Той спря, за да си поеме дъх. Лев не помръдваше. Лежеше със затворени очи, а в дясното му око се стичаше кръв от разкъсаната вежда. Нестеров се изправи и поклати глава. Тръгна към вратата и избърса кръвта в панталоните си. Протягайки ръка към дръжката, чу някакъв звук зад себе си.

Лев се изправи, мръщейки се от болка. Вдигна юмруци, сякаш готов да се бие. Олюляваше се така, като че ли стоеше в лодка наред бурно море. Почти не виждаше Нестеров. Гласът му прозвуча като едва доловим шепот.

— Нищо... не... постигнахме.

Нестеров го гледаше как се олюлява. Тръгна към него със свити юмруци, готов отново да се нахвърли. Лев замахна, за да му нанесе безнадежден, жалък удар. Нестеров се отдръпна встрани и го хвана под мишниците в момента, когато краката на Лев се подкосиха.

* * *

Лев седеше на масата в кухнята. Инеса стопли вода на печката и я наля в една купа. Нестеров потопа парцалче във водата и Лев започна да избърсва кръвта от лицето си. Устната му беше разцепена. Веждата му кървеше. Добре че болката в корема бе поутихнала. Опипа гърдите и ребрата си, нямаше счупено. Дясното му око беше отекло. Не можеше да го отвори. Но все пак беше платил сравнително ниска цена, за да привлече вниманието на началника си. Питаше се дали щеше да звучи по-убедително вътре в къщата, а не отвън, дали Нестеров би проявил същото презрително снизхождение пред съпругата си, когато в съседната стая спят децата им.

— Колко деца имате?

Отговори Инеса:

— Две момчета.

— През гората ли отиват на училище?

— Да, по-рано минаваха оттам.

— Но вече не минават оттам, нали?

— Караме ги да вървят през града. Оттам е по-далеч и те се оплакват. Налага се да ги изпращам, за да съм сигурна, че няма да минат през гората. Но на връщане няма друг начин, освен да им вярваме. И двамата сме на работа.

— А утре ще минат ли през гората? Сега, когато убиецът е заловен?

Нестеров стана, наля чай и сложи чашата пред Лев.

— Искаш ли нещо по-силно?

— Ако имате.

Нестеров извади половин бутилка водка и наля в три чаши, една за себе си, една за жена си и една за Лев.

Алкохолът опари раната в устата на Лев. Може да я дезинфекцира, помисли си той.

Нестеров седна и напълни отново чашата му.

— Какво търсиш във Волск?

Лев потопа окървавеното парцалче в купата, поизплакна го и го притисна към окото си.

— Дошъл съм да разследвам убийството на тези деца.

— Това е лъжа.

Лев трябваше да спечели доверието на този човек. Не можеше да направи нищо без помощта му.

— Прав сте. Но в Москва стана едно убийство. Не ми беше наредено да го разследвам. Беше ми наредено да го потуля, без да се вдига много шум. Изпълних дълга си. Но се провалих, когато отказах да изоблича съпругата си като шпионка. Решиха, че съм се компрометирал, и за наказание ме преместиха тук.

— Значи наистина си компрометиран офицер?

— Така е.

— Защо тогава така си се вкопчил в това дело?

— Защото са убити три деца.

— Не вярваш, че Варлам е убил Лариса, защото си сигурен, че тя не е първата жертва на убиеца. Прав ли съм?

— Лариса не е първата жертва. Той е убивал и преди. Вероятно е и момчето в Москва да не е първата му жертва.

— Лариса е първото дете, убито в този град. Това е истината, кълна се.

— Убиецът не живее във Волск. Убийствата са извършени близо до гарата. Той пътува с влак.

— Пътува и убива деца? Що за човек е това?

— Не знам. Но в Москва го е видяла една жена. Видяла го е с жертвата. Тя може да ни го опише. Но имаме нужда от всички рапорти за убийства във всеки по-голям град от Свердловск до Ленинград.

— Няма централизирана картотека.

— Затова трябва вие да отидете във всеки град и да проучите всеки един от случаите. Ще трябва да ги убедите, а ако откажат, да разговаряте с местни жители. И да научите подробности от тях.

Идеята беше нелепа. Нестеров би трябвало да се разсмее. Беше длъжен да арестува Лев. Но вместо това попита:

— Защо трябва да го правя за теб?

— Не за мен. Видяхте какво е сторил с децата. Направете го за хората, с които живеем. За нашите съседи, за пътниците във влака, направете го за децата, които не познаваме и никога няма да срещнем. Аз нямам властта да изискам тези сведения. Не познавам никого в милицията. А вие познавате тези хора и те ви вярват. Можете да получите тези дела. Ще търсите случаи за убийства на деца: случаите

могат да бъдат разкрити или не. Навсякъде би трябвало да личи еднакъв почерк: устата да е пълна с дървесна кора, а стомахът да липсва. Телата е вероятно да са намерени на безлюдни места: в гора, на брега на река, може би недалеч от гара. И около глезените да е вързана въжана примка.

— А ако не открия нищо?

— Щом има три, на които попаднах случайно, ще има и още.

— Трябва да поема голям риск.

— Да, така е. И ще се наложи да лъжете. Няма да можете да разкажете на никого за истинската причина. Няма да можете да разкажете и на офицерите си. Не бива да имате доверие на никого. И в замяна за смелостта ви семейството ви може да се озове в ГУЛАГ, а вие да намерите смъртта си. Това е предложението ми.

Лев протегна ръка през масата.

— Ще ми помогнете ли?

Нестеров отиде до прозореца и застана до жена си. Без да го поглежда, тя въртеше замислено чашата с водка в ръката си. Би ли рискувал семейство, дом, всичко, за което бе работил?

— Не.

ЮГОИЗТОЧНА РОСТОВСКА ОБЛАСТ, ЗАПАДНО ОТ ГРАД ГУКОВО

2 април

Петя се събуди преди зазоряване. Седнал на студените каменни стъпала на входа, чакаше нетърпеливо изгрева на слънцето, за да помоли родителите си за разрешение да се разходи в града. Беше спестявал няколко месеца и имаше пари да си купи още една марка, която да сложи на последната страница на албума си. Баща му беше му подарил първата серия марки на петия рожден ден. Не беше молил за тях, но постепенно се запали по колекционирането, отначало предпазливо, а после все по-настойчиво, докато то се превърна в страст. През последните две години беше изпросил всички марки от съседите и от другите семейства, работещи в колхоза — колективно стопанство № 12, към което се числяха родителите му. Дори беше завързал случайни познанства в Гуково, най-близкия град, с надеждата да се сдобие с още марки. С увеличаването на сбирката му си беше купил евтин хартиен албум, в който лепеше марките в правилни редици. Държеше албума в дървена кутия, която баща му беше изработил за него, за да си пази марките. Кутията беше необходима, тъй като Петя не можеше да спи и непрекъснато скачаше да проверява дали покривът не е протекъл, или пък плъховете не са изгризали скъпоценните страници. От всички марки обичаше най-много първите четири, подарени от баща му.

От време на време родителите му даваха по някоя копейка — не излишна копейка, той вече беше достатъчно голям, за да знае, че няма излишни пари. В замяна винаги свършваше някоя работа в домакинството. Спестяваше тези пари няколко месеца, през които си мислеше коя марка е по-добре да купи. Миналата вечер му дадоха още една копейка, според майка му не навреме, не защото не одобряваше увлечението му, а защото знаеше, че няма да заспи цяла нощ. И беше права.

Слънцето започна да се издига и Петя побърза да влезе вътре. Майка му настоя да изяде паница овесена каша, преди да отиде където

и да е. Той я изгълта възможно най-бързо, без да обръща внимание на думите ѝ, че ще го заболи корем. Като приключи, изтича навън, стигна до пътеката, която се виеше през полето, и тръгна към града. Не бързаше. Магазините бяха още затворени. Можеше да се наслади на радостното предчувствие.

Будката в Гуково, където се продаваха марки и вестници, също беше още затворена. Не знаеше кога точно ще отвори, но нямаше нищо против да почака. Беше вълнуващо да е в града и да знае, че има достатъчно пари за нова марка, и той тръгна по улиците безцелно. Спря на гарата, откъдето потегляха електричките, защото вътре имаше часовник. Часът беше седем и петдесет минути. Един влак щеше да потегли и той реши да погледа. Излезе на перона и седна на една пейка. Беше пътувал с електричка и знаеше, че това е бавен влак, който спира на всяка гара по пътя до Ростов. Макар че само веднъж бе ходил до Ростов с родителите си, той и някои от съучениците понякога се качваха на влака не за друго, а защото знаеха, че могат да пътуват безплатно. Контрольорите рядко проверяваха за билети.

Беше почти готов да се върне при будката и да купи марката, когато до него седна някакъв мъж. Беше елегантно облечен, носеше черна чанта, която остави на земята между краката си, като че ли се страхуваше някой да не му я открадне. Петя го погледна. Носеше квадратни очила с дебели стъкла, косата му беше черна и грижливо вчесана. Беше облечен в костюм. Петя не можеше да каже на колко е години. Не беше стар, макар че косата му беше побеляла на слепоочията. Но пък не беше и млад. Изглежда не обръщаше внимание на Петя. Момчето вече се канеше да стане и да си тръгне, когато изведнъж мъжът се обърна и му се усмихна.

— За къде пътуваш днес?

— За никъде. Имам предвид с влак. Просто седя тук.

Петя беше научен да се държи учтиво и с уважение към възрастните.

— Намерил си неподходящо място да седиш просто така.

— Чакам да си купя марки, будката още е затворена. Макар че вече може би са я отворили, трябва да проверя.

Като чу това, мъжът се обърна към Петя.

— Марки ли събираш?

— Да.

— И аз събирах, когато бях на твоята възраст.

Петя се облегна назад и се отпусна — не познаваше никой друг, който събира марки.

— Нови ли събирахте, или с клеймо? Аз събирам и едните, и другите.

— Моите всичките бяха нови. Купувах ги от будките. Точно като теб.

— Искане ми се и моите всички да са нови. Но повечето са използвани. Изрязвам ги от стари пликове.

Петя бръкна в джоба си, извади шепата копейки и ги показа на мъжа.

— Трябваше да спестявам три месеца.

Мъжът погледна купчинката монети.

— Толкова дълго време за толкова малко.

Мъжът беше прав. Монетите бяха съвсем малко. Разбра, че никога няма да има твърде много. Радостното предчувствие бе помрачено. Никога нямаше да има голяма сбирка. Другите хора винаги щяха да имат повече от него: колкото и упорито да работи, никога няма да може да ги настигне. Настроението му се развали, поиска да си тръгне и вече се канеше да стане, когато мъжът попита:

— А ти прибрано момче ли си?

— Да.

— Грижиш ли се за марките си?

— Много се грижа. Слагам ги в албум. А татко ми направи дървена кутия за албума. Покривът ни понякога тече. А понякога има и плъхове.

— Разумно е да държиш албума си на сигурно място. Когато бях на твоята възраст, и аз правех така. Държах моя в чекмедже.

Мъжът като че ли претегляше нещо в ума си.

— Виж какво, аз имам две малки дъщери и никоя от тях не се интересува от марки. Те са доста немарливи. Колкото до мен, вече нямам време за марки — много съм зает. Нали разбираш? Сигурен съм, че и твоите родители са много заети.

— Постоянно работят.

— Няма време да събират марки, нали?

— Няма.

— И при мен е така. Виж какво си мисля: бих искал колекцията ми да попадне в ръцете на човек, който ще я оцени и ще я пази, някой като теб.

Петя се замисли над възможността да се сдобие с цял албум нови марки. Щяха да са от времето, когато този мъж ги е събирал. Това ще е колекция, за която винаги е мечтал. Не каза нищо, не можеше да повярва на късмета си.

— Какво ще кажеш? Интересува ли те?

— Да, ще го сложа в дървената кутия и там ще го пазя.

Но мъжът, изглежда, не му повярва и замислено поклати глава.

— В албума ми има толкова много марки, че едва ли ще се побере в малката ти кутия.

— Тогава татко ще ми направи друга. Той е много сръчен. И няма да има нищо против. Обича да прави разни неща. Има златни ръце.

— Сигурен ли си, че ще се грижиш за моите марки?

— Да.

— Обещай ми.

— Обещавам.

Мъжът се усмихна.

— Ти ме убеди. Ще ти ги дам. Живея само на три спирки оттук. Хайде, ще ти купя билет.

Петя се канеше да каже, че билет не му трябва, но преглътна думите. Не му се искаше да признае, че понякога нарушава правилата. Докато не получи марките, трябва да се постарее този мъж да не си помисли за него лошо.

* * *

Седнал на дървената седалка на електричката, загледан през прозореца към гората, Петя люлееше крака и обувките му почти докосваха пода. Сега стоеше въпросът дали да похарчи копейките си за нова марка. Беше излишно, като се имаха предвид всичките марки, с които ще се сдобие, и той реши да върне парите на родителите си. Ще е хубаво да споделят късмета му. Мъжът прекъсна неговите мисли, като го потупа леко по рамото.

— Пристигнахме.

Електричката беше спряла наскре гората, далеч преди град Шахти. Това беше спирка за хора, които искат да си починат от града. Сред храстите имаше утъпкани пътечки. Но сега времето не беше подходящо за разходки. Снегът бе започнал да се топи. Гората беше мрачна и неприветлива. Петя се обърна към спътника си и изгледа елегантните му обувки и черната чанта.

— Тук ли живеете?

Мъжът отрицателно поклати глава.

— Тук имам вила. Не мога да държа марките вкъщи. Страхувам се, че децата ми ще ги намерят и ще ги пипат с мръсни ръце. Но се налага да продам вилата. Така че няма да има къде да държа марките.

Той слезе от влака. Петя го последва, стъпи на перона. Освен тях не слезе никой друг.

Мъжът навлезе в гората, Петя вървеше след него. Вилата обясняваше всичко. Петя не познаваше друг човек, който да е достатъчно богат, че да има лятна къща, но знаеше, че те се намират в гората или до езеро и море. По пътя мъжът продължаваше да говори:

— Разбира се, би било хубаво децата ми да се увличат от марки, но те не проявяват никакъв интерес към тях.

Петя се замисли дали да не каже, че може би децата имат нужда от време. И той не стана отведнъж запален колекционер. Но беше достатъчно съобразителен да разбере, че не е в негов интерес децата на този мъж да се интересуват от марки. Затова не каза нищо.

Мъжът се отклони от пътеката и тръгна доста бързо през гората. Петя се стараше да не изостава. Мъжът не намаляваше ход и Петя трябваше почти да тича.

— Как се казвате? Бих искал да кажа на родителите си името на човека, който ми е дал марките, ако не ми повярват.

— Не се тревожи за родителите си. Ще им напиша бележка, за да им обясня как си се сдобил с албума. Дори ще им дам адреса си, ако искат да проверят.

— Много ви благодаря...

— Наричай ме Андрей.

След известно време мъжът се спря, наведе се и отвори чантата. Петя също се спря и се огледа за вилата. Но не видя нищо. Може би трябваше да повървят още малко. Пое си дълбоко дъх и погледна

нагоре към голите клони на високите дървета, които пресичаха сивото небе.

* * *

Андрей гледаше отгоре тялото на момчето. По главата му се стичаше кръв към слепоочието и бузата. Андрей коленичи и притисна пръст на врата му, опитвайки се да напипа пулс. Беше живо и това беше добре. Обърна го по гръб и започна да го съблича като кукла. Съблече палтото, ризата му, свали обувките и чорапите. Накрая свали панталоните и бельото. Събра дрехите накуп, взе чантата си и се отдалечи от детето. След двайсетина крачки се спря край паднало дърво. Захвърли евтините дрешки настрана. Извади от чантата си кълбо грубо въже. Върна се при момчето и завърза единия край около глезена му. Направи стегнат възел и го изпробва, като го подръпна дали няма да се развърже. Възелът беше здрав. Върна се, като внимателно развиваше въжето, сякаш в другия край на което имаше шашки динамит. Стигна до падналото дърво, скри се зад него и легна на земята.

Беше избрал добро място. Зад дървото момчето нямаше да го види, когато дойде в съзнание. Очите му проследиха въжето по земята чак до глезена на детето. В ръката му оставаха още десетина метра. Всичко беше готово. Изведнъж изпита такава възбуда, че му се припика. Страхувайки се да не изпусне момента, когато момчето ще дойде в съзнание, се търколи на една страна, разкопча се и легнал се облекчи. Като свърши, се отмести на сухо място, без да напуска скривалището. Момчето все още беше в безсъзнание. Дойде време за последните приготовления. Андрей свали очилата си, прибра ги в калъфа и ги пусна във вътрешния джоб. Сега, поглеждайки назад, виждаше детето като размазано петно. Примижа силно и успя да види само неясна ивица розова кожа, контрастираща с кафявата земя. Протегна ръка, отчупи клонка от близкото дърво и задъвка кората, при което зъбите му добиха мръснокафяв цвят.

* * *

Петя отвори очи и видя синьото небе и клоните на голите дървета. Главата му беше лепкава от кръв. Докосна я, погледна пръстите си и заплака. Беше му студено. Беше гол. Какво беше се случило? Объркан, страхуваше се да седне, за да не види мъжа до себе си. Беше сигурен, че оня се крие някъде наблизко. В момента виждаше само небето. Но не можеше да остане гол на земята. Искаше му се да е у дома при родителите си. Обичаше ги толкова много и беше сигурен, че и те го обичат. Устните му трепереха, цялото му тяло трепереше, той седна — огледа се, затаил дъх. Мъжът не се виждаше. Погледна зад себе си и встрани. Нямаше го. Петя се поизправи, клекна и огледа гората. Беше сам и изоставен. Пое си дълбоко дъх с облекчение. Не разбираше. Но и не искаше да разбере.

Огледа се за дрехите си. Нямаше ги. Но това нямаше значение. Скочи и се затича бързо, колкото можеше, по нападалите листа, по влажната земя и разтопения сняг. Когато не стъпваше по паднали клони, босите му стъпала шляпаха в мокрото. Не беше сигурен дали тича в правилната посока. Знаеше само, че трябва да избяга.

Внезапно нещо го дръпна за десния крак, сякаш нечия ръка го беше хванала за глезена. Не успя да запази равновесие и падна по очи. Без да си поеме дъх, се търкулна по гръб и погледна назад. Не виждаше никого. Сигурно се е спънал и се канеше да стане отново, когато видя вързаната около десния му глезен примка. Проследи въжето с поглед през гората и видя, че е опънато по земята като корда на въдица. Въжето беше опънато чак до паднало дърво, на около четирийсет крачки разстояние.

Хвана примката и се опита да я дръпне надолу и да освободи крака си. Но тя бе толкова силно стегната, че се впи в кожата му. Някой отново дръпна въжето, този път по-силно, и го повлече назад по разкаляната земя. Вдигна поглед. Мъжът стоеше зад дървото, намотаваше въжето и го дърпаше към себе си. Петя се хващаше за клони, драскаше с пръсти влажната земя. Насочи вниманието си върху възела. Не можеше да го развърже. Не можеше и да скъса въжето. Нямаше избор, освен да се опита да изхлузи примката, като ожули кожата си. Въжето отново се опъна и се впи в крака му. Той стисна зъби, за да не извика. Загреба с шепата си рядка кал и намаза примката. Когато мъжът дръпна отново, Петя измъкна крака си. Скочи и побягна.

Въжето висеше свободно в ръката на Андрей. На другия край нямаше никого. Дръпна отново и усети как лицето му пламва. Присви очи, но разстоянието беше твърде голямо и той не виждаше нищо, винаги бе разчитал на въжето. Дали да не си сложи очилата? Не, когато беше малък, нямаше очила.

Някога беше оставен така — почти сляп, сам, препъващ се в гората.

Той те беше изоставил.

Андрей прескочи падналото дърво. С бързи крачки тръгна по следата на въжето.

Петя тичаше бързо, както никога преди. Ще стигне до гарата — влакът ще е там. Ще се качи. Влакът ще потегли, преди мъжът да е стигнал гарата. Ще остане жив.

Мога да го направя.

Обърна се. Мъжът беше изостанал, ниско наведен над земята, като че търсеше нещо. Нещо повече, той тичаше в друга посока. Разстоянието между тях се увеличаваше. Петя трябваше да успее да стигне до гарата преди него.

В края на въжето, при примката, Андрей се спря, примижа и се огледа наоколо. Сърцето му биеше силно, беше готов да се разплаче — не виждаше детето никъде. Чувстваше се сам и изоставен. И изведнъж там, вдясно, долови движение — светло петно, телесен цвят. Беше момчето.

Петя погледна назад с надеждата, че разстоянието между тях е станало още по-голямо. Този път видя мъжа да тича много бързо към него. Правеше дълги скокове, сакото му се развяваше. Усмивваше се като ненормален. Момчето забеляза, че зъбите му кой знае защо са станали кафяви, и се спря, разбрало, че няма да може да избяга. Усети слабост, всичката кръв се бе оттеглила от краката му. Вдигна ръце към главата си, сякаш да се защити, затвори очи и си представи, че отново е в прегръдката на родителите си.

Андрей се блъсна в момчето с такава скорост, че и двамата се строполиха на земята. Беше върху него, то се гърчеше отдолу, дращеше и хапеше сакото му. Проснал се върху него с цялата си тежест, за да му попречи да избяга, Андрей промърмори:

— Още е жив!

Извади дълъг ловджийски нож от колана си. Затвори очи и заби острието, отначало предпазливо, само върха, с малки порезни рани, вслушвайки се в пронизителните викове, които идваха отдолу. Зачака, като се наслаждаваше на момента и усещаше ритниците в корема си. Какво страхотно усещане! Възбуждаше се все повече и острието се забиваше все по-дълбоко и по-бързо, докато накрая се заби до дръжката. Детето вече не мърдаше.

ТРИ МЕСЕЦА ПО КЪСНО

ЮГОИЗТОЧНА РОСТОВСКА ОБЛАСТ, АЗОВСКО МОРЕ

4 юли

Нестеров седеше, заровил пръсти в пясъка. Тази плажна ивица беше любима на жителите на близкия град Ростов на Дон, намиращ се на около четирийсет километра на североизток. Днешният ден не беше изключение. Плажът бе претъпкан. Като че ли градските жители се бяха събудили току-що от зимен сън, телата им изглеждаха бледи и безжизнени след дългата зима. Интересно дали ще може да отгатне по фигурите им какво работят? По-пълните мъже заемаха важни постове. Може би бяха директори на заводи, партийци или офицери с висок ранг от Държавна сигурност, не от онези, които ритат вратите, а от другите, които подписват заповеди за арести. Нестеров внимаваше да не привлича погледите им. Беше зает със семейството си. Двамата му синове играеха в плиткото, жена му лежеше до него и спеше — очите ѝ бяха затворени, ръцете подложени под главата. На пръв поглед изглеждаха напълно задоволено и благополучно образцово съветско семейство. Най-сетне можеха да се отпуснат и да си починат — нали бяха в отпуска, като награда за бързото и ефективно разкриване на две убийства беше му позволено да ползва служебна кола на милицията и безплатни талони за гориво. Бяха му казали да си почива и за известно време да забрави работата. Такива бяха получените разпореждания. Повтаряше ги наум, учудвайки се на иронията на съдбата.

Процесът срещу Варлам Бабинич продължи само два дни, адвокатът пледира, че младежът е невменяем. Според процедурните правила защитата трябваше да се основава на мнението на същите експерти, които използваше и обвинението. Със собствени независими експерти защитата не разполагаше. Нестеров не беше адвокат, но и без това разбираше огромното предимство, което дава на обвинението тази ситуация. В случая с Бабинич защитата трябваше да докаже невменяемост, без да може да призове свидетел, който да не е бил обработен от обвинението. Тъй като в болница № 379 нямаше психиатри, обвинението бе избрало и призовало в съда лекар без специална подготовка. Докторът обяви, че Варлам Бабинич разбира

разликата между добро и зло и знае, че убийството е нещо нередно; че интелигентността на подсъдимия е ограничена, но достатъчна, за да проумее понятия като престъпност, все пак при арестуването си той е казал:

В голяма беда съм.

Защитата нямаше друг избор, освен да призове същия лекар и да се опита да наложи противоположна гледна точка. Но Варлам Бабиниц бе признат за виновен. Нестеров получи напечатано на машина писмо, потвърждаващо, че седемнайсетгодишният осъден е екзекутиран с изстрел в тила.

Делото на доктор Тяпкин отне още по-малко време, само един ден. Съпругата му бе свидетелствала, че е бил склонен към насилие, описа болните му фантазии и заяви, че единствената причина да не го изобличи по-рано е, че се е страхувала за живота си, както и за живота на детето си. Тя заяви също пред съда, че се отрича от религията си — юдаизма, и ще възпитава децата си в преданост на идеята на комунизма. В замяна на показанията ѝ беше преместена в Шахти, град в Украйна, където можеше да живее без позорното петно от престъплението на съпруга си. Нямаше нужда дори да сменя името си, тъй като никой извън Волск не беше чувал за убийствата.

След приключването на тези два случая съдът пристъпи към разглеждане на близо двеста дела срещу мъже, обвинени в антисъветска агитация. Хомосексуалистите бяха осъдени на тежък лагерен труд между пет и двайсет и пет години. За да се справи по-бързо с толкова подсъдими, съдията си изработи формула за изнасяне на присъди, които зависеха от характеристиката от работата, от броя на децата и накрая от броя на извършените извратени сексуални контакти. Членството в партията беше утежняващо обстоятелство, тъй като с поведението си петняха репутацията ѝ. Това се смяташе за недопустимо и обвиняемите се изключваха от партията. Въпреки повтарящите се еднообразни заседания Нестеров присъства на всичките от начало до край. След като беше осъден и последният подсъдим, генералът заслужи поздравления от местните партийни ръководители. Бе се справил добре. Беше почти сигурно, че ще получи ново жилище през следващите два месеца или поне до края на годината.

Няколко дни след приключването на съдебните процеси, докато лежеше за поредна нощ буден в леглото, жена му му каза, че няма да мине много време и той все пак ще се съгласи да помогне на Лев. Искало ѝ се той да отхвърли съмненията си и по-бързо да започне да действа. Или чака нейното разрешение? Нищо чудно и така да е. Той залагал на карта не само собствения си живот, но и на цялото семейство. Не би извършил нищо осъдително, ако задава въпроси и прави запитвания. Проблемът е в това, че би действал самостоятелно. Самостоятелните действия винаги са били рисковани, тъй като намеквали, че държавните структури са се провалили: че отделната личност може да постигне успех там, където държавата не може. Генералът беше убеден, че ще може да проведе неофициално разследване, което да изглежда като невинен разговор между колеги. Ако открие, че няма подобни случаи, че няма други убити деца, може да бъде сигурен, че жестоките наказания, за които бе допринесъл, са справедливи и заслужени. Макар да нямаше доверие на Лев и се ядосваше на себе си за съмненията, които той бе посял в душата му, нямаше как да избегне факта, че той бе задал един съвсем обикновен въпрос. Дали работата му имаше смисъл, или беше просто средство за оцеляване? Няма нищо срамно в това да се опитваш да оцелееш — това е основното занимание на мнозина. Обаче достатъчно ли е това, за да живееш в мизерия и дори да не бъдеш възнаграден с чувството на гордост, че усилията ти служат на някаква цел?

През последните десет седмици Нестеров действаше сам, без да се съветва с Лев и без да търси неговата помощ. Лев почти сигурно беше под наблюдение и колкото по-рядко поддържа с него контакт, толкова по-добре. Написа му само една кратка бележка — *Ще помогна* — заедно с молбата да я унищожи незабавно.

Да се получи достъп до наказателните дела в районните управления на милицията не беше лесно. Той звънеше по телефона и пишеше писма. И в двата случая споменаваше темата само бегло и непрекъснато се хвалеше с бързото разкриване на двете убийства с надеждата да чуе похвала. Когато започнаха да пристигат отговорите, му се наложи да направи няколко пътувания в извънработно време. Пристигаше с влака в други градове, срещаше се с колеги, пиеше с тях и обсъждаше това, което го интересуваше, за няколко минути. Този начин за събиране на информация беше крайно неефективен. Три часа

пиене можеха да осигурят две минути полезни сведения. След осем седмици Нестеров не изрови нито едно неразкрито престъпление. И тогава извика Лев в кабинета си.

Лев влезе, затвори вратата и седна. Нестеров надникна в коридора, убеди се, че там няма никой, заключи вратата и едва тогава се върна на бюрото. Извади карта на Съветския съюз, разстла я на бюрото и затисна краищата ѝ с книги. След това взе шепя цветни карфици. Забоде две във Волск, две в Молотов, две в Горки, две в Киров и последните две в Казан. Карфиците следваха железопътната линия на запад към Москва. Нестеров не пътува до Москва, като преднамерено избягваше офицерите от тамошната милиция, страхувайки се, че ще проявят подозрителност, ако започне да задава въпроси. Западно от Москва на Нестеров му провървя по-малко, той откри само един аналогичен случай в Калинин. Придвижвайки се на юг, забоде три карфици в Тула, две в Орел и още две в Белгород. Стигна до Украйна, взе кутийката с карфиците и изсипа поне двайсетина в шепата си. Продължи да отбелязва: по три карфици в Харков и Горловка, четири в Запорожието, три в Краматорск и една в Киев. Излезе от Украйна и забоде пет карфици в Таганрог и накрая шест в Ростов и околностите.

Нестеров напълно разбираше реакцията на Лев — изумено мълчание. Самият той, събирайки тези сведения, се чувстваше потиснат. Отначало отказваше да приеме, че има нещо общо във всичките случаи: пръстта в устите на децата, независимо дали колегите я наричаха пръст, или кал, обезобразените кореми. Но сходството беше безспорно. Освен това и въжената примка около глезените. Телата бяха винаги голи, а дрехите оставени накуп на няколко крачки. Престъпленията бяха извършвани в гори или паркове, често близо до гари, никога в къща или в затворено помещение. Нито едно градско управление на милицията не бе се свързвало с колегите от друг град, макар че някои престъпления бяха извършени на по-малко от петдесет километра едно от друго. Никой не бе си направил труда да проследи линията, съединяваща карфиците. За виновници на всички престъпления бяха нарочени алкохолици, крадци или осъждани изнасилвачи — утайката на обществото, на които лесно можеше да се прикачи какво ли не.

Според пресмятанията на генерала жертвите бяха общо четирийсет и три. Нестеров протегна ръка, взе една карфица от кутийката и я забодe в центъра на Москва, с което отбеляза Аркадий като дете номер 44.

* * *

Нестеров се събуди и видя, че лежи с лице на пясъка и с отворена уста. Седна и започна да изтърсва пясъка с ръка. Слънцето се беше скрило зад облак. Огледа се за децата си, обиколи с поглед плажната ивица и играещите хора. Големият му син, седемгодишният Ефим, седеше до водата. Но малкият — само петгодишен — не се виждаше никъде. Нестеров се обърна към жена си. Тя режеше колбас, подготвяйки обяда им.

— Къде е Вадим?

Инеса вдигна глава и погледът ѝ веднага намери по-голямото момче, но не и по-малкото. Държейки ножа в ръка, тя се изправи и се огледа. Като не го видя, изпусна ножа. И двамата се втурнаха към Ефим и клекнаха от двете му страни.

— Къде е брат ти?

— Каза, че се идва при вас.

— Кога?

— Не знам.

— Помисли.

— Не много отдавна. Не съм сигурен.

— Казахме ви да не се отделяте един от друг.

— Но той каза, че се връща при вас!

— Да не е влязъл във водата?

— Не, тръгна натам, към вас.

Нестеров се изправи и погледна морето в далечината. Вадим не би влязъл във водата, не обичаше да плува. Беше на плажа, някъде сред стотиците хора. В ума му изникнаха образи от ужасните снимки от делата. Малко момиче беше убито до пътека, водеща към река. Друго беше убито в парк, зад паметник, на стотина метра от къщи. Приклезна до сина си:

— Върни се при нашите одеяла. Стой там и не мърдай, който каквото и да ти говори. Остани там, независимо кой ти говори и какво ти казва. Дори това да са възрастни и да искат да се отнасяш с уважение, ти остани на мястото си.

Но като си спомни колко деца бяха примамени да отидат в гората, промени решението си и хвана сина си за ръка.

— По-добре ела с мен. Двамата ще търсим брат ти.

Жена му хукна нагоре по плажа, а генералът тръгна в противоположната посока, като се смесваше с хорската тълпа и вървеше прекалено бързо, така че Ефим не успяваше да го настигне. Затова го взе на ръце. Плажът свърши, загуби се сред тревата и тръстиката. Вадим не се виждаше никъде.

Ефим не знаеше почти нищо за работата на баща си. Разбира се, беше чувал, че в града били убити две деца. Родителите сами му бяха казали, но го накараха да обещае, че пред никого няма да споменава за убийствата. Не биваше да се създава паника, защото тези убийства непременно ще бъдат разкрити. Но сега Ефим разбираше, че помалкият му брат е в опасност. Вадим беше общително и дружелюбно дете. Не би се държал грубо с когото и да било. Ефим трябваше да се грижи по-добре за него и като разбра, че е виновен за случилото се, се разплака.

В другия край на плажа Инеса напразно викаше сина си. Беше прочела документите, събрани от мъжа ѝ при неговото частно разследване. Знаеше точно какво е станало с изчезналите деца. Изпаднала в паника, обвиняваше единствено себе си. Беше посъветвала мъжа си да помогне на Лев. Беше го окуражила, подсказвайки как да запази разследването в тайна. По природа Нестеров беше прям и открит, а тази работа изискваше предпазливост. Беше прочела писмата му до колегите и предлагаше какви фрази да бъдат добавени, в случай че бъдат заловени. Когато ѝ показа картата с карфиците, тя докосваше всяка от тях. Броят на извършените убийства се оказа невероятен и онази нощ тя спа в едно легло с децата си. Нейна идея беше да съчетаят отпуската с разследването. Тъй като най-много убийства бяха извършени в южните райони на страната, единственият начин Нестеров да проведе разследването, без да се набива в очи, беше да заведе семейството си на почивка. Едва сега Инеса осъзна, че е изложила децата си на опасност. Беше ги довела право в сърцето на

това мистериозно зло. Беше подценила възможностите на човека, когото търсеха. Нито едно дете не беше в безопасност. На пръв поглед те бяха избирани безразборно и убивани само на метри от домовете им. А сега злото бе взело по-малкия им син.

Задъхана от бързото тичане, тя викаше сина си, вглеждайки се в лицата на къпещите се с пълни със сълзи очи. Хората я отбягваха, оглеждаха я с безразличие, а тя ги молеше да ѝ помогнат.

— Той е само на пет години. Отвлечен е. Трябва да го намеря.

Строга на вид жена се опита да я спре.

— Със сигурност е някъде тук.

— Вие не разбирате: заплашва го смъртна опасност.

— Каква опасност, какво говорите?

Тя избута жената и отново затича по плажа, викайки сина си. Изведнъж усети как силна мъжка ръка здраво я хвана за рамото.

— Отвлякоха малкото ми момченце. Моля ви, помогнете ми да го намеря.

— Защо не се успокоите?

— Не, може да го убият. Ще го убият, разбирате ли? Трябва да ми помогнете да го намеря.

Мъжът се засмя.

— Какво убийство, какво си измисляте? Нищо не може да му се случи.

Инеса започна да се дърпа, но мъжът не я пускаше. Заобиколена от изразяващи презрително съжаление хора, тя отчаяно се съпротивляваше.

— Пуснете ме! Трябва да намеря сина си.

Нестеров си пробиваше път през тълпата, за да стигне до жена си. Беше намерил малкия им син безгрижно да си играе в тръстиките и сега носеше двете момчета на ръце. Мъжът пусна Инеса. Тя прегърна Вадим, притисна главата му към гърдите си така, сякаш можеше да се счупи. Стояха заедно, цялото семейство, заобиколени от враждебни лица. Защо се държат така? Какво им става?

Ефим прошепна:

— Да се махаме оттук.

Отдалечиха се от тълпата, събраха набързо нещата си и тръгнаха към колата. Край селския път бяха паркирани само четири автомобила.

Останалите летовници бяха дошли с влак. Нестеров запали двигателя и потегли.

* * *

Слаба жена с прошарена коса стоеше на плажа и гледаше как колата се скрива от погледа. Записа номера, решила, че това семейство трябва да бъде проверено с особено внимание.

МОСКВА

5 юли

До вчерашния ден, дори Лев да беше арестуван, с нищо не можеше да се установи връзката на Раиса със своеволното му разследване. Тя би могла да го изобличи и евентуално да оцелее. Сега вече нямаше такава възможност. Те пътуваха с влака, приближаващ Москва, с фалшиви документи и вината им вече беше обща.

Защо Раиса се качи във влака, защо реши да придружи Лев? Това противоречеше на главния принцип, от който се ръководеше — оцеляването на всяка цена. Поемаше огромен риск, когато имаше и друга алтернатива. Можеше да остане във Волск и да не прави нищо или, за още по-голяма сигурност, да предаде Лев и да се надява, че това предателство ще ѝ осигури безопасно бъдеще. Тази стратегия беше неприятна, лицемерна и жалка, но тя бе извършила много неприятни неща в името на оцеляването, включително беше се омъжила за Лев, човек, когото ненавиждаше. Какво се беше променило? За любов не можеше и дума да става. Сега Лев беше неин партньор, но не в очевидния брачен смисъл. Бяха партньори в това разследване. Той ѝ имаше доверие, вслушваше се в мнението ѝ — и не като проява на любезност, а защото бяха равни. Бяха екип, имаха обща цел, бяха се обединили заради нещо по-важно от живота на двамата. Изпълнена с енергия, тя не искаше да се върне към предишното си съществуване, в което основна грижа бе оцеляването, и се питаше каква част от душата си ще се наложи да отреже и продаде, за да оцелее.

Влакът спря на Ярославската гара. За Лев беше особено важно, че се върнаха именно тук, където на жп линията недалеч бе открито тялото на Аркадий. Връщаха се в Москва за първи път, откакто бяха изпратени в изгнание преди четири месеца. Официално нямаша работа тук. Животът и разследването им зависеха от това да останат незабелязани. Ако ги заловят, с тях е свършено. Бяха пристигнали в Москва заради жена на име Галина Шапорина, която беше видяла убиеца и можеше да го опише, да каже на колко години е, да му

придаде плът — да го направи реален. В момента и двамата нямаха представа за мъжа, когото търсеха. Не знаеха дали е стар или млад, слаб или пълен, опърпан или добре облечен. Накратко, той можеше да се окаже всякакъв.

Освен разговора с Галина, Раиса предложила да се срещнат и с Иван, колегата ѝ от училище. Той беше чел много забранени западни материали и имаше достъп до поверителни публикации, статии в списания, вестници и неофициални преводи. Може би знаеше за проведени в чужбина разследвания на случайни, серийни или ритуални убийства. Раиса знаеше съвсем малко за подобни престъпления. Беше чувала за американеца Албърт Фиш, който убивал деца и ги изяждал. Беше чувала и за французина доктор Петюи, който по време на Великата отечествена война примамвал евреи в мазето си, предлагайки им безопасност, а после ги убивал и изгарял телата им. Впрочем това биха могли да бъдат измислици на съветската пропаганда за загниването на западната цивилизация, убийците бяха описани като продукт на развратено общество и погрешна политика. Те не можеха да използват детерминистката теория за своето разследване. Тя означаваше, че заподозреният, когото търсят, би могъл да бъде само чужденец, някой, чийто характер се е формирал от живота в капиталистическото общество. Но убиецът очевидно пътуваше безпрепятствено из страната, говореше руски и очароваше децата. Следователно добре познаваше тяхното ежедневие. Всичко, което знаеха или бяха чели за този вид престъпления, беше или фалшиво, или неприложимо. Трябваше да се освободят от всички предразсъдъци и да започнат на чисто. Раиса вярваше, че достъпът на Иван до точна информация е от съществено значение за новите им познания по въпроса.

Лев признаваше, че подобни материали могат да са им от полза, но искаше да ограничи общуването им с хората до минимум. Основната им цел беше Галина Шапорина, Иван оставаше на второ място. Лев не беше убеден, че той си струва риска. Обаче съзнаваше, че това класиране на нещата по важност е субективно. Ревнуваше ли жена си от Иван? Да, ревнуваше. Искаше ли да привлече Иван в тяхното разследване? Не, нито за миг.

Лев погледна през прозореца и изчака пътниците да слязат. Гарите се наблюдаваха от униформени или цивилни агенти. Всички

главни транспортни възли се смятаха за уязвими от гледна точка на проникването на вражески шпиони. По пътищата имаше контролно-пропускателни пунктове с въоръжена охрана. Пристанищата бяха под непрекъснато наблюдение. А контролът никъде не бе така засилен, както в Москва. Лев и Раиса се опитваха да проникнат в най-охранявания град в страната. Единственото им предимство беше, че Василий няма никакви основания да предполага, че са толкова безразсъдни да се впуснат в такова начинание. Преди да слязат от влака, Лев се обърна към Раиса.

— Ако привлечеш нечий поглед, на охраната или на някого друго, дори на някой цивилен, не поглеждай веднага встрани. Не се усмихвай и не прави прибързани жестове. Просто погледни го, а после премести погледа си другаде.

Слязоха на перона, и двамата нямаха много багаж. Имаше опасност големите чанти да привлекат вниманието. Вървяха бързо и едва се сдържаха да не ускоряват ход. Лев се зарадва, че гарата е оживена. Въпреки това усети, че яката на ризата му е мокра от пот. Опита се да се успокои с мисълта, че е невероятно някой от агентите да търси тях. Бяха се постарали да се отърват от възможно наблюдение още във Волск, като съобщиха на познати, че отиват на екскурзия в планината. За отпуската трябваше да напишат молби. Поради наложените им ограничения успяха да получат само два дни. Тъй като времето ги притискаше, потеглиха към гората и направиха кръг, за да се уверят, че никой не ги следва. Убедени, че са сами, излязоха близо до гарата. Съблякоха туристическите си дрехи, заровиха ги заедно с оборудването за лагеруване и седнаха да чакат московския експрес. Качиха се в последната минута. Ако всичко вървеше по план, щяха да се срещнат със свидетелката, да се върнат във Волск, да влязат в гората, да вземат оборудването си и отново да облекат туристическите дрехи. Щяха да се върнат в града по една от северните пътеки.

Почти бяха стигнали изхода, когато някакъв мъж зад тях извика:

— Документите.

Без да се поколебае, Лев се обърна. Не се усмихна, нито се опита да изглежда невъзмутим. Беше ги спрял офицер от Държавна сигурност. Лев не го познаваше и това беше голям късмет. Подаде документите си, а Раиса нейните.

Лев изучаваше лицето на мъжа. Беше висок и добре сложен, но движенията му бяха бавни и лениви. Оглеждаше ги, без да бърза. Беше рутинна проверка на документи. Но документите бяха фалшиви и можеха да издържат само повърхностно преглеждане. Когато работеше в МГБ, такива документи не биха го заблудили. Нестеров беше помогнал да се сдобият с тях и ги беше подправил с помощта на Лев. Колкото повече усилия полагаха, толкова повече съзнаваше, че документите не са много сигурни: драскотини по снимките, избледняло мастило, двойни линии на печатите. Сега се чудеше как е могъл да се осланя на такава несигурна фалшификация, сигурно се е надявал, че няма да бъдат проверени.

Раиса гледаше как агентът, намръщен, разглежда документите им и разбра, че той едва умее да чете. Опитваше се да скрие своята неграмотност, като се преструваше, че внимателно ги преглежда. Но тя беше виждала как много деца се сблъскваха със същия проблем. Мъжът мърдаше устни, местейки поглед по редовете. Знаеше, че ако с нещо се издаде, той почти сигурно ще ги задържи. Затова придаде на лицето си израз на уплаха. Предполагаше, че му харесва да буди страх, който успокояваше неговата тревога и неувереност. Агентът огледа внимателно лицата им не защото се съмняваше в документите им, а за да се убеди, че продължават да се страхуват от него. Доволен, че все още буди страх у тях, той похлопа с документите по дланта си, давайки им да разберат, че решава съдбата им.

— Дайте да видя чантите.

Лев и Раиса отвориха малките си чанти. Не носеха нищо повече от бельо и някои основни неща. Офицерът започна да се отегчава. Сви рамене. Те му кимнаха почиттелно в отговор и тръгнаха към изхода, стараяйки се да не бързат много.

Същия ден

След като беше забранил на Фьодор да прави свое разследване за смъртта на сина си, след като със заплахи го беше придумал да мълчи, сега Лев смяташе да го моли за помощ по същия въпрос. Имаше нужда Фьодор да го заведе при Галина Шапорина, тъй като нямаше адреса ѝ. Дори не знаеше дали е запомнил правилно името ѝ. Тогава не обърна

особено внимание, а пък и беше минало много време. Без помощта на Фьодор нямаше да успее да открие свидетелката.

Лев беше готов да изтърпи унижението и срама, да понесе презрение и подигравки, само и само да получи свидетелските показания на жената. Макар че Фьодор беше агент от МГБ, Лев залагаше на това, че предаността към паметта на сина му ще надделее. Колкото и силна да бе омразата му към Лев, стремежът му към справедливост би трябвало да им помогне да се съюзят. Особено като се има предвид, че преценката на Лев за ситуацията преди четири месеца беше правилна. Неофициално разследване на смъртта на сина му би застрашило цялото семейство. Фьодор може би се беше примирил с тази преценка. По-добре беше да защити живите, да предаде Лев на МГБ, с което да си осигури безопасност и да му отмъсти. Но какво решение все пак ще вземе? Лев почука на вратата. Скоро щеше да разбере.

Квартира №18 на четвъртия етаж, вратата отвори възрастна жена — същата, която се бе осмелила да му противоречи и нарече убийството с истинското му име.

— Името ми е Лев, това е съпругата ми Раиса.

Старицата впи очи в Лев, не беше го забравила и в погледа ѝ пламна омраза. Погледна и Раиса.

— Какво искате?

Отговори Раиса с тих глас:

— Дошли сме във връзка с убийството на Аркадий.

Настъпи дълга тишина, старицата огледа лицата и на двамата, преди да отговори:

— Сгрешили сте адреса. Тук не е имало убийство.

Понечи да затвори вратата, но Лев пъкна крак в пролуката.

— Вие бяхте права.

* * *

Лев очакваше изблик на гняв. Но старицата се разплака.

Фьодор, съпругата му и възрастната жена, майката на Фьодор, стояха един до друг като някакъв граждански трибунал и гледаха как Лев съблича палтото си и го оставя на стола. Започна да разкопчава

ризата си. Под нея, прикрепени за тялото му, се намираха материали за убийствата — снимки, описания, показания, карти на географското разположение на престъпленията: най-важните доказателства, които бяха събрали.

— Трябваше да взема някои предпазни мерки, за да пренеса тези материали. Това са подробностите за над четирийсет убийства на деца, момчета и момичета, убити в западната част на страната. Убити са почти по един и същи начин, както и вашият син, в което сега не се съмнявам.

Лев свали от гърдите си материалите, някои от които бяха влажни от пот. Фьодор започна да ги преглежда. Жена му и майка му пристъпиха напред. Скоро и тримата четяха, като си подаваха документите един на друг. Първа проговори съпругата на Фьодор:

— И какво ще направите, ако го заловите?

Колкото и чудно да е, на Лев за първи път задаваха този въпрос. Досега мислеха само дали изобщо е възможно да го заловят.

— Ще го убия.

Щом Лев им обясни смисъла на личното си разследване, Фьодор реши да не губи време за упреци и обвинения. През ума му даже не мина мисълта да им откаже помощ, да се усъмни в искреността им или да се тревожи за последиците. Такива мисли не вълнуваха нито жената, нито майката на Фьодор. Той беше готов веднага да ги заведе при Галина.

Най-прекият път беше през жп линиите, където бе открито тялото на Аркадий. Няколко линии вървяха успоредно, а зад тях започваше широко открито пространство, обрасло с храсти и дървета. На избледняващата вечерна светлина Лев оцени удобството на тази изолирана ниция земя. В сърцето на града се усещаше странна празнота. Нима момчето беше тичало по тези траверси, преследвано от убиеца? Дали беше паднало, отчаяно, че няма да може да се изплъзне? А покрай него в мрака са профучавали равнодушно влаковете? На Лев му олекна, когато най-после пресекоха релсите.

Наближиха къщата на Галина и Фьодор каза, че е по-добре Лев да остане отвън. Веднъж вече беше я наплашил до смърт и не си струваше да рискуват пак. Лев се съгласи. Щяха да влязат само Раиса и Фьодор.

Раиса последва Фьодор нагоре по стълбите. Когато стигнаха до квартирата, тя почука. Отвътре се чуваше шум от детска игра. Това беше добре дошло. Разбира се, тя не смяташе, че жената трябва да бъде майка, за да оцени сериозността на ситуацията, но фактът, че и децата на Галина са били в опасност, трябваше да им помогне в разговора.

Вратата отвори слаба жена на около трийсет години. Беше облечена така, сякаш навън бе сурова зима. Изглеждаше болна. Огледа нервно Раиса и Фьодор, отбелязвайки най-малките нюанси, които излъчваха лицата им. Фьодор веднага я позна.

— Помните ли ме, Галина? Аз съм Фьодор, бащата на Аркадий, момченцето, което беше убито. Това е Раиса, моя добра позната. Живее във Волск, град на Урал. Дошли сме, защото човекът, убил сина ми, продължава да убива и други деца, в други градове. Затова Раиса е дошла в Москва, за да действваме заедно. Имаме нужда от помощта ви.

Галина говореше тихо, с едва доловим шепот.

— С какво бих могла да ви помогна? Аз не знам нищо.

Раиса, очаквайки такъв отговор, беше готова за него:

— Фьодор не е дошъл като офицер от МГБ. Ние сме родители, бащи и майки, граждани, потресени от тези престъпления. Името ви няма да се появи в официалните документи; вие никога повече няма да ни видите. Искаме само да знаем как е изглеждал той. На колко е години? Какъв е на ръст? Какъв е цветът на косата му? Как е облечен? Със скъпи или евтини дрехи?

— Но мъжът, когото видях, беше сам. С него нямаше дете. Казах ви го вече.

В разговора се включи Фьодор:

— Моля ви, Галина, пуснете ни вътре за малко. Да не говорим на прага.

Тя поклати глава.

— Не мога да ви помогна. Не знам нищо.

Фьодор започна да нервничи. Раиса докосна ръката му, давайки знак да замълчи. Трябваше да останат спокойни, нямаше начин да я принудят. В случая най-важно беше търпението.

— Добре, добре, Галина. Не сте видели мъж с дете. Фьодор ни обясни, че сте видели мъж с чанта за инструменти, така ли е?

Тя кимна.

— Можете ли да го опишете?

— Но с него нямаше дете.

— Разбираме. С него не е имало дете. Вече го казахте. Носел е само чанта за инструменти. Но как изглеждаше?

Галина се замисли. Раиса притаи дъх, усещайки, че жената е готова да заговори. Не им трябваша писмени показания, нито подпис на свидетели. Просто им трябваше описание на човека, което не ангажираше никого с нищо. За това бяха нужни само трийсетина секунди.

Но ненадейно отново се намеси Фьодор:

— Няма нищо лошо в това да ни кажете как е изглеждал мъжът с чантата. Никой не може да пострада за това, че е описал някакъв железничар.

Раиса отчаяно погледна Фьодор. Той развали всичко. Хората можеха да имат неприятности за това, че са описали някакъв железничар. Можеха да имат неприятности за много по-малко. Винаги беше най-безопасно да не се прави нищо. Галина поклати глава и се отдръпна назад в коридора.

— Съжалявам, вече се стъмняваше. Не го видях добре. Носеше чанта, това е всичко, което помня.

Фьодор натисна вратата.

— Не, Галина, моля ви...

Тя поклати глава.

— Вървете си!

— Моля ви, моля ви...

Като на обзето от паника животно гласът ѝ стана пронизително рязък.

— Вървете си!

Настъпи тишина. Децата спряха да играят. Появи се мъжът на Галина.

— Какво става тук?

Отвориха се други врати, хората надничаха, шепнеха си, сочеха ги с пръст, от което Галина се притесни още повече. Усетила, че губят контрол над ситуацията и ще се лишат от единствения си свидетел, Раиса пристъпи напред и прегърна Галина, като че ли се сбогуваше с нея.

— Как изглеждаше той?

Притиснала се до лицето на Галина, Раиса чакаше и се надяваше.
Усещаше топлия ѝ дъх. Но тя не отговори.

РОСТОВ НА ДОН

Същия ден

Котката стоеше на перваза на прозореца, въртеше опашка, а студентите ѝ зелени очи следваха Надя навсякъде из стаята, като че ли обмисляше дали да не скочи върху нея като върху един огромен плъх. Котката беше по-стара от нея. Надя беше на шест години; котката на осем или девет. Този факт може би обясняваше защо животното има такъв надменен вид. Според баща ѝ наоколо са се навъдили много плъхове, затова котките са много полезни. Е, това донякъде беше вярно: Надя много пъти беше виждала плъхове, огромни и нагли. Но не беше виждала котката да ги лови. Тя беше мързелива и разглезена от баща ѝ. Как можеше котката да се мисли за по-важна от нея? Никога не позволяваше да я докосне. Веднъж се опита да я погали, а тя изви гърба си на дъга, злобно изсъска и избяга с настръхнала козина, сякаш Надя бе извършила някакво престъпление. Оттогава тя се отказа да се сприятели с нея. Щом котката иска да я мрази, тя ще ѝ отвърща със същото.

На Надя ѝ омръзна да стои вкъщи под зоркото око на котката и тя излезе навън, макар да беше вече късно и цялото семейство се беше събрало в кухнята да приготвя вечерята. Тя добре знаеше, че няма да ѝ позволят да се разходи, и дори не попита, обу обувките си и се измъкна през входната врата.

Живееха на брега на Дон, Надя, по-малката ѝ сестра, майка ѝ и баща ѝ, в краен квартал, на тясна, мръсна уличка, застроена с тухлени къщурки, приличащи на колиби. Отпадните води от града и фабриката се вливаха в реката малко по-нагоре по течението и Надя понякога сядаше и гледаше боклуците, мръсотията и цветните петна от химикали по повърхността на водата. Утъпкана пътека се виеше по брега в двете посоки. Надя тръгна надолу по течението към полето. Макар да се смрачаваше, тя не се страхуваше, че ще се загуби. Добре се ориентираше и доколкото си спомняше, никога не се беше губила. Замисли се какво може да работи момиче с добре развито чувство за ориентация, когато порасне. Може би щеше да стане летец изстребител.

Нямаше смисъл да става машинист, тъй като на тях не им се налага да мислят къде отиват: влакът едва ли може да се изгуби. Баща ѝ често ѝ разказваше истории за жени пилоти през войната. Това ѝ харесваше, искаше да е една от тях, снимката ѝ да се появи на първите страници на вестниците, да я наградят с орден „Ленин“. Тогава ще привлече вниманието на баща си, ще го накара да се гордее с нея. И той ще забрави глупавата си котка.

Надя вървеше, като си тананикаше, доволна, че се е измъкнала от къщи, далеч от котката, когато изведнъж се спря. Видя силует на мъж, който вървеше насреща ѝ. Беше висок, но в мрака не се виждаше почти нищо друго. Носеше чанта. Обикновено появата на непознат не би я обезпокоила ни най-малко. Пък и защо? Но неотдавна майка ѝ накара Надя и сестричката ѝ да седнат и ги предупреди в никакъв случай да не разговарят с непознати. Дори им каза, че е по-добре да бъдат неучтиви, отколкото да се отзоват на молбата на непознат човек. Надя погледна назад към къщите. Не беше чак толкова далеч; ако се затичаше, щеше да се прибере за по-малко от десет минути. Но тя искаше да стигне до любимото си дърво, което беше малко по-надолу по течението. Обичаше да се покатери на него, да седи на клона и да мечтае. Разходката не ѝ доставяше удоволствие, ако не стигнеше до дървото. Представяше си, че това е бойна задача: да стигне до дървото, и тя не биваше да я провали. Взе бързо решение да не говори с този мъж: просто да го отмине и ако той я заговори, да го поздрави с „Добър вечер“, но да не спира.

Продължи да върви по пътеката, в това време мъжът се приближи. Изглежда, ускори крачка. Беше вече тъмно и не виждаше лицето му. Носеше шапка. Тя отстъпи встрани от пътеката, за да му направи място да мине. Деляха ги само два метра. Изведнъж Надя се уплаши, изпита необяснимо желание да побегне. Не разбираше защо и реши, че за всичко е виновна майка ѝ. Летците изстребители никога не се страхуват. Затича се. За да не обиди човека, извика:

— Добър вечер.

С дясната си ръка Андрей я хвана през кръста и вдигна лекото телце от земята, приближи лицето ѝ до своето и се взря в очите ѝ. Ужасена, не можеше да си поеме дъх, тялото ѝ се вкамени от напрежение.

Изведнъж Надя се разсмя. Като се съвзе от изненадата, тя обви врата на баща си с ръце.

— Татенце, изплаши ме.

— Защо си навън толкова късно?

— Искрах да се разходя.

— Майка ти знае ли?

— Да, знае.

— Лъжеш.

— Не, не лъжа. Защо идваш от тази посока? Никога не се прибираш оттук. Къде си бил?

— Имах работа в едно село. Нямах как да се прибера освен пеша. Вървах два часа.

— Сигурно си уморен.

— Да, уморен съм.

— Дай да нося чантата ти.

— Но като нося теб, дори да ти дам чантата, все едно ще нося и тебе, и чантата.

— Мога да вървя сама и да нося чантата.

— Мисля, че сам ще се справя.

— Татко, радвам се, че се прибра.

С дъщеря си на ръце Андрей бутна вратата с чантата си и влезе в кухнята. Радост озари лицето на по-малката му дъщеря, която се спусна да го прегърне. Семейството се радваше на завръщането му.

Надя не изпускаше от поглед котката. Тя явно ревнуваше поради вниманието на Андрей към дъщеря си, скочи от перваза и се отърка в крака му. Когато той свали Надя на пода, тя *случайно* настъпи котката, която измяука пронизително и избяга. Преди да успее да се наслади на малкото си отмъщение, баща ѝ я хвана здраво за китката, клекна и се вторачи в нея през дебелиите стъкла на очилата си. Лицето му се изкриви от гняв.

— Да не си посмяла да я докосваш.

На Надя ѝ се доплака, но само прехапа устна. Вече беше научила, че сълзите не впечатляват баща ѝ.

Андрей пусна ръката на дъщеря си и се изправи. Беше му горещо, изпита нарастваща възбуда. Погледна жена си. Тя не стана, но му се усмихна.

— Гладен ли си?

— Трябва да си прибера нещата. Не искам нищо за ядене.

Жена му не се опита да го прегърне или целуне, не биваше да го прави пред децата. Той беше строг в това отношение и тя го разбираше.

— Как мина пътуването ти?

— Искат да замина отново след два дни. Не се знае за колко време.

Без да чака отговор, тръгна към вратата на мазето. Стените го притискаха, предизвиквайки клаустрофобия. Котката, неспокойна, го последва, вдигнала високо опашка.

Той заключи вратата след себе си и слезе по стълбите. Веднага се почувства по-добре, щом остана сам. Преди в мазето живееше възрастно семейство, но жената почина и мъжът се премести при сина си. От жилфонда не настаниха никого вместо тях. Стаята беше неугледна: сутерен, който излизаше на брега на реката. Тухлите бяха винаги влажни. През зимата стаята беше леденостудена. Имаше *буржуйка*, печка на дърва, която възрастните хора палеха осем месеца в годината. Въпреки многобройните недостатъци мазето имаше едно предимство — беше само негово. Имаше стол в единия ъгъл и тясно легло, останало от предишните обитатели. Понякога, когато позволяваше времето, спеше тук. Запали газената лампа и след малко друга котка влезе през дупката в стената, откъдето кюнците на печката излизаха навън.

Отвори чантата. Сред документите и остатъците от обяда му имаше стъклен буркан с винтова капачка. Отвинти я. В буркана, увит в стар брой на „Правда“, прогизнал от кръв, беше стомахът на момичето, което беше убил преди няколко часа. Свали полепналата хартия много внимателно. Сложи стомаха в алуминиева паница, нарязва го на ивици, после на кубчета. Запали печката. Докато се нагорещяваше, наоколо вече кръжаха нетърпеливо шест котки. Изпържи месото до кафяво, преди да го върне в паницата. Стоеше и гледаше обезумелите от глад котки в краката си. Държеше храната, дразнеше ги, гледаше ги как скимтят. Бяха подлудели от миризмата на печеното месо.

След като му омръзна да ги дразни, остави паницата на пода. Котките се скупчиха и започнаха да ядат, мъркайки доволно.

* * *

Горе Надя гледаше вратата на мазето и се питаше що за баща е той, който предпочита котките пред децата си. Щеше да си е у дома само два дни. Не, не биваше да се сърди на баща си. Не биваше да го вини, котките бяха виновни. Хрумна ѝ една мисъл. Сигурно не е толкова трудно да убие котката. Трудно ще е да остане ненаказана за това.

Същия ден

Лев и Раиса се наредиха на опашка пред магазина за хранителни стоки на улица Воровски. Щяха да минат няколко часа, преди да влязат вътре, после ще се наредят на втора опашка, за да платят в касата. След тези две опашки ще изчакат и трета, за да си вземат продуктите. Можеха да прекарат тук няколко часа, без да бият на очи, докато чакат Иван да се прибере.

След като не успяха да убедят Галина Шапорина да проговори, имаше опасност да си тръгнат от Москва с празни ръце. Бяха избутали Раиса от квартирата, като затръшнаха вратата под носа ѝ. Докато стояха на площадката, заобиколени от любопитни съседи, много от които може би бяха информатори, нямаше как да опитат отново. Не биваше да се изключва и това, че Галина и мъжът ѝ вече са уведомили Държавна сигурност за посещението им. Впрочем според Лев това беше малко вероятно. Галина би съобщила, че най-безопасно е да не прави нищо; ако съобщи за тях, ще обърне внимание върху себе си и ще се изложи на опасност. Това беше слаба утеха. Единственото им постижение досега беше включването на Фьодор и семейството му в разследването. Лев помоли Фьодор да изпраща всяка информация на името на Нестеров, тъй като кореспонденцията на Лев със сигурност се проверяваше. Въпреки това не бяха стигнали по-близо до самоличността на мъжа, когото търсеха.

При тези обстоятелства Раиса настоя да се срещнат с Иван. Какви други възможности имаха, освен да си тръгнат с празни ръце? Лев неохотно се съгласи. Раиса не бе успяла да съобщи на Иван. Нямаше как да му изпратят писмо или да му се обадят. Решиха да

рискуват с надеждата, че той е в Москва. Тя знаеше, че рядко напуска Москва, и то не за дълго. Не излизаше в отпуск, не го вълнуваше природата. Според нея единствена причина да не го намерят беше, ако е арестуван. Можеше само да се надява, че при него всичко е наред. Макар много да искаше да го види отново, не хранеше илюзии — срещата щеше да е неловка. Тя беше с Лев, когото Иван мразеше, както и всички офицери от МГБ, правило, от което той не правеше изключение. За него нямаше добри офицери. Но не омразата му към Лев я тревожеше най-силно, а по-скоро нейната привързаност към Иван. Макар никога да не бе изневерявала на Лев, беше му изневерила с Иван по друг начин, интелектуално и емоционално, беше го критикувала зад гърба му. Беше се сприятелила с мъж, който мразеше всичко, пред което Лев се прекланяше. Имаше нещо неловко и дори срамно да ги събере заедно. Бързаше да каже на Иван, че Лев не е същият човек, че се е променил, че сляпата му вяра в държавата е рухнала. Искаше да му обясни, че е грешала по отношение на мъжа си. Искаше и двамата да видят, че различията между тях са по-малки, отколкото са си представяли. Но имаше малка надежда за това.

Пък и самият Лев не гореше от желание да се среща с Иван, когото смяташе за сродна душа на Раиса. Щеше да е принуден да гледа как ще се зарадват един на друг, щеше да види мъжа, за когото Раиса сигурно би се омъжила, ако можеше да избира. Това все още му причиняваше по-силна болка от загубата на положението му, от загубата на вярата в държавата. Беше вярвал сляпо в любовта. Тъкмо тази вяра му помагаше да се примирява с естеството на работата си. Може би подсъзнателно имаше нужда да вярва в любовта като нещо, което го прави по-човечен. Тази вяра му помагаше също да намира приемливо обяснение за студенината на Раиса. Беше отхвърлил възможността тя да го мрази. Беше затворил очи, радвайки се, че има всичко. Беше казал на родителите си, че тя е съпругата, за която винаги е мечтал. И се оказа прав — тя бе само мечта, фантазия и умно се беше съгласила да играе ролята, като всъщност се грижеше за собствената си безопасност, а истинските си чувства споделяше само с Иван.

Преди няколко месеца мечтата бе разбита на пух и прах. Но защо сърдечната рана не заздравяваше? Защо не можеше да продължи напред, да се откаже от нея, както се бе отказал от предаността си към МГБ? Успя да замени тази преданост с друга страст, като се посвети на

разследването. Но няма кого друго да обича освен нея; никога няма да има друга. Не можеше да се откаже от малката надежда, от невероятната мечта, че може би, само може би, тя някога ще го обикне истински. Макар да се опасяваше да се довери на чувствата си, след като жестоко бе сгрешил преди, усещаше, че двамата с Раиса са станали по-близки от всякога. Дали това се дължеше само на съвместната им работа? Наистина, вече не се целуваха, нито се любеха. Откакто Раиса му каза истината за своето отношение към него, това му се струваше недостойно. Беше принуден да приеме, че предишните им сексуални преживявания не са означавали нищо за нея — или по-лошо, били са й неприятни. Лев предпочиташе да мисли, че ги свързват не само обстоятелствата — *Ти имаш мен. Аз имам теб.* — а по-скоро, че те ги разделят. Лев беше символ на държавата, а Раиса мразеше този символ. Но сега той не беше нищо друго освен самия себе си, лишен от власт и извън системата, която тя толкова ненавиждаше.

Почти бяха стигнали до вратата на магазина, когато видяха Иван да идва от другия край на улицата. Не го извикаха, за да не привличат внимание към себе си, не напуснаха опашката, само гледаха как влиза в сградата. Раиса беше готова да тръгне след него, но Лев я спря. Имаха работа с дисидент, а той можеше да е под наблюдение. На Лев му хрумна, че кухата монета може да е била на Иван: може би той е шпионин. Но какво търсеше тя в дрехите на Раиса? Дали се е събличала при Иван и е взела монетата по погрешка? Отхвърли тази мисъл, съзнавайки, че ревността може да му изиграе зла шега.

Внимателно огледа улицата. Наоколо не се виждаха агенти. Имаше няколко подходящи места — фойето на киното, опашката пред магазина, входовете на сградите. Колкото и добре обучен да е агентът, беше трудно да наблюдава сградата, защото би изглеждал неестествено: трябва да стои на едно място, да е сам и да не прави нищо. След няколко минути беше сигурен, че никой не следи Иван. Без да си правят труда да измислят причини или да изиграят пантомима, че уж са си забравили парите, те напуснаха опашката, когато най-после щяха да влязат в магазина. Беше подозрително, но Лев разчиташе на това, че повечето хора са достатъчно благоразумни да си гледат работата.

Влязоха в сградата, изкачиха стълбите. Раиса почука на вратата. Отвътре се чуха стъпки. Нечий глас стреснато попита:

— Кой е?

— Иван, Раиса е.

Резето изскърца. Иван отвори предпазливо вратата. При вида на Раиса подозренията му се разсеяха и той се усмихна. Тя му се усмихна в отговор.

Останал няколко крачки назад, Лев гледаше срещата им от тъмния коридор. Тя се радваше да види Иван, беше им добре заедно. Той отвори широко вратата, пристъпи напред и я прегърна с облекчение, че е жива.

Иван виждаше Лев за първи път. Усмивката му помръкна. Пусна Раиса и я погледна с недоумение, сякаш за да се убеди, че това не е някаква клопка. Усетила смущението му, тя побърза да го успокои:

— Има много неща, които трябва да ти обясня.

— Как се озовахте тук?

— По-добре да говорим вътре.

Иван се колебаеше. Раиса нежно докосна ръката му.

— Моля те, имай ми доверие.

Апартаментът беше малък, добре обзаведен с полиран паркет. Навсякъде имаше книги: на пръв поглед официални издания — Горки, Маркс, политическа литература. Вратата към спалнята беше затворена, а в хола нямаше легло. Лев попита:

— Сами ли сме?

— Децата са при родителите ми. Жена ми е в болница. Болна е от туберкулоза.

Раиса отново докосна ръката му.

— Толкова съжалявам.

— Помислихме, че си арестувана. Страхувах се от най-лошото.

— Имахме късмет. Изпратиха ни в град в западните предпланини на Урал. Лев отказа да доносници срещу мен.

Иван не можа да скрие учудването, сякаш Лев беше извършил нещо забележително. Подразнен, Лев се сдържа, докато Иван го разглеждаше и преценяваше.

— И защо се отказахте?

— Защото тя не е шпионка.

— Откога истината започна да ви спира?

Раиса се намеси:

— Да не говорим за това сега.

— Но то има значение. Все още ли сте в МГБ?

— Не, разжалваха ме и сега съм в милицията.

— Разжалвали са ви? Леко сте се отървали.

Това беше и въпрос, и обвинение.

— Това е само временно отлагане, понижение, изгнаничество — отложено измъчване чрез неизвестност.

В желанието си да го успокои, Раиса добави:

— Никой не ни е следил. Сигурни сме в това.

— Защо сте били тоя дълъг път до Москва?

— Имаме нужда от помощ.

Той беше озадачен.

— С какво изобщо мога да ви помогна?

Лев съблече палтото и ризата си — и освободи документите, закрепени към тялото му. Накратко запозна Иван с разследването и му подаде документите. Той ги взе, но не ги погледна, само ги сложи на масата пред себе си. После отново стана, взе лулата си и внимателно я напълни.

— Доколкото разбирам, милицията не разследва тези убийства.

— Всички те са или разкрити, или потулени, или за тях са обвинени психичноболни, политически врагове, пияници и скитници. Никаква обща връзка между тях не е установена.

— И сега вие двамата работите заедно?

Раиса се изчерви.

— Да, работим заедно.

— И ти му имаш доверие?

— Да, имам му доверие.

Лев беше принуден да мълчи, докато Иван задава въпроси на жена му и подлага на съмнение отношенията им пред очите му.

— И смятате заедно да разкриете това престъпление?

Отговори Лев:

— Щом държавата не е в състояние да го направи, ще се наложи хората да поемат тази отговорност.

— Сякаш говори истински революционер. Само че вие, Лев, цял живот сте убивали в името на държавата — на война или в мирно време, немци или руснаци, всеки, когото държавата ви нареди. И сега

искате да ви повярвам, че не работите официално, а разследвате самостоятелно? Не ви вярвам. Мисля, че това е капан. Съжалявам, Раиса, но ми се струва, че той се опитва да се върне в МГБ. Заблудил е теб, а сега се опитва да заблуди и мен.

— Той не е такъв, Иване. Погледни доказателствата. Те са истински, не са изфабрикувани.

— Отдавна не вярвам на писмени доказателства и ти не трябва да им вярваш.

— Аз самата видях тялото на едно момче с разпран корем, с уста, пълна с дървесна кора. Видях го със собствените си очи, Иване. Аз бях там. Това е жестоко издевателство над детето, някой получава удоволствие от това и няма да спре. Милицията няма да го залови. Разбирам, че имаш право да ни подозираш. Но не мога да докажа нищо. Щом не ми вярваш, съжалявам, че дойдохме тук.

Лев пристъпи, готов да прибере документите. Иван ги затисна с ръка.

— Ще ги погледна. Дръпнете завесите. И двамата седнете, моля, изнервяте ме.

След като изолираха стаята от външния свят, Лев и Раиса седнаха срещу Иван и му разказаха подробностите на случая, като споделиха толкова информация, колкото сметнаха за нужно. Лев обобщи собствените си заключения.

— Той убеждава децата да тръгнат с него. Стъпките в снега вървят успоредно, тоест децата са се съгласявали да отидат с него в гората. Макар престъпленията да изглеждат безсмислени, един ненормален човек би говорил несвързано някакви глупости и с това би изплашил децата.

Иван кимна.

— Да, съгласен съм.

— Тъй като в нашата страна е много трудно да се пътува свободно, без официално разрешение, той сигурно има работа, която предполага пътувания. Трябва да има командировъчно удостоверение. Трябва да е член на нашето общество, приеман, уважаван. Въпросът, на който не можем да отговорим, е...

— Защо го прави?

— Как мога да го заловя, ако не разбирам защо убива? Не мога да си го представя. Що за човек е? Млад или стар? Богат или беден?

Ние просто нямаме представа кого търсим — освен основното, че има работа и поне изглежда като нормален човек. Но такива са почти всички.

Иван пушеше лулата си, обмисляйки думите на Лев.

— Страхувам се, че не мога да ви помогна.

Раиса се намеси:

— Но ти имаш западни статии за този вид престъпления, за убийци, чиито мотиви са необясними?

— Какво ще ви дадат те? Може и да успея да събера няколко статии. Но те няма да са достатъчни, за да ви обрисуват облика на този човек. Не можете да си изградите представа за него от два-три сензационни примера от западната журналистика.

Лев се облегна назад: пътуването се оказа напразно. Още по-тревожно беше: дали не са си поставили невъзможна задача? Оказаха се безпомощни да се справят с тези престъпления и в материален, и в интелектуален смисъл.

Иван дръпна от лулата си, като наблюдаваше реакцията им.

— Познавам обаче един човек, който може да ви помогне. Това е професор Зайцев, пенсиониран психиатър, бивш служител на МГБ, който участваше в разпитите на заподозрени. Изгуби зрението си и това го промени дълбоко, получи прозрение като вас, Лев. Сега е доста известен сред дисидентите. Можете да му разкажете това, което казахте на мен. Не е изключено да ви помогне.

— Можем ли да му се доверим?

— Колкото и на всеки друг.

— Какво по-точно може да направи той?

— Ще му прочетете документите, ще му опишете снимките: може би ще успее да хвърли светлина върху човека като например възраст, произход — такива неща.

— Къде живее?

— Няма да се съгласи да отидете при него. Изключително предпазлив е. Ще дойде тук, ако изобщо дойде. Ще направя каквото мога да го убедя, но не гарантирам.

Раиса се усмихна.

— Благодаря ти.

Лев беше доволен: експертът със сигурност е нещо по-добро от някакви си журналистически писания.

Иван стана, остави лулата си и отиде до шкафчето, върху което беше телефонът.

Телефонът.

Този човек имаше телефон в квартирата си, спретнатата, добре обзаведена квартира. Лев внимателно огледа стаята. Нещо не беше наред. Това не приличаше на семейно жилище. Защо тогава живее в такъв лукс? И как е успял да избегне ареста? Трябваше веднага да го приберат след тяхното изгнание. Нали имаше досие в МГБ: Василий беше показвал на Лев снимките му. Как е успял да избегне вниманието на властите?

Свързаха го. Сега Иван говореше по телефона.

— Професор Зайцев, на телефона е Иван Жуков. Имам интересна задача, за която се нуждая от помощта ви. Не мога да говоря за това по телефона. Свободен ли сте в момента? Можете ли да дойдете вкъщи? Да, веднага, ако е възможно.

Лев се напрегна. Защо го нарича професор — щом са толкова близки? Защо го нарича така, освен ако не за да разиграе спектакъл пред тях? Нещо го смущаваше.

Скочи, столът му полетя назад. Прекоси стаята, преди Иван да успее да реагира, грабна телефона и уви стегнато шнура около врата му. Стоеше зад него, облегал на стената, душеше го, стягайки шнура. Краката на Иван се плъзгаха по полирания под, той се задъхваше и не можеше да промълви нито дума. Изумена, Раиса скочи от стола.

— Лев!

Лев й даде знак да мълчи. Затягайки шнура около врата на Иван, поднесе слушалката до ухото си.

— Професор Зайцев?

Телефонът замлъкна. Бяха затворили. Идваха насам.

— Лев, пусни го!

Но Лев стегна още по-силно шнура. Лицето на Иван се наля с кръв.

— Той е агент под прикритие. Виж как живее. Виж му жилището. Няма никакъв професор Зайцев. Това е връзката му в Държавна сигурност и те идват, за да ни арестуват.

— Грешниш, Лев. Познавам този човек.

— Той е фалшив дисидент, внедрен агент под прикритие, издирва хора, които са против властта, и събира улики срещу тях.

— Грещиш, Лев.

— Няма никакъв професор. Идват насам. Нямаме много време, Раиса!

Пръстите на Иван дърпаха отчаяно шнура. Раиса поклати глава, пхна пръсти под примката, за да намали натиска.

— Пусни го, Лев, остави го да се оправдае.

— Не арестуваха ли всичките ти приятели, всички освен него? Онази жена Зоя, откъде МГБ са научили за нея, как мислиш? Не са я арестували заради молитвите ѝ. Това е било само предлог.

Иван не можеше да се освободи, краката му се плъзнаха по пода и се подгънаха. Лев трябваше да поеме цялата тежест на тялото му. Нямаше да може да го държи още дълго.

— Раиса, никога не си ми говорила за приятелите си. Никога не си ми се доверявала. Но с някого все пак си споделяла? Помисли!

Раиса погледна Лев, после Иван. Наистина: всичките ѝ приятели бяха или мъртви, или арестувани, всички освен него. Тя поклати глава, не можейки да повярва — това беше истинска параноя, параноя, породена от държавата, всяко изобличаване, колкото и скалъпено да беше, бе достатъчно да убие човека. Видя ръката на Иван да се протяга към чекмеджето на шкафа. Пусна шнура.

— Лев, чакай!

— Нямаме време!

— Чакай!

Отвори чекмеджето и започна да рови в него. Вътре имаше нож за отваряне на писма, беше остър — към него протягаше ръка Иван, за да се защити. Едва ли можеше да го обвинява за това. В дъното на чекмеджето имаше книга, „За кого бие камбаната“. Защо не беше скрита някъде? Взе я. Вътре имаше лист хартия. Списък с имена: хора, на които книгата е давана за прочит. Някои от имената бяха задраскани. Нейното беше задраскано. От другата страна на листа имаше списък с имена на хора, на които възнамеряваше да даде книгата.

Тя се обърна към Иван и вдигна листа към лицето му, ръката ѝ трепереше. Имаше ли невинно обяснение? Вече знаеше, че няма. Нито един дисидент нямаше да бъде толкова глупав да напише списък с имена на хора, прочели забранена книга. Той даваше книгата, за да изобличава хората.

Лев се мъчеше да държи Иван.

— Обърни се, Раиса.

Тя се подчини, отиде в другия край на стаята, все още държейки книгата в ръка, и се вслуша как краката на Иван ритат мебелите.

Същия ден

Тъй като Иван беше агент на Държавна сигурност, смъртта му щеше веднага да бъде определена като убийство, престъпление, извършено от някой противник на режима, антисъветски елемент. Престъпникът можеше да бъде само някой опозиционер, враг на държавата, и това оправдаваше започване на широко разследване. За участие на Лев и Раиса, Иван имаше много врагове. През целия си живот предаваше любопитни граждани, примамваше ги в капана с обещанието да прочетат забранени от цензурата материали, както хищникът примамва плячката си със стръв. Забранените материали му осигуряваше държавата.

Преди да излезе от квартирата, Раиса взе списъка с имената, смачка го и го прибра в джоба си. Лев набързо събра материалите. Нямаха представа колко време ще е нужно на Държавна сигурност да се отзове на обаждането на Иван. Отвориха входната врата и затичаха надолу по стълбите, успокоиха се едва когато излязоха навън. На края на улицата погледнаха назад. В сградата вече влизаха агентите.

Никой в Москва нямаше основание да предполага, че Лев и Раиса биха могли да се върнат. Така че не биха ги заподозрели веднага. Разследващите офицери, ако такава връзка изобщо им хрумне, ще се обадят на МГБ във Волск и оттам ще им отговорят, че те са на екскурзия в планината. Алибито ще издържи, освен ако някой свидетел не е забелязал мъж и жена да влизат в сградата. В такъв случай алибито им ще бъде разгледано изключително внимателно. Но Лев знаеше, че всички тези факти не са от особено значение. Дори да нямаше доказателства, дори наистина да бяха на екскурзия в планината, убийството можеше да бъде използвано като повод за арестуването им. Доказателствата не бяха нещо съществено.

При създалата се ситуация да се опитат да се видят с родителите му беше чисто безразсъдство. Обаче до пет часа сутринта нямаше влак за Волск, а пък и Лев разбираше, че това е последната му възможност

да се види с тях. Макар да не му позволиха да се сбогуват преди отпътуването му от Москва и да не му казаха къде са ги настанили, той успя да се сдобие с адреса преди няколко седмици. Знаеше, че държавните ведомства работят без връзка помежду си, и реши, че запитването в Отдела по настаняване относно Степан и Анна няма да се стори подозрително и за него няма да бъде докладвано в МГБ. Като предпазна мярка даде фалшиво име и се опита молбата му да бъде сметната за официална, запитвайки за няколко имена, включително това на Галина Шапорина. Макар че всички останали имена бяха измислени, той успя да издири родителите си. Василий може и да е очаквал подобен опит; може дори да е наредил адресът да бъде даден. Знаеше, че единствената слабост на Лев в изгнание ще бъдат родителите му. Ако искаше да го залови за нарушаване на заповедта, родителите му бяха идеалната клопка. Но едва ли те са под постоянно наблюдение в продължение на четири месеца. Много по-вероятно е семейството, с което делят апартамента, да са информатори. Трябваше да се срещне с родителите си, без другото семейство да ги види или чуе. От това зависеше не само собственият им живот, но и безопасността на майка му и баща му. Ако ги заловят, ще ги свържат с убийството на Иван и цялото семейство на Лев ще загине, може би дори преди края на нощта. Лев беше готов да рискува. Трябваше да се сбогува с тях.

Пристигнаха на улица Воронцовска. Въпросната сграда беше стара, отпреди революцията — от онези, в които големите апартаменти бяха разделени с мръсни чаршафи, закачени на въжета, на малки стаички. За никакви удобства, като например топла вода или самостоятелна тоалетна, не можеше да става и дума. Лев забеляза, че от прозорците стърчат кюнци от печките на дърва — най-евтиният и най-мръсен начин за отопление. Изчакаха, наблюдавайки къщата отдалеч. Нападаха ги комари и те непрекъснато се пляскаха, а ръцете им се цапаха със собствената им кръв. Лев разбра, че колкото и да стоят тук, няма да могат да определят дали няма засада в къщата. Трябваше да влезе. Обърна се към Раиса. Но преди да успее да отвори уста, тя каза:

— Аз ще те почакам тук.

Раиса се срамуваше. Беше повярвала на Иван; мнението ѝ за него бе изградено въз основа на книгите и статиите, които имаше, на

разсъжденията му за западната култура, на измамните му планове да изпраща на Запад творби на известни писатели дисиденти. Но всичко се оказа лъжа — колко писатели и противници на режима беше примабил? Колко ръкописа беше изгорил и те бяха загубени за света? Колко художници и свободомислещи хора беше предал на чекистите? Беше го харесала заради очевидните му различия с Лев. Но тези различия бяха само маскировка. Дисидентът се оказа полицай, а полицаят се превърна в контрареволуционер. Дисидентът я предаде, а полицаят я спаси. И тя не намираше сили да се сбoguва с родителите на Лев, рамо до рамо с него, като предана и любеща жена.

Лев хвана ръката ѝ.

— Бих искал да дойдеш с мен.

Входната врата беше отворена. Вътре бе горещо, въздухът беше застоял и дрехите им веднага полепнаха по гърбовете от пот. Но вратата на квартира №27 беше заключена. Лев беше влизал с взлом в много жилища и знаеше, че старите ключалки се разбиват по-трудно от съвременните. С върха на джобното си ножче той отвинти винтовете и разкри механизма на ключалката. Вкара острието, но ключалката не се отвори. Избърса потта от лицето си, спря за миг, пое дълбоко въздух и замижа. Избърса ръцете си в панталоните, без да обръща внимание на комарите. Отвори очи. *Съсредоточи се.* Ключалката щракна и се отвори.

Светлина идваше единствено от прозореца, който гледаше към улицата. Стаята миришеше на изпотени спящи тела. Изчакаха до вратата, за да свикнат очите им с тъмнината. Виждаха очертанятия на три легла: в двете спяха семейни двойки, а в по-малкото легло спяха три деца. В ъгълчето, което служеше за кухня, две малки деца спяха като кучета върху някакви парцали на пода под масата. Лев тръгна към спящите възрастни. Нито една от двойките не бяха родителите му. Дали са му дали грешен адрес? Подобна немарливост бе нещо обичайно. А може би нарочно са го заблудили?

Видя очертанятията на друга врата и тръгна към нея, дъските на пода се огъваха при всяка негова стъпка. Раиса вървеше отзад и стъпките ѝ бяха много по-леки. Двойката в най-близкото легло се размърда. Лев спря и изчака да се успокоят. Не се събудиха. Лев продължи, Раиса го следваше. Той протегна ръка и хвана дръжката на вратата.

В тази стая, която беше без прозорци, не проникваше никаква светлина. Трябваше да остави вратата отворена, за да вижда. Тук имаше две легла, почти едно до друго. Не ги разделяше дори мръсен чаршаф. В едното спяха две деца, в другото — възрастна двойка. Лев се приближи. Бяха родителите му, спяха притиснати един до друг на тясното единично легло. Лев се изправи, върна се при Раиса и прошепна:

— Затвори вратата.

Придвижвайки се в пълен мрак, заопипва около леглото, докато не клекна до родителите си на пода. Заслуша се в дишането им, доволен, че е тъмно. Плачеше. Стаята, в която бяха принудени да живеят, беше по-малка от банята на предишното им жилище. Нямаха свое кътче и нямаше начин да се уединят. Бяха изпратени тук да умират, подложени на същото унижение като сина им.

Внимателно покри устите им с длани. Усети как се събуждат, изненадани и уплашени. За да не извикат, той прошепна:

— Аз съм, Лев. Не вдигайте шум.

Те се отпуснаха. Той отдръпна ръцете си от устите им. Чу ги да сядат. Почувства ръцете на майка си на лицето си. Без да вижда нищо в тъмнината, тя все пак го намери. Пръстите ѝ спряха да се движат, когато усетиха сълзите му. Чу гласа ѝ като едва доловим шепот:

— Лев...

Ръката на баща му последва нейната. Лев притисна дланите им до лицето си. Беше се заклел да се грижи за тях, но не удържа на думата си. Успя само да прошепне:

— Простете ми.

Баща му отговори:

— Няма защо да се извиняваш. Щяхме да живеем така цял живот, ако не беше ти.

Майка му го прекъсна. Очевидно искаше по-подробно да разпита сина си.

— Мислехме, че си загинал. Казаха ни, че и двамата сте арестувани.

— Излъгали са ви. Изпратиха ни във Волск. Понижиха ме, но не ме арестуваха. Сега работя в милицията. Писах ви много пъти, надявайки се, че писмата ще бъдат изпратени, но вероятно са ги залавяли и унищожавали.

Децата в съседното легло се размърдаха и то изскърца. Всички замълчаха. Лев изчака, докато не чу отново равномерното им дишане.

— Раиса е тук.

Помогна на ръцете им да я докоснат. И четиримата се държаха за ръце. Майка му попита:

— Бебето?

— Не.

Тъй като не искаше да усложнява нещата, Лев добави:

— Спонтанен аборт.

Раиса промълви сподавено:

— Съжалявам.

— Ти не си виновна.

Анна продължи да разпитва:

— За колко време сте в Москва? Можем ли да се срещнем утре?

— Не, ние изобщо не бива да сме тук. Ако ни хванат, ще ни натикат в затвора. И вас също. Тръгваме рано сутринта.

— Да излезем ли навън, за да поговорим?

Лев се замисли. Не можеха всички да излязат, без да събудят някого.

— Не бива да рискуваме да ги събудим. Ще поговорим тук.

Но мина време и никой не проговори, четиримата се държаха за ръце в тъмнината. Накрая Лев каза:

— Трябва да ви намеря по-добро жилище.

— Не, Лев. Чуй ме. Често се държиш така, сякаш нашата любов зависи от това, което правиш за нас. Винаги си бил такъв, дори като дете. Но това не е редно. Вие трябва да мислите за себе си. Ние вече сме стари. Вече няма значение къде живеем. Единственото, което ни държеше живи, бе очакването да научим нещо за вас. Сигурно сега се виждаме за последен път. Не бива да правим безполезни планове. Трябва да се сбoguваме, докато имаме такава възможност. Лев, обичам те и се гордея с теб. Бих искала да служиш на по-добро правителство.

Гласът на Анна звучеше спокойно.

— Вие сте заедно и се обичате. Вярвам, че ще имате щастлив живот. Някога всичко ще се промени към по-добро за вас и за децата ви. Русия ще е друга. Много се надявам.

Една неосъществима мечта, но майката вярваше в нея и Лев не посмя да ѝ противоречи.

Степан хвана ръката на Лев и сложи в нея писмо.

— Това е писмо, което ти написах преди много месеци, но нямах възможност да ти го дам. Прочети го, когато се качите на влака. Обещай ми, че няма да го четеш преди това. Дай ми дума.

— Какво пише в него?

— Двамата с майка ти обсъдихме много внимателно съдържанието му. В него е всичко, което искахме да ти кажем, но по една или друга причина не можахме. Съдържа всичко, което отдавна трябваше да научиш.

— Татко...

— Вземи го, Лев, заради нас.

Лев взе писмото и четиримата се прегърнаха за последен път.

6 юли

Лев и Раиса приближиха влака. Стори му се, че на перона има повече агенти от обикновено. Нима вече ги търсят? Раиса вървеше прекалено бързо: той я хвана за ръката и тя забави крачка. Писмото на родителите му беше прикрепено към гърдите му заедно с документите по разследването. Бяха почти стигнали до техния вагон.

Качиха се в претъпкания влак. Лев прошепна на Раиса:

— Чакай ме тук.

Тя кимна. Той влезе в тясната тоалетна, заключи вратата и спусна капака на чинията, за да намали вонята. Съблече се, разкопча ризата и извади тънката памучна торбичка, в която държеше документите. Тя беше мокра от потта му, мастилото бе оставило отпечатьци по кожата му, а по гърдите бяха изписани думи.

Намери писмото и го повъртя в ръце. На плика нямаше име, беше измачкан и мръсен. Помисли си как родителите му са успели да го запазят в тайна от другото семейство, което със сигурност е претърсвало нещата им. Единият трябва да го е носил винаги със себе си.

Влакът потегли, напускаше Москва. Лев беше удържал на думата си. Сега вече можеше да го прочете. Изчака да излязат от гарата, преди да отвори плика и да разгъне писмото. Видя почерка на баща си.

Лев, ние с майка ти не съжالياваме за нищо. Обичаеме те. Винаги сме очаквали, че ще дойде ден, когато ще разговаряме с теб за това. Но за наше учудване този ден така и не дойде. Мислехме, че ти сам ще повдигнеш този въпрос, когато си готов. Но ти не го направи, винаги си се държал така, сякаш нищо не се е случило. Може би е било по-лесно да накараш себе си да забравиш? Затова мълчахме. Мислехме, че за теб това е начин да се справиш с миналото. Страхувахме се, че си предпочел да го забравиш и ние само ще ти причиним болка, ако разровим спомените. Накратко, ние бяхме щастливи заедно и не искахме да погубим всичко хубаво, което сме имали. Проява на малодушие от наша страна.

Още веднъж повтарям, ние с майка ти те обичаеме много и не съжالياваме за нищо.

Лев...

Лев спря да чете, вдигна глава. Да, помнеше какво бе станало. Знаеше как ще продължи писмото. Наистина, цял живот се беше опитвал да забрави. Сгъна писмото, преди да го накъса внимателно на парченца. Отвори прозореца и изхвърли хартийките. Вятърът ги подхвана, те се вдигнаха във въздуха и изчезнаха от погледа му.

ЮГОИЗТОЧНА РОСТОВСКА ОБЛАСТ, ШЕСТНАЙСЕТ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ РОСТОВ НА ДОН

Същия ден

Последния ден от пребиваването си в областта Нестеров прекара в градчето Гуково. Сега пътуваше с електричката обратно към Ростов. Макар вестниците да не споменаваха за престъпленията, слуховете за убийствата на деца бяха станали обществено достояние. Дотогава милицията гледеше на тях като на изолирани случаи без връзка помежду им. Но хората извън милицията, необременени от каквито и да било теории за естеството на престъпленията, започнаха да ги свързват. Нестеров беше чул да се говори, че някакъв див звяр убива деца в горите край град Шахти. На различните места бяха измислени различни зверове, а из цялата област се повтаряха и свръхестествени обяснения. Беше чул лично уплашена майка да твърди, че звярът е половин човек, половин животно, дете, отгледано от мечки, което мрази всички нормални деца и се храни с тях. Жителите на едно село бяха сигурни, че това е отмъстителен горски дух, и изпълняваха сложни обреди, за да умилостивят демона.

Хората от Ростовска област нямаха представа, че подобни престъпления са извършени и на стотици километри оттам. Смятаха, че злото засяга само тях. Нестеров донякъде беше готов да се съгласи с тях. Не се съмняваше, че е в центъра на престъпленията. Тук убийствата бяха повече от всякъде другаде. Не беше склонен да вярва в свръхестествени обяснения, но отчасти беше изкушен да повярва в най-убедителната и разпространена версия, според която това е дело на нацисти, оставени от Хитлер за отмъщение, войници, получили последната заповед да избиват децата на Русия. Тези нацистки войници бяха подготвени да живеят сред руснаците, смесваха се с обществото и в същото време систематично убиваха деца, спазвайки някакъв установен ритуал. Това обясняваше мащаба на убийствата, географския им обхват, жестокостта им, но и липсата на сексуален елемент. Убиецът не беше един, те бяха може би десет-дванайсет и всеки действаше независимо от другите, пътуваше от град на град и

убиваше, без да подбира жертвите си. Тази версия доби толкова широко разпространение, че някои от местните отдели на милицията, които твърдяха, че са разкрили всяко от тези престъпления, започнаха да разпитват хора, които владееха немски.

Нестеров стана, за да се разтъпче. Пътуваше с електричката вече три часа. Тя беше бавна и неудобна, а и той не бе свикнал да седи толкова дълго. Разходи се през вагона, отвори прозореца и се загледа в приближаващите се светлини на града. Осведомен за убийството на момче на име Петя, живеещо в стопанство близо до Гуково, той замина за там тази сутрин. Веднага откри родителите на момчето. Макар че се представи под фалшиво име, каза истината и обясни, че разследва подобни убийства на деца. Родителите на момчето бяха привърженици на версията за нацистките войници, като обясниха, че може би предатели украинци им помагат да се интегрират в обществото. Бащата показва на Нестеров албума с марки на Петя, който семейството пазеше в дървена кутия под леглото си в памет на мъртвия им син. Те не можеха да гледат марките без сълзи. Бяха им отказали да видят тялото на момчето. Но бяха чули, че било обезобразено, като разкъсано от див звяр, а устата му била натъпкана с пръст, сякаш за да ги заболи още повече. Бащата, участник във Великата отечествена война, знаеше, че на нацистките войници са давани наркотици, за да бъдат по-свирепи и безмилостни. Беше сигурен, че тези убийци са взимали такива наркотици. Може би имаха зависимост от детска кръв, без която умират. Как иначе тези хора могат да извършват такива зверства? Нестеров нямаше думи, с които да ги утеши, освен обещанието, че извършителят ще бъде заловен.

Електричката пристигна в Ростов. Нестеров слезе, убеден, че е открил центъра на престъпленията. Някога, преди четири години и преди да бъде прехвърлен във Волск, беше служил в ростовската милиция и сега не му беше трудно да събере информация. Според последните му изчисления при подобни обстоятелства бяха убити петдесет и седем деца. Голяма част от убийствата бяха станали в тази област. Беше ли възможно из цялата западна част на страната да са останали нацистки войници? Огромна територия беше окупирана от Вермахта. Той самият беше воювал в Украйна и с очите си бе видял изнасилванията и убийствата, извършвани от отстъпващата армия. Решил да не вярва на нито една от версиите, генералът засега отхвърли

тези съображения. Задачата на Лев в Москва беше решаваща, за да се внесе поне малко професионализъм в измислиците за личността на убиеца. А пред Нестеров стоеше задачата да събере колкото може повече факти за местожителството на престъпника.

По време на отпуската семейството му отседна при майка му в нов микрорайон, построен по програмата за следвоенно възстановяване на града: сградите бяха предвидени да подслонят колкото може повече хора, а не да се живее удобно в тях. Те вече бяха амортизирани, изглеждаха така още преди да бъдат завършени. Лишени от водопровод и отопление, те по нищо не се отличаваха от къщата му във Волск. Дватама с Инеса бяха се разбрали да кажат на майка му, че са получили нова квартира. Тя толкова се успокои от лъжата, като че ли самата живееше в това ново жилище. Наближавайки къщата, Нестеров погледна часовника си. Беше излязъл в шест сутринта, а вече наближаваше девет вечерта. Бяха изминали петнайсет часа, а той не се беше сдобил с някаква полезна информация. Времето му изтичаше. Утре се прибираха у дома.

Влезе в двора. От единия до другия му край беше простряно пране. Видя и техни дрехи сред другите. Бяха изсъхнали. Като мина между прането, тръгна към вратата на квартирата на майка си и претъпи прага на кухнята.

Инеса седеше на табуретка с разкървавено лице и завързани ръце. Зад нея стоеше непознат мъж. Без да се опита да разбере какво е станало и кой е този човек, Нестеров се втурна напред, обзет от гняв. Не даваше и пет пари, че мъжът е във военна униформа и можеше да го убие, който и да е той. Генералът вдигна юмрук. Преди да се е доближил, ръката му изтръпна от остра болка. С периферното си зрение забеляза жена на около четирийсет години с черна полицейска палка в ръка. Някъде беше я виждал. Спомни си къде — на плажа, преди два дни. В другата си ръка небрежно държеше пистолет, наслаждавайки се на властта си. Направи знак на офицера. Той пристъпи напред и хвърли купчина листове на пода. Те се разпиляха в краката им, всички документи, които той беше успял да събере през последните два месеца, снимки, описания, карти — папката със случаите на убитите деца.

— Генерал Нестеров, вие сте арестуван.

ВОЛСК

7 юли

Лев и Раиса слязоха от влака и като се преструваха, че подреждат чантите си, изчакаха всички пътници да влязат в сградата на гарата. Беше късно, но не тъмно и страхувайки се да не бъдат забелязани, напуснаха перона и забързаха към гората.

Едва когато стигнаха до мястото, където бяха скрили нещата си, Лев се спря и си пое дъх. Гледаше замислен дърветата и се питаше дали постъпи правилно, като унищожил писмото. Разбираше защо са пожелали да запишат мислите и чувствата си: искали са да намерят покой. Но и Раиса беше права за него, когато каза:

Така ли успяваш да заспиш, стараяйки се да забравиш случилото се през деня?

Тя дори не знаеше колко беше права.

Раиса докосна ръката му.

— Добре ли си?

Попита го какво пише в писмото. Лев се замисли дали да не я излъже и да ѝ каже, че това са някакви лични подробности за семейството му, които той съвсем бил забравил. Но тя щеше да се досети, че я лъже. Затова ѝ каза истината, че е накъсал писмото на малки парченца и ги е изхвърлил през прозореца. Не беше поискал да го прочете. Родителите му можеха да са спокойни, че са свалили бремето от плещите си. За негово облекчение тя не се усъмни в неговото решение и повече не се върна към този въпрос.

Започнаха да разравят листата и ронливата почва, под които бяха скрити нещата им. Съблякоха градските си дрехи, за да облекат онези, с които бяха поели към гората — необходима част от прикритието им. Разсъблечени, останали сами в гората, те замряха за миг, загледани един в друг. Може би беше поради опасността, може би беше въпрос на благоприятен случай, но Лев я желаше. Не беше сигурен в чувствата ѝ, затова не предприе нищо, страхувайки се да направи първата стъпка, като че ли никога преди не бяха се любили, сякаш им бе за първи път и двамата не бяха сигурни какво може и какво не. Тя

първа го хвана за ръката. Това беше достатъчно. Той я придърпа към себе си и я целуна. Бяха убили заедно, бяха мамили заедно, замисляли, планирали и лъгали. И двамата бяха престъпници, бяха заедно срещу целия свят. Време беше да закрепят тази нова връзка. Само ако можеха да останат тук, да живеят за момента, скрити в гората, да се наслаждават на тези чувства завинаги.

* * *

Влязоха в града от гората по туристическата пътека. Стигнаха до ресторанта на Базаров и влязоха в голямата зала. Лев, затаил дъх, очакваше всеки момент някой да го сграбчи отзад. Но тук нямаше никого, нито агенти, нито милиционери. Можеха да не се опасяват от нищо, поне още един ден. Базаров беше в кухнята и дори не се обърна, макар че ги чу да влизат.

Качиха се горе и отключиха стаята си. Под вратата беше пъхната бележка. Лев остави чантите на леглото. Вдигна бележката. Беше от Нестеров, с днешна дата.

Лев, ако си се върнал навреме, както планираше, ела да се видим в кабинета ми довечера в девет. Ела сам. Донеси всички документи, свързани с въпроса, който обсъждахме. Много е важно да не закъснееш.

Лев погледна часовника си. Имаше половин час.

Същия ден

Лев не искаше да рискува дори в управлението на милицията. Беше скрил своите документи сред официалните. Щорите в кабинета на Нестеров бяха спуснати и не можеше да се надникне вътре. Погледна часовника си: закъсняваше с две минути. Без да разбира какво значение има това, почука на вратата. Нестеров отвори веднага,

като че ли чакаше зад вратата. Генералът го издърпа вътре с неочаквана бързина и ловкост и затвори с крак вратата след него.

Нестеров се движеше с нехарактерно за него нетърпение. На бюрото му бяха материалите по делото, с което се занимаваха. Хвана Лев за рамото и заговори приглушено и забързано:

— Слушай ме внимателно и не ме прекъсвай. В Ростов ме арестуваха. Бях принуден да призная всичко. Нямах друг изход. Задържаха семейството ми. Помислих, че мога да ги убедя да помогнат, да дадат на делото официален ход. Те докладваха в Москва. Обвиниха ни в антисъветска агитация. Мислят, че от твоя страна това е акт на лично отмъщение към държавата. Отхвърлиха доказателствата ни като пример за западна пропаганда: сигурни са, че ти и жена ти сте шпиони. Не ми дадоха възможност да избирам. Ще оставят семейството ми на мира, ако предам вас и цялата събрана информация.

Светът на Лев рухна. Макар да знаеше, че опасността го дебне, не очакваше толкова бързо да пресече пътя му.

— Кога?

— В момента. Сградата е обградена. Агентите ще нахълтат тук след петнайсет минути, ще те арестуват и ще вземат всички събрани от нас доказателства. Докато дойдат, трябва да разбера каква информация си събрал в Москва.

Лев отстъпи назад и погледна часовника си. Беше девет и пет.

— Лев, трябва да ме изслушаш. Има начин да избягаш. Но за да успееш, не ме прекъсвай и не задавай въпроси. Имам план. Ще ме удариш с пистолета и аз ще загубя съзнание. Ще излезеш от кабинета, ще слезеш на долния етаж и се скрий в една от стаите вдясно от стълбището. Слушаш ли ме, Лев? Стегни се. Вратите са отключени. Влез, без да включваш осветлението, и заключи след себе си.

Но Лев не го слушаше — можеше да мисли само за...

— Раиса?

— Ще я арестуват, докато говорим. Съжалявам, но не можеш да направиш нищо за нея. Трябва да се стегнеш, Лев, или с това е свършено.

— То е свършено още в момента, когато сте си признали.

— Те знаят всичко, Лев. Знаят за работата ми. Има досие срещу мен. Какво трябваше да направя? Да ги оставя да убият семейството

ми? Те все едно щяха да те арестуват. Лев, ако продължаваш да се гневиш срещу мен, няма да успееш да избягаш.

Лев се освободи от хватката на Нестеров и закри из кабинета, опитвайки се да съобрази какво да прави по-нататък. Раиса е арестувана. И двамата знаеха, че този момент ще настъпи, но това беше само абстрактна опасност. Не знаеха какво означава всъщност. Възможността никога повече да не я види спираше дъха му. Възродената им връзка, пламналите отново чувства, това, което осъзнаха преди няколко часа — всичко беше приключило.

— Лев!

Какво би искала тя? Не би искала той да изпада в сантименталност. Би искала той да успее, да избяга, да се вслуша в думите на генерала.

— Лев!

— Добре, какъв е вашият план?

Нестеров продължи, като повтори това, което вече беше казал:

— Ще ме удариш с пистолета, аз ще загубя съзнание. Ще излезеш от кабинета, ще слезеш на долния етаж и ще се скриеш в една от стаите вдясно от стълбището. Ще изчакаш агентите да влязат в сградата. Те ще се качат тук, ще минат покрай теб. Щом отминат, ще слезеш на приземния етаж и ще излезеш през някой от задните прозорци. Там има паркирана кола. Ето ключовете, които си отнел от мен. Трябва да напуснеш града. Не търси никого, не спирай никъде, просто карай. Ще имаш малко предимство. Те ще мислят, че се движиш пеш и си някъде в града. Докато разберат, че си взел кола, ще бъдеш на свобода.

— На свобода какво да правя?

— Да разкриеш тези престъпления.

— Пътуването ми до Москва беше загубено време. Свидетелката отказа да говори. Все още нямам представа кой е този човек.

Това изненада Нестеров.

— Лев, можеш да разкриеш тези убийства, знам. Вярвам в теб. Трябва да заминеш за Ростов на Дон. Там е центърът на престъпленията. Убеден съм, че усилията ти трябва да са насочени натам. Има различни версии за това кой убива децата. Според една от тях това е група бивши нацисти...

Лев го прекъсна:

— Не, това е работа на един човек, който действа сам. Той работи. Изглежда нормален. Ако сте сигурен, че броят на убийствата е най-голям в Ростов, той най-вероятно живее и работи там. Работата му е връзката между всички тези места. Работата му означава, че той пътува: убива и пътува. Ако успеем да разберем какво работи, ще го заловим.

Лев погледна часовника си. Оставаха му още няколко минути. Нестеров посочи с пръсти върху въпросните два града.

— Каква е връзката между Ростов и Волск? На изток от този град не са извършени убийства. Поне ние не знаем. Това предполага, че тук е крайната точка, мястото, до което пътува.

Лев се съгласи.

— Във Волск е автомобилният завод. Тук няма други значителни производства освен дъскорезниците. Но в Ростов има много заводи.

Нестеров познаваше двата града по-добре от Лев.

— Заводът за автомобили и „Ростселмаш“ поддържат тесни делови връзки.

— Какво е „Ростселмаш“?

— Огромен завод за трактори, най-големият в СССР.

— Обменят ли си части?

— Гумите за „ГАЗ-20“ идват оттам, а в замяна автомобилният завод изпраща части за двигателя.

Дали най-сетне бяха напипали връзката? Убийствата следваха железопътната линия от юг на запад, гара по гара. Обмисляйки тази вероятност, Лев отбеляза:

— Ако от автомобилния завод изпращат части в „Ростселмаш“, то от тях трябва да има техен човек, който да пътува дотук и да следи заводът да изпълнява поръчките.

— Тук са извършени само две убийства на деца, и то неотдавна. Заводите работят заедно съвсем отскоро.

— Последните убийства са станали в северната част на страната. Това означава, че той е получил тази работа наскоро. Или току-що са го назначили по този маршрут. Имаме нужда от записите в трудовите книжки на „Ростселмаш“. Ако сме прави, ще успеем да го заловим, като съпоставим записаното в тях и местата на убийствата.

Бяха попаднали на следа. Ако не ги преследваха, ако имаха свободата да действат, щяха да знаят името на убиеца до края на

седмицата. Но не разполагаха нито със седмица, нито с подкрепата на държавата. Оставаха им само четири минути. Часовникът показваше девет и единайсет. Лев трябваше да тръгва. Взе само едно листче — списъка с убийствата, в който бяха отбелязани датите и населените места. Само от това имаше нужда. Сгъна го, пхна го в джоба си и тръгна към вратата. Генералът го спря. Държеше пистолета си. Лев взе оръжието, но се забави за миг. Нестеров долови колебанието му и каза:

— Иначе семейството ми ще загине.

Лев го удари отстрани по главата и разцепи кожата му, Нестеров падна на колене. Още в съзнание, той вдигна глава.

— Желая ти късмет, а сега ме удари с пълна сила.

Лев вдигна пистолета. Нестеров затвори очи.

Лев изскочи в коридора и стигна до стълбите, но се сети, че е забравил ключовете. Бяха останали на масата. Обърна се, изтича до кабинета, прескочи Нестеров и грабна ключовете. Закъсняваше — беше девет и петнайсет, агентите влизаха в сградата. А той още беше в кабинета, тъкмо там, където разчитаха да го заловят. Изтича навън, продължи да тича по коридора, надолу по стълбите. Чуваше приближаващи се стъпки. Стигна третия етаж и пое надясно, хвана дръжката на най-близката врата. Беше отключена, както обеща Нестеров. Влезе и заключи точно когато агентите тичаха нагоре по стълбите.

Лев се притаи в мрака. Всички щори бяха спуснати, така че отвън нищо не можеше да се види. Дочу тропот на тичащи хора. На стълбището имаше поне четирима агенти. Изкушаваше се да остане в стаята, зад заключената врата, в относителна безопасност. Прозорците излизаха към главния площад. Погледна навън. Около входа се бяха струпали няколко души. Отдръпна се от прозореца. Трябваше да стигне до приземния етаж и задната част на сградата. Отключи вратата и надникна навън. Коридорът беше празен. Затвори вратата зад себе си и изтича към стълбището. Чуваше глас отдолу. Спусна се към следващото стълбище. Не виждаше и не чуваше никого. А от горния етаж долетяха викове: бяха намерили Нестеров.

Втора група агенти влезе в сградата, разтревожени от виковете на колегите си. Беше твърде рисковано да слезе до следващата площадка и той се отказа от плана на Нестеров. Остана на първия етаж. Разполагаше само със секунди, докато те се съвземат от

объркването си и започнат да претърсват сградата. Като не можеше да стигне до приземния етаж, той се затича по коридора и влезе в тоалетната, която гледаше към задния двор. Отвори прозореца. Той беше високо, беше тесен, но все някак щеше да се промуши през него, макар че можеше да се спусне само с главата напред. Погледна навън, не видя никого. Беше на около пет метра от земята. Измъкна се от прозореца и увисна, като се държеше само на краката си. Нямаше за какво да се хване. Трябваше да падне, като предпази главата и ръцете си.

Приземи се на длани и китките му поеха тежестта. Чу вик и вдигна поглед. От един от прозорците на горния етаж се подаваше агент. Бяха го видели. Без да обръща внимание на болката в китките, той се изправи и се спусна към страничната уличка, където трябваше да е колата. Чуха се изстрели. От стената се посипаха парчета тухла. Лев приклепна, но продължи да бяга. Проехтяха още изстрели, наоколо свистяха куршуми. Лев зави зад ъгъла в защитена от изстрелите зона.

Колата беше там. Скочи в нея и пхна ключа в контакта. Двигателят се закашля и млъкна. Опита отново. Не палеше. Опита отново — *моля те* — този път запали. Включи на първа, потегли и набра скорост, като внимаваше гумите да не изскърцат. Беше жизненоважно преследващите го агенти да не видят, че заминава с кола. Тъй като колата беше милиционерска, можеше да се надява агентите да решат, ако го забележат, че е техен човек и да продължат да го търсят пеш.

Нямаше движение. Лев караше лудо, стиснал кормилото, бързаше да напусне града. Нестеров грешеше: Лев не можеше да стигне чак до Ростов. Дотам бяха неколкостотин километра и бензинът нямаше да му стигне, а нямаше откъде да се сдобие. Освен това, щом открият, че е взел кола, ще блокират пътищата. Трябваше да стигне колкото може по-далеч, да изостави колата, да я скрие и да се изгуби сред селата, преди да хване влак. Докато не открият изоставената кола, имаше по-голям шанс да осъществи плана си.

Увеличи скоростта по единствения главен път, който водеше от града на запад. Погледна в огледалото за обратно виждане. Ако смятаха, че се придвижва пеш, и организираха обстойно претърсване на съседните сгради, може би имаше около час преднина. Даде газ и достигна максимално възможната скорост за колата.

Пред него на пътя край спряла кола се бяха струпали неколцина мъже: колата беше на милицията. Бяха блокирали пътя. Бяха взели всички мерки. Щом пътят на запад е блокиран, сигурно и на изток също. Единствената му надежда беше да премине през заграждението. Щеше да набере скорост и да се блъсне в колата, разположена напъряко на шосето. Така щеше да я отхвърли встрани, но трябваше да задържи своята кола на пътя. Лишени от колата си, те няма да могат веднага да тръгнат да го преследват. Това беше отчаяна постъпка, която щеше да му даде предимство само от няколко минути.

Агентите започнаха да стрелят. Куршумите уцелваха предницата на колата. Един проби предното стъкло. Лев се сниши зад кормилото и вече не виждаше пътя, но колата вървеше по права линия и той трябваше само да държи кормилото в това положение. В предното стъкло удариха още няколко куршума. Навсякъде се посипаха парченца стъкло. Той все още караше по пътя, готвейки се за удара.

Колата кривна встрани. Лев се изправи и се опита да я удържи на пътя, но тя продължи да се отклонява наляво. Гумите бяха надупчени. Той вече не можеше да направи нищо. Колата се обърна на една страна, прозорецът се счупи. Остана притиснат до вратата, само на милиметри от асфалта. Колата се плъзгаше, хвърчаха искри. Предницата ѝ се блъсна в милиционерската кола и тя се завъртя, а неговата се обърна по покрив и излетя в канавката. Ударът отхвърли Лев от вратата върху покрива, където се сви на топка, а колата най-после спря.

Отвори очи. Не беше сигурен, че може да помръдне, и дори нямаше сили да провери дали е така. Гледаше нощното небе. Мислите му течаха бавно. Лежеше на земята. Сигурно някой го е измъкнал от колата. Над него се мярна лице, което засенчи звездите. Лев напрегна зрението си.

Беше Василий.

РОСТОВ НА ДОН

Същия ден

Арон винаги смяташе работата в милицията за привлекателна — във всеки случай много по-привлекателна от работата в колхоза. Знаеше, че заплатата не е кой знае каква, затова и конкуренцията не беше голяма. Когато ставаше въпрос за търсене на добра работа, той никога не беше неоспорим кандидат, макар че всичко му беше наред. Всъщност беше добър ученик. Но беше роден с *деформирана* горна устна. Така беше казал лекарят — устната е *деформирана* и нищо не може да се направи. Изглеждаше, сякаш някой беше изрязал парче от горната му устна, а после я зашил така, че тя се повдигаше в средата и откриваше част от предните му зъби. И в резултат се получаваше вечна подигравателна усмивка. Макар това да не се отразяваше на работата му, но със сигурност се отразяваше на възможността да си намери работа. Милицията изглеждаше идеалното решение, там винаги имаше недостиг от кандидати. Бе свикнал с подигравките. Беше готов да се примирява с всичко, докато акълът му е на място.

И ето го тук, посред нощ, седнал в храстите в засада, нахапан от комари, да наблюдава автобусната спирка за *необичайни прояви*.

На Арон не му бяха казали защо седи тук или какво означава *необичайни прояви*. Като един от най-младите сътрудници в управлението, едва двайсетгодишен, той се питаше дали това не е някакъв ритуал в посвещаване на новаците — проверка за преданост, за изпълнение на заповедите. Подчинението се ценеше над всичко друго.

До този момент единственият човек наоколо бе момичето на автобусната спирка. Беше младо, може би четиринайсет-петнайсетгодишно, но се опитваше да изглежда по-възрастно. Стори му се, че е пияно. Блузата му беше разкопчана. Гледаше го как приглася полата си и си оправя косата. Какво правеше на спирката? Нямахме да има автобуси чак до сутринта.

Приближи се някакъв мъж. Беше висок, с дълго палто и шапка. Стъклата на очилата му бяха дебели като дъното на чаша. Носеше

елегантна чанта, застана до разписанието и започна да го изучава, прокарвайки пръст по редовете. Като някакъв вид оскъдно облечен паяк, дебнещ в ъгъла, момичето веднага стана и се спусна към него. Той продължи да чете, докато тя го обикаляше и докосваше ту чантата му, ту палтото, ту ръката. Мъжът сякаш не забелязваше тези закачки, но накрая отмести поглед от разписанието и огледа момичето. Заговориха за нещо. Арон не чуваше какво си казват. Момичето явно не се съгласяваше, клатеше глава. После сви рамене. Бяха се разбрали. Мъжът се обърна и на Арон му се стори, че гледа в храстите към него. Беше ли го забелязал? Едва ли — те бяха на светло, а той в сянката. Но изведнъж тръгнаха право към него, към мястото, където се криеше.

Арон се стресна и още веднъж се убеди, че е напълно скрит. Нямаше как да са го видели. Дори да е така, защо вървяха към него? Бяха само на няколко крачки. Чуваше ги да разговарят. Изчака, скрит в храстите, да види как минават покрай него и влизат в гората.

Арон се изправи.

— Стой!

Мъжът замръзна, раменете му безсилно увиснаха. Обърна се. Арон направи усилие да придаде на гласа си авторитетност.

— Какво правите тук двамата?

Отговори момичето, което не изглеждаше ни най-малко уплашено:

— Разхождаме се. Какво е станало с устната ти? Толкова е грозна.

Арон се изчерви от смущение. Момичето го гледаше с явно отвращение. За миг той млъкна, но бързо се съвзе.

— Щяхте да правите любов. На обществено място. А ти си проститутка.

— Не, просто се разхождаме.

Мъжът добави едва чуто, гласът му звучеше жалко:

— Не сме направили нищо лошо. Просто разговаряхме.

— Дайте си документите.

Мъжът пристъпи напред и започна да рови в джобовете си за документите. Момичето стоеше отзад и равнодушно пристъпваше от крак на крак: очевидно го бяха задържали и по-рано. Не изглеждаше смутено. Той провери документите на мъжа. Казваше се Андрей. Документите му бяха редовни.

— Отворете чантата.

Андрей се поколеба. На челото му се появиха едри капки пот. Все пак го хванаха. Никога не бе предполагал, че това може да се случи: никога не си представяше, че планът му може да се провали. Вдигна чантата, щракна закопчалката. Младият милиционер надникна и колебливо бръкна вътре. Андрей, вторачен в обувките си, чакаше. Когато вдигна поглед, милиционерът държеше ножа му, дълъг нож с назъбено острие. Андрей беше готов да се разплаче.

— Защо носите това?

— Пътувам много. Често се храня във влака. Режа салам с ножа. Евтин, твърд салам, но жена ми отказва да купува друг.

Андрей наистина използваше ножа, когато обядваше и вечеряше. Милиционерът намери и парче салам. Беше евтин и твърд със засъхнал край, отрязан със същия нож.

Арон извади стъклен буркан с винтова капачка. Беше чист и празен.

— А това за какво е?

— Някои от детайлите, които пренасям, са чупливи, а други мръсни. Бурканът е много нужен за работата ми. Вижте, другарю, знам, че не трябваше да тръгвам с това момиче. Не знам какво ме прихвана. Дойдох на спирката, за да проверя кога са автобусите утре, а то се приближи до мен. Нали знаете как е с инстинктите. Така се случи и с мен. Но погледнете в джоба на чантата, ще намерите партийния ми билет.

Арон намери билета. Намери и снимка на жена му и двете му дъщери.

— Това са дъщерите ми. Излишно е да пишете протокол, нали, другарю офицер? За всичко е виновно момичето: ако не беше то, отдавна да съм си вкъщи.

Примерен гражданин, съблазнен от пияно момиче, развратница. Мъжът беше учтив: не се взираше в устната му, не правеше презрителни забележки. Отнесе се с него като с равен, макар че беше по-възрастен, имаше добра работа и беше член на партията. Той бе жертвата, а тя престъпничка.

Андрей беше усетил как примката се стяга около него, но неочаквано разбра, че е почти свободен. Семейната снимка отново се оказа безценна. Понякога я използваше, за да убеди недоверчивите

деца, че може да му се вярва. Че той самият е баща. Напипа грубото въже в джоба на панталоните си. Не и тази вечер; в бъдеще ще трябва да проявява по-голямо търпение. Вече няма да може да убива в родния си град.

Арон се канеше да освободи мъжа, като сложи обратно снимката и партийния билет, когато зърна в чантата изрезка от вестник, сгъната на две. Извади я и я разтвори.

Андрей едва се сдържаше, гледайки как този идиот с отвратителната устна докосва вестника с мръсните си пръсти. Вече беше готов да го издърпа от ръцете му.

— Моля да ми го върнете...

За първи път в гласа му се долавяше тревога. Защо това парче вестник беше толкова важно за него? Арон внимателно разглеждаше вестника. Изрезка отпреди няколко години с избледняло вече мастило. Текстът беше изрязан и не можеше да се каже от кой вестник е. Беше останала само снимката от Великата отечествена война. На нея се виждаше горящ танк, пред който стояха руски войници, победоносно вдигнали автомати, а в краката им лежах мъртви немски войници. Беше снимка на победата, пропагандна снимка. Арон с деформираната горна устна прекрасно разбираше защо тази снимка е отпечатана във вестника. Руският войник в средата беше красив мъж с очарователна усмивка.

МОСКВА

10 юли

Лицето на Лев беше подуто и болезнено при допир, а дясното око затворено. Силна болка пронизваше гръдния му кош, като че ли имаше счупени няколко ребра. Беше му оказана първа медицинска помощ на мястото на катастрофата, но веднага щом лекарите се увериха, че животът му е извън опасност, го качиха на камион с въоръжена охрана. По време на пътуването до Москва усещаше всяка неравност по пътя като удари в корема. Не бяха му дали болкоуспокояващи и той припадна няколко пъти. Охранителите го свестяха, като го побутваха с автоматите, страхувайки се да не умре по време на тяхното дежурство. През целия път го тресеше ту от горещина, ту от студ. Знаеше, че всичко това е само началото.

Не успя да избегне иронията да свърши по този начин, завързан за стол в килия за разпити в мазето на Лубянка. Пазителят на държавата се бе превърнал в неин затворник, което се случваше твърде често. Ето какво било да си враг на държавата.

Вратата се отвори. Лев вдигна глава. Кой беше този човек със землиста кожа и жълти зъби? Бивш колега, поне това си спомни. Но не можа да се сети за името му.

— Помните ли ме?

— Не.

— Доктор Зарубин. Срецали сме се няколко пъти. Посетих ви, когато бяхте болен. Много съжалявам да ви видя в това състояние. Казвам го не като критика на предприетите срещу вас действия; всичко е правилно и справедливо. Имам предвид, че не биваше да го правите.

— Какво съм направил?

— Предадохте страната си.

Лекарят опипа ребрата на Лев, който при всяко докосване стискаше зъби от болка.

— Няма счупвания, както ми казаха. Ребрата ви са натъртени. Болезнено е, разбира се. Но раните ви не изискват хирургическа

намеса. Наредено ми е да почистя порезните рани и да сменя превръзките.

— Лечение преди мъчението, странностите на това място. Веднъж спасих живота на човек, само за да го докарат тук. Трябваше да оставя Бродски да се удави в реката.

— Не познавам човека, за когото говорите.

Лев замълча. Всеки може да съжали за действията си, когато съдбата му обърне гръб. Той разбираше по-ясно от всякога, че единствената му възможност за спасение се е изплъзнала. Убиецът щеше да продължи да убива не поради майсторството и интелигентността си, а поради отказа на държавата да признае, че такъв човек съществува. Така властите му осигуряваха имунитет.

Лекарят приключи с обработването на раните. Лекарската помощ имаше за цел да гарантира пълна чувствителност по време на мъченията, които щяха да последват. Подобряваше се състоянието му, за да може да изпита по-силна болка. Лекарят се наведе и прошепна в ухото му:

— Сега ще се погрижа за жена ви. За красивата ви жена, която е завързана за стола в съседната килия. Абсолютно безпомощна, и то по ваша вина. За всичко, което ще направя с нея, сте виновен вие. Ще я накарам да мрази деня, в който се е влюбила във вас. И ще я накарам да го изрече на глас.

Това сякаш бе казано на чужд език, на Лев му трябваше време, за да разбере смисъла на тези думи. Не беше направил нищо лошо на този човек. Дори не го познаваше. Защо заплашва Раиса? Лев се опита да стане и да се втурне към лекаря. Но столът бе завинтен за пода, а той бе завързан за стола.

Доктор Зарубин се отдръпна назад като човек, приближил се опасно до клетката на лъва. Гледаше как Лев се напъва да скъса въжетото, как вените на врата му се издуват и лицето му почервява, и как болката се отразява в подпухналите му очи. Беше забавно — като да гледаш муха, уловена под стъклена чаша. Този човек, изглежда, не разбираше сериозността на положението си.

Безпомощност.

Докторът грабна куфарчето си и изчака охраната да отвори вратата. Очакваше Лев да го извика, може би да го заплаши, че ще го убие. Но остана разочарован.

Тръгна по коридора, от съседната килия го делиа само няколко метра. Вратата беше отворена. Зарубин прекрачи прага. Раиса седеше, завързана в същото положение като мъжа си. Докторът беше доволен, че жената го позна и би трябвало да съжалява, че не е приела предложението му. Ако беше го направила, щеше да е в безопасност. Очевидно нямаше инстинкт за оцеляване, както погрешно си я представяше. Беше изключително красива, но не успя да се възползва от предимството си, като предпочете верността. Може би вярваше в задгробния живот, в рая, където верността ѝ щеше да бъде възнаградена. Но тя нямаше стойност на земята.

Убеден, че Раиса вече съжалява, той очакваше тя да му се помоли:

Помогнете ми.

Сега тя щеше да приеме всякакви условия: можеше да поиска всичко от нея. Можеше да се отнася с нея като с курва и тя с готовност щеше да го приеме и да моли за още. Щеше напълно да му се подчини. Отвори решетката в стената. Макар да изглеждаше като част от вентилационната система, чрез нея всъщност се чуваше какво става в другата килия. Искаше Лев да чуе всяка нейна дума.

Раиса гледаше как Зарубин си придаде тъжен вид, сякаш искаше да изрази съжалението си:

Ако тогава бяхте приели предложението ми...

Остави куфарчето си и започна да я преглежда, макар тя да нямаше наранявания.

— Трябва да ви прегледам навсякъде. За отчет, нали разбирате.

Арестуваха Раиса без много шум. Агентите обградиха ресторанта: влязоха и я арестуваха. Докато я извеждаха, Базаров изкрещя с предсказуема злоба, че си заслужава наказанието. Качиха я в каросерията на камион с вързани ръце, тя нямаше ни най-малка представа какво е станало с Лев, докато не чу един от офицерите да казва, че са го заловили. Задоволството в гласа му ѝ подсказа, че Лев поне се е опитвал да избяга.

Стараше се да гледа пред себе си, докато ръцете на доктора шареха по тялото ѝ, и се мъчеше да си представи, че него го няма. Но не можеше да се сдържи да не го поглежда крадешком. Пръстите му бяха космати, ноктите изрядно чисти и грижливо изрязани. Офицерът от охраната зад нея изведнъж се разсмя съвсем по детски. Тя

продължаваше да си представя, че тялото ѝ е недосегаемо и той, каквото и да прави, няма да може и с пръст да я докосне. Но нищо не се получаваше. Пръстите му се движеха ужасяващо, преднамерено бавно нагоре по вътрешната страна на бедрото ѝ. Сълзи бликнаха от очите ѝ. Запремига, за да ги потисне. Зарубин се приближи плътно до лицето ѝ. Целуна я по бузата, засмука кожата ѝ, сякаш искаше да я ухапе.

В това време вратата се отвори. Влезе Василий. Докторът се отдръпна, изправи се и отстъпи назад. Василий изглеждаше недоволен.

— Тя не е ранена. Не е нужно да сте тук.

— Искан само да се уверя в това.

— Свободен сте.

Зарубин взе куфарчето си и излезе. Василий затвори решетката. Клекна до Раиса и забеляза сълзите ѝ.

— Ти си силна жена. Може би си мислиш, че ще издържиш. Разбирам желанието ти да останеш вярна на мъжа си.

— Наистина ли?

— Права си. Не го разбирам. Според мен ще е най-добре, ако веднага ми кажеш всичко. Мислиш, че съм чудовище. Но знаеш ли от кого научих тази фраза? От мъжа ти, това казваше на хората, преди да започнат да ги измъчват — някои от тях в същата тази килия. Казваше го искрено, ако това има значение.

Раиса гледаше този мъж с привлекателни черти и се мъчеше да разбере, както и на гарата преди месеци, защо изглежда грозен. Очите му бяха без блясък, не безжизнени или глупави, а много-много студени.

— Ще кажа всичко.

— Но ще бъде ли това достатъчно?

* * *

Лев трябваше да пази силите си, докато не му се удаде възможност да действа. Но този момент все не идваше. Беше виждал много затворници, които хабяха енергията си, като блъскаха с юмруци по вратата, крещяха и неспирно крачеха в малките килии. Тогава се питаше как не виждат, че действията им са безполезни. И едва сега, в

същото положение, той най-после разбираше как са се чувствали те. Сякаш тялото му страдаше от непоносимост към затворничеството. Това нямаше нищо общо с логиката или разума. Просто не можеше да седи и да чака, без да прави нищо. Напрягаше се да скъса въжето, докато китките му не се разкървавиха. Дълбоко в себе си вярваше, че наистина може да скъса оковите, макар да бе виждал стотици оковани мъже и жени и нито веднъж да не бе видял някой да се е освободил. Озарен от идеята за бягство, той пренебрегваше факта, че тази надежда е толкова опасна, колкото и мъченията, на които може да го подложат.

В килията влезе Василий и направи знак на охраната да постави стол срещу Лев. Офицерът се подчини и го сложи на разстояние от Лев. Василий приближи стола и сега коленете им почти се допираха. Не откъсваше поглед от Лев, гледайки как се напряга да скъса въжето.

— Отпусни се, жена ти не е пострадала. В съседната килия е.

Василий посочи на охраната решетката. Офицерът я отвори. Василий извика:

— Раиса, кажи нещо на мъжа си. Той се тревожи за теб.

Гласът на Раиса се чу като едва доловимо ехо:

— Лев?

Лев се облегна и се отпусна. Преди да успее да отговори, охраната затръшна решетката. Лев погледна Василий.

— Не е нужно да ни измъчвате. Знаеш колко много разпити съм виждал. Знам, че е безсмислено да се мъчиш да издържиш. Задай каквито искаш въпроси, ще отговоря.

— Но аз вече знам всичко. Прочетох събраните от теб документи. Говорих с генерал Нестеров. Той много искаше децата му да не израснат в сиропиталище. Раиса потвърди всичко, което той ми разказа. Към теб имам само един въпрос. Защо?

Лев не разбираше. Но вече не се съпротивляваше. Беше готов да каже това, което този човек искаше да чуе. Заговори като провинил се ученик пред учителя си.

— Съжалявам. Не исках да проявя неуважение. Не разбирам. Питаш защо...?

— Защо рискува и малкото, което ти оставаше, което ти позволихме да запазиш? Заради някаква нелепа фантазия?

— Питаш за убийствата?

— Всичките убийства са били разкрити.

Лев не отговори.

— Не вярваш, нали? И досега ли смяташ, че някакъв човек или група хора избива руски момчета и момичета из цялата страна без никаква причина?

— Сгрехих. Имах хипотеза. И тя се оказа погрешна. Отказвам се от нея. Ще подпиша официален отказ, ще призная вината си.

— Ще признаеш ли, че си виновен в най-тежкото престъпление — антисъветска агитация. Изглежда като западна пропаганда, Лев. Това мога да го разбера. Ако работиш за Запада, ти си предател. Сигурно са ти обещали пари, власт, всичко онова, от което бе лишен. Това поне мога да разбера. Такъв ли е случаят?

— Не.

— Тъкмо това ме тревожи. Ти искрено си вярвал, че тези убийства са свързани, а не са дело на извратеняци, скитници, пияници или асоциални елементи. Да го кажем направо, това е безумие. Работил съм с теб. Зная колко педантичен си бил. И ако трябва да бъда откровен, винаги съм ти се възхищавал. Преди да си изгубиш ума по жена си. И когато чух за новото ти приключение, просто не повярвах.

— Имах една хипотеза. Тя се оказа погрешна. Не знам какво друго мога да кажа.

— Защо някой ще иска да убива тези деца?

Лев се загледа в човека, седнал срещу него, който искаше да убие две деца заради приятелството на родителите им с ветеринарния лекар. И щеше да ги застреля в тила, без да се замисли. А ето че беше задал този въпрос искрено.

Защо някой ще иска да убива тези деца?

Беше убивал безразборно, не по-малко от човека, когото търсеше Лев, а може би и повече. А ето че недоумяваше за логиката на тези престъпления. Нима не разбираше, че който иска да убива, може да постъпи на служба в МГБ или да стане охрана в ГУЛАГ? Ако мислеше така, Лев напълно го разбираше. Имаше толкова много законни отдушници за насилието и желанието да убиваш, защо трябва да прибегваш до беззаконие? Но проблемът съвсем не беше в това.

Тези деца.

Объркването на Василий се дължеше на това, че престъпленията очевидно нямаша мотив. Можеше да си представи убийството на дете.

Но какъв е смисълът? За какво да убива? Нямаше никаква държавна необходимост да бъдат убити тези деца, престъпленията не служеха на някаква възвишена цел, нито даваха материални облаги. Тъкмо това Василий не можеше да разбере.

Лев повтори.

— Имах една теория. Тя се оказа погрешна.

— Вероятно изгонването ти от Москва, уволнението от могъщата организация, на която служеше предано толкова години, е било за теб по-голям шок, отколкото очаквахме. Ти си горд човек, Лев. Умът ти очевидно се е повредил. Затова искам да ти помогна.

Василий се изправи, премисляйки ситуацията. След смъртта на Сталин на Държавна сигурност бе забранено да прибъгва до насилие при разпитите на арестуваните. В стремежа си да оцелее на всяка цена Василий веднага се беше нагодил. Но ето че сега в ръцете му се оказва Лев. Можеше ли просто да излезе от килията, като го остави да изслуша своята присъда? Беше ли това достатъчно за него? Щеше ли да го задоволи? Обърна се към вратата, премисляйки, че отношението му към Лев сега е също толкова опасно за него, колкото е и за Лев. Усещаше как обичайната му предпазливост отстъпва пред нещо лично, което прилича на страст. Не можеше да устои. Направи знак на охраната да се приближи.

— Доведете доктор Хвостов.

Макар да беше късно, Хвостов не се подразни, че са го извикали на работа. Беше любопитен какво толкова може да се е случило. Стисна ръката на Василий и го изслуша, отбелязвайки, че Василий говори за Лев като за пациент, а не като за затворник. Разбираше, че това е необходимо, за да се предпазят от обвиненията за увреждане на здравето. Като се запозна накратко със заблудата на пациента за съществуване на някакъв сериен убиец на деца, лекарят нареди на охраната да заведе Лев в кабинета му. Нямаше търпение да разбере какво се крие зад тази налудничавата идея.

Кабинетът бе такъв, какъвто Лев го помнеше: малък и спретнат, червено кожено кресло, завинтено за покрития с бели плочки под, стъклени шкафове, пълни с шишенца, прахове и хапчета, с налепени бели етикети, надписани с четлив почерк, стоманени хирургически инструменти, мирис на дезинфектанти. Завързаха го за същото кресло, за което беше завързан и Анатолий Бродски; китките, глезените и врата

му стегнаха със същите кожени ремъци. Доктор Хвостов напълни спринцовка с камфорово масло. Срязва ризата на Лев и намери вена. Нямаше нужда от обяснения. Лев беше виждал всичко и преди. Отвори уста в очакване на гумената тапа.

Василий стоеше и тръпнеше в предчувствие, докато гледаше приготовленията. Хвостов инжектира маслото. Изминаха секунди и очите на Лев се подбелиха. Тялото му се разтресе. Това бе моментът, за който Василий беше мечтал, момент, който бе виждал като насън хиляди пъти. Лев изглеждаше жалък, слаб и достоен за съжаление.

Изчакаха да преминат най-силните физически реакции. Хвостов с кимване показва, че може да пристъпят към разпита.

— Да видим какво ще каже.

Василий пристъпи напред и извади от устата на Лев гумата. Лев повърна слюнка в скута си. Главата му клюмна на гърдите.

— Както винаги започнете с прости въпроси.

— Как се казваш?

Главата на Лев се заклати от една страна на друга, от устата му потече още слюнка.

— Как се казваш?

Никакъв отговор.

— Как се казваш?

Устните на Лев се размърдаха. Прошепна нещо, но Василий не го чу. Приблужи се още повече:

— Как се казваш?

Очите на пациента сякаш се съживиха — погледна право пред себе си и каза:

— Павел.

Същия ден

Как се казваш?

Павел.

Отвори очи и видя, че е затънал до глезените в снега на сред гората, а над него грее ярка луна. Палтото му беше ушито от груби

чували за зърно, съединени толкова грижливо, че изглеждаше като от най-фина кожа. Измъкна от снега единия си крак. Нямаше обувки; около краката му бяха увити парцали с подметка от плоска гума, завързана с канап. Ръцете му бяха ръце на дете.

Усети да го подръпват за палтото и се обърна. Зад него стоеше малко момче, облечено в същите груби чували. Краката му бяха увити в също такива парцали с подметки от гума, завързани с канап. Детето примижаваше силно. От носа му течаха сополи. Как се казваше? Тромав, предан и глулав — казваше се Андрей.

Зад него мършава черно-бяла котка мяучеше и се мятеше в снега, измъчвана от невидима сила. Някой я дърпаше към гората. Около лапата ѝ беше стегната примка. Някой дърпаше въжето и я влачеше по снега. Павел се затича след нея. Котката все още се съпротивляваше, но я теглеха все по-силно. Павел увеличи темпото. Погледна назад и видя, че Андрей изостава.

Изведнъж се спря. Пред него, хванал края на въжето, стоеше Степан, баща му, но не млад, а старецът, с когото се беше сбогувал в Москва. Степан вдигна котката, прекърши врата ѝ и я пусна в голям чувал за зърно.

Павел се приближи до него.

— Татко?

— Не съм твоят баща.

* * *

Отвори очи и разбра, че се намира в чувала за зърно, раната на главата му беше се покрила с коричка, а устата му беше пресъхнала. Носеха го и той подскочаше в чувала на гърба на възрастен мъж. Главата го болеше толкова силно, че му се гадеше. Усети, че под него има нещо. Протегна ръка и напипа мъртвата котка. Изтощен, затвори очи.

Събуди се, усетил топлината на огъня. Вече не беше в чувала; бяха го изтърсили на пръстения под на селска къща. Степан — сега млад мъж, мъжът от гората, изпит и свиреп — седеше до огнището и държеше тялото на малко момче. До него седеше Анна, също млада. Момчето в ръцете на Степан приличаше на човек, но изглеждаше като

призрак, като скелет с провиснала прозрачна кожа, стърчащи кости и огромни очи. Степан и Анна плачеха. Анна галеше мъртвото момче по косата, а Степан най-последно промълви името му.

— Лев.

Мъртвото момче беше Лев Степанович.

Накрая Анна се обърна, очите ѝ бяха зачервени, попита:

— Как се казваш?

Той не отговори. Не помнеше името си.

— Къде живееш?

Отново не отговори, защото не знаеше.

— Как се казва баща ти?

Главата му беше празна.

— Можеш ли да намериш пътя към къщи?

Не знаеше къде е домът му. Анна продължи да го разпитва:

— Разбираш ли защо си тук?

Той поклати глава.

— Трябваше да умреш, за да живее той. Разбираш ли?

Не разбираше. Тя каза:

— Но ние не можахме да спасим сина си. Умря, докато мъжът ми беше на лов. И тъй като той е мъртъв, ти си свободен да си отидеш.

Свободен да отиде къде? Не знаеше къде. Не знаеше откъде е дошъл. Не знаеше нищо за себе си. Главата му беше празна.

Анна се изправи, приближи се и му подаде ръка. Той едва се привдигна, слаб и замаян. Колко време прекара в чувала? И колко дълго бяха го носили? Струваше му се, че са минали дни. Ако не хапне нещо веднага, ще умре. Тя му даде чаша топла вода. От първата глътка му прилоша, но втората беше по-добре. Тя го изведе от стаята и седнаха на една пейка, завити с няколко одеяла. Изтощен, той заспа, облегнал глава на рамото ѝ. Когато се събуди, Степан беше дошъл при тях.

— Готово е.

Влязоха в стаята, но тялото на момчето го нямаше. На огъня в голямо гърне вреше нещо. Анна го заведе за ръка до огнището и той пое паницата, която Степан беше напълнил догоре. Гледаше вдигащата пара супа: по повърхността плаваха натрошени жълъди, бели кокалчета от пръсти и късове месо. Степан и Анна го гледаха. Степан каза:

— Ти трябваше да умреш, за да живее синът ни. Но тъй като той умря, ще живееш ти.

Предлагаха му собствената си кръв и плът. Предлагаха му сина си. Поднесе супата към носа си. Не беше хапвал нищо толкова дълго, че устата му се напълни със слюнка. Инстинктът взе надмощие и той потопи лъжицата в супата.

Степан започна да обяснява.

— Утре заминаваме за Москва. Тук ще загинем. Аз имам чичо в града, който ще ни помогне. Това трябваше да е последното ни ядене преди пътуването. Тази храна трябваше да ни стигне, за да се доберем до града. Можеш да дойдеш с нас. А можеш да останеш тук и да се опиташ да намериш дома си.

Трябваше ли да остане тук, без да има представа кой е и къде се намира? Ами ако никога не си спомни? Ако нито един спомен не се върне? Кой ще се грижи за него? Какво ще прави? Или трябва да тръгне с тези хора? Те са добри. Имат храна. Имат план как да оцелеят.

— Искам да дойда с вас.

— Сигурен ли си?

— Да.

— Аз се казвам Степан. Жена ми е Анна. Ти как се казваш?

Не можеше да си спомни никакво име. Освен името, което беше чул преди малко. Можеше ли да го каже? Дали няма да се разсърдят?

— Казвам се Лев.

11 юли

Поведоха Раиса към редица от маси, зад всяка от които седяха по двама офицери. Единият проверяваше документите, другият претърсваше затворника. Без разлика между мъже и жени: претърсваха ги заедно, грубо и безцеремонно. Нямахше начин да разбереш на коя маса са твоите документи. Бутнаха Раиса към една от масите, после към друга. Беше минала процедурата толкова бързо, че документите й още не бяха готови. Ядосан, мъжът от охраната я отведе встрани, за да не пречи. Тя беше единственият затворник със своя собствена охрана, избегнал първата част от процедурата. Липсващите документи съдържаха описание на извършеното престъпление и присъдата. Наоколо затворниците изслушваха безучастно в какво са виновни: в

АСА, КРРД, ШП, КРП, СОЕ или СВЕ^[1], неразбираеми съкращения, които определяха останалата част от живота им. Присъдите се произнасяха с професионално безразличие:

Пет години! Десет години! Двайсет и пет години!

Но тя би трябвало да прости на охраната нейните безсърдечие и грубост: те работеха извънредно, потокът от хора беше нескончаем, налагаше се да обработват огромен брой затворници. Реакцията на почти всички при произнасянето на присъдата бе еднаква: не можеха да повярват. Беше ли истина всичко това? Беше като лош сън, сякаш бяха изтръгнати от реалния свят и запратени в съвсем нов и непознат, чиито условия не познаваха. На какви закони се подчинява това място? С какво се хранят хората? Позволяват ли им да се мият? С какво се обличат? Имат ли някакви права? Те приличаха на новородени, които няма кой да защити и да ги научи на новите правила.

Придружена от офицера от охраната, който я държеше здраво за ръка, Раиса излезе от помещението за обработка на затворниците на перона, но не я качиха на влака. Отведоха я встрани, където изчака всички да бъдат натоварени във вагоните, превозвали по-рано добитък, а сега пригодени за затворниците, заминаващи за ГУЛАГ. Перонът, макар и част от Казанската гара, беше построен така, че всичко да остава скрито от очите на обикновените пътници. От мазето на Лубянка до гарата закараха Раиса в черен камион с надпис: ПЛОДОВЕ И ЗЕЛЕНЧУЦИ. Тя разбираше, че това не е жестока шега от страна на държавата, а опит да се скрие истината за мащабите на арестите. Имаше ли човек в страната, който да не познава някой арестуван? Въпреки това секретността се спазваше строго, сложна шарада, която не заблуждаваше никого.

Можеше да се предположи, че на перона имаше няколко хиляди затворници. Набутваха ги във вагоните, сякаш охраната се опитва да счупи някакъв рекорд, натиквайки стотици души там, където биха могли да се поберат не повече от трийсет-четирийсет. Но как можа да забрави — правилата на стария свят вече не важеха. Това беше новият свят с нови правила и място за трийсет сега беше за триста. Хората нямаха нужда от свободно пространство. В новия свят пространството беше ценна стока, която не може да се прахосва безразборно. Превозваха хора като, да речем, зърно: товари вагона догоре и очаквай загуби от пет процента.

Сред тези хора от всички възрасти, някои в добре ушити дрехи, но повечето в окъсани дрипи — мъжа ѝ го нямаше. Според правилата разделяха семействата в лагерите, изпращаха ги в противоположни краища на страната. Системата се гордееше с това, че руши връзките и привързаностите. Единственото, което имаше значение, оставаше взаимоотношението на човека с държавата. Раиса беше преподавала този урок на учениците си. Предполагайки, че ще изпратят Лев в друг лагер, тя се изненада, когато охраната я задържа на перона и ѝ нареди да чака. Бяха я накарали да чака на перона и преди, когато ги откарваха във Волск. Това бе особена черта на Василий, на когото, изглежда, доставяше удоволствие да гледа унижението на хората. Не му беше достатъчно, че страдат. Той искаше място на първия ред.

Изведнъж видя да се приближава Василий, който водеше някакъв прегърбен старец. Когато почти стигнаха до нея, позна в този човек мъжа си. В пълно недоумение гледаше Лев, стъписана от промяната в него. Изглеждаше немощен, като състарен с десетина години. Какво му бяха причинили? Олюля се, когато Василий го пусна. Раиса го подхвана и го погледна в очите. Той я позна. Тя го погали по лицето, докосна челото му:

— Лев?

Трябваше да положи усилие, за да отговори, устните му затрепериха, докато се опитваше да промълви думата.

— Раиса.

Тя се обърна към Василий, който наблюдаваше сцената. Ядоса се на себе си, че от очите ѝ бликнаха сълзи. Той искаше точно това. Избърса ги. Но те не спираха.

Василий остана разочарован. Не защото не беше получил онова, което искаше. Винаги го получаваше, дори и повече. Но беше очаквал, че моментът на триумфа ще му достави по-голямо удоволствие. Обърна се към Раиса:

— Обикновено разделят съпрузите. Но аз помислих, че ви се иска в това пътуване да сте заедно, малка проява на щедростта ми.

Разбира се, произнесе думите с ирония, злобно, но те заседнаха в гърлото му и не му донесоха задоволство. Изведнъж осъзна, че изглежда жалък. Заради липсата на съпротива. Този човек, когото мразеше толкова отдавна, сега беше слаб, пребит и безволев. Вместо да се чувства победител, той разбра, че нещо в него се е прекършило.

Отказа се от подготвената реч и се вторачи в Лев. Какво беше това чувство? Нима изпитва някаква привързаност към бившия си началник? Самата мисъл му се стори смехотворна: той го мразеше с цялата си душа.

На Раиса беше познат този поглед на Василий. Омразата му не беше професионална; тя се бе превърнала в обсебеност, в натрапчива идея подобно на това как несподелена любов се сменя с някакъв кошмар, с нещо ужасно и грозно. Макар да не изпитваше ни най-малко съжаление към него, предположи, че и у него някога може би е имало нещо човешко. Василий даде знак на охраната и той ги поведе към влака.

Раиса помогна на Лев да се качи. Бяха последните затворници, натъпкани във вагона. Вратата с грохот се затвори след тях. Тя усети стотици очи, устремени към тях в мрака.

Василий стоеше на перона с ръце на гърба.

— Направено ли е необходимото?

Охраната кимна.

— Те няма да стигнат живи до местоназначението.

[1] АСА — антисъветска агитация, КРРД — контрареволуционна дейност, ШП — шпионаж, КРП — контрареволуционна пропаганда, СОЕ — социално опасен елемент, СВЕ — социално вреден елемент. — Б.р. ↑

СТО КИЛОМЕТРА ИЗТОЧНО ОТ МОСКВА

12 юли

Раиса и Лев се бяха свили в задната част на вагона и седяха тук, откакто се бяха качили във влака предишния ден. Качиха се последни и бяха принудени да се задоволят с единственото останало свободно място. Най-удобните груби дървени пейки край стените на вагона на три нива отдавна бяха заети. На тези пейки, широки малко повече от трийсет сантиметра, лежаха един до друг по трима души, толкова близо, все едно че правеха любов. Но нямаше нищо сексуално в тази ужасяваща близост. Единственото място, което Лев и Раиса намериха, беше близо до дупка с размерите на юмрук в дъсчения под — тоалетната за целия вагон. Нямаше преграда и хората нямаха избор, освен да ходят по нужда под погледите на всички. Лев и Раиса седяха на една стъпка от дупката.

В началото, в тази воняща тъмнина, Раиса изпита неконтролируем гняв. Деградацията беше не само несправедлива и кошмарна, тя беше странна като резултат от преднамерена злоба. Ако отиваха в лагерите да работят, защо ги превозваха така, сякаш отиваха на разстрел? Но после с усилие на волята прогони тези мисли: възмущението няма да им помогне да оцелеят. Трябваше да се приспособи. Непрекъснато си повтаряше:

Нов свят, нови правила.

Не можеше да сравнява сегашното им положение с миналото. Затворниците нямаха права и не биваше да имат очаквания.

Без да имат възможност да погледнат навън, Раиса се досещаше, че е минало обяд. Нажеженият от слънцето железен покрив на вагона безмилостно напичаше стотиците тела, времето сякаш помагаше на охраната да ги наказва. Влакът пълзеше толкова бавно, че през цепнатините на дървените стени не проникваше ветрец. Дори да подухваше, усещаше се само от онези, които имаха късмета да седят на пейките.

Раиса успя да потисне гнева си и непоносимите задух и миризма станаха по-търпими. Да оцелееш, означаваше да се нагодиш. Но един

от затворниците бе решил да не се примирява с новите правила. Раиса нямаше представа кога е умрял: мъж на средна възраст. Беше починал тихо и неусетно, без да привлича вниманието, така че никой нищо не забеляза, а дори да беше, би предпочел да премълчи. Миналата вечер, когато влакът спря и всички слязоха да пият вода, някой извика, че има мъртвец. Минавайки покрай тялото, Раиса си помисли, че е решил, че този нов свят не е за него. Беше се предал, беше се изключил като износена машина — причина за смъртта: безнадеждност, незаинтересуваност от живота. Ако това е новият живот, не си заслужава да оцелееш на всяка цена. Трупът беше изхвърлен от вагона, търкулна се надолу по склона и изчезна от погледите им.

Раиса се обърна към Лев. През по-голямата част от времето той спеше, отпуснал се върху нея като дете. Когато беше буден, изглеждаше спокоен, явно не се чувстваше неудобно, нито се гневеше, мислите му бяха някъде далеч, челото му браздяха дълбоки бръчки, сякаш се опитваше да осмисли нещо много важно. Прегледа тялото му за следи от мъчения и откри огромна синина на ръката му. А също червени ивици около китките и глезените. Връзвали са го. Нямаше представа през какво е преминал, но очевидно страдаше повече от психологически и химически травми, отколкото от рани и изгаряния. Погали го по главата, вдигна ръката му и я целуна. Можеше да му предложи само това лечение. Нахрани го с парче черен хляб и сушена, осолена риба, каквото им бяха дали. Рибата беше поръсена с малки кристалчета сол и някои от затворниците я държаха в ръце и не се решаваха да я изядат, като нямаше вода. Жаждата беше по-страшна от глада. Раиса, доколкото можа, я отърси от солта, преди да я разкъса на малки парченца и да нахрани Лев.

Той седна и проговори за първи път, откакто се бяха качили във влака, думите му едва се долавяха.

Раиса се наведе и напрегна слух, за да го чуе.

— Оксана беше добра майка. Обичаше ме. Аз ги изоставих. Предпочетох да не се върна. Малкият ми брат винаги искаше да играем на карти. А аз все повтарях, че съм много зает.

— Кой са те, Лев? Коя е Оксана? Кой е брат ти? За кого говориш?

— Майка ми не им позволи да вземат църковната камбана.

— Анна ли? Говориш за Анна?

— Анна не ми е майка.

Раиса облегна главата му на гърдите си, опасявайки се да не е полудял. Огледа вагона и усети, че безпомощността му ги прави лесна мишена.

По-голямата част от затворниците бяха твърде наплашени, за да представляват някаква заплаха, с изключение на петимата мъже, седнали на висока пейка в далечния ъгъл. За разлика от другите, те явно не изпитваха страх, чувствайки се в този свят като в свои води. Раиса предполагаше, че са професионални престъпници с присъди за кражби или грабежи, получили далеч по-меки присъди от политическите затворници: учители, медицински сестри, лекари, писатели и балерини. Затворът беше за тях родна и обичайна среда. Те, изглежда, разбираха правилата на този свят по-добре, отколкото на нормалния. Превъзходството им се дължеше не само на очевидната физическа сила; тя забеляза, че охраната им дава известна власт. С тях разговаряха като с равни или почти равни, като мъже с мъже. Другите затворници се страхуваха. Отстъпваха им път. Те можеха да стават от пейката, да използват тоалетната и да си носят вода, без да изгубят ценното си място. Никой не се осмеляваше да го заеме. Поискаха общата от един мъж, когото със сигурност не познаваха. Когато той ги попита защо, равнодушно му обясниха, че са изгубени на карти. Раиса беше благодарна, че мъжът не се опита да протестира.

Нови правила, нов свят.

Той им даде обувките си и в замяна получи чифт скъсани.

Влакът спря. От всички вагони се понесоха викове за вода. Но никой не обръщаше внимание на затворниците, имитираха ги и им се подиграваха:

Вода! Вода! Вода!

Като че ли в молбата им имаше нещо досадно. Почти цялата охрана се беше струпала около техния вагон. Отвориха вратата и заповядаха на всички да останат по местата си. Охраната извика онези петимата. Те скочиха от пейката като хищни животни, пробивайки си път през затворниците, и слязоха от влака.

Нещо разтревожи Раиса. Тя наведе глава, дишаше тежко. След малко ги чу да се връщат. Застина в очакване, наблюдавайки мъжете, които се качваха обратно във вагона. И петимата не сваляха погледи от нея.

Същия ден

Раиса побутна Лев.

— Лев.

Чуваше ги да се приближават, като си проправяха път в претъпкания вагон през насядалите по пода затворници.

— Лев, чуй ме, в беда сме.

Той не помръдна, като че ли не разбра и не долови опасността.

— Лев, моля те, умолявам те.

Отговор нямаше. Тя стана и се обърна с лице към приближаващите мъже. Какво друго можеше да направи? Лев остана свит на пода до нея. Планът ѝ беше прост: да се съпротивлява колкото може.

Главатарят, най-високият измежду петимата, пристъпи напред и я сграбчи за ръката. Очаквайки нещо подобно, тя се опита да го удари в окото със свободната си ръка. Ноктите ѝ, неподрязани и мръсни, се забиха в кожата му. Можеше да му извади окото. Тази мисъл се мярна в главата ѝ, но тя успя само да го одраска. Мъжът я тръшна на пода. Без малко да падне върху един от затворниците, ако той не се беше отместил. Това не беше тяхната битка и нямаше кой да ѝ помогне. Можеше да разчита само на себе си. Усети, че не може да се мръдне — някой я държеше за глезена. Подхванаха я и други ръце, вдигнаха я и я обърнаха по гръб. Един от мъжете коленичи, хвана ръцете ѝ и ги притисна към пода, а главатарят разтвори краката ѝ. Държеше парче дебела назъбена стомана, приличащо на огромен зъб.

— След като те чукам, ще те чукам с това.

Размаха парчето стомана, което, както се досети Раиса, току-що му беше дадено от охраната. Без да може да се помръдне, тя обърна глава към Лев. Но той беше изчезнал.

Мислите на Лев се откъснаха от гората, котката, селото и по-малкия му брат. Жена му беше в опасност. Опитваше се да прецени ситуацията и недоумяваше защо го пренебрегват. Най-вероятно на тези хора им бяха казали, че той не е на себе си и няма да окаже съпротива. Но той успя да се изправи на крака, без те да му обърнат внимание. Главатарят разкопчаваше панталона си. Когато забеляза, че Лев стои изправен, ги делеше само една ръка разстояние.

Главатарят се подсмихна презрително, обърна се рязко и го удари в лицето. Лев не се наведе, нито се прикри, мълчаливо прие удара и рухна на пода. Лежеше на дъските с разцепена устна и чу как се засмяха криминалните. Нека се смеят. Болката му се отрази добре, помогна му да се концентрира. Бяха прекалено самоуверени и неподготвени — силни, здрави, но неумели. Престори се, че не е дошъл на себе си след удара. Изправи се бавно с гръб към тях, представяйки се за лесна плячка. Чу някой да тръгва към него, хванал се на въдицата. Погледна през рамо и забеляза главатаря да се спуска към него, замахвайки с желязото с намерението да го довърши.

Лев направи крачка в страни с такава бързина и лекота, които изненадаха бандита. Преди да запази равновесие, Лев го удари с юмрук в гърлото и той изхриптя. Хвана ръката му, изви я, изтръгна желязото и го заби от страни в мускулестия му врат. Заби го отново, разрязвайки сухожилия, вени и артерии. Издърпа оръжието си, а главатарят се строполи, опитвайки се да затисне зейналата рана на шията.

Най-близкият член на бандата пристъпи напред с протегнати ръце. Лев му позволи да го хване за шията и заби острието в корема му през ризата, дръпна нагоре и на страни. От гърлото на мъжа се чу клокочене, но Лев продължи да върти желязото в раната, разкъсвайки кожа и мускули. Ръцете на бандита се разхлабиха и той пусна Лев, тъпо вирайки се в кървящия си корем, преди да се свлече на пода.

Лев се обърна към останалите трима. Те бяха загубили всякакъв интерес към него. Каквато и сделка да са им предложили, не си струваше битката. Може би им бяха обещали по-добра храна в лагера или по-лека работа. Единият от тях, възприел това като възможност да заеме мястото на главатаря, забързано заговори:

— Ние не сме се карали с теб.

Лев не отвърна, ръцете му бяха изцапани с кръв, стоманеното острие стърчеше в ръката му. Бандитите отстъпиха, като изоставиха мъртвия и ранения. Бързо признаха поражението си.

Лев помогна на Раиса да се изправи и я притисна до себе си.

— Съжалявам.

Прекъснаха ги виковете на ранения, който молеше за помощ. Главатарят с разрязания врат вече беше умрял. Но другият, с разпрания корем, беше още жив и притискаше кървящата рана. Лев го погледна,

за да прецени раната. Щеше да умре бавно и болезнено. Не заслужаваше милост. Но за останалите затворници ще е по-добре да умре бързо, за да не слушат виковете му. Лев коленичи, стисна го за врата и го удуши.

Върна се при жена си. Раиса прошепна:

— Охраната нареди на тези мъже да ни убият.

Той се замисли:

— Единственият ни изход е да избягаме.

Влакът намали ход. Когато спре, охраната ще отвори вратата, очаквайки да намери Лев и Раиса мъртви. Но като открият мъртви двама от убийците, ще поискат да разберат кой ги е убил. Някой със сигурност ще проговори, страхувайки се от мъченията или пък от желание да бъде възнаграден. А това ще е достатъчно основание Лев и Раиса да бъдат разстреляни.

Лев се обърна към затворниците. Сред тях имаше бременни, старци, които нямаше да оцелеят в лагерите, бащи, братя, сестри — обикновени, с нищо незабележителни хора, каквито самият той много пъти беше арестувал и откарвал на Лубянка. Сега беше принуден да ги моли за помощ.

— Името ми нищо няма да ви каже. Преди да ме арестуват, разследвах убийствата на повече от четирийсет деца, извършени от Уралските планини до Черно море. Убити са момчета и момичета. Знам, че е трудно да повярвате в подобна жестокост, дори е невъзможно. Но аз съм виждал труповете с очите си и съм сигурен, че това е дело на един и същи човек. Той не убива децата заради пари, секс или по някаква причина, която мога да обясня. И ще продължи да убива. Негова жертва може да бъде всяко дете от всеки град. Моето престъпление беше само в това, че исках да го заловя. Арестуването ми означава, че той е на свобода и продължава да убива. Никой не го търси. Ние с жена ми трябва да избягаме, за да го спрем. Но не бихме могли без вашата помощ. Ако извикате охраната, ние ще бъдем мъртви.

Във вагона настъпи тишина. Влакът беше почти спрял. Вратата щеше да се отвори и охраната да влезе с готови за стрелба оръжия. Кой можеше да обвини хората, че казват истината пред дулото на оръжието? Една жена от горната пейка извика:

— Аз съм от Ростов. Чувала съм за тези убийства. Деца с изрязани стомаси. Обвиняват за това група западни шпиони, проникнали в страната ни.

Лев отговори:

— Сигурен съм, че убиецът живее и работи във вашия град. Но се съмнявам, че е шпионин.

Друга жена се обади:

— И когато го намерите, ще го убие ли?

— Да.

Влакът спря. Чуваше се как по насипа се приближава охраната. Лев добави:

— Нямам основание да очаквам, че ще ми помогнете. Но ви моля за помощ.

Лев и Раиса се свиха сред затворниците. Тя го прегърна и скри изцапаните му с кръв ръце. Вратата се отвори, слънчевата светлина нахлу във вагона.

Охраната откри двата трупа и поиска обяснение.

— Кой ги уби?

Отговориха им с мълчание. Лев хвърли поглед над рамото на жена си към охраната. Бяха млади и безразлични. Готови да изпълнят всяка заповед, но без излишно усърдие. Фактът, че не бяха убили Лев и Раиса собственооръчно, означаваше, че не са получили такава заповед. Това трябваше да бъде извършено тайно, с чужди ръце. Те не биха действали без ясна заповед. Не биха предприели нищо по своя инициатива. Но биха се възползвали от възможността, ако имаха дори малко оправдание. Всичко зависеше от затворниците във вагона. Охраната крещеше и тикаше дулата на оръжията в лицата на най-близките до тях. Но хората мълчаха. Тогава те избраха възрастна двойка. Бяха немощни старци. Щяха да проговорят.

— Кой уби тези хора? Какво е станало тук? Отговаряйте!

Един от охраната вдигна подкования си с желязно налче ботуш над главата на жената. Тя заплака. Съпругът ѝ започна да моли да не я бият. Но нито един от двамата не отговори на въпроса. Вторият от караула приближи Лев. Ако го накара да стане, ще види окървавената му риза.

Бандитът, който каза на Лев, че не са се карали, стана от пейката. Със сигурност щеше да си поиска обещаната награда. Извика:

— Оставете ги на мира. Знам какво стана и ще ви кажа.

Охраната остави възрастните хора и Лев.

— Кажи.

— Изпотрепах се заради печалбата от играта на карти.

Лев разбираше, че отказвайки се да ги предадат, бандитите следваха своята извратена логика. Бяха готови да изнасилват и убиват за грошове. Но не и да доносничат. Това беше въпрос на техния морал. Ако другите урки, участниците в тяхното престъпно братство, разберат, че са предавали събратята си, прошка за тях няма да има. И просто ще ги убият.

Двамата от конвоя се спогледаха. Не знаеха как да постъпят и решиха да не правят нищо. Нямахше за къде да бързат. Пътуването до Вторая Речка, градче на брега на Тихия океан, щеше да продължи няколко седмици. Имаха много време и възможности. Можеха да изчакат по-нататъшни заповеди. Началниците ще измислят нов план. Един от охранителите се обърна към затворниците.

— За наказание ще оставим труповете тук. В тази жега скоро ще почнат да се разлагат и смърдят и всички ще се разболеете. Може би тогава ще проговорите.

Горд от своята находчивост, той слезе от вагона. Последваха го и останалите от охраната. Затръшнаха вратата.

След малко влакът потегли. Млад мъж със счупени очила се взря в Лев през напуканите стъкла и прошепна:

— Как смятате да избягате?

Имаше право да знае. Сега бягството им засягаше всички. В отговор Лев му показва окървавеното желязо. Охраната беше забравила да го прибере.

ДВЕТА И ДВАЙСЕТ КИЛОМЕТРА ИЗТОЧНО ОТ МОСКВА

13 юли

Лев лежеше по корем на пода, промушил ръка през малката дупка, използвана от затворниците за тоалетна. Опитваше се с помощта на парчето стомана да отстрани гвоздеите, с които бяха заковани дъските на пода. Гвоздеите бяха заковани отдолу и можеха да бъдат достигнати само през дупката, не много по-широка от китката му. Лев свали ризата на един от мъртвите и доколкото можеше почисти около дупката. Резултатът беше минимален. За да стигне до трите гвоздеа, беше принуден да притисне лице до просмуканите с урина и изпражнения дъски, повдигаше му се, докато се опитваше пипнешком да подхване гвоздеите. В пръстите му се забиваха тресчици. Раиса предложи да помогне, тъй като ръцете и китките ѝ бяха по-тънки. Но ръцете на Лев бяха по-дълги и като се протегне, можеше да достигне до всеки от трите гвоздеа.

Завързал с парцал от ризата устата и носа си, за да се предпази донякъде от вонята, той достигна до третия, последен гвоздей и започна да дълбае дървото около него, за да подпъхне желязото под него и да го извади. Беше му нужно много време за двата гвоздеа, защото работата му прекъсваше всеки път, когато някой трябваше да ползва тоалетната.

Последният гвоздей се оказа най-труден. Отчасти това се дължеше на умората — беше късно, може би един-два часът през нощта — но и нещо друго го тревожеше. Лев подпъхваше парчето стомана под главата на гвоздеа, но той не се разхлабваше. Изглежда, беше забит под ъгъл и огънат от ударите на чука. Не излизаше. Трябваше да издълбае дървото, вероятно до края на гвоздеа. Като разбра, че ще му е нужен може би още час, изведнъж го налегна умора. Пръстите му бяха разкъравени, ръцете го боляха — не можеше да се освободи от вонята. Вагонът внезапно се разклати, той се изтърколи настрана, желязото се изплъзна от пръстите и падна на релсите.

Лев извади ръката си от дупката. Раиса стоеше до него.

— Готово ли е?

— Изпуснах го. Изпуснах желязото.

Беше ядосан на собствената си несръчност, вече нямаше инструмент.

Като видя разкървавените пръсти на мъжа си, Раиса хвана дъската и се опита да я повдигне. Тя се повдигна от единия край, но не достатъчно, за да пхне ръка под нея и да се опита да я изкърти. Лев избърса ръцете си и се огледа за нещо остро, което би могъл да използва.

— Трябва да издълбая дървото и да стигна до края на последния гвоздей.

Раиса знаеше, че обискират всички затворници, преди да се качат на влака. Съмняваше се някой да има метален предмет у себе си. Замисли се и погледът ѝ се спря на близкия труп. Той лежеше по гръб с отворена уста. Тя се обърна към мъжа си.

— Колко дълъг и остър трябва да е инструментът.

— Почти съм завършил. Имам нужда от нещо по-твърдо от пръстите ми.

Раиса прекрачи към трупа на мъжа, който се опита да я изнасили и убие. Без да изпитва нито омраза, нито удовлетворение, мръщейки се от отвращение, повдигна челюстта му. Вдигна крак, поколеба се и се огледа. Всички я наблюдаваха. Тя замижа, удари с тока и изби предните му зъби.

Лев допълзя, пхна ръка в устата на трупа и извади оттам зъб, резец, не идеален, но достатъчно остър и твърд, за да може да продължи работата си. Върна се при дупката и легна по корем. Стиснал здраво зъба, намери гвоздея и продължи да дълбае дървото около него, откъртвайки малки късчета.

Целият гвоздей беше освободен. Продължавайки да стиска зъба, ако се наложеше да продължи да дълбае, Лев хвана главата на гвоздея, но пръстите кървяха и гвоздеят се изплъзваше. Издърпа ръката си от дупката, избърса я и уви с парче плат от скъсаната риза, преди да опита отново. Мъчейки се да запази хладнокръвие, разклати гвоздея и успя да го издърпа от дъската. Най-последно — и третият гвоздей беше в ръката му. Опипа дървото, за да се убеди, че няма други. Седна и издърпа ръката си.

Раиса пхна ръце в дупката и хвана дъската. Лев дойде на помощ. Трябваше да се убедят, че пътят за бягство е свободен. Дръпнаха заедно. Горният край на дъската се повдигна, но долният остана закован. Лев повдигна единия край колкото можа по-високо. Погледна надолу и видя траверсите. Планът им беше успял. На мястото на дъската сега имаше дупка, широка около трийсет сантиметра и дълга повече от метър, през която едва да се провере човек, но все пак това беше достатъчно.

Дъската можеше да бъде напълно отстранена с помощта на другите затворници. Но опасявайки се, че шумът може да привлече вниманието на охраната, решиха да не опитват. Лев се обърна към затворниците.

— Някои от вас трябва да държат дъската вдигната, докато се промушим през дупката и скочим на траверсите.

Няколко доброволци се намериха незабавно, излязоха напред и хванаха дъската. Лев внимателно прецени отворилата се дупка. Щом се промушат в нея, ще паднат право долу, под влака. Разстоянието от пода на вагона до земята е малко повече от метър, може би метър и половина. Влакът вървеше бавно, но все пак достатъчно бързо падането да е опасно. Не биваше обаче да чакат. Трябваше да скочат сега, докато влакът се движи, докато още е тъмно. На сутринта, когато влакът спре, охраната непременно ще ги види.

Раиса хвана ръцете на Лев.

— Аз ще скоча първа.

Лев поклати глава. Беше виждал чертежи на арестантските вагони. Бяха изправени пред още едно препятствие: последен капан за затворниците, опитващи се да избягат по този начин.

— Отдолу, на последния вагон, има ред висящи куки. Ако скочим веднага и изчакаме, при преминаването на последния вагон куките ще се забият в нас и ще ни повлекат с влака.

— Не можем ли да ги избегнем? Да се претърколим настрани?

— Те са стотици, висят на жици. Няма начин да се промъкнем. Ще се закачим.

— И какво да правим? Не можем да чакаме влакът да спре.

Лев огледа двата трупа. Раиса стоеше до него, недоумявайки какво смята да прави. Той обясни:

— Когато паднеш на земята, ще хвърля след теб единия от труповете. Надявам се да падне някъде близо до теб. Но където и да падне, ще допълзиш до него. И ще се подпъхнеш под него. Когато премине последният вагон, куките ще закачат трупа и ще го повлекат след себе си. А ти ще си свободна.

Издърпа труповете близо до разхлабените дъски и попита:

— Искаш ли аз да скоча пръв? Ако не успея, ще останеш тук. Всяка друга смърт е за предпочитане пред тази да бъдеш влачена от влака.

Раиса поклати глава.

— Планът е добър. Той ще успее. Тръгвам първа.

Докато тя се приготвяше, Лев продължаваше да я инструктира:

— Влакът се движи бавно. Падането ще е болезнено, но не твърде опасно. Когато паднеш, не забравяй да се претърколиш. Ще хвърля след теб единия труп. Няма да имаш много време...

— Всичко разбрах.

— Трябва да допълзиш до тялото. И да легнеш под него. Да се увериш, че не стърчат ръцете или краката ти. Само една кука да се забие в теб, ще те повлече.

— Лев, всичко разбрах.

Раиса го целуна. Трепереше.

Промуши се през дупката в дъските. Краката ѝ висяха. Пусна се и падна, изчезна от погледа. Лев грабна първото тяло, провря го през дупката, то падна на траверсите и изчезна.

* * *

Раиса се приземи тромаво и се удари силно, но успя да се претърколи. Замаяна, остана да лежи за миг. Губеше време. Вагонът с Лев беше вече далеч. Видя хвърленото тяло и запълзя към него. Огледа се. До края на влака оставаха само три вагона. Но не виждаше никакви куки. Може би Лев грешеше. Оставаха два вагона. Раиса все още не бе стигнала до трупа. Запълзя нататък. Само вагон я делеше от края на влака. Оставаха само метри до преминаването на последния вагон над нея и тя видя куките — стотици куки, закрепени на жици на различна

височина. Покриваха цялата ширина на вагона, беше невъзможно да бъдат избегнати.

Раиса се привдигна и запълзя отново колкото можеше по-бързо. Най-сетне стигна до трупа. Той лежеше с лицето надолу, най-близо до нея беше главата. Нямахше време да го обърне, затова се обърна тя, повдигна тялото и изпълзя под него, като намести главата си под неговата. Лице в лице с нападателя си, втренчила поглед в мъртвите му очи, тя се сви колкото можа.

Внезапно някаква сила издърпа от нея трупа. Видя жиците около себе си като въдици, всяка от които завършваше с назъбени куки. Тялото се повдигна като живо или като кукла на конци, заплете се в куките, дори без да докосва земята. Раиса остана изпъната между релсите, абсолютно неподвижна. А после видя над себе си звездите и бавно се изправи. Нито една кука не я беше я закачила. В далечината бавно изчезваше влакът. Но от Лев нямаше и следа.

* * *

Тъй като бе по-едър от Раиса, Лев прецени, че ще има нужда от по-едрия от двата трупа, който да го защити от куките. Но вторият труп се оказа толкова голям, че не минаваше през процепа. Съблякоха го, но и без дрехите той пак беше прекалено широк. Нямахше начин да го промушат през дупката. Раиса беше на земята вече от няколко минути.

Отчаян, Лев надникна през дупката. Виждаше тялото, закачено на куките в края на влака. Раиса ли беше, или мъртвецът? Не личеше от разстояние. Трябваше да се надява да е мъртвецът. Промени плана си. Предполагаше, че ако легне правилно, ще може да се пъкне под оплетеното в куките тяло. То вероятно е събрало всичките куки в тази част. Щеше да може да мине под него. Сбогува се със затворниците, благодари им и скочи от вагона.

Падна близо до огромните стоманени колела, отдръпна се и се озова с лице към края на влака. Оплетеното в жиците тяло бързо приближаваше, висеше малко по-вляво. Лев зае съответното положение. Нямахше какво да прави, освен да чака и да се постарее да се смали. Последният вагон трополеше над него. Вдигна глава само колкото да

види, че тялото не е на Раиса. Беше оцеляла. И той трябваше да направи същото. Изпъна се и затвори очи.

Трупът мина над него и леко го докосна.

После усети рязка болка — в лявата му ръка се беше забила кука. Отвори очи. Куката бе разкъсала ризата му и се бе забила в ръката. За части от секундата, преди куката да се опъне и да го повлече, той я изтръгна ведно с парчета кожа и плът. Стисна ръката си: от раната течеше кръв, а главата му беше замаяна. Изправи се, залитайки, и видя Раиса да тича към него. Прегърна я, без да обръща внимание на болката.

Бяха свободни.

МОСКВА

Същия ден

Василий не се чувстваше добре. Взе си почивен ден, което не бе правил никога. Подобна постъпка беше не само потенциално опасна, но и нехарактерна за него. Би предпочел да боледува на работа, а не вкъщи. Беше уредил нещата си така, че през повечето време живееше сам. Беше женен, разбира се; бе немислимо мъжът да остане ерген. Негов обществен дълг беше да има деца. И той следваше правилата: беше се оженил за жена, която нямаше собствено мнение или поне не го изразяваше, която беше му родила две деца — приемливият минимум, ако човек не искаше да му задават въпроси. Тя и децата живееха в семеен апартамент в покрайнините на града, докато той бе предпочел служебното жилище в центъра. Беше уредил това, за да може да се развлича с любовниците си. Всъщност позволяваше си извънбрачни връзки много рядко.

След като Лев беше изпратен в изгнание на Урал, Василий подаде молба да му дадат освободилия се апартамент №124 на Лев и Раиса. Молбата му беше удовлетворена. Първите няколко дни бяха особено радостни. Нареди на жена си да напазарува в специалните магазини храна и скъпи напитки. Организира гощавка за колегите по случай новия апартамент, на която не бяха поканени жените, а новите му заместници пиха и ядоха до пръсване и го поздравяваха с успеха. Някои от подчинените на Лев сега се подчиняваха на него. Но въпреки иронията и благоприятния обрат на съдбата, по време на гуляя Василий беше мрачен. Вече нямаше кого да мрази. Нямаше срещу кого да заговорничи. Вече не се дразнеше от повишенията на Лев, нито от успеха му в работата или неговата популярност. Имаше и други колеги, с които се състезаваше, но чувството не беше същото.

Василий стана от леглото и реши да потисне лошото си настроение, като пийне нещо. Наля си голяма чаша водка, гледаше чашата, въртеше я в ръцете си, но не можеше да отпие. Повдигаше му се от миризмата. Остави чашата. Лев беше мъртъв. Скоро ще получи официално съобщение, че двамата затворници не са пристигнали до

местоназначението. Че са умрели по пътя, както и много други преди тях, след като са се сбили за обувки, дрехи, храна или нещо друго. Това щеше да бъде последното поражение на човека, който публично го беше унижил. Самото съществуване на Лев беше някакво постоянно мъчение за Василий. Защо тогава едва ли не му липсва?

На вратата се почука. Очакваше от МГБ да изпратят лекар, който да удостовери, че е болен. Отвори вратата и видя двама млади офицери.

— Двама затворници са избягали.

Усети тъпата болка да изчезва, докато произнасяше името:

— Лев?

Офицерите кимнаха. Василий вече се чувстваше по-добре.

ДВЕСТА КИЛОМЕТРА ЮГОИЗТОЧНО ОТ МОСКВА

Същия ден

Те ту бягаха, ту вървяха, като непрекъснато се оглеждаха — скоростта им зависеше от това дали страхът, или изтощението надделяват. Времето беше благосклонно към тях: слаба слънчева светлина и тънки облаци, не беше прекалено горещо в сравнение с жегата във вагона. По слънцето се ориентираха, че е късен следобед, но нямаше как да знаят точното време. Лев не помнеше кога и как е изгубил часовника си и дали не са му го откраднали. Според него имаха най-много четири часа преднина пред охраната. По грубо изчисление скоростта им беше осем километра в час, докато влакът се движеше с не повече от шестнайсет, така че разстоянието между тях в най-добрия случай беше около осемдесет километра. Но охраната може да е забелязала бягството им много по-рано.

Излязоха от гората на открито. Без прикритието на дърветата се виждаха от километри. Нямаха избор, освен да продължат през голата местност. Видяха малка река в долчинката и забързаха към нея. Виждаха вода за първи път от бягството си. Стигнаха до рекичката, коленичиха и започнаха жадно да пият с шепи. След като утолиха жаждата си, се измиха и Лев дори намери сили да се пошегува:

— Поне ще умрем чисти.

Шегата беше неуместна. Не стига че правеха всичко възможно да спрат този човек, а никой не оценяваше усилията им. Трябваше да успеят.

Раиса обърна внимание на раната на Лев, която не се затваряше и кървеше, бяха силно разкъсани кожата и мускулът. Откъснатият ръкав от ризата, с който бяха увили раната, беше прогизнал от кръв. Лев, мръщейки се, свали превръзката.

— Мога да издържа.

— Но силната миризма оставя следа за кучетата.

Раиса излезе от рекичката и отиде до най-близкото дърво. Между два клона висеше паяжина. Тя внимателно промуши пръсти в нея, взе я цялата и я положи върху разкъсаната плът на Лев. Щом докоснеше

тънките сребристи нишки, кръвта веднага се съсирваше. Следващите няколко минути тя търсеше други паяжини и също така внимателно ги налагаше върху раната, докато не я покри цялата с копринени нишки. Когато свърши, кръвта вече беше спряла.

Лев предложи:

— Ще вървим по реката докато можем. Дърветата ще ни прикриват отгоре, а водата ще отмива миризмата ни.

Реката беше плитка, в най-дълбоките места стигаше до коляно. Не беше нито достатъчно бърза, нито достатъчно мощна, за да могат да плават или да се носят по течението. Трябваше да вървят. Бяха гладни и изтощени и Лев знаеше, че няма да издържат дълго.

Охраната никак не се тревожеше дали затворниците ще оцелеят, или ще умрат, но бягството беше непростимо. То се оценяваше като подигравка не само срещу охраната, но и срещу цялата система. Които и да бяха затворниците, колкото и да бяха, бягството автоматично ги правеше особено опасни престъпници. Фактът, че Лев и Раиса вече бяха смятани за шпиони, означаваше, че ще бъдат обявени за общосъюзно издирване. Щом влакът спре и охраната забележи оплетения в куките труп, всички затворници ще бъдат преброени. Ще се установи от кой вагон са избягалите и ще започнат да задават въпроси. Ако не получат отговори, може да разстрелят някои от затворниците. Лев се надяваше, че все някой ще прояви разум и веднага ще каже истината. Онези хора вече достатъчно им бяха помогнали. Но дори да признаят, няма гаранция, че няма да застрелят някого за наказание.

Преследването ще започне по железопътната линия. Ще използват кучета. Няколко обучени кучета пътуваха във всеки арестантски влак, и то при много по-добри условия от хората. Ако разстоянието от мястото на бягството им и мястото, където ще започне преследването, беше достатъчно голямо, кучетата трудно ще намерят началото на следата. Те бягаха вече почти цял ден, а преследвачи не се виждаха и чуваха. Лев предполагаше, че точно така се е случило. Това означаваше, че ще уведомят Москва. Ще разширят търсенето. Ще мобилизират камиони и автомобили, евентуалният район на бягството ще бъде разделен на сектори. Ще включат и самолети. Ще информират местните военни и службите на Държавна сигурност, усилията им ще бъдат координирани на национално равнище. Ще ги преследват с

усърдие, което далеч надминава професионалния дълг. За главите им ще определят награди. За залавянето им ще бъдат хвърлени неограничени човешки и материални ресурси. Той поне знае как става това. Самият е участвал в такива акции. И това беше единственото им предимство. Лев познаваше отвътре механизмите на подобни операции. Беше обучен от НКВД да действа невидим зад вражеската линия, а сега вражеска линия бяха границите на собствената му страна, която защитаваше през войната. Мащабите на тези преследвания ги правеше трудни за наблюдение и управление. Те бяха централизирани, обхващаха огромна територия и бяха неефикасни. Но най-вече се надяваше, че издирването ще започне съвсем не там, където се намират. Логично би било да се предположи, че Лев и Раиса ще се насочат към най-близката граница, към Балтийското крайбрежие и Финландия. Би било най-лесно да напуснат страната с лодка. Но те вървяха на юг — към самото сърце на Русия, към Ростов. Тук нямаха никакъв шанс да останат на свобода и ги очакваше неизбежно залавяне.

Крачеха по водата много по-бавно отпреди, често се спъваха и падаха; и всеки път все по-трудно се изправяха. Не помагаше дори притокът на адреналин, предизвикан от съзнанието, че са преследвани. Лев държеше ръката си над водата, за да не отмие паяжината от раната. Избягваха да говорят за положението си, сякаш не им оставаше да живеят дълго, че да правят планове. Лев предполагаше, че са на около двеста километра източно от Москва. Бяха прекарали във влака почти две денонощия и вероятно са някъде в околностите на Владимир. А сега, ако е прав, вървяха към Рязан. При обикновени обстоятелства оттук до Ростов се стига за едно денонощие с влак или с кола. Но те нямаха пари, нито храна; бяха ранени, облечени в мръсни дрипи. Търсеха ги всички, местни и национални служби на Държавна сигурност.

Спряха се. Реката разполовяваше малко село на две половини. Тук имаше колхоз. Излязоха от водата на около петстотин крачки нагоре по течението от скупчените къщи. Беше късно, здрачаваше се.

Лев каза:

— Някои от селяните все още работят на нивата или в градината. Можем да се промъкнем в къщата и да откраднем храна.

— Искаш да крадеш?

— Не можем нищо да купим. Ако ни забележат, ще ни издадат. За избягали затворници се дава награда, по-голяма, отколкото тези хора печелят за година.

— Лев, ти прекалено дълго работи на Лубянка. Тези хора не обичат държавата.

— Но като всички други имат нужда от пари. Опитват се да оцелеят като всички останали.

— Предстои ни да изминем стотици километри. Не можем да се справим сами. Просто не можем. Трябва да го осъзнаеш. Нямаме нито приятели, нито пари, нито нищо. Трябва да убеждаваме непознати да ни помагат — трябва да ги накараме да повярват в начинанието ни. Това е единственият начин. Единствената ни възможност.

— Ние сме престъпници, ако ни скрият, ги заплашва разстрел, и то не само онзи, който ни е помогнал, а цялото село. Властите няма да се подвоумят и ще осъдят всички на по двайсет и пет години, ще депортират в някой северен лагер цялото население, включително и децата.

— И точно затова ще ни помогнат. Изгубил си вяра в народа на своята страна, защото си бил заобиколен от хора на властта. Държавата няма нищо общо с тези селяни, не ги разбира и не се интересува от тях.

— Раиса, така говорят градските дисиденти. Думите ти нямат нищо общо с реалния свят. Ще бъде лудост, ако ни помогнат.

— Имаш къса памет, Лев. Как успяхме да избягаме? Казахме истината на хората във вагона. Те всички ни помогнаха, стотина души, горе-долу толкова, колкото са тук жителите. Затворниците от нашия вагон със сигурност ще изтърпят някакво колективно наказание, че не са уведомили охраната. Защо го направиха? Какво им предложи?

Лев мълчеше. Раиса продължи:

— Ако откраднеш от тези хора, ще се превърнем в техни врагове, а всъщност ние сме техни приятели.

— Значи искаш да отидем в центъра на селото, сякаш сме от едно семейство, и да се здрависаме?

— Тъкмо това ще направим.

Заедно стигнаха до центъра на селото, като че ли се връщаха от работа и беше естествено да се намират тук. Обградиха ги мъже, жени и деца. Къщите им бяха направени от дърво и глина.

Селскостопанската им техника беше отпреди четирийсет години. Трябваше само да ги предадат на държавата и щяха да бъдат богато възнаградени. Можеха ли да се откажат? Тези хора нямаха нищо.

Заобиколена от враждебни лица, Раиса заговори:

— Ние сме затворници. Избягахме от влака, с който ни караха за лагер, където щяхме да умрем. Сега ни преследват. Имаме нужда от вашата помощ. Молим ви не заради себе си. Рано или късно ще ни заловят и убият. Ние сме се примирили с това. Но преди това трябва да свършим една много важна работа. Моля, дайте ни възможност да обясним защо ни е нужна помощта ви. Ако онова, което ви кажем, не ви хареса, можете да нямате нищо общо с нас.

Напред пристъпи мъж на около четирийсет години. На лицето му беше изписано съзнание за собствена значимост.

— Като председател на колхоза мой дълг е да отбележа, че в наш интерес е да съобщим за тях на властите.

Раиса огледа селяните. Нима беше сгрешила? Нима държавата вече е проникнала и сред тези селяни и е внедрила свои доносници във всички села? Но в този момент се чу мъжки глас:

— И какво ще правиш с наградата, и нея ли ще предадеш на държавата?

Всички се засмяха. Председателят се изчерви, смутен. Раиса изпита облекчение, като разбра, че той е нещо като комична фигура, марионетка. Той не притежаваше истинската власт. Заговори жена, застанала най-отзад в тълпата:

— Нахранете ги.

Спорът беше прекратен, сякаш оракул бе произнесъл тежката си дума.

Заведоха ги в най-голямата къща. Седнаха в просторната стая, където се приготвяше храната, дадоха им вода. Накладоха огън в огнището. Постоянно прииждаха хора и къщата се напълни. В краката на възрастните седяха деца и гледаха Лев и Раиса както децата гледат животните в зоологическата градина. От друга къща донесоха току-що изпечен, още топъл хляб. Нахраниха се, а през това време дрехите им се сушаха до огъня. Когато един мъж се извини, че не могат да им предложат нови дрехи, Лев само кимна, объркан от щедростта им. Той можеше да им предложи само разказа си и нищо друго. След като изяде хляба и изпи водата, той се изправи.

Раиса наблюдаваше мъжете, жените и децата, които слушаха Лев. Той започна с убийството на Аркадий, момчето от Москва, убийство, което му беше наредено да потули. Призна срама, който беше изпитал, убеждавайки семейството, че е било нещастен случай. Обясни защо е бил изгонен от МГБ и изпратен във Волск. Колко учуден е бил, когато открил тялото на още едно дете, убито по същия начин. Когато каза, че подобни убийства се извършват из цялата страна, хората ахнаха, сякаш им показва някакъв фокус. Някои родители изведоха децата си навън, когато Лев предупреди какво възнамерява да опише по-нататък.

Дори преди Лев да свърши, хората вече си градяха предположения кой би могъл да извърши подобни зверства. Никой не смяташе, че те са дело на човек, който има работа и семейство. Мъжете не вярваха, че личността на убиеца не може да се установи веднага. Всички бяха сигурни, че ще разпознаят чудовището, щом го погледнат в очите. Оглеждайки събралите се в стаята, Лев разбра, че е разтърсил виждането им за света. Извини се, че ги е запознал с реалността, в която съществуването на такъв убиец е нещо обичайно. Опита се да ги успокои, като им съобщи, че убиецът пътува с влак и спира в големите градове по протежение на железопътната линия. В убийствата му имаше рутина, която нямаше да го доведе в такова малко селце като тяхното.

Въпреки успокоителните му думи Раиса се съмняваше дали тези хора някога ще бъдат също така доверчиви и гостоприемни. Дали ще нахранят непознат? Или отсега нататък ще се страхуват, че непознатите носят зло, което те не могат да видят? Цената на тази история беше невинността на хората. Те бяха виждали жестокост и смърт. Но никога не си бяха представяли, че убийството на дете може да достави някому удоволствие.

Навън вече беше тъмно, а Лев говореше повече от час. Краят на разказа приближаваше, когато в къщата дотича дете.

— Видях светлини на северния хълм. Фарове на камиони. Идват насам.

Всички наскочаха. Лицата на хората подказаха на Лев, че камионите могат да бъдат само държавни. Той попита:

— Колко време имаме?

Задавайки този въпрос, той вече се съюзяваше с тях, въпросът предполагаше връзка, каквато всъщност нямаше. Лесно можеха да ги предадат на властите и да получат обещаната награда. Но изглежда, той беше единственият в стаята, на когото хрумна подобна мисъл. Дори председателят на колхоза се подчини на общото решение да им се помогне.

Някои от възрастните изскочиха навън, за да се уверят с очите си. Останалите започнаха да разпитват момчето:

— На кой хълм?

— Колко са камионите?

— Преди колко време ги видя?

Камионите били три. Момчето видяло светлината на фаровете от техния двор. Идвали от север, били на няколко километра. Щели да бъдат тук след минути.

В къщите нямаше къде да се скрият. Селяните нямаха нито имущество, нито мебели. А без съмнение щяха да претърсват щателно. Където и да се скрият, щяха да ги намерят. Лев знаеше, че на карта е заложена професионалната гордост на охраната. Раиса го хвана за ръцете:

— Дай да избягаме. Първо ще претърсят селото. Ако селяните се престорят, че не сме идвали тук, може би ще успеем да се скрием. Вече е съвсем тъмно.

Лев поклати глава. Усещаше топка в стомаха си, мислите му се връщаха към Анатолий Бродски. Сигурно се е чувствал така, когато се обърна и видя Лев на върха на хълма, когато разбра, че примката се затяга около него. Лев си спомни как ветеринарят се спря и се взря в него за миг, неспособен да мисли за нищо друго, освен че е заловен. Опита се да избяга. Но те нямаше как да избягат от тази охрана. Тези бяха отпочинали, екипирани за преследване — далекобойни пушки, оптически мерници, осветителни ракети и кучета да дебнат за подозрителни следи.

Лев се обърна към момчето, което беше видяло камионите.

— Имам нужда от помощта ти.

Същия ден

С треперещи ръце, клекнало наред пътя в пълен мрак, момчето събираше разпиляното пред него зърно. Чуваше рева на моторите и шума на гумите, камионите бяха само на около двеста метра и се приближаваха бързо. Замижа, като се надяваше, че ще го видят. Ами ако се движат прекалено бързо и не успеят да спрат навреме? Чу се скърцане на спирачки. Момчето отвори очи и се обърна, заслепено от ярката светлина на мощните фарове. Вдигна ръце. Камионите спряха, металната броня почти докосваше лицето му. Вратата на кабината се отвори и войникът извика:

— Какво правиш там, по дяволите?

— Торбата ми се скъса.

— Махни се от пътя!

— Баща ми ще ме убие, ако не събера всичкото зърно.

— А аз ще те убия, ако не се махнеш.

Момчето се чудеше какво да прави. Продължи да събира зърната. Чу металическо щракване: беше ли това звук от оръжие? Никога не беше виждал автомат и нямаше представа как щрака предпазител. Изпадна в паника, но продължи да събира зърната в торбата. Нямаше да го застрелят: то беше обикновено момче, което събира разпиляното зърно на пътя. После си спомни разказа на непознатия за убитите деца. Може би тези войници са също такива. Събра последната шепка зърна, грабна торбата и се затича обратно към селото. Камионите го последваха, бяха зад него, надуваха клаксони и го караха да бяга още по-бързо. Чуваше смеха на войниците. Никога през живота си не беше тичало така.

Лев и Раиса се скриха на единственото място, което според тях нямаше да бъде претърсено от войниците — под дъното на каросерията на камионите. Докато момчето отвличаше вниманието им, Лев се промъкна между колелата на втория камион, а Раиса на третия. Тъй като не знаеха колко време ще висят отдолу, може би цял час, Лев бе обвил ръцете им с парчета плат от разкъсаната си риза, за да облекчи болката.

Когато камионите спряха, Лев обви крака около кардана и лицето му плътно се приближи до дървения под на каросерията. Дъските над главата му се огъваха, когато войниците минаваха по тях, за да скочат от камиона. Видя един от тях да кляка, за да завърже връзката на обувката. Само ако се обърнеше, щеше да види Лев. Но войникът се

изправи и изтича след другарите си към една от къщите. Не го беше видял. Той полека се обърна, за да види третия камион.

Раиса едновременно се страхуваше, но повече се ядосваше. Планът бе наистина добър, пък и тя не беше измислила нищо по-добро, но сега успехът зависеше изцяло от това дали ще може да се задържи под камиона. Тя не беше обучен войник: не беше прекарала дълги години в тренировки, пълзейки по окопите и прескачайки стени. Нямаше нужната сила за подобно нещо. Ръцете вече я боляха, и то доста силно. Не си представяше как ще се задържи още минута, камо ли цял час. Но отказваше да приеме, че ще ги заловят заради нея, защото няма да ѝ достигнат сили и ще се окаже твърде слаба.

Борейки се с болката и едва не плачейки от безсилие, Раиса разбра, че не може повече да се държи и трябва да се спусне на земята, за да си отпочинат макар и за малко ръцете ѝ. Но дори да си почине, ще издържи само още една-две минути. Времето, през което ръцете ѝ ще могат да я държат, бързо ще намалява и накрая няма да може даже да се набере. Трябва бързо да измисли нещо, за да не разчита на своята сила. Изглежда, трябва да вземе ивици от ризата на Лев и да завърже китките си към кардана. Но това ще помогне, докато камионът е неподвижен. За да се завърже, трябваше да легне на земята. А докато лежи на земята, макар и под камиона, рискуваше да бъде забелязана. Погледна встрани, наляво и надясно, за да разбере къде са войниците. Шофьорът беше останал да пази камиона. Виждаше ботушите му и усещаше дима от цигарата му. Всъщност присъствието му я устройваше. Никой не би заподозрял, че някому ще хрумне да се скрие под камиона. Бавно и внимателно Раиса спусна крака на земята, опитвайки се да не вдига шум. Дори най-малкият звук би я издал. Размота ивиците плат и завърза лявата си китка към кардана, след това започна да връзва и дясната. Трябваше да стегне възела с вече завързаната ръка. Сполучи и доволна от себе си, се канеше да вдигне крака на кардана, когато чу ръмжене. Погледна встрани и срещна погледа на едно куче.

Лев видя, че до третия камион един войник държи на каишки няколко кучета. Той не беше забелязал Раиса, но кучетата я бяха подушили. Лев ги чуваше как ръмжат: тя се намираще на равнището на очите им. Но не можеше да направи нищо. Обърна глава и видя момчето, което им беше помогнало на пътя. То наблюдаваше с интерес

от прозореца на къщата си. Лев се спусна на земята, за да вижда по-добре. Войникът с кучетата се канеше да тръгне. Но едно от кучетата се дърпаше и обтягаше каишката, явно бе видяло Раиса. Лев се обърна към момчето. Отново имаше нужда от помощта му. Посочи кучетата. Момчето побърза да изтича от къщи. Лев се възхити на хладнокръвието му, като го видя как безстрашно се приближи до глутницата кучета. Те всички се обърнаха към него и го залаяха. Войникът му извика:

— Бягай вкъщи!

Но момчето протегна ръка, сякаш да погали едно от кучетата.

Войникът се засмя:

— Ще ти отхапе ръката.

Момчето уплашено се отдръпна. Мъжът отведе кучетата и му повтори да се прибере вкъщи. Лев отново се набра и се долепи до дъното на каросерията. Дължаха живота си на момчето.

Раиса нямаше представа колко дълго е била завързана под камиона. Чуваше как войниците претърсват къщите: прекатурваха мебели, трошаха и мачкаха. После се разнесе кучешки лай и свистене на осветителни ракети. Войниците се връщаха, качваха се в камионите. Чуваха се команди. Кучетата качиха отзад в нейния камион. Стягаха се да потеглят.

Развълнувана, осъзна, че планът е успял. Включи се двигателят. Карданът потрепери. След секунди ще започне да се върти. Тя все още беше завързана за него. Трябваше да се освободи. Но китките ѝ бяха завързани здраво, не можеше да развърже възлите с безчувствените си пръсти, които не се подчиняваха на командите на мозъка. Тя се бореше. И последният войник се качи в камиона. Селяните се бяха скупчили покрай камионите. Раиса все още не можеше да се освободи. Камионите бяха готови да потеглят. Тя наведе глава и задърпа възела със зъби. Развърза го най-сетне и падна на земята по гръб, а шумът бе заглушен от рева на моторите. Камионът потегли, а тя остана насред пътя. На слабата светлина от прозорците на къщите седналите отзад войници щяха да я видят. И тя не можеше да направи нищо.

Селяните пристъпиха напред, плътно притиснати един към друг. Камионът се отдалечаваше, а те обградиха Раиса. Войниците не забелязаха нищо необичайно. Раиса остана скрита сред тълпата селяни.

Свита на кълбо на шосето, тя зачака. Някакъв мъж ѝ подаде ръка и тя се изправи. Беше спасена. Но Лев го нямаше. Решил е да не рискува и да скочи, преди да са навлезли в тъмното, за да не го види шофьорът на третия камион. Може би ще изчака, докато влязат в първия завой. Но тя не се тревожеше. Лев знаеше какво да прави. Всички чакаха мълчаливо. Раиса хвана за ръка момчето, което толкова много им помогна. След малко чуха някой да тича към тях.

МОСКВА

Същия ден

Стотици войници и агенти търсеха бегълците, но Василий беше убеден, че няма да ги намерят. Макар шансовете да бяха на страната на държавата, преследваха човек, обучен да се крие и оцелява на вражеска територия. Началството предполагаше, че Лев и Раиса са получили помощ или от предатели сред охраната, или от хора, които са ги чакали на определено място на железопътната линия, и са организирали бягството им. Но това не се потвърждаваше от признанията на затворниците, пътуващи с Лев в същия вагон. Подложени на изтезания, те твърдяха, че двамата са избягали сами, без чужда помощ. Охраната обаче искаше да чуе друго — това ги объркваше. Досега търсенето се ограничаваше по посока на скандинавската граница, северното крайбрежие и Балтийско море. Предполагаше се, че Лев ще се опита да пресече границата най-вероятно с рибарска лодка. Озовал се на Запад, веднага ще се свърже с видни правителствени чиновници, които с радост ще му дадат политическо убежище в замяна на информация. Поради това залавянето му се превърна във въпрос от първостепенна важност. Лев можеше да нанесе непоправими вреди на Съветския съюз.

Василий веднага отхвърли предположението, че някой е помагал за бягството на Лев. Просто нямаше начин някой да знае в кой влак ще пътуват затворниците. Бяха ги качили във влака за ГУЛАГ в последната минута. Въпросът бе уреден без нужната документация и процедура. Така че единственият човек, който би могъл да им помогне да избягат, беше той самият. Това означаваше, че съществува вероятност, колкото и смешна да е, той да бъде обвинен в съдействие на опасен шпионин. Изглежда, Лев все пак има възможност да го унищожи.

Досега никоя от преследващите групи не бе открила следи от бегълците. Нито Лев, нито Раиса имаха роднини или приятели в тази част на страната — бяха сами, облечени в дрипи, без пукната пара. Когато Василий за последен път разговаря с Лев, той дори не помнеше

собственото си име. Очевидно е възвърнал разума си. Василий трябваше да уточни накъде се е насочил: това бе най-добрият начин да го заловят, а не да търсят напосоки. Тъй като не беше успял да хване изобличения си брат, трябваше да успее в операцията с Лев. Втори провал нямаше да му простят.

Василий не вярваше, че Лев възнамерява да избяга на Запад. Но ще се върне ли в Москва? Родителите му живееха тук. Но те не можеха да му помогнат, още повече щяха да загинат, ако той се появеше при тях. Сега те бяха под денонощно наблюдение. Може би Лев ще поиска да си отмъсти и ще дойде, за да убие Василий? Замисли се за кратко поласкан, преди да го отхвърли. Никога не усети нищо лично в омразата на Лев към него. Не би рискувал живота на жена си заради едното отмъщение. Лев имаше план и цел, чиито корени най-вероятно се криеха в страниците на заловените документи за онези престъпления.

Василий проучи папките, събрани през последните месеци от Лев и местния милиционерски началник, когото бе успял да убеди да му помогне. Имаше снимки на убити деца, показания на свидетели. Имаше и документи от съда за осъдени заподозрени. По време на разпита Лев се отрече от своето разследване. Но Василий знаеше, че отричането е лъжа. Лев беше от хората, които вярваха силно и твърдо, той и жена му вярваха в тази нелепа теория. Но в какво точно вярваха? Че един-единствен убиец е виновен за всички тези убийства, извършени без мотив, на стотици километри едно от друго в над трийсет различни места? Освен че самата теория бе странна, тя означаваше, че може да са тръгнали в която и да е посока. Василий едва ли можеше да избере произволно някакво направление и да чака. Ядосан и разочарован, изучаваше картата, на която хронологично бе отбелязано всяко убийство.

44

Василий почука с пръст по числото. Вдигна телефонната слушалка.

— Извикайте при мен офицер Фьодор Андреев.

След повишението Василий получи собствен кабинет — наистина малък, но той много се гордееше с него, сякаш бе извоювал всеки квадратен метър в тежки боеве. На вратата се почука. Влезе Фьодор Андреев, сега един от подчинените на Василий: млад мъж,

предан, трудолюбив и не твърде умен, незаменими качества за един подчинен. Беше нервен. Василий се усмихна и му направи знак да седне.

— Благодаря, че дойде. Имам нужда от помощта ти.

— Разбира се.

— Знаеш ли, че Лев Демидов е избягал?

— Да, чух.

— Какво знаеш за причините за арестуването му?

— Нищо.

— Смятахме, че работи за западно правителство, че събира информация и шпионира. Но, изглежда, не е така. Допуснахме грешка. По време на разпита Лев не каза нищо. Сега, със закъснение, съм склонен да предположа, че е работил ето над това.

Василий стана и посочи с поглед папката на масата. Фьодор беше виждал тези документи и преди. Тогава бяха завързани за гърдите на Лев. Изби го студена пот. Наведе се напред, сякаш виждаше документите за първи път, опитвайки се да прикрие тръпките си. С крайчеца на окото си видя, че Василий застана до него и също гледа страниците, като че ли бяха партньори и работеха заедно. Пръстът на Василий се плъзна бавно по картата, стигна до Москва и почука:

44

На Фьодор му призля. Обърна глава и видя лицето на Василий близо до своето.

— Фьодор, знаем, че Лев е бил наскоро в Москва. Сега вярвам, че не е шпионирал, а пътуването му е било част от разследването. Виждаш ли, той вярва, че тук е било извършено убийство. Синът ти е бил убит, нали така?

— Не, загина при злополука, прегазен от влак.

— И Лев беше натоварен да реши въпроса?

— Да, но...

— По онова време ти беше сигурен, че момчето е убито, нали?

— По онова време бях много разстроен, беше ми много трудно...

— Значи Лев не се интересува от твоето дете, когато се върна в Москва да разследва?

— Да.

— Откъде знаеш?

— Какво?

— Откъде знаеш, че Лев не се е интересувал от твоето дело?

Василий се върна на бюрото си и започна да разглежда ноктите си, като се престори на обиден.

— Очевидно имаш много ниско мнение за мен, Фьодор.

— Това не е вярно.

— Трябва да разбереш, че ако Лев е прав, ако има убиец на деца, той трябва да бъде заловен. Искам да помогна на Лев. Аз самият имам деца, Фьодор. Мой дълг на баща и офицер е да спра тези ужасни престъпления. Това слага край на всяка лична вражда между Лев и мен. Ако го исках мъртъв, нямаше да предприема нищо. В дадения момент всички смятат него и жена му за шпиони. Ще ги убият без предупреждение и разследването им ще отиде на вятъра. Ще загиват и други деца. Но ако разполагам с всички факти, може би ще успея да убедя началниците да преустановят преследването. Какви шансове имат Лев и Раиса, ако не го направя?

— Никакви.

Василий кимна, доволен от потвърждението. Значи беше истина: Лев е убеден, че извършителят на тези убийства е един-единствен човек. Василий продължи:

— И аз мисля така, те нямат пари и са на стотици километри от мястото, закъдето са тръгнали.

— Къде са избягали?

Фьодор допусна втора грешка, като показва, че и той вярва в намеренията на Лев да спре убиеца. Сега Василий имаше нужда единствено от уточняване на мястото. Той посочи жп линията на изток от Москва и видя как погледът на Фьодор се плъзна на юг. Лев вървеше на юг. Но Василий имаше нужда от името на града. Провокирайки Фьодор, небрежно отбеляза:

— По-голямата част от убийствата е извършена на юг.

— Съдейки по картата...

Фьодор прехапа устни. Можеше да подсказе на Василий, без да изглежда виновен. Тогава щяха заедно да помолят началниците да променят решението си относно Лев и Раиса. Фьодор обмисляше начин да им помогне. Да ги превърне от престъпници в герои. Когато се срещнаха в Москва, Лев спомена, че офицер от милицията е пътувал до Ростов, за да се убеди, че убиецът живее в този град. Фьодор се престори, че разглежда внимателно документите.

— Ако се съди по концентрацията на убийствата, бих казал Ростов на Дон. Всички най-ранни убийства са станали на юг. Сигурно живее там или някъде наблизо.

— Ростов?

— Според вас кой е най-добрият начин да убедим началниците?

— Трябва да разбере всичко. Ще поемем огромен риск, ще заложим живота си. Трябва да сме сигурни. Кажи ми още веднъж защо смяташ, че убиецът живее на юг.

Докато вниманието на Фьодор бе погълнато от документите и той говореше забързано, Василий стана, заобиколи бюрото си, извади пистолета и се прицели в сърцето му.

ЮГОИЗТОЧНА РОСТОВСКА ОБЛАСТ

14 юли

Лев и Раиса лежаха в дървен сандък, висок метър и широк два метра: като жива контрабандна стока бяха транспортирани на юг. След като военните приключиха претърсването в колхоза, селяните закараха Лев и Раиса с камион до най-близкия град Рязан, където ги запознаха със свои приятели и роднини. В задушна малка квартира, сред кълба цигарен дим, се бяха събрали трийсетина души, на които Лев отново разказа историята на разследването. Нямаше нужда да убеждава никого, че то трябва да приключи колкото може по-скоро, и никой не се съмняваше, че милицията се е оказала неспособна да залови убиеца. Те самите никога не се бяха обръщали към милицията за помощ, нито отнасяха споровете си до властите, предпочитайки да разчитат на собствените си сили. Това беше същото, само че беше заложен животът на безброй деца.

Колективно бе начертан план да ги откарат на юг. Един от събралите се работеше като шофьор на камион и превозваше товари между Москва и градовете Куйбишев и Харков. Харков се намираще на около петстотин километра северно от Ростов, един ден шофиране. Беше решено, че е прекалено рисковано да ги кара до Ростов, тъй като нямаше работа там, но бе готов да ги откара до близкия град Шахти. Лесно можеше да оправдае отклонението, като каже, че отива на гости на роднини. А те, като чуеха историята, почти със сигурност щяха да се съгласят да помогнат на Лев и Раиса да стигнат до Ростов.

Трябваше да прекарат най-малко ден и половина затворени в сандъка, в пълен мрак. Шофьорът превозваше банани, луксозни екзотични плодове, предназначени за специалните магазини. Магазините за високопоставени партийци, онези, в които някога пазаруваха Лев и Раиса. Техният сандък беше в задната част на камиона, заклещен под други, всичките пълни със скъпоценния плод. Въздухът беше горещ и сух, пътуването неудобно. На всеки три-четири часа шофьорът спираше за почивка, отместваше горните сандъци и

даваше възможност на живота си стока да се разтърпче и да се облекчи в храстите край шосето.

Пътуваха в пълен мрак, легнали един срещу друг с кръстосани крака. Раиса попита:

— Имаш ли му доверие?

— На кого?

— На шофьора.

— А ти?

— Не знам.

— Защо питаш?

— От всички, които чува историята ти, той единствен не зададе никакви въпроси. Сякаш тя не го интересуваше. Тя не му направи такова впечатление като на другите. Стори ми се равнодушен, практичен и безчувствен.

— Не е длъжен да ни помага. И няма да може да ни предаде, а после да се върне спокойно при семейството и приятелите си.

— Може да измисли нещо. Че е имало блокада на пътя. Че сме били заловени. Че се е опитал да ни помогне, но не е могъл да направи нищо.

— Какво предлагаш?

— Като спрем следващия път, да го повалиш на земята, да го вържеш и сам да караш камиона.

— Сериозно ли говориш?!

— Единственият начин да сме сигурни, абсолютно сигурни, е да му отнемем камиона. Да вземем документите му. И животът ни отново ще бъде в нашите ръце, отново ще бъде под контрол. А така сме съвсем безпомощни. Дори не знаем накъде ни кара.

— Но нали ти ме учеше да вярвам в добротата на хората.

— Този човек не е като другите. Изглежда амбициозен. По цели дни превозва луксозни стоки. Сигурно си мисли: искам това, искам онова, трябва ми скъпи фини платове и различни деликатеси. Разбира, че ние му даваме тази възможност. Знае за колко може да ни продаде. И знае цената, която ще плати, ако го заловят с нас.

— Едва ли аз съм този, който трябва да го каже, Раиса, но ти говориш така за невинен човек, който рискува живота си, за да ни помогне.

— Говоря за гаранцията ни да стигнем до Ростов.

— Не започва ли всичко така? Имаш кауза, в която вярваш и за която си струва да умреш. Скоро тя се превръща в кауза, за която си струва да убиваш. А след това се превръща в кауза, заради която да убиваш невинни хора.

— Няма да се наложи да го убием.

— Напротив, ще се наложи, защото не можем да го оставим вързан край пътя. Това ще е много по-голям риск. Или ще го убием, или ще му се доверим. И това ще е първата крачка, след която всичко ще рухне, Раиса. Тези хора ни нахраниха, подслониха, а сега ни карат към Ростов. Ако се обърнем срещу тях, ако убием един от приятелите им без причина, само като предпазна мярка, аз ще бъда същият човек, когото ти презираше в Москва.

Макар да не я виждаше в тъмното, усещаше, че се усмихва.

— Изпитваше ли ме?

— Просто поддържах разговора.

— Издържах ли изпита?

— Зависи дали ще стигнем до Шаhti, или не.

След като мълчанието се проточи, Раиса попита:

— Какво ще правим, когато всичко това свърши?

— Не знам.

— На Запад биха те приели с отворени обятия, Лев. Биха те защитили.

— Никога няма да напусна тази страна.

— Дори ако тя поиска да те унищожи?

— Ако искаш да бягаш в чужбина, ще направя всичко каквото мога, за да те кача на някоя лодка.

— А ти какво ще правиш? Ще се криеш в планините?

— Щом ликвидирам убиеца и ти си в безопасност извън страната, ще се предам. Не искам да живея в изгнание, сред хора, на които е нужна информация от мен, но ме мразят. Не искам да живея като чужденец. Не мога да го сторя. Това би означавало, че е вярно всичко, което се говори за мен в Москва.

— И това ли е най-важното за теб?

В гласа на Раиса се долови горчивина. Лев нежно докосна ръката ѝ.

— Не те разбирам, Раиса.

— Толкова ли е сложно? Искам да бъдем заедно.

Лев помълча, накрая каза:

— Не мога да живея като предател. Просто не мога.

— Което означава, че ни остават около двайсет и четири часа?

— Съжалявам.

— Тогава трябва да използваме максимално останалото ни време.

— И какво предлагаш?

— Ще си кажем истината.

— Истината?

— Вероятно имаме тайни един от друг. Аз знам, че имам няколко. А ти нямаш ли? Неща, които никога не си ми казвал.

— Имам.

— Тогава ще започна първа. Аз плюех в чая ти. След като чух за арестуването на Зоя, бях убедена, че ти си донесъл за нея. И така, в продължение на около седмица плюех в чая ти.

— Плюла си в чая ми?

— Около седмица.

— И защо престана?

— Ти като че ли нямаше нищо против.

— Просто не съм забелязал.

— Точно така. Сега е твой ред.

— Честно казано...

— Такива са правилата на играта.

— Не мисля, че се омъжи за мен от страх. Мисля, че специално си ме търсила. И си се престорила на уплашена. Представи се с измислено име и аз започнах да те преследвам. Но мисля, че и аз също бях твоя цел.

— Смяташ ме за чужд агент?

— Може би познаваш хора, които работят за западни спецслужби. Може даже да си им помагала. Може би си имала тази мисъл, когато си се омъжвала за мен.

— Това не е тайна, а предположения. Ти трябва да споделяш тайни с реални факти.

— Намерих монета в дрехите ти, която се дели на две половини. Това е приспособление за микрофилми. Използват ги шпионите. Никой друг не притежава такава.

— И защо не ме издаде?

— Не можех да го направя.

— Лев, не се омъжих за теб, за да съм близо до МГБ. Вече ти казах истината, страхувах се.

— А монетата?

— Монетата беше моя...

Гласът ѝ заглъхна, като че ли преценяваше дали да продължи.

— Но не я използвах, за да пренасям микрофилми. Държах в нея цианкалий, когато останах без дом.

Раиса никога не беше му разказвала как е живяла, след като къщата ѝ е била разрушена, за месеците скитания, за тъмната страна на живота си. Лев чакаше, изведнъж стана неспокоен.

— Сигурна съм, че можеш да си представиш какво се случваше на бежанките. Войниците имаха свои нужди, те рискуваха живота си и всички им бяхме задължени. Ние бяхме тяхната отплата. Веднъж, а те бяха неколцина, ме боля толкова много, че се заклев, ако това се повтори, ще натрия пастата по венците му. Можеха да ме убият, да ме обесят, но това щеше да ги накара да си помислят, преди да постъпят така с друга жена. Както и да е, но монетата се оказа моят талисман, защото нямах неприятности, след като започнах да я нося. Може би мъжете усещат кога жените носят цианкалий в джоба си. Разбира се, тя не излекува раните, които вече ми бяха нанесени. Нямахме такова лекарство. Затова не мога да забременея, Лев.

Лев се взираше в мрака натам, където според него беше жена му. По време на войната жените ги изнасилваха, изнасилваха ги по време на окупацията, а после ги изнасилваха и освободителите. Като войник знаеше, че държавата гледа снизходително на подобни неща, те се смятаха за неизменна част от войната и достойна награда за смелия войник. Някои жени наистина прибягваха до цианкалий, за да се избавят от непоносимите ужаси. Лев предполагаше, че повечето мъже вероятно са проверявали жените за нож или огнестрелно оръжие, но на монета не биха обърнали внимание. Лев я погали по ръката. Какво друго можеше да направи? Да се извини? Да каже, че разбира всичко? Беше сложил в рамка онази изрезка от вестник със снимката си, без да подозира какво е преживяла по време на войната.

— Знаеш ли, Лев, имам още една тайна. Влюбих се в теб.

— Аз винаги съм те обичал.

— Това не е тайна, Лев. Изоставаш с три тайни.

Тогава Лев каза:
— Имам брат.

РОСТОВ НА ДОН

15 юли

Надя беше сама в къщата. Майка ѝ и сестра ѝ бяха на гости при баба ѝ. Надя тръгна с тях, но когато приближиха, тя се престори, че я боли корем и поиска да се върне. Майка ѝ се съгласи и Надя се завтече обратно към къщи. Планът ѝ беше прост. Щеше да отвори вратата на мазето и да разбере защо баща ѝ прекарва толкова много време в тази тъмна и студена стая. Никога преди не беше слизала там, нито веднъж. Обикаляше къщата и опипваше влажните тухли, опитвайки се да си представи какво е вътре. Нямаше прозорци, само дупка за проветряване заради печката. Беше строго забранена територия, ненарушимо правило в къщата.

В момента баща ѝ беше в командировка. Но щеше да се върне скоро, може би дори на другия ден, защото спомена за някакъв ремонт вкъщи, по-точно за нова врата за мазето. Не смяташе да подменя входната врата, която всички използваха и която запазваше топлината в къщата, а за него най-важна беше вратата на мазето. Тя наистина бе тънка, но какво от това? Толкова ли беше наложително? След два дни той ще сложи нова врата, която тя вече няма да може да отвори. Ако иска да влезе в мазето, ако иска да отговори на въпросите си, трябва да го направи сега. Ключалката бе съвсем проста. Беше я проучила внимателно и беше пробвала да пъхне нож между вратата и рамката, за да отключи. Ставаше.

Резето се вдигна, Надя отвори вратата. Развълнувана и уплашена, слезе едно стъпало надолу. Пусна вратата и тя се затвори. Отдолу и отстрани се процеждаше светлина. Освен това малко светлина идваше и от вентилационния отвор. Очите ѝ свикнаха с тъмнината, слезе по стълбите и огледа тайната стая на баща си.

Легло, печка, малка маса и сандък — нищо загадъчно. Разочарована, продължи да оглежда наоколо. На стената висеше стара лампа, а до нея — изрезки от вестници. Насочи се към тях. Това беше една и съща снимка: на руски войник, застанал пред горящ танк. Някои от снимките бяха изрязани така, че се виждаше само войникът. Беше

красив. Тя не го познаваше. Озадачена от този колаж, взе алуминиевата паница, оставена на пода, без съмнение за котките. След това вниманието ѝ привлече сандъкът, хвана с две ръце капака и го повдигна, просто за да види дали се отваря. Дървеният капак беше тежък, но не беше заключен. Какво ли има вътре? Повдигна го още малко, но изведнъж долови друг шум — входната врата.

Чуха се тежки стъпки, прекалено тежки, за да е майка ѝ. Сигурно баща ѝ се е върнал по-рано. Вратата на мазето се отвори и проблесна светлина. Защо се е върнал толкова скоро? Изпаднала в паника, Надя спусна капака, без да вдига шум, вслушвайки се в стъпките на баща си, който слизаше по стълбата. Тя коленичи и изпълзя под леглото, сви се там и се загледа към най-долното стъпало. И ето че се появиха големите му черни обувки, които се приближаваха към нея.

Надя затвори очи, очаквайки, когато ги отвори, да види разгневеното лице на баща си на сантиметри от нейното. Но вместо това леглото изскърца и се огъна над нея. Баща ѝ беше седнал на леглото. Тя отвори очи, трябваше да се отмести. Пространството между леглото и пода стана още по-малко, тя по-скоро се досети, отколкото видя, че той започна да развързва връзките на обувката си. Не знаеше, че тя е тук. Вратата сигурно се е заключила сама при затварянето. Още не беше я открил. Какво щеше да прави? Баща ѝ можеше да прекара тук часове. Майка ѝ щеше да се върне и да се разтревожи, като не я намери вкъщи. Може да решат, че се е загубила, и да тръгнат да я търсят. Тогава тя ще се промъкне горе и ще измисли някаква лъжа. Това беше единствената ѝ надежда. А дотогава трябва да се спотайва на мястото си.

Баща ѝ събу чорапите си и размърда пръстите на краката си. Изправи се, леглото също се повдигна. Запали лампата, която светеше слабо. Тръгна към сандъка. Надя го чу да отваря капака, но не виждаше какво изважда оттам. Сигурно е оставил капака отворен, защото не чу да го затваря. Какво правеше? Сега седеше на един стол и завързваше нещо около крака си. Ивица гума. С въже и омотани парцали, изглежда си правеше саморъчна обувка.

Усетила нещо зад себе си, Надя обърна глава и видя котката. Тя също я беше видяла и стоеше с извит гръб и настръхнала козина. Котката знаеше, че мястото на Надя не е тук. Уплашена, обърна глава да види дали баща ѝ е забелязал. Той коленичи и лицето му се появи в

пространството под леглото. Тя не знаеше какво да каже, не смееше дори да се помръдне. Той не каза нищо, изправи се, вдигна цялото легло и тя се появи, свита на кълбо.

— Стани.

Не можеше да раздвижи нито ръцете, нито краката си — изглежда, тялото ѝ отказва да ѝ се подчинява.

— Надя.

Като чу името си, тя стана.

— Дръпни се от стената.

Тя се подчини: тръгна към него с наведена глава, вторачила се в единия му бос крак и в другия, увит в парцали. Той постави леглото на мястото му.

— Защо си тук?

— Искан да знам какво правиш.

— Защо?

— Искан да прекарвам повече време с теб.

Андрей усещаше как го обзема познатото чувство — бяха сами в къщата. Тя не биваше да идва тук: беше ѝ го казвал заради собствената ѝ безопасност. Сега той стана друг човек. Не беше баща ѝ. Заотстъпва назад, докато гърбът му не опря в стената — толкова далеч от нея, колкото позволяваше мястото.

— Татко?

Андрей допря пръст до устните си.

Овладей се.

Но той не можеше. Свали очилата си, сгъна ги и ги пусна в джоба си. Когато отново я погледна, тя беше само едно размазано петно, вече не беше неговата дъщеря, а просто поредното дете. Неясен, замъглен образ, всяко едно дете, което можеше да си представи.

— Татко?

Надя отиде при баща си и го хвана за ръката.

— Не ти ли харесва да прекарваш повече време с мен?

Сега тя беше прекалено близо, макар че той беше без очила. Виждаше косата и лицето ѝ. Избърса потта от челото си и сложи отново очилата.

— Имаш по-малка сестра, Надя — защо не обичаш да играеш с нея? Когато бях на твоята възраст, прекарвах цялото време с брат си.

— Ти имаш брат?

— Да.

— Къде е той?

Андрей посочи стената, снимката на руския войник.

— Как се казва?

— Павел.

— Защо не ни идва на гости?

— Непременно ще дойде.

РОСТОВСКА ОБЛАСТ, ОСЕМ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ РОСТОВ НА ДОН

16 юли

Седяха в електричката и пътуваха към покрайнините на града, приближавайки се към целта на пътуването си — центъра на Ростов на Дон. Шофьорът на камиона не ги предаде. Прекара ги през няколко контролно-пропускателни пункта и ги остави в Шаhti, където пренощуваха при тъща му Сара Карловна и нейното семейство. Сара, прехвърлила петдесетте, живееше с децата си, включително омъжената си дъщеря, която имаше три деца. Тук живееха и родителите на Сара, общо се събираха единайсет души в три стаи; по едно поколение във всяка спалня. Лев вече за трети път разказа историята на разследването си. За разлика от градовете на север, тук вече бяха чули за престъпленията — за убийствата на деца. Според Сара малцина бяха хората в цялата област, които не знаеха за това. Но не разполагаха с никакви факти. Не знаеха дори приблизителния брой на жертвите.

Изобщо не възникна въпрос дали да им помогнат, или не: цялото голямо семейство веднага започна да чертае планове. Лев и Раиса решиха да излязат в града, след като се мръкне, защото в завода през нощта ще има по-малко хора. Освен това вероятността убиецът да си е вкъщи е по-голяма. Беше решено също да не пътуват сами. Затова щяха да ги придружават три невръстни деца и двама енергични баба и дядо. Лев и Раиса щяха да играят ролята на таткото и майката, а истинските родители да останат в Шаhti. Играта на семейство беше предпазна мярка. Ако преследвачите им са стигнали до Ростов, ако държавните органи са се досетили, че те не се канят да бягат от страната, ще търсят мъж и жена, които пътуват заедно. Нямахше как да променят външността си до неузнаваемост. И двамата се подстригаха късо и се преоблякоха в нови дрехи. Но въпреки това, ако не ги съпровождаше това семейство, лесно щяха да ги разпознаят. Раиса се тревожеше, че ще използват и децата, защото биха ги подложили на опасност. Беше решено, че ако нещо се обърка, ако ги заловят, бабата и дядото ще кажат, че Лев е заплашил да ги убие, ако не помогнат.

Влакът спря. Лев погледна през прозореца. Гарата беше оживена: няколко униформени офицери обикаляха перона. Те седмината слязоха от влака. Раиса носеше на ръце най-малкото момченце. На трите деца им бе казано да бъдат шумни. Двете по-големи момчета разбираха и играеха ролята си, но най-малкото объркано гледаше Раиса, нацупило устни, може би усещайки опасността и съжалявайки, че не са го оставили вкъщи. Само най-наблюдателен офицер би заподозрял, че семейството не е истинско.

Перонът гъмжеше от агенти, които бяха прекалено много за делничен ден на обикновена гара. Явно търсеха някого. Макар Лев да се опита да убеди сам себе си, че много хора са обявени за издирване, интуицията му подсказваше, че търсят тъкмо тях. Изходът беше на петдесетина крачки. Почти бяха стигнали.

Внезапно пред тях застанаха двама въоръжени офицери.

— От къде и за къде пътувате?

Раиса не можа да отговори веднага. Думите се бяха изпарили от съзнанието ѝ. За да не изглежда стресната, тя премести детето от едната ръка на другата и се засмя.

— Като поотраснат, стават толкова тежки!

Лев се намеси:

— Бяхме на гости на сестра ѝ. Тя живее в Шахти. Ще се омъжва.

Бабата добави:

— За пияница, никак не го одобрявам. Казах ѝ да не го прави.

Лев се усмихна и се обърна към бабата.

— Да не искаш да се омъжи за мъж, който пие само вода?

— Ще е по-добре.

Дядото кимна, преди да добави:

— Може да пие, но защо трябва да е толкова грозен?

И бабата, и дядото се засмяха, но офицерите останаха сериозни. Единият се обърна към най-малкото момче.

— Как се казва?

Въпросът беше отправен към Раиса. Умът ѝ отново блокира. Не можеше да си спомни. Нищо не ѝ идваше наум и тя изтърси първото име, което ѝ хрумна.

— Александър.

Момченцето поклати глава.

— Казвам се Иван.

Раиса се засмя.

— Обичам да ги дразня. Обърквам имената на братята и те така смешно се ядосват. Детето на ръцете ми се казва Иван. А това е Михаил.

Това беше името на средното момче. Раиса си спомни, че най-големият се казва Алексей. Но за да направи лъжата достоверна, трябваше да се престори, че името му е Александър.

— А най-големият ми син се казва Александър.

Той понечи да отвори уста да възрази, но дядо му бързо се намеси и го погали нежно по главата. Раздразнено, момчето се дръпна.

— Не прави така. Вече не съм дете.

Раиса едва спотаи облекчението си. Офицерите се отместиха от пътя им и тя поведе фалшивото си семейство към изхода.

Щом се отдалечиха от гарата, се сбогуваха със семейството и се разделиха. Лев и Раиса се качиха на такси. Вече бяха дали на семейството на Сара цялата информация, събрана по време на разследването. Ако по някаква причина не успееш, ако убийствата продължаваха, другото семейство щеше да поеме тяхното дело. Щяха да организират други хора, за да намерят убиеца, в случай че някоя група се провали, друга ще заеме мястото ѝ. Не биваше да позволят той да оцелее. Лев разбираше, че ако се прибегне до правосъдие на тълпата без съд и следствие, без солидни доказателства, тоест да се осъди на смърт човек само по косвени улики, в опита си да упражнят справедливост ще подражават на системата, на която се противопоставят.

Седнали на задната седалка на волгата, почти със сигурност произведена във Волск, Лев и Раиса мълчаха. Нямаха нужда от думи. Планът беше готов. Лев трябваше да влезе в завода „Ростселмаш“ и да прегледа записите в трудовите книжки. Не знаеше как точно ще го направи, щеше да импровизира. Раиса трябваше да остане в таксито и ако шофьорът прояви подозрителност, да го убеди, че всичко е наред. Предварително бяха му платили щедро, за да не възникват проблеми. Щом Лев откриеше името и адреса на убиеца, шофьорът трябваше да ги закара до адреса му. Ако не го намереха вкъщи, ако е в командировка, трябваше да разберат кога ще се върне. След това да заминат за Шахти и да дочакат при Сара неговото завръщане.

Таксито спря. Раиса докосна ръката на Лев. Той беше нервен, гласът му прозвуча като едва доловим шепот.

— Ако не се върна до един час...

— Знам.

Лев слезе и затвори вратата.

Порталът на завода се охраняваше, макар охраната да не изглеждаше твърде бдителна. Ако се съдеше по охраната, в МГБ още не подозираха, че именно този завод за трактори е неговата крайна цел. Имаше вероятност охраната при портала да е намалена нарочно, за да го примамят, но той се съмняваше в това. Може и да са се досетили, че е тръгнал към Ростов, но не са разбрали къде точно. Тръгна покрай оградата и откри място, където тухлена постройка скриваше портала от погледа. Покатери се, прекрачи бодливата тел и се спусна от другата страна. Беше вътре.

Конвейерът в завода работеше по двацет и четири часа в денонощието. Освен работниците, които бяха на смяна, наоколо нямаше много хора. Територията на завода беше огромна. Тук сигурно работеха няколко хиляди души, Лев си мислеше, че са десетина хиляди — счетоводители, чистачи, товарачи и монтажници на конвейера. Тъй като дневната смяна още не беше напуснала, едва ли някой би го заподозрял като външен човек. Вървеше спокойно и решително към най-голямата сграда, сякаш цял живот е работил тук. Оттам излязоха двама мъже, запалиха цигари и тръгнаха към портала. Забеляза го и спряха. Лев нямаше как да ги избегне, махна им с ръка и тръгна към тях.

— Аз съм снабдител от автомобилния завод във Волск. Трябваше да пристигна по-рано, но влакът закъсня. Къде е административната сграда?

— Няма отделна сграда. Администрацията е тук, на горните етажи. Ще ви заведе.

— Няма нужда, ще се оправя.

— Не бързам за къщи. Ще ви заведе.

Лев се усмихна. Не можеше да откаже. Двамата мъже се сбогуваха и Лев последва нежелания си придружител в главната сграда.

Като прекрачи прага, Лев за миг забрави всичко. Поразиха го размерите на сградата, високият таван, шумът на машините — това

създаваше усещане за чудо, присъщо само на църквите. Това наистина беше новата църква, народен храм, и чувството на благоговение бе почти толкова важно, колкото и произвежданите тук машини. Лев и мъжът вървяха един до друг и водеха неангажиращ разговор. Лев изведнъж се зарадва, че има придружител; никой не се заглеждаше в тях. Но пък се питаше как ще се отърве от него.

Тръгнаха нагоре по стълбата, която водеше от цеха към администрацията. Мъжът каза:

— Не знам дали ще има някой там. Обикновено не работят нощна смяна.

Лев все още нямаше ясна представа как ще действа по-нататък. Щеше ли да успее да ги заблуди? Едва ли, като се имаше предвид конфиденциалната информация, от която имаше нужда. Нямаше просто да му я дадат, каквато и причина да измисли. Щеше да е много по-лесно, ако все още притежаваше служебната си карта от Държавна сигурност.

Завиха зад ъгъла. От коридора, който водеше към администрацията, се виждаше конвейерът долу. Каквото и да предприемеше Лев, работниците щяха да го видят. Придружителят му почука на вратата. Сега всичко зависеше от това колко души има вътре. Вратата отвори възрастен мъж с жълтеникава кожа и кисело изражение, облечен в костюм, типичен счетоводител.

— Какво искате?

Лев надникна над рамото на счетоводителя. Стаята беше празна.

Лев се извъртя и удари придружителя си в корема, което го накара да се превие на две. Преди счетоводителят да се опомни, Лев го стисна силно за гърлото.

— Прави, каквото кажа, и ще останеш жив, ясно ли е?

Той кимна и Лев бавно го пусна.

— Спусни всички щори. И свали вратовръзката си.

Лев издърпа вътре младия мъж, който още не беше се съвзел. Затвори вратата и я заключи. Счетоводителят свали вратовръзката си и я хвърли на Лев, след което спусна щорите на прозореца и ги откъсна от външния свят. Лев завърза с вратовръзката ръцете на младия мъж, като държеше счетоводителя под око. Тук едва ли имаше оръжие или алармена инсталация, защото нямаше какво да се краде. Като спусна щорите, счетоводителят се обърна към Лев.

— Какво искате?

— Трудовите книжки.

Озадачен, той послушно отключи шкафа с документите. Лев застана до него.

— Останете на мястото си, не мърдайте и дръжте ръцете си върху шкафа.

Имаше хиляди папки с обширна информация не само за настоящите работници, но и за напусналите. Официално длъжността снабдител не съществуваше, тъй като това говореше за недостатъци в системата на производството и снабдяването. Едва ли те са вписани под тази длъжност.

— Къде са личните дела на снабдителите?

Възрастният мъж отвори шкафа и извади дебела папка, на която за прикритие пишеше „Изследователски отдел“. Доколкото Лев можеше да прецени, в момента по доставките работеха петима души. Изнервен, защото цялото им разследване зависеше от тези документи, той започна да проверява служебните данни за тези хора. Къде са пътували и кога? Ако датите на командировките съвпадат с датите на убийствата, значи е намерил убиеца. Ако съвпаденията са достатъчно, ще отиде при него и ще го обвини за убийствата — беше сигурен, че той няма да издържи и ще си признае. Прокара пръст по списъка, сравнявайки датите и местата с тези, които помнеше. Не намери съвпадения в първия списък. Спря за миг, съмнявайки се дали не му изневерява паметта. Но трите дати, които не можеше да забрави, бяха двете убийства във Волск и едно в Москва. Този доставчик никога не беше ходил там, нито беше пътувал по Транссибирската магистрала. Отвори втората папка и без да обръща внимание на личните данни, се прехвърли направо на служебната информация. Снабдителят бе започнал работа едва миналия месец. Лев отмести папката встрани и отвори третата. И в нея нямаше съвпадения. Оставаха само две. Прелисти четвъртата.

Волск, Молотов, Киров, Горки — редица градове по железопътната линия към Москва. На юг от Москва са означени градовете Тула и Орел. Вече в Украйна Лев видя градовете Харьков и Горловка, Запорожие и Краматорск. Във всички тези градове бяха станали убийства. Затвори папката. Преди да погледне личните данни, трябваше да провери и петата. Опитвайки се да се съсредоточи, той

прегледа списъка на градовете. Отбеляза някои съвпадения, но те бяха малко. Лев се върна на четвъртата папка. Обърна на първата страница и се взря в малката черно-бяла снимка. Мъжът беше с очила. Името му беше Андрей.

Същия ден

Василий седеше на леглото в стаята си в хотела. Пушеше, тръскаше пепелта на килима и пиеше водка направо от бутилката. Не хранеше илюзии: ако не предаде бегълците Лев и Раиса на началниците си, без съмнение щяха веднага да му припомнят убийството на Фьодор Андреев. Такава беше сделката, която сключиха, преди той да тръгне от Москва. Те ще повярват, че Фьодор е работил за Лев, че се е нахвърлил срещу Василий, но само ако той им предаде Лев. В МГБ бяха доста объркани поради своята неспособност да заловят тези двамата, които нямаха нито оръжие, нито пукнат грош, но сякаш бяха се изпарили. И ако Василий успее да ги залови, ще му простят всички грехове. Някои служители бяха готови да приемат, че Лев е вече в чужбина, в ръцете на западните дипломати. Бяха уведомени всички задгранични агенти. Снимки на Лев и съпругата му бяха разпратени до всички съветски посолства. Съставяха се планове за убийството им. Ако Василий успее да им спести скъпото и затрудняващо дипломатическите връзки международно преследване, досието му ще бъде чисто.

Пусна фаса на килима и няколко мига го съзерцаваше как дими, преди да го смачка с тока си. Беше се свързал с ростовската Държавна сигурност, тази пъстра шайка безделници. Даде им снимки. Каза на офицерите да не забравят, че е възможно Лев да си е пуснал брада или да е подстригал косата си късо. Че може да не пътуват заедно. Че може да пътуват по различни пътища. Че един от тях може да е мъртъв. Или да пътуват в група, с помощта на други хора. И че не трябва да обръщат твърде голямо внимание на документите, които Лев отлично знае как да подправи. Че трябва да задържат всички, които будят и най-малкото подозрение. Че Василий ще вземе крайното решение дали да освободят заподозрените, или не. Разполагайки с трийсет души, той организира няколко контролно-пропускателни пункта и проведе поредица от хайки. Нареди на офицерите да докладват за всички

произшествия, колкото и незначителни да им се струват, за да може сам да ги провери. Докладваха му денонощно.

Досега не бяха открили нищо. Дали това нямаше да се окаже още една възможност за Лев да го унижи? Може би онзи идиот Фьодор е сгрешил. Може би Лев е тръгнал в съвсем друга посока. Ако е така, то Василий е мъртъв.

На вратата се почука.

На прага стоеше червендалест млад офицер с лист в ръка. Василий му направи знак да влезе.

Завод „Ростселмаш“. Административен отдел.
Двама мъже са нападнати, откраднати са лични дела.

Василий скочи на крака.

— Той е тук.

Същия ден

Стояха един до друг, на петдесет крачки от входа. Лев косо погледна жена си. Тя не подозираше за душевния потрес, който преживяваше. Чувстваше се замаян, сякаш бе взел наркотик. Някъде дълбоко в душата си се надяваше, че кошмарът ще се разсее, здравият смисъл ще се върне и за всичко ще се намери друго обяснение, а това няма да е къщата на по-малкия му брат.

Андрей Трофимович Сидоров.

Така се казваше неговият по-малък брат.

Павел Трофимович Сидоров.

А така се казваше някога самият той, преди да се отърси от детската си самоличност, както влечугите сменят кожата си. Малката снимка в трудовата книжка потвърждаваше, че това е Андрей. Чертите на лицето бяха същите — изгубено изражение. Очилата бяха нови. Но именно затова беше тъй непохватен, поради своето късогледство. Неговият срамежлив и тромав по-малък брат — убиец на четирийсет и четири деца. Това изглеждаше пълна безсмислица и в същото време имаше дълбок смисъл: примката, сдъвканата кора, преследването. Принуден отново да се върне в миналото, което бе прогонил завинаги,

Лев си спомни как учеше малкия си брат да прави въжена примка и да дъвче дървесна кора, за да потиска чувството за глад. Нима тези уроци бяха станали причина за някаква лудост? Защо Лев не направи връзката по-рано? Не, би било нелепо да се очаква от него такава проницателност. Същите уроци са предавани на много деца, обучавани да ловуват. При огледа на жертвите Лев не забеляза тези съществени подробности. Или беше ги забелязал? Той ли бе избрал този път, или пътят бе избрал него? Това ли бе причината, поради която се бе заел с това разследване, когато разумът му диктуваше да се прави, че това няма отношение към него?

Когато видя името на брат си, напечатано черно на бяло, той даже седна, докато се съвземе, а после започна да проверява отново и отново местата и датите. Изпадна в шок и съвсем забрави за заплашващата го опасност. Едва когато забеляза счетоводителят да се промъква към телефона, дойде на себе си. Завърза го за стола, скъса кабела на телефона и заключи двамата мъже в стаята, като запуши устите им. Трябваше по-скоро да се измъква. Трябваше да се стегне. Но в коридора той залиташе като пиян. Виеше му се свят. Излезе навън напълно объркан, усещайки, че светът сякаш се е обърнал с главата надолу. Машинално тръгна към портала, като прекалено късно съобрази, че далеч по-безопасно би било отново да прескочи оградата. Но вече беше късно, не можеше да се върне; охраната беше го забелязала. Трябваше да мине покрай тях. Изби го студена пот. Обаче го пуснаха, без да го заподозрат. Качи се в таксито, даде адреса на шофьора и го помоли да побърза. Тресеше го — не можеше да спре треперенето. Гледаше как Раиса чете личното дело. Тя вече знаеше историята на брат му, знаеше как се казва, но не беше виждала цялото му име. Той следеше реакцията ѝ, докато тя внимателно изучаваше папката. Не беше събрала две и две, не беше се досетила. И как би могла? Той нямаше сили да ѝ каже.

Този мъж е моят брат.

Не се знаеше колко души има в къщата на брат му. Останалите ѝ обитатели представляваха проблем. Те почти сигурно не подозираха за втората природа на този човек, на този убиец, не подозираха за извършените от него престъпления — отчасти защото той убиваше далеч от дома си. Малкият му брат живееше с раздвоена самоличност, на добър съпруг и баща, и на убиец, точно както в Лев съществуваха

две самоличности: момчето, което беше, и мъжът, който бе станал. Лев тръсна глава: трябваше да се съсредоточи. Беше дошъл тук, за да убие този човек. Но как да отстрани хората, които живееха с него? Те нямаха оръжие.

Раиса усети колебанието му и попита:

— Какво те тревожи?

— Останалите обитатели на къщата.

— Ти видя лицето на този човек. И двамата видяхме снимката му. Можеш да се промъкнеш и да го убиеш, докато спи.

— Не мога да направя това.

— Лев, той не заслужава нищо повече.

— Трябва да съм сигурен. Трябва да говоря с него.

— Той ще отрече. Колкото по-дълго говориш с него, толкова по-трудно ще бъде да го убиеш.

— Може би си права. Но няма да го убия, докато спи.

Сара беше им дала нож. Лев го подаде на Раиса.

— Няма да го използвам.

Раиса отказа да го вземе.

— Този човек е убил над четирийсет деца, Лев.

— И аз ще го убия заради това.

— А ако се защити? Сигурно има нож. Може би дори пистолет. Може да е силен.

— Той не е борец. Той е тромав и срамежлив.

— Откъде знаеш, Лев? Вземи ножа. Как ще го убиеш с голи ръце?

Но Лев насила притисна дръжката в ръката ѝ.

— Забравяш, че съм обучен да правя именно това. Имай ми доверие.

За първи път я молеше за доверие.

— Аз ти вярвам.

Те нямаха бъдеще, нямаха надежда за бягство, нито надежда да бъдат заедно след събитията от тази нощ. Раиса осъзна, че дълбоко в себе си иска този човек да не си е вкъщи, да е заминал в командировка, тогава щяха да имат причина да останат заедно още малко, да отсрочат залавянето поне с още два дни, преди да се върнат да довършат започнатото. Засрамена от тази мисъл, побърза да я отблъсне. Колко

хора бяха рискували живота си, за да стигнат те дотук? Целуна Лев, пожела му успех, пожела му да убие този човек.

Лев тръгна към къщата, като остави Раиса скрита. Вече имаха начертан план. Тя щеше да остане в скривалището си, да наблюдава и да чака. Ако убиецът се опита да избяга, трябваше да му попречи. Ако нещо се объркаше, ако по някаква причина Лев се провалеше, тя щеше да се опита да ликвидира убиеца.

Лев стигна до вратата. Вътре мъждукаше светлина. Дали някой беше буден? Побутна колебливо вратата и тя се отвори. Пред него се разкри кухня, маса и печка. Светлината идваше от газена лампа: пламъкът трептеше в зацапано със сажди стъкло. Влезе в къщата, прекоси кухнята и се озова в съседната стая. За негова изненада там имаше само две легла. На едното спяха две момиченца. Майка им спеше на другото легло. Беше сама: Андрей го нямаше. Това ли беше семейството на брат му? Ако е така, значи са и негово семейство? Това ли е снаха му? И племенничките му? Не, може би долу имаше друго семейство. Обърна се. Черно-бяла котка със студени зелени очи се беше вторачила в него. Макар да беше по-охранена от котката, която преследваха и убиха в гората, тя много приличаше на нея и козината ѝ беше със същия цвят. На Лев му се стори, че това е сън, в който се събират късчета от миналото. Котката се промуши през полуотворената врата. Лев я последва.

Тясното стълбище водеше към мазето, осветено от слаба светлина. Котката слезе надолу и се скри от погледа му. От горното стъпало стаята почти не се виждаше. От мястото си Лев забеляза само края на леглото. То беше празно. Може би Андрей не си е вкъщи? Слезе по стъпалата, като се стараеше да не вдига шум.

Стигна до долу и надникна иззад ъгъла. До масата седеше някакъв човек. Беше с очила с дебели квадратни стъкла, облечен в чиста бяла риза. Играеше на карти. Вдигна поглед. Не изглеждаше изненадан. Изправи се. На стената зад главата на брат си Лев видя колаж от изрезки от вестници, на които се повтаряше една и съща снимка на него самия — тържествуващ, до горящ танк, героят на Съветския съюз, момчето победител.

— Защо толкова се забави, Павле?

По-малкият му брат посочи свободното място срещу себе си.

Лев се почувства безсилен и разбра, че не му остава нищо друго, освен да се подчини, и вече не контролира ситуацията. Андрей никак не изглеждаше разтревожен, нито бе сварен неподготвен, не заекваше от вълнение, нито дори се канеше да избяга. Изглежда, отдавна беше обмислял тази среща. А Лев, напротив, бе объркан и смутен: не можеше да не се подчини на молбата на брат си.

Лев седна. Андрей също седна. Брат срещу брат: отново заедно след повече от двайсет години.

Андрей попита:

— Още от самото начало ли знаеше, че съм аз?

— От самото начало?

— След първия труп, който откри?

— Не.

— Кой труп откри първи?

— На Лариса Петрова, във Волск.

— Младото момиче, помня я.

— И на Аркадий, в Москва.

— В Москва бяха няколко.

„Няколко“ — той с такова безразличие произнесе тази дума. Ако убийствата наистина са били няколко, значи всичките са потулени.

— Аркадий е убит през февруари тази година, на жп линията.

— Малкото момче?

— На четири години.

— Помня и него. Това беше съвсем наскоро. По това време вече бях се усъвършенствал. И пак не си знаел, че съм аз? При предишните убийства картината не беше толкова явна. Бях нервен, защото не можех да покажа съвсем очевидно, че съм аз. Трябваше да бъде нещо, което да подсети само теб. Не можех просто да напиша името си. Общувах с теб и само с теб.

— За какво говориш?

— Братко, не повярвах, че си мъртъв. Винаги съм знаел, че си жив. И имах само едно желание, една амбиция... да те върна.

Гняв ли звучеше в гласа на Андрей, или привързаност? Или и двете заедно? Дали единствената му амбиция бе да го върне, или да му отмъсти? Андрей се усмихна с топла, широка и открита усмивка, сякаш току-що беше спечелил на карти.

— Твоят глупав, тромав брат беше прав за едно. Беше прав за теб. Опитах се да убедя мама, че си жив. Но тя не искаше да ме чуе. Беше сигурна, че някой те е хванал и те е убил. Казвах ѝ, че това не е вярно, казвах ѝ, че си избягал с уловената от нас котка. Обещах да те намеря и когато това стане, няма да ти се сърдя. Тя не ме чуваше. Полудя. Забравяше кой съм аз и се преструваше, че съм Павел. Наричаше ме Павел и ме молеше да ѝ помагам, както ѝ помагаше ти. И аз се преструвах, че съм брат ми, защото така беше по-лесно и тя беше щастлива, но щом направех грешка, разбираше, че това съм аз. Ядосваше се, биеше ме, докато гневът ѝ не утихнеше. И отново започваше да те оплаква. Не спря да плаче за теб. Всеки си има някого, заради когото си струва да живее. И тя живееше за теб. И аз също. Единствената разлика между нас беше убедеността ми, че си жив.

Лев слушаше в благоговейно мълчание като дете, седнало пред възрастен, който му обяснява как е устроен светът. Вече не можеше да вдигне ръце, да стане, да направи нещо, с което да го прекъсне.

Андрей продължи:

— Докато майка ни бавно полудяваше, аз се научих да се грижа за себе си. За щастие зимата беше към края си и нещата бавно се подобряваха. От нашето село оцеляха само десет души, единайсет, ако броим и теб. В другите села не остана нито един жив човек. Когато дойде пролетта и снегът се стопи, труповете започнаха да се разлагат и се размиришаха. Човек не можеше да се приближи до тях. Но през зимата бяха тихи и спокойни, съвсем застинаха. По онова време всяка нощ, съвсем сам ходех на лов в гората. Вървах по следи. Търсех те, виках те по име, но ме чуваха само дърветата. Ти така и не се върна.

Умът на Лев бавно асимилираше думите и той попита колебливо:

— Убил си тези деца, защото си мислел, че съм те изоставил?

— Убивах ги, за да ме намериш. Убивах ги, за да те накарам да се върнеш у дома. Убивах ги, за да разговарям с теб. Кой друг щеше да разбере уличаващите ме неща от нашето детство? Знаех, че ще ги проследиш и ще стигнеш до мен, както четеш следите в снега. Ти си ловец, Павле, най-добрият ловец на света. Не знаех къде служиш — в милицията или някъде другаде. Когато видях снимката ти, се опитах да говоря с журналистите от „Правда“. Попитах за името ти. Обясних, че сме били разделени и според мен името ти е Павел. Казаха, че не си Павел и че подробностите за теб са засекретени. Помолех ги да ми

кажат в коя дивизия си. Отказаха дори да отговорят. Аз също бях войник. Не като теб, не герой, не от елита. Но разбирах достатъчно, за да се досетя, че си в специалните части. Съдейки по секретността относно името ти, се досетих, че най-вероятно е да работиш в милицията, в Държавна сигурност или в държавните органи. Знаех, че ще станеш голям човек, ти не можеше да си нещо друго. И че ще имаш достъп до информацията за тези убийства. Разбира се, нещата можеха да се развият по друг начин. Бях сигурен, че ако убия повече деца на различни места, ти рано или късно ще се натъкнеш на стореното от мен, с каквото и да се занимаваш. Бях сигурен, че ще разбереш, че съм аз.

Лев се наведе напред. Брат му говореше с толкова нежност, логиката му беше безупречна. Лев попита:

— Какво е станало с теб, братле?

— Искаш да кажеш, след като напуснах село? Същото, което стана с всички: бях мобилизиран в армията. Изгубих очилата си по време на боя и попаднах в ръцете на немците. Предадох се. Бях заловен. Когато се върнах в Русия, ме арестуваха, разпитваха и биха. Заплашиха ме със затвор. Попитах ги как мога да бъда предател, след като почти не виждам. Шест месеца нямах очила. Светът на една крачка от носа ми беше като размазано петно. И във всяко дете виждах теб. Трябваше да ме разстрелят. Но охраната ми се смееше, когато се блъсках в ъглите и мебелите. Непрекъснато падах, както през детството. Но оцелях. Бях прекалено глупав и тромав, за да бъда немски шпионин. Наричаха ме какъв ли не, пребиха ме за изпроводяк и ме пуснаха. Върнах се тук. Дори тук ме мразеха и ме наричаха предател. Но нищо не ме тревожеше. Аз имах теб. Целият ми живот бе посветен на едно — да те върна при себе си.

— И започна да убиваш?

— Започнах първо в тази област. Но след шест месеца се сетих, че може да живееш другаде. Затова започнах работа по доставките, за да пътувам. Трябваше да оставям следи из цялата страна, които да можеш да следваш.

— Следи? Та това са деца.

— Отначало убивах животни, ловях ги, както бяхме уловили котката. Но никой не обръщаше внимание. Никой не даваше пет пари. Никой нищо не забеляза. Един ден срещнах дете в гората. То ме

попита какво правя. Обясних му, че оставям примамка. Момчето беше на твоята възраст, когато ме изостави. Тогава осъзнах, че едно дете ще бъде много по-добра примамка. Хората ще забележат мъртво дете. И ти ще разбереш значението на моята постъпка. Защо, мислиш, убих толкова много деца през зимата? За да проследиш стъпките ми в снега. Не последва ли стъпките ми дълбоко в гората, както последва котката?

Лев слушаше тихия глас на брат си, който сякаш говореше на чужд неразбираем език.

— Андрей, ти имаш семейство. Видях децата ти горе, деца като тези, които си убил. Имаш две красиви момиченца. Не можеш ли да разбереш, че стореното от теб е зло?

— Беше необходимо.

— Не.

Андрей изведнъж се ядоса и удари с юмруци по масата.

— Не ми говори с такъв тон! Нямах право да се гневиш! Така и не ме потърси! Не се върна! Знаеше, че съм жив, но това не те интересуваше! Забрави глупавия и тромав Андрей! Той беше нищо за теб! Изостави ме с проклетата ни луда майка в селото, пълно с гниещи трупове! Нямах право да ме съдиш!

Лев гледаше внезапно преобразеното, разкривено от гняв лице на брат си. Това ли лице виждаха децата? Какво бе преживял брат му? Какви непоносими ужаси? Но времето за съжаление и разбиране отдавна бе отминало.

Андрей избърса потта от челото си.

— Само така можех да те накарам да ме намериш, това бе единственият начин да привлека вниманието ти. Можеше да започнеш да ме търсиш. Но не го направи. Изхвърли ме от живота си. Постара се да ме забравиш. Най-щастливият момент в моя беше, когато хванахме заедно онази котка, бяхме като един отбор. Когато бяхме заедно, никога не мислех, че светът е несправедлив, дори когато бяхме гладни, дори когато мръзняхме. Но после ти ме напусна.

— Не съм те изоставил, Андрей. Отвлякоха ме. Един мъж ме удари по главата. Сложи ме в чувал и ме отнесе. Никога нямаше да те изоставя.

Андрей клатеше глава.

— Така казваше и майка ни. Но това е лъжа. Ти ме предаде.

— Аз едва не умрях. Човекът, който ме взе, се канеше да ме убие. Искаха да нахранят сина си с мен. Но когато стигнахме до тях, синът им вече беше умрял. Получих мозъчно сътресение. Не можех да си спомня дори името си. Бяха нужни седмици, за да се възстановя. Тогава живеехме вече в Москва. Бяхме напуснали селото. Те търсеха някакво препитание. Аз си спомних за тебе. Спомних си и майка ни. Спомних си живота ни заедно. Разбира се, че си спомнях. Но какво трябваше да направя? Нямах избор. Трябваше да продължа напред. Съжалявам.

Лев се извиняваше.

Андрей взе картите и ги разбърка.

— Можеше да ме потърсиш като възрастен. Можеше да направиш усилие. Аз не съм променил името си. Лесно щеше да ме намериш, особено след като си имал власт.

Това беше вярно, Лев можеше да намери брат си, можеше да го потърси. Но той предпочете да зарови миналото. А ето че сега с тези убийства брат му се върна в живота му.

— Андрей, през целия си живот съм се опитвал да забравя миналото. Израснах, страхувайки се да не огорча новите си родители. Страхувах се да им напомня за миналото, за времето, когато искаха да ме убият. Събуждах се нощем, облян в пот и обзет от ужас, да не би да са променили решението си и пак да искат да ме убият. Правех всичко, за да ги накарам да ме обикнат. Беше въпрос на оцеляване.

— Винаги си искал да минеш без мен. Винаги си искал да ме изоставиш.

— Знаеш ли защо дойдох тук?

— Дошъл си да ме убиеш. Защо може да дойде един ловец? След като ме убиеш, аз ще бъда мразеният, а ти обичаният. Както винаги е било.

— Смятат ме за предател, братле, защото се опитвам да те спра.

Андрей изглеждаше искрено изненадан.

— Защо?

— Приписват убийствата ти на други хора — пряко или косвено. Много невинни хора умряха заради извършените от теб убийства. Разбираш ли? Твоята вина е, че си досадна пречка за държавата.

Андрей остана безучастен. Накрая каза:

— Ще напиша признание.

Още едно признание... и какво ще пише в него?

Аз — Андрей Сидоров — съм убиец.

Брат му така и не разбра. Никой не искаше признанието му, никой не искаше той да е виновен.

— Андрей, не съм дошъл да взема признанието ти. Дошъл съм, за да се уверя, че няма да убиваш повече.

— Аз няма да ти преча. Постигнах всичко, което исках. Доказах, че съм прав. Накарах те да съжаляваш, че не си ме потърсил по-рано. Помисли колко деца щяха да бъдат спасени, ако го беше направил.

— Ти си луд.

— Искам да изиграем една ръка на карти, преди да ме убиеш. Моля те, братко, това е най-малкото, което можеш да направиш за мен.

Андрей раздаде картите. Лев ги погледна.

— Моля те, братко, една игра. Ще те оставя да ме убиеш, ако играеш.

Лев взе картите си не заради обещанието на брат си, а защото имаше нужда от време да събере мислите си. Трябваше да си представи, че Андрей е някой непознат. Започнаха играта. Андрей се увлече и изглеждаше напълно спокоен. Отстрани се чу някакъв шум. Разтревожен, Лев се обърна. До стълбите стоеше красиво момиченце с разрошена коса. Застана на най-долното стъпало, плахо надничайки иззад ъгъла. Андрей стана.

— Надя, това е брат ми Павел.

— Същият, за който ми разказа? Който трябваше да ни дойде на гости?

— Да.

Надя се обърна към Лев.

— Гладен ли сте? Отдалече ли идвате?

Лев не знаеше какво да отговори. Андрей го изпревари:

— Връщай се в леглото.

— Вече съм се събудила. Просто ще си легна и ще ви слушам как си говорите. Нали може да поседя с вас? И аз искам да се запозная с брат ти. Не съм виждала никого от роднините ти. Моля те, татенце, моля те.

— Павел дълго е пътувал, за да ме намери. Има много неща да си кажем.

Лев трябваше да се отърве от момиченцето. Заплашваше го опасността да участва в семеен празник: чаши водка, студено месо за мезе и въпроси за миналото. А той беше дошъл тук да убие.

— Може би да пием чай, ако има?

— Да. Знам как да го приготвя. Да събудя ли мама?

Андрей каза:

— Не. Остави я да спи.

— Ще го приготвя сама тогава.

— Да, приготви го сама.

Детето се усмихна и изтича горе.

Надя беше радостно развълнувана. Братът на баща ѝ беше красив и сигурно ще разказва много интересни истории. Беше войник, герой от войната. Може да ѝ разкаже как да стане летец изстребител. Може би самият той има жена летец. Отвори вратата и ахна. Насред кухнята стоеше много красива жена. Стоеше абсолютно неподвижна, с ръка зад гърба, сякаш някой се бе протегнал през прозореца и я бе поставила тук — кукла в кукленска къща.

Раиса държеше ножа зад гърба си, притиснат до роклята ѝ. Беше чакала отвън, както ѝ се стори, непоносимо дълго. Нещо сигурно се е случило. Щеше да се наложи да довърши започнатото сама. Веднага щом влезе, с облекчение разбра, че в къщата има малко хора. Имаше две легла, в едното спеше майката, в другото дъщерята. Но кое беше момичето пред нея? Откъде се появи? Изглеждаше щастливо и развълнувано. Нямаше причина за паника или страх. Никой не беше умрял.

— Казвам се Раиса. Съпругът ми тук ли е?

— За Павел ли говорите?

Павел — защо се нарича Павел? Защо използва старото си име?

— Да...

— Аз се казвам Надя. Радвам се да се запозная с вас. Никога не съм виждала никого от роднините на татко.

Раиса продължаваше да държи ножа зад гърба си. Роднини — за какво говореше това момиче?

— Къде е съпругът ми?

— Долу.

— Просто искам да знае, че съм тук.

Раиса тръгна към стълбата и премести ножа отпред, за да не го види Надя. Отвори вратата.

Слезе бавно по стъпалата, заслушана в отмерения говор на двамата мъже. Държеше ножа пред себе си с протегнати и треперещи ръце. Напомни си, че колкото по-дълго отлага убийството, толкова по-трудно ще ѝ бъде. Докато слизаше по стълбите, видя мъжа си да играе карти.

* * *

Василий заповяда на хората си да обградят къщата, така че никой да не може да избяга. Придружаваха го петнайсет офицери. Мнозина бяха от местния отдел и той не ги познаваше. Страхувайки се, че ще действат според закона и ще арестуват Лев и жена му, той разбираше, че трябва да ги изпревари. Да сложи край на всичко, като се погрижи да унищожи всички доказателства, свидетелстващи в тяхна полза. Тръгна напред с готов за стрелба пистолет. С него имаше двама офицери. Направи им знак да останат на местата си.

— Дайте ми пет минути. Не влизайте, освен ако не ви извикам. Ясно ли е? Ако не изляза след пет минути, нахлуйте в къщата и избийте всички.

* * *

Ръката на Раиса трепереше, тя продължаваше да държи ножа пред себе си. Не можеше да го направи. Не можеше да убие този човек. Той играеше карти с мъжа ѝ. Лев направи крачка към нея.

— Аз ще свърша всичко.

— Защо играеш карти с него?

— Защото той е мой брат.

Горе се чува писъци. Пищеше момиченцето. Грубо ѝ се скара някакъв мъж. Преди някой да е успял да реагира, на стълбите се появи Василий с пистолет в ръка. Огледа обстановката. Той също се обърка за кратко, като забеляза картите на масата.

— Изминали сте дълъг път, за да поиграете на карти. Мислех, че преследвате убиец на деца. Или това е нов начин за водене на разпит?

Лев бе закъснял. Вече нямаше как да убие Андрей. Ако направи рязко движение, Василий ще го застреля и брат му ще остане на свобода. Макар че нямаше да има причина да убива, тъй като се бяха събрали отново, Лев се съмняваше, че брат му ще може да спре. Беше претърпял поредния провал. Беше говорил, а трябваше да действа. Беше забравил, че много хора искат да видят мъртъв него, а не брат му.

— Трябва да ме изслушаш, Василий.

— На колене.

— Моля те...

Василий вдигна пистолета. Лев падна на колене. Можеше само да се подчинява, да моли и умолява, но това беше единственият човек, който нямаше да го слуша, който не се интересуваше от нищо, освен от личното си отмъщение.

— Василий, това е много важно...

Василий допря дулото на пистолета до главата му.

— Раиса, застани на колене до мъжа си, веднага!

Тя се подчини и двамата коленичиха рамо до рамо, точно както и при екзекуцията на семейството на Михаил пред плевнята. Пистолетът се премести зад нейната глава.

Раиса хвана мъжа си за ръката и затвори очи.

Лев извика:

— Не!

В отговор Василий почука с дулото по главата ѝ, за да го ядоса.

— Лев...

Гласът на Василий заглъхна. Раиса стисна по-силно ръката на Лев. Изминаха секунди в тишина. Нищо не се случваше. Лев бавно обърна глава.

Назъбеното острие стърчеше забито в гърба на Василий и излизаше през гърдите му. Андрей стоеше и държеше дръжката на ножа. Беше спасил брат си. Бе взел ножа спокойно, без да се спъне, без да падне, и беше пробол Василий бързо и ловко. Андрей бе щастлив, също толкова щастлив, както когато убиха котката заедно, както никога в живота си.

Лев се изправи и взе пистолета от ръката на Василий. От ъгълчето на устата му се стече кръв. Беше още жив, но в очите му вече

угасваше омразата, вече не правеше никакви планове. Той с мъка вдигна ръка и я сложи на рамото на Лев, сякаш сбогувайки се с приятел пред лицето на смъртта. Човекът, посветил целия си живот на това да унищожи Лев, беше мъртъв. Но той не изпитваше нито облекчение, нито удовлетворение. Сега можеше да мисли единствено за задачата, която трябваше да свърши.

Раиса се изправи и застана до него. Андрей остана на мястото си. Лев вдигна бавно пистолета и се прицели в челото на Андрей, точно над очилата. Стаята беше толкова малка, че едва ли имаше и трийсет сантиметра между дулото и главата на брат му.

В това време някой извика:

— Какво правите?

Лев се обърна. На долното стъпало на стълбата стоеше Надя.

Раиса прошепна:

— Нямаме много време, Лев.

Но Лев не можеше да дръпне спусъка.

Андрей каза:

— Искам да го направиш, братле.

Раиса се протегна и обгърна с дланта си ръката на Лев. Дръпнаха спусъка заедно. Оръжието стреля и даде откат. Главата на Андрей отхвъркна назад и той падна на пода.

Като чуха изстрела, в къщата нахлуха въоръжени офицери и изтичаха надолу по стълбата. Раиса и Лев оставиха оръжието. Първият офицер се вторачи в трупа на Василий. Лев заговори с треперещ глас. Посочи Андрей — по-малкия си брат.

— Този човек е убиец. Началникът ви загина при опит да го арестува.

Вдигна от пода черната чанта. Отвори я, без да знае дали предположението му ще се окаже вярно. Извади стъклен буркан, в който имаше нещо, завито във вестник. Отвинти капачката и изсипа съдържанието на масата, направо върху картите. Беше стомахът на последната жертва на брат му, завит във вестник „Правда“. Лев добави едва чуто:

— Василий загина като герой.

Офицерите наобиколиха масата, за да разгледат зловещото доказателство, а Лев отстъпи назад. Надя беше впила поглед в него, а в очите ѝ блестеше гневът на баща ѝ.

МОСКВА

18 юли

Лев стоеше пред майор Грачов в същия кабинет, в който отказа да предаде жена си. Не познаваше майора. Не беше чувал за него. Но не се и учуди, че отделът е оглавил нов човек. Никой не се задържаше дълго във висшите ешелони на Държавна сигурност, а вече бяха минали четири месеца, откакто беше стоял тук. Този път нямаше надежда да се разминат само с изгнание или да бъдат изпратени в някой лагер. Екзекуцията им щеше да се състои тук, веднага.

Майор Грачов каза:

— Предишният ви началник е бил майор Кузмин, протеже на Берия. И двамата са арестувани. Сега случаят ви е прехвърлен на мен.

Пред него лежеше орфаната папка с документи, конфискувана във Волск. Грачов я прелисти, разгледа снимките, показанията на свидетелите и извадки от решенията на съда.

— В онова мазе открихме остатъци от три стомаха, два от които сварени. Изрязани са от деца, макар че досега не успяхме да установим имената на жертвите. Оказахте се прав. Андрей Сидоров е бил убиец. Получих досието му. Изглежда, че е сътрудничил на нацистка Германия и след войната по погрешка е бил освободен, вместо да бъде ликвидиран. Непростима грешка от наша страна. Бил е нацистки агент. Изпратили са го със заповед да ни отмъщава заради нашата победа над фашизма. Отмъщението се е изразявало в зловещи издевателства над наши деца; нацистите са посегнали на самото бъдеще на комунизма. Нещо повече, това е станало пропагандна кампания. Искали са народът ни да вярва, че нашето общество може да породи такова чудовище, докато всъщност той е бил покварен и формиран от Запада, преобразен от времето, прекарано далеч от родината, и после се е върнал с отровна душа. Забелязвам, че нито едно от убийствата не е станало преди Великата отечествена война.

След кратка пауза майорът погледна Лев.

— Или вие мислите другояче?

— Съвсем не. Напълно съм съгласен с вас.

Грачов му подаде ръка.

— Вие честно сте служили на страната ни. Получих указание да ви предложи повишение и висок чин в органите на Държавна сигурност, което ще ви помогне за политическа кариера, ако пожелаете да се посветите на нея. Живеем в нови времена, Лев. Нашият ръководител Хрущов смята проблемите, с които сте се сблъскали при разследването си, за част от непростимите извращения на управлението на Сталин. Съпругата ви е освободена. Тъй като ви е помагала в преследването на този чужд агент, отпадат всички въпроси относно нейната лоялност. В досиетата и на двамата ви няма да остане нищо компрометиращо. Родителите ви ще се върнат в старото си жилище. Ако то вече е заето, ще им бъде дадено по-добро.

Лев мълчеше.

— Нямате ли какво да кажете?

— Предложението е много щедро. И за мен е чест. Разбирате, че съм действал без каквато и да е мисъл за повишение или власт. Просто знаех, че този човек трябва да бъде спрян.

— Разбирам.

— Но бих помолил за разрешение да откажа предложението ви. И да отправя собствена молба.

— Кажете.

— Бих искал да оглавя московския отдел по разследване на убийствата. Ако такъв отдел не съществува, бих искал да го създам.

— Защо е нужен подобен отдел?

— Както вече сам отбелязахте, убийството се превърна в оръжие срещу нашето общество. Ако не могат да разпространяват пропагандата си с обичайни средства, ще търсят нетрадиционни. Вярвам, че борбата с престъпленията ще стане нов фронт в борбата ни със Запада. Те ще го използват, за да подкопават нашето хармонично развиващо се общество. И когато това стане, искам да бъда там, за да го спра.

— Продължавайте.

— Искам да ви помоля генерал Нестеров да бъде прехвърлен в Москва, за да работи заедно с мен в този нов отдел.

Грачов обмисляше молбата му и кимаше.

* * *

Раиса чакаше отвън, загледана в статуята на Дзержински. Лев излезе от сградата и я хвана за ръката, открито демонстрирайки любовта си пред очите на тези, които без съмнение ги гледаха от прозорците на Лубянка. Но той и пет пари не даваше. Поне засега бяха в безопасност. И това беше достатъчно, едва ли можеха да разчитат на повече. Вдигна поглед към статуята на Дзержински и откри, че не може да си спомни нито един от цитатите, приписвани на този човек.

ЕДНА СЕДМИЦА ПО-КЪСНО

МОСКВА

25 юли

Лев и Раиса седяха в кабинета на директора на Детски дом №12, намиращ се недалеч от зоологическата градина. Лев погледна жена си и попита:

— Защо толкова се бавят?

— Не знам.

— Нещо не е наред.

Раиса поклати глава:

— Едва ли.

— Май не се харесахме на директора.

— А на мен ми се стори доста свестен.

— Но какво ли си мисли за нас?

— Не знам.

— Как мислиш, добре ли ни посрещна?

— Няма значение как ни е посрещнал той. Важно е как ще ни посрещнат те.

Лев не си намираще място, стана и каза:

— Но той трябва да подпише.

— Той ще подпише всичко, което е нужно. Но не е в това проблемът.

Лев отново седна и кимна.

— Права си. Аз просто съм нервен.

— Аз също.

— Как изглеждам?

— Чудесно.

— Не съм ли прекалено официален?

— Отпусни се, Лев.

Вратата се отвори. В стаята влезе директорът, вече не млад мъж, някъде около петдесетте.

— Намерих ги.

Лев се запита дали просто се изразява така, или буквално е претърсил сградата. Директорът направи крачка встрани. Зад него

стояха две момиченца, Зоя и Елена, дъщерите на Михаил Зиновиев. Бяха минали няколко месеца, откакто видяха разстрела на родителите си наред заснежения двор пред къщата им. Но през това време те бяха претърпели драматична промяна. Бяха отслабнали, кожата им бе придобила някакъв землист цвят. По-малката, Елена, която беше на четири години, бе с обръсната глава. По-голямата, Зоя, десетгодишна, беше много късо подстригана. Без съмнение и двете имаха въшки.

Лев се изправи, Раиса застана до него. Той се обърна към директора:

— Можем ли да останем за малко насаме?

Молбата явно не се хареса на директора. Но той се подчини, излезе и затвори вратата. И двете момиченца се притиснаха с гръб към вратата, колкото може по-далеч от тях.

— Зоя, Елена, казвам се Лев. Помните ли ме?

Те не отговориха и израженията на лицата им не се промениха. Гледаха уплашено, очаквайки някаква неприятност. Зоя хвана за ръката по-малката си сестра.

— Това е жена ми Раиса. Тя е учителка.

— Здравей, Зоя. Здравей, Елена. Защо не седнете? Ще ви е по-удобно.

Лев взе два стола и ги остави до момичетата. Макар да не искаха да се отдръпнат от вратата, те все пак седнаха, все още хванати за ръце, без да проронят и дума.

Лев и Раиса клекнаха, за да се гледат с тях в очите, но благоразумно решиха да стоят на разстояние. Ноктите на децата бяха мръсни, но ръцете им, общо взето, бяха чисти. Личеше, че набързо са ги поизмили преди срещата. Лев подхвана:

— Двамата с жена ми искаме да ви предложим дом, нашия дом.

— Лев ми разказа как сте се озовали тук. Съжалявам, ако разговорът за това ви огорчава, но трябва да ви кажем нещо много важно.

— Опитвах се да спра убийството на родителите ви, но не успях. Може би не виждате разлика между мен и офицера, извършил ужасното престъпление. Но аз ви уверявам, че съм съвсем друг човек.

Лев се запъна. Помълча секунда, за да преодолее вълнението.

— Може би мислите, че ако се съгласите да живеете с нас, ще измените на родителите си. Но аз съм сигурен, че родителите ви биха

искали за вас най-доброто. А животът в детския дом няма да ви предложи нищо хубаво. След четири месеца, прекарани тук, разбирате това по-добре от всеки друг.

Раиса продължи:

— Решението, което ви караме да вземете, е трудно. И двете сте много малки. За жалост живеем в такова време, когато децата са принудени да вземат решения като възрастните. Ако останете тук, животът ви ще бъде тежък и едва ли ще стане по-лек.

— Двамата с жена ми искаме да ви върнем детството, да ви дадем възможност да се радвате на младостта си. Не смятаме да заемем мястото на родителите ви. Никой не може да ги замени. Ще бъдем ваши настойници. Ще се грижим за вас, ще ви храним и ще ви дадем подслон.

Раиса се усмихна и добави:

— Не очакваме нищо в замяна. Не сте задължени да ни обичате: дори не разчитаме, че ще ни харесате веднага, макар да се надяваме и това да стане. Можете да ни използвате, за да се измъкнете оттук.

Опасявайки се, че момичетата могат да кажат „не“, Лев добави:

— Ако откажете, ще намерим друго семейство, което да ви осинови и което няма връзка с миналото ви. Кажете ни, ако така ще ви е по-леко. Истината е, че не мога да поправам стореното. Обаче можем да ви предложим по-добро бъдеще. Не очакваме нищо в замяна. Вие ще бъдете заедно. Ще имате собствена стая. Но за вас винаги ще остана човекът, нахлул в къщата ви, дошъл да арестува баща ви. Може би споменът ще избледнее с времето, но това никога няма да го забравите. Това неизбежно ще усложни отношенията ни. Но от личен опит зная, че можем да станем добро семейство.

Момичетата мълчаха, гледайки ту единия, ту другия. Те не реагираха, не помръдваха от столовете и продължаваха да се държат за ръце.

Раиса отбеляза:

— Свободни сте да кажете „да“ или „не“. Можем да ви намерим друго семейство. Всичко зависи само от вас.

Лев се изправи.

— Аз и жена ми ще излезем да се поразходим. Ще ви оставим да обсъдите всичко, само двете, насаме. Ще бъдете сами в стаята. Вземете каквото решение искате. Няма защо да се страхувате.

Мина покрай тях и отвори вратата. Раиса излезе, Лев я последва и затвори вратата след себе си. Тръгнаха заедно по коридора, развълнувани както никога в живота си.

* * *

В кабинета Зоя прегърна по-малката си сестра.

БЛАГОДАРНОСТИ

Имах късмет да се ползвам от подкрепата на моя прекрасен агент Сейнт Джон Доналд от „Питърс, Фрейзър и Дънлоп“, който ме подтикна да напиша тази книга. За това, както и за много други неща, съм му изключително благодарен. Благодаря също на Джорджина Луис и Алис Дън за помощта им при написването на романа. Многобройните ми чернови поправяше Сара Балард, която ми помогна със своите съвети — съвършена смесица от критика и окуражаване. Накрая — и е очевидно, че дължа много на „Питърс, Фрейзър и Дънлоп“ — бих искал да благодаря на Джеймс Гил, който прочете книгата, когато я завърших, само за да ми каже, че тя изобщо не е завършена, и да ме накара да я напиша отново. Неговият ентусиазъм на онзи етап ми беше много необходим и го ценя високо.

Редакторите ми, Сюзан Бабоно от „Саймън и Шустър“ и Мич Хофман от „Гранд Сентръл Пъблишинг“, бяха изключителни. Работата и с двамата ми достави удоволствие. Благодаря още на Джесика Крейг, Джим Рътман и Наталина Санина. Наталина бе така любезна да посочи някои от допуснатите от мен грешки в руските имена и за живота в Русия.

Специални благодарности на Боб Букман от „Криейтив Артистс Ейджънси“ за съветите му и за това, че ме свърза с Робърт Таун. Робърт, който за мен е герой в литературата, отдели от времето си, за да сподели с мен мислите си на по-късен етап от написването на книгата. Няма нужда да казвам, че бе извор на вдъхновение за мен.

Имах и група страхотни читатели извън професионалната сфера. Огромна помощ ми оказа Зоуи Трод, Александра Арланго и майка ѝ Елизабет прочетоха няколко варианта на романа и на всеки етап даваха подробни и безценни указания. Нямам думи, за да им изразя признанието си. Случи се така, че точно Александра, която работи в „Куерти Филмс“ — заедно с Майкъл Кун, Емелин Янг и Колийн Уудкок — ме уговори да опитам перото си. А и попаднах на истинския

случай с Андрей Чикатило и събитията в живота му, докато правех проучвания за сценария, който пишех за тях.

Много хора ми помогнаха да завърша тази книга, но най-голяма помощ ми оказа Бен Стивънсън. Никога не съм бил толкова щастлив, както през последните няколко години.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

Нямаше да мога да напиша тази история, ако първо не бях прочел спомените, дневниците и историческите бележки на голям брой автори. Наслаждавах се на проучванията толкова, колкото и на самото писане, а творбите, които прочетох, бяха с неимоверно качество. Следва изреждане на някои от тях. Трябва да отбележа, че ако има отклонения от истината и исторически неточности, те са изцяло по моя вина.

Спомените на Януш Бардач „Човек за човека е вълк“ (написани в съавторство с Катлийн Глийсън, „Скрибнър“, 2003) предлагат въздействащо описание на опитите за оцеляване в Сталинските лагери ГУЛАГ. На тази тема са и „ГУЛАГ“ от Ан Апълбаум („Пенгуин“, 2004) и „Архипелаг ГУЛАГ“ от Александър Солженицин („Харвил“, 2003).

Изключително полезни за общите ми исторически познания се оказаха „Жътва от мъка“ от Робърт Конкуест („Пимлико“, 2002), „Сталин“ от Саймън Себаг Монтефиоре („Финикс“, 2004) и „Всекидневен сталинизъм“ от Шийла Фицпатрик („Оксфорд Юнивърсити Прес“, 1999).

Познания за действията на полицията в Русия почерпих от „Руско криминале“ на Антъни Олкот („Роумън и Литълфийлд“, 2001), труд, който предлага подробности не само за самата съдебна система, но и за начина, по който е представена в литературата. „Употреба на терора“ от Борис Левицки („Кауърд, Маккан и Гохеган“, 1972) се оказва неоченима за разбирането или поне за опита да бъдат разбрани машинациите на МГБ. Накрая, „Отдел «Убийства»“ от Робърт Кълън („Орион“, 1993) дава на читателя ясна представа как са били разследвани престъпленията на Андрей Чикатило.

Горещо препоръчвам всички тези книги.

ТОМ РОБ СМИТ — ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

Как пишете? Например имате ли любимо време от деня, в което да пишете? Или любимо място?

Започвам рано. Аз съм ранобуден, обичам ранните часове. Средата на деня е най-лошото време за мен — тогава се разхождам, дълго обядвам и после, към два, отново започвам работа. Рядко се заседявам след седем вечерта. Събират се доста часове, но този режим никога не ми се е струвал прекалено уморителен.

В момента работя в кабинет, но за мен това няма особено значение, което е добре, тъй като живея в апартамент под наем. Всъщност каня се да се преместя, така че след месец-два ще работя на ново място.

Коя книга, или книги, ви вдъхнови да станете писател?

Не знам дали имаше такава книга. Сигурен съм, че своята роля е изиграла всяка книга, която съм харесал. И не само книгите, но също телевизията, киното и театърът — винаги съм харесвал различни истории, хубаво е, че мога да си изкарвам прехраната с писане.

На кои автори се възхищавате най-много и защо?

Списъкът е дълъг, не знам откъде да започна — а пък ще имам кошмари, ако забравя някого. Освен това не знам дали има смисъл от такъв списък: човек обича различните автори по различни причини и по различно време от деня. Да се състави списък ще е като да издълбаеш имена в току-що положен цимент, ще бъде добре за деня, но не и на следващия ден.

Какво повлия за написването на „Дете 44“?

Телевизионният сериал „24 часа“ оказа влияние. Искях да напиша книга, която да е толкова вълнуваща както „24 часа“, да приковава вниманието на читателя както телевизионният сериал. Купих си комплекта дискове. Гледах по три-четири епизода наведнъж. Никога не гледах само по един епизод. Трябваше да си налагам да спра и да отложя гледането за следващия ден, просто за да продължи по-

дълго. Разбира се, има много такива книги, книги, които прочитате за ден, но помня много ясно, че гледах трети сезон на „24 часа“, когато седнах да пиша „Дете 44“.

Без да искам да изглеждам неискрен, друго сериозно влияние оказа общественият транспорт. Живеех в Южен Лондон и пътувах до източната му част: пътувах по цял час, ако нямаше задръстване, а понякога час и половина. За да убия времето, ми трябваше книга, и то определен вид книга, такава, която да можеш лесно да носиш, да четеш прав, заради която да пропуснеш спирката си. Такава книга исках да напиша. Дължа голяма благодарност на обществения транспорт.

Има ли в книгата ви персонаж, чийто прототип да е реална историческа фигура?

Трамплинът за романа бяха събитията около живота на серийния убиец Андрей Чикатило. Но криминалният процес, несправедливостите, самата система бяха по-важни от реалните прототипи и ме вдъхновиха повече. Самата Съветска Русия е персонаж в книгата — чудовищна смесица от ужас и абсурдност. Опитах се да бъда възможно най-близо до това.

Не съм оформил характера на литературния си герой по реалния убиец. Взел съм престъпленията, но не и характера му. Андрей Чикатило е открил, че болката на другите хора му доставя истинско удоволствие. Това е много вътрешна, лична мотивация: невъзможно е тя да се разбере или опише. Тя е само негова и на никого друго. Нито читателят, нито самият аз можем да проникнем в неговия вътрешен свят. Следователно съществува опасност героят да изглежда безжизнено, абсолютно чудовище, а не „реален“ човек. Това е ирония, тъй като ако убиецът беше скучен и безжизнен, може би щеше да е по-близо до точното описание на човека. Но дали четивото щеше да е завладяващо? Едва ли, затова премислих и макар че моят убиец е луд, той оправдава престъпленията си с изкривена логика, която ни позволява да се приближим до него.

Защо избрахте за място на действието на романа си Сталинска Русия? Какво ви привлече?

Привлече ме идеята, че за провеждането на едно криминално разследване пречи теорията за социалното устройство, теорията, че такива престъпления не могат изобщо да съществуват. В това

отношение самата идея на романа и мястото на действието са неотделими. Не съм решил внезапно, че Сталинска Русия ще стане подходящ декор за роман. Колкото повече проучвания правех, толкова по-силно ме впечатляваше този период от време и това определено ме тласкаше напред.

Като говорим за проучвания, кои архивни материали ви се сториха незабравими и впечатляващи и ви дадоха най-много информация за онази епоха?

Някои факти просто се запечатаха в ума ми, не непременно защото са най-шокиращите или най-крайните. Прочетох, че Сталин е наредил преброяване на населението, струва ми се, през 1937 година. Когато излезли резултатите, които показвали, че населението е много по-малко, отколкото му се искало (защото бил убил толкова много хора), той наредил преброителите да бъдат разстреляни. Това е истинско безумие: да разстрелва хора, защото се е разгневил заради по-малкия брой на населението от очакваното, за което е бил виновен самият той. Тогава Сталин обявил свои собствени измислени, повисоки числа.

Какви творби, подобни на вашата, ще препоръчате на любознателния читател?

След края на романа има подбрана библиография. Не попаднах на лоша книга за периода; историческите справки, спомените, дневниците — всички те са невероятни.

Върху какво работите сега?

Над продължението на „Дете 44“!

Коя е любимата ви книга от детството?

Харесвах Роалд Дал — трябва да съм прочел всичко, написано от него. И Толкин, и, с други думи, всички приключенски истории. Помня още, че бях пристрастен към жанра фентъзи и книгите игри, в които, след като прочетеш страница, си изправен пред избор: искаш ли да се спуснеш в тунел, или да изкачиш стълба. В зависимост от направения избор трябва да прелистиш различен брой страници и пред теб се разкриват различни приключения. Имах около четирийсет такива книги. Трябваше да се следват правила: да се хвърля зар, за да се види дали си победил чудовището, или не. Пренебрегвах правилата и напредвах с измама. Не можех да си представя, че ще загина по средата на книгата и ще започна отначало. Бих искал да знам дали

някой някога го е правил. Както и да е, сега тези книги вероятно са отживелица — победени от компютърните игри, в които всяка секунда трябва да вземаш интерактивни решения.

44 СТАТИСТИЧЕСКИ ДАННИ ОТ ВРЕМЕТО НА СТАЛИН

1. През 1919 г. в Русия е имало 21 регистрирани концентрационни лагера.
2. През 1920 г. те са били 107.
3. През 1930 г. в системата ГУЛАГ е имало 179 000 затворници.
4. През 1953 г., годината на смъртта на Сталин, затворниците са били 2 468 524.
5. Брой на бременните затворнички — 6286.
6. Брой на работниците, полагащи принудителен труд в СССР — 28.7 милиона.
7. На 12 ноември 1938 г. Сталин е подписал 3167 смъртни присъди.
8. По политически мотиви между 1930 и 1953 г. са разстреляни 786 098 души.
9. Брой на затворниците, превозвани с кораба на ГУЛАГ „Индигирка“ — 1500.
10. Брой на спасителните салове на „Индигирка“ — 0.
11. Брой на загиналите при потъването на кораба затворници — 1000.
12. Брой на сигналите за помощ от екипажа — 0.
13. Количество хляб, давано на работник от системата ГУЛАГ през 1940 г. — 550 г дневно.
14. Очакван добив въглища на ден, за да се заслужи този хляб — 5.5 тона.
15. Количество хляб, откраднат през последните шест месеца на 1946 г. от 34 лагера — 70 000 килограма.
16. Стандартна височина на кофата, служеща за тоалетна — *параша* — в мъжка килия за задържане — 55 сантиметра.
17. Стандартна височина на кофата, служеща за тоалетна в женска затворническа килия — 30 сантиметра.
18. Брой на децата в дом за сираци през 1940 г. — 212.

19. Брой на лъжиците в същия дом — 12.
20. Брой на чиниите в същия дом — 20.
21. Брой бездомни деца през периода 1943–1945 г. — 842 144.
22. Брой бездомни деца, изпратени в трудови колонии — 52 830.
23. Брой църкви в Москва преди революцията — 460.
24. Брой църкви в Москва на 1 януари 1933 г. — 100.
25. Брой писатели в Украйна през 1935 г. — 240.
26. Брой писатели, „изчезнали“ от Украйна — 200.
27. Брой селяни, умрели по време на терора, глада и разкулачването през периода 1930–1933 г. — 14.5 милиона.
28. През 1933 г., по време на принудителното изселване на кулаците, в един от районите на Полтавска област са загинали 7113 души.
29. От тези 7113 души 3549 са били деца под 18 години.
30. Брой на съветските деца, умрели през периода 1932–1934 г., жертви на глада и екзекуциите — 3 до 4 милиона.
31. Брой на минутите закъснение, за да бъде подложен работникът на криминално преследване — 20.
32. Брой на хората, наредили се на опашка пред един от хранителните магазини в Ленинград — 6000.
33. Средна жилищна площ в Москва през 1940 г. на глава от населението — 4 квадратни метра.
34. Обща дължина в километри на канализационните тръби в Сталинград през 1938 г. — 0.
35. Население на Новосибирск през 1929 г. — 150 000 души.
36. Брой на обществените бани за цялото население на Новосибирск — 3.
37. Процент на всички женени мъже на възраст 30–39 години през 1937 г. — 91.
38. Процент на всички омъжени жени на възраст 30–39 години през 1937 г. — 82.
39. Парична помощ на майките със седем и повече деца — 2000 рубли годишно.
40. Цена на чифт обувки — 12 рубли.
41. Брой на регистрираните семейства с 8 деца в Московска област — 2730.

42. Брой на регистрираните семейства с 9 или 10 деца в Московска област — 1032.

43. Брой деца в едно семейство в Шаховски район — 15.

44. Възраст, на която едно дете може да бъде разстреляно — 12 години.

Издание:

Автор: Том Роб Смит

Заглавие: Дете 44

Преводач: Силвия Желева

Година на превод: 2015

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: „Лъчезар Минчев“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2015

Тип: роман

Националност: американска

Печатница: „Образование и наука“ ЕАД, София

Технически редактор: Езекил Лападатов

Коректор: Людмила Стефанова

ISBN: 978-954-412-093-1

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2943>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.